

Tartalomjegyzék

<i>dr. Berényi Laura</i> AZ EURÓPAI MUNKAJOG FEJLŐDÉSI TENDENCIÁI	1
<i>dr. Béres Nóra</i> A KÖRNYEZET VÉDELME FEGYVERES ÖSSZEÜTKÖZÉSEKBEN: A SZOKÁSJOGI KODIFIKÁCIÓ SZÜKSÉGESSÉGÉNEK OKAI	5
<i>dr. Certicky Mária</i> AZ ÉRDEKMŰLÁS HATÁSA A BIZTOSÍTÁSI SZERZŐDÉSRE	10
<i>dr. Csirszki Martin Milán</i> A SHERMAN ACT ÉS A CLAYTON ACT MEZŐGAZDASÁGI RELEVANCIÁI	18
<i>dr. Nikoletta Dobos-Balogh</i> REMARKS ON THE CASE SELECTION PROCEDURE OF THE OFFICE OF THE PROSECUTOR	23
<i>Tibor Domokos</i> DIVINITATEA SUVERANĂ	27
<i>dr. Csenge Halász</i> VAGUE BOUNDARIES? PERSONALITY RIGHTS IN THE CONTEXT OF TECHNOLOGICAL ADVANCEMENT	32
<i>dr. Franciska Jecs</i> SOVEREIGNTY OVER A ROCK? WHY IS IT SO IMPORTANT?	36
<i>dr. Kiss Patrik</i> AZ EURÓPAI UNIÓ FELLÉPÉSE A MAGÁNSZEKTORBAN TAPASZTALHATÓ KORRUPCIÓ ELLEN	41
<i>dr. Kriston Edit</i> A HÁZASSÁGI VAGYONJOG HELYZETE A COMMON LAW JOGRENDEN	46
<i>Zita Lengyelne Bús</i> ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL	51
<i>Zita Lengyelne Bús</i> DEZVOLTAREA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE COMUNALE ȘI URBANE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XXI-LEA	55
<i>dr. Lévai Ildikó</i> TÉZISEK A SZERZŐDÉSSZEGÉS TIPIKUS ESETEIRŐL	60

dr. Lévai Ildikó	63
A PERKONCENTRÁCIÓ ÉS AZ ANYAGI PERVEZETÉS ÖSSZEFÜGGÉSE	
dr. Adrienn Makács	68
HISTORICAL ASPECTS OF SPOUSES' WILLS DOCUMENTED IN THE SAME DEED	
Makra Norbert	72
A MUNKAVISZONYRA VONATKOZÓ SZABÁLYOK ÉS AZ ERKÖLCSI -TÁRSADALMI NORMÁK KÖZÖTT HÚZÓDÓ HATÁROK ÉS EZEK HATÁSA A MUNKAVÁLLALÓK JOGÉRVÉNYESÍTÉSI KÉPESSÉGÉRE	
dr. Máté Dávid Adrián	77
A MUNKAHELYI DIGITALIZÁCIÓ HATÁSA A SZOCIÁLIS BIZTONSÁGHOZ VALÓ JOGRA	
dr. Mircsik Ádám	82
A BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉG A FEGYVERES SZERVEK SAJÁT HATÁSKÖRŰ BESZERZÉSI ELJÁRÁSAI SORÁN	
dr. Németh Szabolcs	86
A KÖZÖSSÉGI OLDALAK SZOLGÁLTATÓINAK JOGI FELELŐSSÉGE - KITEKINTÉS AZ AUSZTRÁL JOGRENDSZERRE	
Dr. Novák István	91
A HÁZASSÁG, MINT SZERZŐDÉS A KÁNONJOGBAN	
Dr. Novák István	96
AZ EGYHÁZI KÖZNEVELÉSI INTÉZMÉNYEK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI	
dr. Orosz Flóra	102
A SZOCIÁLIS GAZDASÁG MŰKÖDÉSI FORMÁI AUSZTRIÁBAN	
dr. Orosz Flóra	107
FOGLALKOZTATÁSI LEHETŐSÉGEK A MEZŐGAZDASÁGBAN	
dr. Márta Pápai	112
THE DEVELOPMENT OF THE FRENCH JURY IN THE 19TH CENTURY	
dr. Evelin Ritó	117
MUNICIPALITIES IN THE 21ST CENTURY	
dr. Ibolya Stefán	122
DEFINITION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FROM THE CIVIL LAW ASPECT	
dr. Szigeti Imola	127
A TERHELTI BEISMERÉS, MINT A „BIZONYÍTÉKOK KIRÁLYNŐJE” -	

A KÖZVETETT BIZONYÍTÁS SAJÁTOSSÁGAI

- Szilágyiné dr. Heinrich Andrea* 130
BÁNYAMUNKA-BÜNTETÉS AZ ÓKERESZTÉNY FORRÁSOKBAN
- dr. Varga Csaba Koppány* 135
A TERMÉKLEÍRÁSOK, TERMÉKISMERTETŐK SZABÁLYAI AZ UNIÓS
ÉS A HAZAI PIACON
- dr. Véger Alexandra* 140
A BV. TÖRVÉNY SZERINTI KÁRTALANÍTÁSI ELJÁRÁS ACHILLES-
SARKAI POLGÁRI JOGI SZEMSZÖGBŐL
- dr. Anna Zámpon* 145
ACTIONS FOR THE ENFORCING THE RIGHT TO THE PROTECTION
OF IMAGE AND RECORDED VOICE OF A PERSON FROM THE VIEW
OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF HUNGARY
- dr. Anna Zámpon* 150
KÉPMÁSPEREK AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG SZEMSZÖGÉBŐL

AZ EURÓPAI MUNKAJOG FEJLŐDÉSI TENDENCIÁI

*dr. Berényi Laura**

*I. évfolyamos nappali tagozatos PhD hallgató
Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar*

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az európai és nemzetközi szintű munkajogi jogalkotás kontextusának vizsgálata során számos szerző körében általánosan elfogadott azon nézet, amely szerint a munkajog alapvetően „válságban” van és megannyi nehézséggel néz szembe, mely évekre visszamenőleg diskurzus tárgyát képezi a szakirodalomban.¹

A szabályozás egyes tendenciáit vizsgálva, minden részletre kiterjedő elemzés helyett alapvető célom, hogy feltérképezzem a „*munka jövőjét*” meghatározó bizonyos tényezőket a rugalmasság és biztonság követelményének érvényesülése mentén. Az európai munkajogi szabályozás kapcsán egyre nagyobb szerep jut - a hagyományos munkajogi szabályozás szigorúbb kereteiből kilépve – a rugalmasabb foglalkoztatási jogviszonyok elterjedésének. Azonban kulcsfontosságú ennek körében, hogy miként teremthető meg az egyensúly a XXI. század megváltozott gazdasági környezetéhez igazodó rugalmasabb foglalkoztatási feltételek és a munkavállalók munkajogi és szociális jogi biztonságának garantálása között. Kiemelt relevanciájából adódóan a rugalmasság és biztonság kérdésköre és a munkajog „*válságban*” lévő koncepciója az Európai Unióban a gazdaságilag függő munkára vonatkozó strukturális kérdések körüli szakpolitikai vita kialakulását idézte elő.

Arturo Bronstein ehhez kapcsolódóan alapvetően négy főbb pontban vélte szintetizálhatónak a munkajog válságtüneteit:

- a munkajogi szabályozást átható bizonytalanság, többek között a munkajogi védelem határainak vizsgálatát illetően,
- a munkajog egyre nehezedő alkalmazkodása a megváltozott gazdasági környezethez,
- a nemzeti szintű munkajogi rendelkezések csökkenő relevanciája, valódi transznacionális munkajog pedig nem létezik,
- a gazdasági versenyképesség piaci szempontjainak előtérbe helyezése a szociális, védelmi jelleg szélesebb körű érvényesítésére törekvő munkajogi eszmerendszerrel szemben.²

Bronstein általános megállapításai alapvetően a globalizáció jelenségének problematikáját vetítik elő, melynek hatásai a munkajogi szabályozás alakulására is meghatározó befolyást gyakorolnak napjainkban is.

RUGALMASSÁG ÉS BIZTONSÁG

A digitális korszak beköszöntével számos területen körvonalazódott a változás iránti igény, amely a munkajog területén sem történt másként.³ Az új évezred elejére kétséget kizáróan

* Témavezető: Dr. habil. Jakab Nóra, egyetemi docens

¹ Lásd erről többek között: Guy DAVIDOV – Brian LANGILLE (szerk.): *The Idea of Labour Law*. New York: Oxford University Press, 2011; Továbbá: Ralf Rogowski monográfiájának első mondatában azt fogalmazta meg, hogy a „munkajog támadás alatt áll”. Lásd: Ralf ROGOWSKI: *Reflexive Labour Law in the World Society*. Cheltenham - Northampton, Edward Elgar, 2013.

² KUN Attila: Az új Munka Törvénykönyve. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/13_Kun_Atila.pdf (2018. 10. 23.)

³ GYULAVÁRI Tamás: Hakni gazdaság a láthatáron: Az internetes munka fogalma és sajátosságai, *Iustum Aequum Salutare*, XV. 2019/1. 25-51.

láthatóvá vált, hogy a társadalmi és gazdasági berendezkedés átalakulása új igények és szükségletek megjelenését eredményezte a munkajog alanyainak körében. Azonban a rugalmasság és a profitmaximalizálás iránti törekvés mellett nélkülözhetetlen a megfelelő munkajogi és szociális jogi védelem garantálása annak érdekében, hogy a jogviszony mindkét fél számára kielégítően betöltse rendeltetését. Ezek fényében pedig érdemes különös figyelmet fordítani a rugalmasság és biztonság kérdéskörére a foglalkoztatás viszonylatában.

Az Európai Unióban a gazdasági és szociális dimenzió, vagyis a foglalkoztatás-és szociálpolitikai célok együttesen, egymást kiegészítve és kiteljesítve érvényesülnek egészen az 1970-es évektől kezdődően.⁴

Kiemelést érdemel a biztonság és rugalmasság témakörével kapcsolatban a Delors féle Bizottság által 1993-ban kiadott Fehér Könyv „*Növekedés, versenyképesség, foglalkoztatás*” címmel. Az Európai Bizottság 1997-ben megjelentetett Zöld Könyve arra kereste a választ, hogy a munkavégzés megszervezésének új formáival milyen módon lehetséges egyidejűleg bővíteni a foglalkoztatást, mellette pedig elősegíteni az európai vállalkozások versenyképességét. Az új munkavégzési formák lényegében a munkaidő rugalmas megszervezésével illusztrálhatók, ennek következtében pedig új tájékoztatási és konzultációs mechanizmusok kiépítése is szükségessé válik, melyek képesek a megfelelő, partneri kapcsolat megteremtésére és erősítésére a munkáltatók és a munkavállalók csoportja között. Az ipari forradalom alapjain építkező tradicionális munkajogi fogalmak, - úgymint munkahely, vállalat és munkáltató - már ekkor megrendültek tekintettel arra, hogy a munkaszervezés új formái megkérdőjelezték azokat. A Fehér és Zöld Könyv megállapításai alapvetően egy határozott elmozdulás jelenségét körvonalazták a szociálpolitikától a gazdasági identitású foglalkoztatáspolitikára felé, mindez kitűnik az Európai Unió szociálpolitikájának történetéből is.⁵ A fentiek alapján *Mark Freedland* az uniós szakpolitikában három, egymással a dominanciáért versengő koncepciót különböztet meg:

- a szociálpolitikai irányt, mely a szociális párbeszédre és a szociális partnerek kiemelt szerepére épül,
- a foglalkoztatáspolitikai irányt, mely a termelékenység, versenyképesség növelésére, a foglalkoztatási szint emelésére koncentrál, illetve
- az emberi és különösen az egyenlőségi jogok koncepcióját, amely ellensúlyt képezhet a gazdasági szempontokat preferáló foglalkoztatás-politikával szemben.⁶

Kiemelkedő jelentőségére tekintettel nem mellőzhető vizsgálódásom jelen pontjához érve a *Supiot-jelentés*, mely az első magas színvonalú európai dokumentumként kísérletet tett a megváltozott munkajogi fogalmi rendszer elemzésére, az okok feltárására és a lehetséges kitérési pontok feltérképezésére a megváltozott gazdasági és társadalmi közegre tekintettel. Elsődleges kérdésfelvetése arra irányult, hogy miként lehet a munkajogi szabályozást alakítani oly módon, hogy hatékonyan alkalmazkodjon a piaci és szervezeti környezet változásaihoz.⁷ Ennek kapcsán már felmerült az elemzés kiindulópontja gyanánt azon feltevés, mely szerint a munkajog és munkaszerződés fogalmát meghatározó gazdasági és társadalmi közeg változásnak indult, s rávilágított a hagyományos munkajogi fogalmi rendszert megalapozó fordista modell „válságára”.

⁴ Lásd: JAKAB Nóra – MÉLYPATAKI Gábor – SZEKERES Bernadett: A szociálpolitika jogi alapjai a XXI. század társadalmi kihívásainak tükrében. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017.

⁵ Lásd erről: GYULAVÁRI Tamás - KÖNCZEI György: Európai Szociális Jog. Osiris, Budapest., 2000; Gyulavári Tamás: Munkaviszony, önfoglalkoztatás és a közöttük lévő szürke zóna, Esély, 2009/6, 76-78.

⁶ Gyulavári (2009): i.m. 79.

⁷ European Commission 1998: Transformation of labour and future of labour law in Europe. Final Report, June 1998 https://www.medelnet.eu/images/stories/docs/supiotreport_en.pdf (2019.06.26.); Gyulavári (2009): i. m. 80-93.

Ennek a válságban lévő koncepciónak a lényege, hogy a munkajogi szabályozás a hierarchikus szervezeten, az alárendeltség sztenderdizált modelljén, vagyis a klasszikus munkaviszonyon (munkaszerződésen) alapul. Továbbá a munkavállalói státus lényege abban rejlett, hogy a munkavállaló a munkaszerződéssel alárendeltséget (függőséget) vállal jogokért (biztonságért) cserébe.⁸ Azonban a fordista modell a tömegtermelésre, hierarchikus szervezetre és alacsony fokú specializációra alapozva a biztonság megteremtésére épült, ám jelen korunk társadalmi és gazdasági viszonyait már korántsem ez jellemzi. A XX. század foglalkoztatási modellje tehát a tömegtermelésre épülő termelőrendszerek megjelenésével aposztrofálható. A munkaviszonyok ekkor annak reményében jöttek létre, hogy a munkavállaló élete végéig betöltik majd rendeltetésüket, így ezen jogviszonyok teljes munkaidőre, határozatlan időre kötöttek. Természetesen ezek a munkaviszonyok napjainkban is nagy számban léteznek, ám a globális gazdaság megváltozott dinamikájához igazodóan a rugalmasabb foglalkoztatási feltételeket biztosító új munkavégzési viszonyok térnyerése egyre meghatározóbbá válik. A munka jellege is jóval sokrétűbbé vált, új foglalkoztatási jogviszonyok jelentek meg, új üzleti modellek kialakulását lehetővé téve a közösségi gazdaságban, s biztosítva ezáltal a munkaerőpiacra történő belépés lehetőségét egy olyan személyi körnek is, akik eddig kiszorultak a munkaerőpiac területéről.⁹ Mindez pedig felveti a munkajogi és szociális jogi védelem kiterjesztésének kérdését is.

A tradicionális, védelemre épülő modell jellemzőire jelentős mértékben hatott a folyamatos technológiai fejlődés, a globalizáció hatásai, a széttagozódás, a szakképzettség szintjének emelkedése, a nők megjelenése a munkaerőpiacon és az európai integráció elmélyítése, mely tényezők fokozatosan a *biztonságról a versenyképességre* helyezték át a hangsúlyt. Ebből adódik a jelentés azon megállapítása, mely szerint a munkaviszony – jelenlegi formájában – már nem képes betölteni korábbi vezető szerepét, mert számos cég, vállalkozás a munkaviszony szabályainál rugalmasabb foglalkoztatási formát igényel, annak érdekében, hogy versenyképes tudjon maradni a folyamatosan változó gazdasági környezetben. Ezekon túl, tovább gyengíti a klasszikus munkajogi koncepciót, hogy a munkaviszony kikerülésével viszonylag könnyedén csökkenthetők a szabályozásból és az adózásból eredő közvetett költségek, s az ún. harmadik státuszú személyek száma is jelentősen növekszik,¹⁰ mely felismerés újabb kihívások leküzdése elé állítja a jogalkotót. Fontos megállapítása továbbá, hogy a munkavállalói státusz átalakítására és kibővítésére fogalmazott meg javaslatot egy jelentősen kibővített „*foglalkoztatási státusz*” (*occupational status*) létrehozásának céljából.

A jelentés végkövetkeztetése értelmében a foglalkoztatásra irányuló jogviszonyok előfordulása egyre több és változatosabb formát ölthet, amelyek alapvetően a következő három csoportba oszthatók:

- alárendeltségre épülő, tradicionális (munkaszerződésen alapuló) munkaviszonyok,
- munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyok, (szürke zóna, önfoglalkoztatás nem egyértelmű formái, quasi önfoglalkoztatás)
- önfoglalkoztatók, vállalkozók csoportja.¹¹

A Lisszaboni Stratégiára épülő, 2006-ban megszülető *Zöld Könyv (COM/2006/708 final)* összhangban az eddigi megállapításokkal rávilágított arra, hogy a munkajog modernizálása elkerülhetetlen annak érdekében, hogy a fenntartható fejlődés jegyében kerüljön sor a vállalatok

⁸ European Commission (1998) 14. bekezdés

⁹ JAKAB Nóra: Gondolatok a rugalmasság és biztonság egyensúlyáról Prugberger Tamás 80. évfordulója alkalmából, Miskolci Jogi Szemle 2017/2. különszám, 213-226.; Lásd még: Jakab Nóra: Európai és magyar munkajogi szabályozás a változó gazdasági viszonyok között, különös tekintettel a magyar munkajogi kodifikációra. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2018, 4-8.

¹⁰ Lásd: Arturo BRONSTEIN: International and Comparative Labour Law. Palgrave Macmillan, International Labour Organisation., 2009., 1-22.

¹¹ European Commission (1998) 101. bekezdés.

alkalmazkodóképességének növelésére, több és jobb munkahelyek megteremtésével, mellyel összefüggésben körvonalazta az ennek eléréséhez szükséges tagállami jogalkotási fellépés jelentőségét.¹² Kiemeli, hogy napjainkra az atipikus munkavégzési formák elmosták a munkajog és a kereskedelmi jog határát, valamint hangsúlyozza, hogy a munkavállalók – önfoglalkoztatók kettős modellje nem bizonyul megfelelő konstrukciónak. Megnövekedtek a jogviszony minősítése körüli viták, s egyre több leplezett szerződésre találni példát. Továbbá köztes kategóriaként rögzíti a munkaviszony és az önfoglalkoztatás között a gazdaságilag függő munka fogalmát.¹³

Összegzőként elmondható a Zöld Könyv megállapításairól, hogy a munkajog fogalmi rendszerének teljes megújításán belül, kiemelt figyelmet fordít a személyi hatály kérdésére, s előremutató jelleggel - a rugalmasság és biztonság kérdéskörén túlnyúlva - a munkajogi és szociális jogi védelem elvi alapjait fogalmazza meg. Így alapvető szemléletváltás szükségessége fogalmazódik meg tagállami és közösségi szinten egyaránt, melynek értelmében a figyelem a munka mögött a munkát végző egyénre összpontosulhat, amely érzékelhetően szélesebb munkavégző réteget ölel fel a tradicionális munkavállaló kategóriájánál.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A gazdasági és társadalmi meghatározottság a munkajogi szabályozás alakulását kétségtelenül jelentős mértékben befolyásolja tagállami és közösségi szinten egyaránt. Ebből adódóan kiemelt relevanciát nyer ennek körében, hogy a hagyományos, védelmi jellegű munkajogi szabályozás mennyire képes hatékonyan alkalmazkodni a folytonosan változó társadalmi és gazdasági környezethez, amely a biztonság helyett a lehető legkedvezőbb és legrugalmasabb foglalkoztatás elérésére szorítja a piac szereplőit.¹⁴

Véleményem szerint, a hatékony munkajogi szabályozás alapja a XXI. század kihívásaihoz való észszerű alkalmazkodás követelményének érvényesülése, mely képes lehet arra, hogy a munkavégzésre irányuló valamennyi foglalkoztatási jogviszonyt egy komplex rendszerként kezelve határozza meg a kereteit. Ezáltal kulcsfontosságú szerepet kap az egyensúly megteremtése a munkajogi és szociális jogi védelem szavatolására hivatott tradicionális munkajogi eszmerendszer biztonság megteremtésére irányuló kívánalma és a foglalkoztatók versenyképesség szempontjait előtérbe helyező profitorientált szemlélete között. Mindez hatékony jogalkotói fellépést követel közösségi és tagállami szinten is. Ennek eléréséhez meggyőződésem szerint elsők között nélkülözhetetlen a munkavégzők munkajogi kiszolgáltatottságának megfelelő kezelése, mely fontos tényező lehet a foglalkoztatási jogviszony megfelelő rendeltetésének betöltésében, hozzájárulva a termelékenység és versenyképesség biztosításához, nem utolsósorban elősegítve mindezzel az egységes belső piac folyamatos erősödését, az Európai Unió globális versenyképességének növelését.

¹² Green Paper Modernising labour law to meet the challenges of the 21st century, Brussels, 22.11.2006 COM(2006) 708 final, 3.

¹³ Lásd erről Green Paper 1-15.; Továbbá: JAKAB (2017): i.m. 214-215.

¹⁴ Napjainkban rendkívül megnövekedett az igény a lehető legolcsóbb, másként rugalmas foglalkoztatás megteremtésére, mely az atipikus munkavégzési formák elterjedésének indokaként határozható meg. Az interneten alapuló munkavégzési formák ezek új kombinációját jelentik, mivel „növelik a munkáltató és a fogyasztó rugalmasságát, és csökkentik a termelés, szolgáltatás költségeit az állásidő (üresjáratok) kiküszöbölésével”. Lásd erről bővebben: GYULAVÁRI (2019): i.m. 30.

A KÖRNYEZET VÉDELME FEGYVERES ÖSSZEÜTKÖZÉSEKBE: A SZOKÁSJOGI KODIFIKÁCIÓ SZÜKSÉGESSÉGÉNEK OKAI*

*dr. Béres Nóra***

doktorjelölt

Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

BEVEZETÉS: SZOKÁSJOGI KODIFIKÁCIÓ A NEMZETKÖZI JOGI BIZOTTSÁGBAN

A nemzetközi jog fokozatos fejlődésének és kodifikálásának támogatása az Egyesült Nemzetek (a továbbiakban: ENSZ) Közgyűlésének (a továbbiakban: KGY) egyik legfontosabb feladata.¹ E funkciójának hatékony betöltése érdekében a KGY 1947-ben létrehozta² a Nemzetközi Jogi Bizottságot (*International Law Commission*, a továbbiakban: ILC), mely a KGY kisegítő szerveként³ a nemzetközi szokásjog kodifikációjának és progresszív tovább fejlesztésének elsősorú letéteményese.⁴

Az ILC legutolsó, 71. ülészakját 2019. április 29. és június 7., valamint július 8. és augusztus 9. között tartotta a genfi ENSZ-székházban. Ami az aktuális témákat illeti, (i) az állami tisztviselők mentessége külföldi joghatóság alól; (ii) a nemzetközi szerződések átmeneti alkalmazása; (iii) a környezet védelme fegyveres konfliktusok során; (iv) az atmoszféra védelme; (v) a nemzetközi jog kógens normái; (vi) az államok nemzetközi jogi felelőssége és az államutódlás; (vii) az általános jogelvek; valamint (viii) a tengerszint emelkedése és a nemzetközi jog képezték az idej tanácskozások tárgyát.⁵

Noha valamennyi, a fenti felsorolásban szereplő kérdéskör a nemzetközi jogtudomány gazdag tárházának izgalmas területeire kalauzol, e tanulmány csupán az egyiket, a környezet védelme fegyveres konfliktusok idején című témát ragadja ki, és megvizsgálja, hogy milyen okok állnak eme terület szokásjogi kodifikációja szükségességének hátterében.

Jelen írás abból a hipotézisből indul ki, hogy a jogterület szokásjogi kodifikációja – a rendelkezésre álló gazdag, ugyanakkor a gyakorlatban kevésbé alkalmazható szerződéses normaanyag miatt – nemcsak, hogy kívánatos, hanem feltétlenül szükséges is. Így a továbbiakban az ide vezető okok hosszú sora kerül bemutatásra.

A SZERZŐDÉSES NORMAANYAG HIÁNYOSSÁGAI

Először is érdemes leszögezni, hogy a környezet védelme fegyveres konfliktusok idején nem új keletű téma, mi több, számos olyan nemzetközi szerződés⁶ van hatályban, amelyek a

* Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

** Témavezető: Dr. Raisz Anikó PhD, egyetemi docens

¹ ENSZ Alapokmány 13. cikk (1) bek. a) pontja kimondja, hogy „a Közgyűlés tanulmányozást kezdeményez és ajánlásokat tesz abból a célból, hogy a nemzetközi együttműködést politikai téren előmozdítsa, valamint a nemzetközi jog fokozatos fejlődését és kodifikálását támogassa”.

² Az ENSZ KGY 174. (II) határozata a Nemzetközi Jogi Bizottság Statútumáról (1947. november 21.), <https://legal.un.org/docs/?path=../ilc/texts/instruments/english/statute/statute.pdf&lang=EF> (2019. december 10.)

³ ENSZ Alapokmány 22. cikk: „A Közgyűlés olyan kisegítő szervezetet létesíthet, amelyenket feladatainak elvégzésére szükségesnek tart”.

⁴ A Nemzetközi Jogi Bizottság Statútuma 1. cikk (1) bekezdés: „A Nemzetközi Jogi Bizottság célja a nemzetközi jog progresszív tovább fejlesztésének és kodifikálásának támogatása”.

⁵ Az aktuális témákról lásd: <https://legal.un.org/ilc/sessions/71/> (2019. december 10.)

⁶ A környezetmódosító eljárások katonai vagy bármely más ellenséges szándékú alkalmazásának eltiltásáról szóló 1976. évi New York-i egyezmény; A háború áldozatainak védelméről szóló 1949. évi genfi egyezmények 1977.

környezetet *primer* vagy *szekunder* védelemben⁷ részesítik fegyveres összeütközésekben. Ezek közül az egyik legfontosabb az 1949. évi genfi egyezményekhez csatolt 1977. évi I. kiegészítő jegyzőkönyv⁸ (a továbbiakban: I. Kiegészítő Jegyzőkönyv), annak 35.⁹ és 55. cikkei.¹⁰ Bár e rendelkezéseket a jogalkotó célzatosan azért építette be az I. Kiegészítő Jegyzőkönyvbe, hogy a környezet számára *primer* védelmet nyújtsanak, szerepük hatékony betöltésére nem képesek, mert egyrészt a nagyarányú, hosszan tartó és súlyos kár – mint együttes feltételrendszer – túlságosan magasra emeli a jogvédelem elnyeréséhez szükséges mércét, másrészt a *nagyarányú, hosszan tartó* és *súlyos* terminológiák pontos jelentését homály fedi – a jogalkalmazó a szerződésben ezekre vonatkozó értelmező rendelkezéseket nem talál.¹¹

A rendelkezésre álló normaanyag második sajátossága, hogy az ide vonatkozó humanitárius jogi szabályok (a hadviselés eszközei és módjai, a polgári lakosság tulajdonának és civil létesítményeknek a védelme stb.) többsége csupán *szekunder* és szektorális védelemben részesíti a környezetet: főképp bizonyos fegyvernemek¹² vagy hadviselési taktikák tilalmára¹³ vonatkozik, az új technológiák pedig megrekednek a joghézagok univerzumában, azaz a szerződések joga a tudomány és technika fejlődésével nem képes lépést tartani.

Harmadikként emelendő ki az anomáliák sorából, hogy a környezetet fegyveres konfliktusok idején védeni hivatott normákat a klasszikus, nemzetközi fegyveres konfliktusokra tervezték. Mivel az ide vonatkozó nemzetközi szerződések tárgyi hatálya *állam vs. állam* közötti összeütközésekre terjed ki, lefedetlenül maradnak az országhatárokon belül maradó – ám esetenként annál véresebb és nagyobb természeti pusztítást okozó – nem nemzetközi fegyveres konfliktusok és polgárháborúk, ami újabb jogi vákuumot eredményez.

Negyedikként megemlíthető, hogy az ide vonatkozó bírói joggyakorlat még csak embrionális fejlődési szakaszban jár.¹⁴ A hatályos nemzetközi szerződésekre nem sokszor

évi I. kiegészítő jegyzőkönyve; A mértéktelen sérülést okozóknak vagy megkülönböztetés nélkül hatónak tekinthető egyes hagyományos fegyverek alkalmazásának betiltásáról, illetőleg korlátozásáról szóló 1980. évi genfi egyezmény; A vegyi fegyverek kifejlesztésének, gyártásának, felhalmozásának és használatának tilalmáról, valamint megsemmisítéséről szóló 1993. évi párizsi egyezmény; valamint a tengerjogról szóló 1982. évi Montego Bay-egyezmény.

⁷ Primer védelem alatt azt értem, amikor egy nemzetközi szerződés tárgyi hatálya közvetlenül a fegyveres konfliktusok idején való környezetvédelemre vonatkozik, míg szekunder védelem alatt azt az esetet, amikor egy szerződéses normának elsődlegesen nem a fegyveres összeütközések nexusában biztosítandó környezetvédelem az elsődleges célja, ugyanakkor közvetetten alkalmasak ilyen funkció betöltésére is.

⁸ 1949. évi genfi egyezmények I. és II. kiegészítő jegyzőkönyve. Kihirdette: 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről.

⁹ I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 35. cikk (3) bekezdés: „tilos olyan hadviselési módokat, vagy eszközöket alkalmazni, amelyek célzatosan vagy valószínűen nagyarányú, hosszan tartó és súlyos károkat okozhatnak a természeti környezetben”.

¹⁰ I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 55. cikk: „(1) A hadviselés során gondoskodni kell a természeti környezetnek nagyarányú, hosszan tartó és súlyos károsodástól való megvédéséről. E védelem körébe tartozik az olyan hadviselési módok és eszközök alkalmazásának tilalma, amelyek célzatosan, vagy valószínűen ilyen károkat okoznak a természeti környezetben, és ezzel veszélyeztetik a lakosság egészségét, vagy életben maradását. (2) Tilos a természeti környezet ellen megtorló támadást intézni”.

¹¹ E fogalmak jelentésére a szerződés kommentárjában található utalás. Eszerint akkor nagyarányú a károkozás, ha kevesebb, mint több száz négyzetkilométert érint, akkor hosszan tartó, ha tíz éven át vagy tovább tart; valamint akkor súlyos, ha olyan a kár, amely valószínűleg hosszú távon kihat a polgári lakosság folyamatos túlélésére, vagy nagyon súlyos egészségi problémákat okozhat. Lásd: GASSER, Hans-Peter – JUNOD, Sylvie-S. – PILLOUD, Claude – DE PREUX, Jean – SANDOZ, Yves – SWINARSKI, Christophe – WEGNER, Claude F. – ZIMMERMANN, Bruno: Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. Geneva, International Committee of the Red Cross, 1987, 416–417, <http://www.legal-tools.org/doc/6d222c/> (2019. 12. 3.)

¹² Lásd például az 1980. évi genfi egyezményt vagy az 1993. évi párizsi egyezményt

¹³ Lásd például az 1976. évi New York-i egyezményt.

¹⁴ A nemzetközi környezetjogi bírói gyakorlat nemesak a fegyveres konfliktusokkal összefüggő aspektusokban, hanem általában véve lassabb-óvatosabb szemléletet tükröz, melynek jelenlegi, ambiciózusabbként fémjelvezhető szakaszáig nagyon hosszú út vezetett az 1970-es évektől napjainkig. Kecskés Gábor hangsúlyozza, hogy az

hivatkoztak eddig az államok jogvitáik során, mi több, nagyon kevés ügy ért el a bírói szakig, és ha el is ért, a határozatokban található érvelés inkább eljárásjogi természetű, semmint érdemi anyagi jogi indokolást tartalmaz.¹⁵¹⁶

A kontrollmechanizmus hiánya – mint ötödik ok – a hatályos szabályozás soron következő gyenge pontja. A nemzetközi közösség intézményrendszerében ugyanis jelenleg nem létezik egy olyan testület, ami kifejezetten a környezeti kárigények rendezésével foglalkozik. Az 1949. évi genfi egyezményekhez csatolt 1977. évi első kiegészítő jegyzőkönyv 90. cikke¹⁷ rendelkezik egy 15 tagú nemzetközi tényfeltáró bizottság felállításáról, ám mivel felállításához 20 szerződő állam megállapodására van szükség, széleskörű alkalmazására a hiányzó állami támogatás hiányában eddig nem került sor.

Arra is érdemes kitérni, hogy a humanitárius jog alapelvei, így a megkülönböztetés, a katonai szükségesség és az arányosság együttese nem elégséges együttható a környezet károsodástól való megóvásához,¹⁸ azaz gyakorlati hatékonyságuk e terület védelme szempontjából elenyésző. Ha az elérhető katonai előny kiugróan nagy, akkor nyilvánvalóan a károkozás igazolása egyszerűbb, ám általában a gyakorlati helyzetek nem ilyen egyértelműek. Mindenesetre a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága kihangsúlyozza az elővigyázatosság elvének fontosságát a mérlegelés során, amennyiben tudományos bizonyosság nem áll rendelkezésre.¹⁹

Szintén érdemes figyelmet fordítani a nemzetközi büntetőjogi normákra, tekintve, hogy a környezeti károkozás egyben a népirtás, emberiség elleni vagy háborús bűncselekmények elkövetési magatartásába *beleeshet*, és ha ez így történik, akkor a Római Statútum²⁰ értelmében az elkövető büntetőjogi felelősséggel tartozik helyt állni a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt.

államok közötti környezeti jogviták rendezése kapcsán alapvetően három nemzetközi bírói fórum jöhet számításba: a Tengerjogi Törvényszék, a Nemzetközi Választottbíróság és a Nemzetközi Bíróság. Ezek közül is utóbbi bír a legnagyobb jelentőséggel, melynek ítélkezési gyakorlata három szakaszra tagolható. Az első az 1990-es évekig tartott, amikor még nem voltak kifejezetten környezetjogi témájú ügyek a bíróság előtt, ám egyéb kérdések – például halászat – kapcsán környezetjogi vetületek is halványan felsejlettek. A második stáció a 2000-es évek közepéig tartott, amikor már kifejezetten környezetjogi fókuszú esetek is megjelentek a bírói fórum előtt, ami ekkor még visszafogottabb álláspontot közvetített. Majd végül a 2000-es évek közepe után érkezett el az a korszak, amikor már markáns környezetjogi tárgyú ügyekben a bíróság érdemi – és nem eljárásjogi – kérdésekre vonatkozó érvelése is határozottan megmutatkozott. Lásd: KECSKÉS Gábor: A Nemzetközi Bíróság ítélkezési gyakorlata a környezeti tárgyú ügyekben, *Állam- és Jogtudomány*, 2015/3., 55–56.

¹⁵ A Nemzetközi Bíróság eddig csupán egyszer érintette e kérdést. 1996-ban az atomfegyverek használata vagy az azzal való fenyegetés jogszerűségének ügyében adott tanácsadó véleményében kimondta, hogy „a környezet nem elvont fogalom, hanem az életér, az életminőség és az emberek egészségének megjelenési formája, beleértve a jövőbeni meg nem született generációkat is. Az államok arra vonatkozó általános kötelezettsége, hogy a joghatóságuk alá tartozó és az ellenőrzésük alá eső tevékenységükkel tiszteletben tartsák más államok és az államterületnek nem minősülő térségek környezetét, a nemzetközi környezetjog részét képezi”, valamint, hogy „az államoknak fontolóra kell venniük környezetvédelmi szempontokat is, amikor a legitim katonai célpontok kiválasztása során a szükségesség és arányosság szempontjait mérlegelik”. Lásd: *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion of 8 July 1996. I. C. J. Reports 1996, §§ 29–30.

¹⁶ A környezetjogi kérdések specifikációi miatt megkérdőjelezhető a Nemzetközi Bíróság alkalmassága elsődleges bírói fórumként e téren, és alapos okkal merül fel az önálló nemzetközi környezetjogi bíraskodás igénye. Lásd: RAISZ Anikó: Az önálló nemzetközi környezetjogi bíraskodás létjogosultságáról, *Miskolci Jogi Szemle*, 2017/2. különszám, 449–455.

¹⁷ A rendelkezés hosszas terjedelme miatt – mely jelen tanulmány szempontjából kevésbé lényeges –, annak szó szerinti idézésétől eltekintek.

¹⁸ VINCZE Viola: The Role of Customary Principles of International Humanitarian Law in Environmental Protection, *Pécs Journal of International and European Law*, 2017/2., 23–30.

¹⁹ United Nations Environment Program: Protecting the Environment During Armed Conflict. An Inventory and Analysis of International Law, 2009. 5, https://postconflict.unep.ch/publications/int_law.pdf (2019. 12. 11.)

²⁰ Rome Statute of the International Criminal Court, Rome, 17 July 1998. UN Doc. A/CONF. 183/9.

Figyelemre méltó, hogy a Római Statútum 8. cikk (2)(b)(iv) *expressis verbis* büntetőjogi védelmet biztosít a természeti környezetnek,²¹ ugyanakkor a szabályozás sajgó Achilles-sarkát képezi, hogy e tényállás a 8. cikk (2)(e) alatt már nem kerül felsorolásra, azaz a természeti környezet – mint jogi tárgy – a nem nemzetközi fegyveres konfliktusokban már nem büntethető a Római Statútum normái alapján. A statútum egyéb tényállásai ugyanakkor *szekunder* védelemben részesíthetik a természeti környezetet, még nem nemzetközi fegyveres összeütközések idején is. Így a 6. cikk (b)–(c),²² melyek a népirtás két elkövetési alakzatát ölelik fel; a 7. cikk (1)(d),²³ mely a lakosság áttelepítését vagy erőszakos erhurcolását (utóbbi emberiség elleni bűntett) hivatott szankcionálni, illetőleg egyéb háborús bűncselekményeket magukban foglaló tényállások is ide tartozhatnak (például a 8. cikk (2)(b)(ii)²⁴ vagy 8. cikk (2)(e)(v)²⁵). Különösen a természeti erőforrások fosztogatása miatt gyakorolható büntetőjogi felelősségre vonás bírna jelentőséggel a nemzetközi büntetőbírói fórum előtt,²⁶ ám az is igaz, hogy a bíróság Főügyészi Hivatala vádstratégiai szempontból inkább olyan tényállások alapján indítványozza a terheltek bűnösségének kimondását, melyek praktikus bizonyíthatósága kevésbé nehézkes.²⁷

Végül, de nem utolsó sorban, érdemes arról is szót ejteni, hogy az ENSZ a *conflict resource*²⁸ egységes fogalmát egyelőre nem alkotta meg, mely hatalmas lépés lenne a konzisztens és hatékony nemzetközi szankciórendszer kiépítésének irányába.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Jelen tanulmány az ILC-ben zajló szokásjogi kodifikáció egyik területét, a környezet védelme fegyveres konfliktusokban címűt állította fókuszba. Ennek fényében áttekintette azokat a szerződéses normaanyag elégtelenségeiből és hiányosságaiból adódó okokat, melyek a kodifikációs munkának, az ide vonatkozó normaanyag tisztázásának, írásba foglalásának és progresszív tovább fejlesztésének szükségességét alátámasztják, okvetlenül indokoltá teszik.

²¹ Római Statútum 8. cikk (2)(b)(iv): „A jelen Statútum alkalmazásában a háborús bűntettek a következőket jelentik [...] A nemzetközi jog keretében létrejött, a nemzetközi fegyveres konfliktusokra alkalmazandó jog és szokások egyéb súlyos megsértése, azaz bármely következő cselekmény [...] Támadás szándékos indítása, azt tudva, hogy az adott támadás a polgári lakosság körében emberi életet követelhet, polgári személyek sérülését, polgári létesítményekben olyan kárt, vagy a természeti környezetben olyan nagy kiterjedésű, hosszantartó és súlyos károsodást okozhat, amely összességében nyilvánvalóan túlzott mértékű a várható tényleges és közvetlen katonai előnyökhöz képest”.

²² Római Statútum 6. cikk: „A jelen Statútum alkalmazásában, a népirtás bűntette alatt bármelyik következő cselekmény értendő, amelyet valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport, mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával követnek el [...] (b) csoport tagjainak testi vagy lelki épsége elleni súlyos sérelem okozása; (c) csoportnak szándékosan olyan életfeltételek közé kényszerítése, amelyek a csoport teljes vagy részleges fizikai megsemmisülését okozhatják”.

²³ Római Statútum 7. cikk (1)(d): „A jelen Statútum alkalmazásában az emberiség elleni bűntettek alatt bármelyik következő cselekmény értendő, amelyet a polgári lakosság elleni átfogó vagy módszeres támadás részeként, a támadásról tudva követnek el [...] a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása”.

²⁴ Római Statútum 8. cikk (2)(b)(ii): „A jelen Statútum alkalmazásában a háborús bűntettek a következőket jelentik [...] A nemzetközi jog keretében létrejött, a nemzetközi fegyveres konfliktusokra alkalmazandó jog és szokások egyéb súlyos megsértése, azaz bármely következő cselekmény [...] A támadásoknak szándékosan polgári létesítmények, azaz nem katonai célpontok elleni irányítása”.

²⁵ Római Statútum 8. cikk (2)(e)(v): „A jelen Statútum alkalmazásában a háborús bűntettek a következőket jelentik [...] A nemzetközi jog kialakult rendszerében a nem-nemzetközi fegyveres konfliktusok jogának és szokásainak egyéb súlyos megsértése, azaz, bármely következő cselekmény [...] Városok és helységek fosztogatása, akkor is, ha rohammal vették be”.

²⁶ United Nations Environment Program i. m. 5.

²⁷ KIRS Eszter: A környezet védelme a nemzetközi büntetőjogban In. Raisz Anikó (szerk.): A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai, Miskolc, Miskolci Egyetem, 2012. 107.

²⁸ A gyűjtőfogalom azokra a nagyértékű természeti erőforrásokra (mint például gyémánt, olaj vagy faanyag) vonatkozik, amelyeket a fegyverek vagy zsoldosok ellenértékét biztosítandó illegálisan termelnek ki.

A pusztán tény, hogy eme téma az ILC elé került, egyfajta vélelem állt be arra vonatkozóan, hogy a környezetet szokásjogi normák (is) védik fegyveres összeütközésekben. Ha pedig így van, akkor a nemzetközi szerződésekben foglalt normák hatékonyságának hiánya eltörpülő problémává válik, mert a szokásjogi szabályok valamennyi államot köteleznek az általuk vállalt szerződéses kötelezettségeiktől függetlenül.²⁹

Bár a nemzetközi közösségnek egy – esetleges – jövőbeni kodifikációs egyezmény megszületéséig még hosszú és rögös utat kell bejárnia, a fentebb ismertetett okokból adódóan üdvözlésre méltó a kodifikációs eljárás jelen állása.

²⁹ CSAPÓ Zsuzsanna: A környezet védelme fegyveres konfliktusok idején – nemzetközi szokásjogi alapok, Állam- és Jogtudomány, 2014/3., 4–5.

AZ ÉRDEKMÚLÁS HATÁSA A BIZTOSÍTÁSI SZERZŐDÉSRE

*dr. Certicky Mária**

*IV. évfolyamos, nappali tagozatos PhD hallgató
Miskolci Egyetem, Allam- és Jogtudományi Kar*

BEVEZETÉS

Jelen tanulmány célja, hogy megvizsgálja a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 6:454.§ (1)–(3) bekezdéseiben a biztosítási érdek múlására, illetve – a jogszabály által alkalmazott terminológia szerint – a biztosítási érdek megszűnésére vonatkozó rendelkezéseket és ennek a biztosítási szerződésre gyakorolt hatását. A vizsgálat során nem kizárólag a magyar szabályozást veszem górcső alá, hanem egyben jogi összehasonlító elemzést is végzek, amely során más országok jogi megoldásait, valamint a PEICL-ben¹ megfogalmazott rendelkezéseket is megvizsgálom.

A tanulmány megírása során az inspirációt *Novotni Zoltán* 1977-ben megírt tanulmánya² adta, amelyben a Professzor a vagyonszámítás (ma kárbiztosítás) kapcsolatos javaslatait tette meg (t.i. 1977-ben a régi Ptk.³ nagy novelláris módosítása történt), kifejezetten a biztosított vagyontárgy tulajdonváltása esetére. Sajnos e módosítási javaslat akkor nem talált jogalkotói fülekre, de tekintettel arra – ahogy ezt Novotni is megjegyzi⁴ –, hogy a dolgok fölötti tulajdonváltás rendkívül gyakori, továbbá arra, hogy a jogi környezet is jelentősen megváltozott, e témával érdemes foglalkozni. Különösen azért érdemel figyelmet a biztosítási érdek megszűnésének biztosítási szerződésre gyakorolt hatására vonatkozó szabályozás vizsgálata, mert az új Ptk. eltérő szemlélettel szabályozza e kérdést,⁵ melyben meglátásom szerint a Professzor jövőbelátó gondolatait és javaslatait részben beépítették.

A BIZTOSÍTÁSI ÉRDEK

Valamennyi biztosítási szerződés esszenciáját a biztosítási érdek képezi.⁶ A XIX. és XX. századi biztosítási jogi szakirodalomban számos szerző tett kísérletet a biztosítási érdek fogalmának meghatározására, amelyek ismertetésére külön nem térek ki, azonban

* Témavezető: Dr. habil Barta Judit, tanszékvezető egyetemi docens.

¹ A „Restatement of European Insurance Contract Law” munkacsoport által kidolgozott „Principles of European Insurance Contract Law” (Európai Biztosítási Jog Alapelvei), amelynek célja a biztosítási piac egységességének biztosítása akképpen, hogy a szerződő felek a biztosítási szerződésben irányadó jogként választhatják a PEICL rendelkezéseit a nemzeti jog vonatkozó szabályai helyett.

² NOVOTNI Zoltán: A biztosítási szerződés megszűnése a biztosított vagyontárgy tulajdonváltása esetén, *Biztosítási szemle* 1977/6., 164-167.

³ A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény.

⁴ Novotni (1977): i.m. 164.

⁵ TÖKEY Balázs: A biztosítási szerződések. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014, 2131.

⁶ TURY Sándor Kornél: A felelősségbiztosítás. Budapest, Kilián F. Könyvkereskedés, 1923, 6-8.; TURY Sándor Kornél: A biztosítási érdek szubjektív (alanyi) jellege. Különös tekintettel a jelzőleges hitelező védelmére a biztosítással kapcsolatban. Budapest, Grill Kiadó, 1931, 1-4.; BAUER Árpád: A biztosítás elmélete és gyakorlata. Budapest, Révai Nyomda, 1941, 17.; NOVOTNI Zoltán: A biztosítási szerződések joga. Budapest, ELTE Jogi Továbbképző Intézet, 1993, 43., SÁPI Edit: Gondolatok a műkincsek értékéről, különös tekintettel biztosításukra, In: Dr. Barta Judit (szerk.): *Biztosítás, több szem-szögéből*. Ünnepi kötet Ujváriné dr. Antal Edit c. egyetemi docens 65. születésnapja tiszteletére, Miskolc-Budapest, Novotni Alapítvány-Patrocínium Kiadó, 2019, 135-136.; a külföldi irodalomból lásd pl.: MANTROV, Vadim: Perception of Insurable Interest in European Insurance Law, *Juridiskā zinātne / Law* 2017/10., 249., illetve DUESENBERG, Richard: Insurer’s tort liability for issuing policy without insurable interest – a comment. *California Law Review*, vol. 47., 64.

megállapítható, hogy valamennyi definíció központját három elem képezi, nevezetesen i) az érdekelt személy ii) valamely értékkel bíró, pénzben kifejezhető vagyonelem, és iii) e kettő közötti jogi vagy gazdasági kapcsolat. Az érdek ezen lényeges tartalmi elemeit beágyazva, azokra építve határozza meg a Ptk. 6:440. § a biztosítási érdek fogalmát, mely szerint *"biztosítási szerződést az köthet, aki valamely vagyoni vagy személyhez fűződő jogviszony alapján a biztosítási esemény elkerülésében; életkor elérésére, születésre vagy házasságkötésre szóló életbiztosítás esetén a biztosítási esemény bekövetkezésében érdekelt, vagy aki a szerződést az érdekelt személy javára köti meg."* Látható, hogy a biztosítási érdek fogalma komplex, a kiindulópontot a biztosítási szerződés kötésére jogosult személy meghatározása képezi, amelyet összeköt a biztosítási eseménnyel. A szubjektum és a biztosítási esemény közötti hidat a – személyhez fűződő vagy vagyoni jellegű – jogviszony képezi, amelynek pillérei a biztosítási esemény bekövetkezésével meginognak. A biztosítási esemény a jogviszonyra hat, amelyben valamilyen – jellemzően, de nem kizárólagos negatív – változás következik be. A biztosítási szerződést megkötő személynek – vagy az ilyen személy javára szerződő személynek – a biztosítási esemény bekövetkezése vagy éppen elmaradása érdekében áll, amely annyit jelent, hogy előnyét élvezzi, a javára szolgál az, hogy a szóban forgó esemény bekövetkezett vagy sem.⁷ A jogviszonyt érintő változás következményeinek viselésétől szabadítja meg a biztosító a biztosítottat. Ez jelenti a biztosító által átvállalt kockázatot, t.i. annak a lehetőségét, hogy a biztosított vagyont érő biztosítási esemény következményét a biztosítottnak el kell viselnie.⁸

A biztosítás tárgya tehát a biztosítási érdek, amely pénzben kifejezhető értékkel bír.⁹ A biztosítási érdek abból a jogi vagy gazdasági jellegű jogviszonyból fakad, amely a biztosítottat a biztosított vagyontárgyhoz köti.¹⁰ Valamennyi biztosítási nem tárgyát képező biztosítási érdek különböző, azokat el kell különíteni egymástól, mit több nem is minden jogviszony alapol meg olyan érdeket, amely biztosítási érdeknek minősíthető.¹¹ A tanulmány témája szempontjából itt csak a kárbiztosítás és a felelősségbiztosítás körébe tartozó biztosítási érdek kerül felvázolásra, hiszen a vagyontárgy biztosítás tárgyát képező biztosítási érdek valamely személy életéhez-, egészségéhez fűződő érdekekben nyilvánul meg, amelynek átruházása nem lehetséges.

A kárbiztosítás valamely vagyontárgyban keletkezett kár megtérítését szolgálja. A vagyontárgy a biztosított érdekkörébe tartozik, amelyet az ahhoz fűződő valamely jogviszony testesít meg. A biztosítási érdek fogalmában szereplő „*vagyoni jogviszony*” kitétel alapján a biztosított érdekkörébe tartozhat bármely olyan vagyontárgy, amelynek értékében bekövetkező negatív változás (értsd: kár) ő rá hatással van. Kétségtelen, hogy e jogviszonyt leggyakrabban és legtisztábban a tulajdonjog testesíti meg, de számos olyan jogviszony megalapozhatja a vagyoni érdekeltséget, amely nem a tulajdonjogon alapul,¹² így pl. a bérleti jog, a hasznélvezeti jog, a lízing¹³, mi több olyan jogviszony is, amelynél a biztosítási érdeket olyan

⁷ Taylor, H., L.: The law of insurable interest in North Carolina. North Carolina Law Review 1946/3., 249.

⁸ CHOVAN, Pavel: Teória a prax poistenia. Bratislava, Suvaha, 2000, 24.

⁹ APÁTHY István: Kereskedelmi jog. Budapest, Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 1876, 816., ugyanígy Ivamy, Hardy: General principles of insurance law. London, Butterworths, 1986, 21.

¹⁰ MANTROV (2017) i.m. 254.

¹¹ Így például a pusztá feltételezés vagy vágyakozás nem alapol meg biztosítási érdeket. Vö.: TAYLOR (1946) i.m. 249. Az angolszász jogban a biztosítási érdek és a biztosítási érdeknek nem minősíthető szerencseelem elhatárolásának széles szakirodalma alakult ki. A hazai szakirodalom nem foglalkozik mélyebben ezzel a kérdéssel, viszont rögzítik, hogy a biztosítási szerződésnek aleotórikus jellege ellenére teljesen elhatárolható a szerencseszerződéstől.

¹² NAGY Ferenc: A magyar kereskedelmi jog. Budapest, Athenaeum, 1893, 769.

¹³ Mi több a lízingtárgy tekintetében a lízingbeadó és a lízingbevevő szubjektumának is van biztosítási érdeke a lízingtárgy tekintetében. Mindkét személy vagyoni érdekkörébe tartozik ugyanis a lízingtárgy fennállása (épsége). A lízingbeadó, mint tulajdonos vagyoni érdekkörébe tartozik a lízingtárgy épsége, s ezen érdekekkel párhuzamosan a lízingbevevőnek is ugyanilyen, sőt – a lízingbevevő kárveszély viselésére tekintettel – sokkal nagyobb érdeke fűződik a lízingtárgy épségéhez. A lízing tekintetében a lízingbevevő és a lízingbeadó „osztott” biztosítási

jog keletkezteti, amely eredendően nem jogosítja a jogosultat a vagyontárgy birtoklására, így például a zálogjog esetében.¹⁴ Ezzel szemben a felelősségbiztosítás tárgya az a „felelősségi érdek”, amely abban nyilvánul meg, hogy a biztosított felelősségre vonása esetén neki meg kell térítenie valamely általa okozott kárt,¹⁵ illetve sérelemdíjat.¹⁶ A felelősségre vonás, így a felelősségi érdek eredője széleskörű, amelynek a biztosítással összefüggő kapcsolatának vizsgálata túlmutat a jelen tanulmány keretein, e helyütt annyit kell megemlíteni, hogy a felelősség megállapítása kapcsolódhat valamely vagyontárggyal való kapcsolathoz (értsd: jogviszonyhoz), így – a teljesség igénye nélkül – például a veszélyes üzemi felelősség az üzembentartói minőséghez,¹⁷ az épületkárokért való felelősség megállapítása körében a tulajdonosi minőséghez,¹⁸ illetve bizonyos esetben a bérlői vagy egyéb használatra jogosító jogviszonyhoz,¹⁹ az állat tartásával összefüggésben felmerülő felelősséget a tartáshoz²⁰ (etc.) kapcsolja a felelősségre vonás alapját. Mindezek alapján megállapítható, hogy a biztosítottat és a felelősséget potenciálisan megalapozó jogviszonyt érintő változás a felelősségi érdeket is érinti, azt főszabály szerint megszünteti.

A téma tekintetében fontos vizsgálni a biztosítási érdek szubjektummal való viszonyát. A biztosítási jogi elméletben kialakult és ezzel összhangban a Ptk.-ban megfogalmazott fogalom alapján ugyanis a biztosítási érdek a biztosított személyéhez fűződik. A biztosítási érdek-elméletek körében Túry a szubjektív és objektív érdeket különböztette meg.²¹ E két elmélet részletes ismertetésére nem kerül sor, viszont lényegük kiemelése elengedhetetlen, mivel a biztosított dolog átruházása kérdéskörében jelentőségük lesz. A biztosítási érdek objektív jellege azt jelenti, hogy a biztosítási érdeket a vagyontárgy léte önmagában megalapozza, míg a szubjektív biztosítási érdek elve alapján a biztosítási érdek kizárólag a biztosítotthoz való viszonya alapján értelmezhető. Az érdek fennállása csak úgy jöhet szóba, hogy az valakinek (biztosított) a személye és valami (egy meghatározható vagyontárgy) közötti kapcsolatot jelöli. A biztosítási jog elméletében alapvetően egyetértés van a tekintetben, hogy a biztosítási érdek szubjektív, az csupán a biztosított személyével összefüggésben értelmezhető.

A Ptk. 6:440. § második mondata alapján az olyan kár- vagy csoportos összegbiztosítási szerződés, amelyet a biztosítási érdek nélkül kötöttek semmis. Álláspontom szerint ez a biztosítási érdek fontosságának, lényeges elem jellegének figyelmen kívül hagyása, hiszen a biztosítási érdek a biztosítási szerződés olyan lényeges eleme, amely nélkül a felek jognyilatkozatai nem léphetnek be a contractuális szférába. Úgy gondolom, hogy ha a jogalkotói szándék az lenne, hogy a szerződés megkötésének időpontjában nem szükséges a biztosítási érdek fennállása, akkor nem a semmisség jogkövetkezményét fűzné e jogi helyzethez, amelynek így az eredménye, hogy a szerződéshez nem fűződhet joghatás. Mivel a rendelkezés értelmezése alapján a biztosítási érdek fennállása a szerződés megkötésének időpontjában kötelező, ezért az a szerződés lényeges eleme. A szakirodalomban van olyan álláspont is, amely szerint nem feltétlenül a biztosítási szerződés megkötésekor kell a biztosítási

érdekének fennállását állapította meg az eljáró bíróság a BDT2010. 2300. számú határozatában. vö.: „I. A szerződő a biztosítási szerződés külön rendelkezései hiányában is biztosítottá válik a már kifizetett lízingdíj arányában. Ennek megfelelően a lízingdíj teljes kiegyenlítésével a lízingbe adó biztosítási érdeke megszűnik, ezt megelőzően pedig csak a még ki nem egyenlített lízingdíj erejéig áll fenn.”

¹⁴ A zálogjogosult biztosítási érdekének fennállása tekintetében a régi szakirodalomban lásd különösen TÚRY (1931) illetve Nagy Ferenc gondolatait NAGY (1893) i.m. 770. Az újabb biztosítási szakirodalom ezt a kérdést mélyebben nem dolgozza fel.

¹⁵ TÚRY (1923) i.m. 23-28.

¹⁶ Vö.: a felelősségbiztosítás fogalmát a Ptk. 6:470. § (1) bekezdésben.

¹⁷ Mi több az üzembentartó fogalmát a Ptk. 6:536. § (1) bekezdése is az érdekre alapítva határozza meg, mégpedig „a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatójának az minősül, akinek érdekében a veszélyes üzem működik.”

¹⁸ Vö.: Ptk. 6:560. § (1) bekezdés, de figyelemre méltó a (2) bekezdésben foglalt érdekre alapított felelősség is.

¹⁹ Vö.: Ptk. 6:561. § (1) - (2) bekezdések

²⁰ Vö.: Ptk. 6:562. § (1) - (2) bekezdések

²¹ TÚRY (1931)

érdeknek fennállnia, hanem legkésőbb a biztosítási esemény bekövetkezésekor.²² Ennek a lehetősége a 6:454. § (1) és a (2) bekezdéseinek értelmezése alapján abszolút kizárható, hiszen a rendelkezés alapján amennyiben a biztosítási érdek a kockázatviselés kezdete előtt vagy azt követően megszűnik, a biztosítási szerződés is megszűnik. Ez alapján tehát nem lehetséges, hogy a biztosítási érdek a szerződéskötés idején kívüli más időpontban keletkezzen, hiszen a kockázatviselés kezdete a szerződéskötés időpontjára vagy azt követő – a szerződésben megjelölt – későbbi időpontra tehető.²³

A BIZTOSÍTOTT DOLOG ÁTRUHÁZÁSÁNAK HATÁSA A BIZTOSÍTÁSI SZERZŐDÉSRE

Az 1875. évi Kereskedelmi törvényünk (a továbbiakban: Kt.) úgy rendelkezett, hogy *"ha a biztosított tárgy tulajdona, illetőleg a tárgyhoz való érdek a szerződés tartama alatt, vétel útján vagy egyébként másra ruháztatik át, a biztosítási szerződés minden jogokkal és kötelességekkel együtt a biztosító beleegyezése nélkül is az új tulajdonosra megy át, feltéve, hogy ennek ellenkezője a biztosítási szerződésben ki nem kötöttet, s a tulajdon átruházásával a szerződés feltételein változás nem történik."*²⁴ A szabályozás tehát rendkívül rugalmas volt, főszabálynak tekintette, hogy a biztosított tárgy átruházása a szerződés átruházását is eredményezi egyúttal. Természetesen a biztosítóra nézve ez terhet nem jelenthet, így a szerződés feltételein változtatni nem lehetett.²⁵ Megállapítható azonban, hogy e szabály diszpozitív jellege miatt a biztosítási szerződésben e szabálytól eltértek a felek és a biztosítási szerződés megszűnését írták elő.²⁶ E mellett alkalmaztak olyan rendelkezést is, amelyben lehetőséget adtak arra, hogy az új tulajdonos nyilatkozata esetén a szerződést fenntarthassák.²⁷ A Kt. szabályozásának érdekessége viszont az volt, hogy a biztosított vagyontárgy tulajdonjogának átruházását, illetve a biztosítási érdek átruházását elkülönítette. E kérdéskörrel a biztosítási elméletben kifejezetten nem foglalkoztak, a szerzők csupán tényszerűen rögzítették a szabályokat,²⁸ viszont Nagy Ferenc példaként említi a bérlő által – a biztosítási érdeket megalapozó bérleti jogviszony alapján – kötött biztosítási szerződés tekintetében a Curia 650/88. sz. ítéletét, miszerint a bérlet megszűnése esetén a biztosítás nem megy át a tulajdonosra.²⁹ Ez alapján tehát a biztosítási érdek átruházását álláspontom szerint arra az esetre értették, amikor a nem tulajdonosi, így jelen esetben bérlői pozícióban történő változás eredményezett olyan alanyváltozást, amely biztosítási érdeket alapozott meg.

A régi Polgári Törvénykönyvünk³⁰ a maga általános merevségével szabályozta a kérdést és szakítva a Kt. felfogásával szigorúan a megszűnés útjára terelte a szerződést a biztosítási érdek megszűnése esetén.³¹ Az 545.§ (1) és (2) bekezdései rendelkeztek a biztosítási érdek kockázatviselés kezdetét megelőzően és azt követően történő megszűnésének jogkövetkezményeiről. Előbbi esetben – ha a biztosítás hatálybalépését megelőzően szűnik meg a biztosítási érdek – a szerződés nem lép hatályba, míg utóbbi esetében – ha a biztosítási szerződés hatálybalépését követően szűnik meg a biztosítási érdek – a szerződés a hónap utolsó napjával megszűnik. A szabályozás kialakítása során a jogi szabályozás előzményeit figyelmen

²² Ezt az álláspontot az angolszász biztosítási jogirodalomban képviselik, így pl.: IVAMY (1986) i.m. 27., ugyanígy BIRDS, John: Birds' Modern Insurance Law. 10th ed. London, Sweet and Maxwell, 2016, 60.

²³ Vö.: Ptk. 6:445. § (1) bekezdés

²⁴ Vö.: Kt. 484.§

²⁵ APÁTHY (1876): i.m. 825.

²⁶ NOVOTNI (1977): i.m. 165.

²⁷ BAUER (1941): i.m. 299.

²⁸ Így pl. APÁTHY (1876): i.m. 824–825., NAGY (1893)

²⁹ NAGY (1893): i.m. 796.

³⁰ Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: rPtk.)

³¹ Vö.: rPtk. §

kívül hagyták és nem írtak elő rendelkezést a biztosított vagyontárgy tulajdonjogának változása esetére.³²

A Ptk. 6:454. § (1) bekezdés alapján a biztosított dolog átruházása esetén a biztosítási érdek, ezáltal a biztosítási szerződés is megszűnik. A kérdés – ahogyan azt Novotni is feltette³³ – azonban az, hogy vajon a biztosított vagyontárgy átruházása szükség szerint eredményezi e a biztosítási érdek megszűnését (múlását), illetve szükség szerint eredményeznie kell-e a biztosítási szerződés megszűnését?

Az első kérdés körében a szubjektív érdek elméletének premisszáját alapul véve az alábbi megállapításokat tehetjük. A vagyontárgy tulajdonjogának átruházása esetén a tulajdonjog, amely a biztosítottat a vagyontárggyal összekötötte megszűnik.³⁴ A jogviszony megszűnésével egy időben a vagyontárgy megszerzőjének azon biztosítási érdeke, amelyet a tulajdonjog alapított szintén megszűnik. Az átruházással a vagyontárgy fölötti tulajdonjog átszáll, ez új biztosítási érdekként jelentkezik a megszerző személyénél, amely nem ugyanaz, legfeljebb hasonló, mint az átruházó személy átruházás okán megszűnő biztosítási érdeke.³⁵ Alapvetően tehát az állapítható meg, hogy a tulajdonjogra alapított biztosítási érdek megszűnik, de ez nem jelenti azt, hogy egyébként az átruházó személynek nem fűződik továbbra is valamilyen érdeke a vagyontárgyhoz. Az átruházó szerződés alapján (pl. adásvétel) az átruházó személynek különböző kötelezettségei keletkeznek. Így például felelősséggel tartozik a szerződésszegésért (pl. kellékszavatosság körében³⁶), amelynek potenciális bekövetkezése (értsd: a felelősségre vonása) kétség kívül pénzben kifejezhető következménnyel járhat számára. Kérdésként merül fel, hogy ez az érdek biztosíthatónak minősül-e? Ezen kérdés részletes vizsgálatára jelen tanulmány keretében nem térek ki, de megállapítható, hogy a szerződésszegés jogkövetkezményeinek egy "rétege" biztosíthatónak minősül.³⁷ Az átruházó ezen érdeke már felelősségi érdek, amely nem a kárbiztosítási, hanem a felelősségbiztosítási szerződés tárgya.

Megállapításra került tehát, hogy az átruházás folytán a biztosítási érdek megszűnik, de kérdés, hogy ennek szükségképpen eredményeznie kell e a biztosítási szerződés megszűnését is. A Ptk. 6:454. § (1) bekezdés alapján a biztosítási szerződés megszűnik, amely diszpozitív szabályozás, tehát a felek egyező akarattal eltérhetnek e főszabálytól. A gyakorlatban alkalmazott szerződési kikötések jellemzően nem tartalmaznak erre vonatkozó rendelkezést, vagy kifejezetten a Ptk. főszabályát megerősítik. Mivel a biztosítási szerződéseket jellemzően általános szerződési feltételek keretében kötik meg, így a biztosító egyoldalúan dönt erről a kérdéstről, ezért kevés annak az esélye, hogy ez a kérdéskör a felek által megtárgyalásra kerül. A vagyontárgyak átruházása azonban mindennapos, így célszerűbb lenne a gazdasági életet támogató rugalmasabb rendelkezések alkalmazása, amelyeket megfelelő kötelezettségekkel "körülbástyázva" a biztosító számára is biztonságossá lehetne tenni.

Ezzel kapcsolatosan, de a kérdést csak bizonyos körben szabályozva, a Ptk. 6:454. § (3) bekezdése tartalmaz szabályt, amely alapján nem alkalmazandóak a szerződés megszűnésére vonatkozó jogkövetkezmények, *"ha az érdekmúlás kizárólag a biztosított vagyontárgy tulajdonjoga átszállásának következménye, és a vagyontárgy más jogcím alapján már korábban is az új tulajdonos birtokában volt."* Nem szűnik meg tehát a szerződés, ha a biztosított

³² NOVOTNI (1977): 166. o.

³³ NOVOTNI (1977): 164. o.

³⁴ Bár nem térek ki részletesen, itt meg kell említeni, hogy ez a megállapítás a teljes tulajdonjog átruházása esetén érvényes. Amennyiben az átruházás tulajdonjog fenntartással történik, úgy az átruházó személynek továbbra is fennmarad a biztosítási érdeke, amely – a lízinghez hasonlóan – megosztott érdek lesz.

³⁵ Egyértelmű ugyanis, hogy „A” „x-hez” fűzött szubjektív (gazdasági) érdeke nem lehet azonos (legfeljebb ugyanolyan mértékű) „B” átruházás folytán keletkező „x-hez” fűzött érdekével.

³⁶ NOVOTNI (1977): 165. o.

³⁷ Ezzel összefüggésben lásd saját művem: CERTICKY Mária: A szerződésszegéssel okozott kár és a felelősségbiztosítás. In: Barta Judit (szerk.): Biztosítás – több szem-szögeből. Miskolc–Budapest, Novotni Alapítvány és Patrocinium Kft., 2019, pp. 173–192.

vagyontárgy birtokának átruházása „*brevi manu traditio*” útján történik.³⁸ A biztosítási szerződésben történő alanyváltozás jogszabályon alapuló szerződésátruházás,³⁹ amely alapján a biztosítási szerződés alapján fennálló jogok és kötelezettségek egésze átszáll a szerződésbe belépőre,⁴⁰ jelen esetben a vagyontárgyat megszerző személyre. E kérdéskör tekintetében rögzíthető, hogy a tulajdonos tulajdonjogán alapuló érdeke megszűnik, azonban a szerződésből eredő kötelezettségek alapján fennálló érdeke mindenképpen fennmarad. Ez utóbbira értelemszerűen ugyanaz a biztosítási fedezet már nem állhat fenn, de biztosítható érdek, így arra külön biztosítási szerződés köthető.⁴¹ A vagyontárgyat más jogcím alapján használó személy érdeke – amely megjegyzem egyáltalán nem biztos, hogy biztosítva volt, de kétségtelenül biztosíthatónak minősíthető – tekintetében kérdés, hogy a biztosított dolog *brevi manu traditio* útján történő átruházásakor az egyéb jogviszonyon alapuló biztosítási érdek megszűnik-e és a megszűnést követően tulajdonosi érdeke keletkezik, vagy a már fennálló biztosítási érdek transzformálódik át. Álláspontom szerint az átruházó személy biztosítási érdekének átruházásáról semmiképpen nem lehet szó, az nem tartozik a biztosítási szerződés tartalmi (jogok és kötelezettségek) körébe, amelyek a szerződésátruházás folytán átszállnak. A vagyontárgy tulajdonjogát megszerző személynek a tulajdonjog megszerzésével a biztosítási érdeke kiteljesedik, amely kétségtelenül különbözik attól az érdektől, amely a vagyontárgy használata alapján állt fenn. A biztosítási érdek transzformálódásáról úgy gondolom csak akkor beszélhetünk, ha a biztosítási szerződésben a biztosított vagyontárgyat használó személye és jogcíme meg van jelölve. Ennek közlése úgy gondolom, hogy a Ptk. 6:452.§-ban foglalt közlési és változásbejelentési kötelezettség körébe tartozik, hiszen a biztosító kockázatvállalása szempontjából egyáltalán nem lényegtelen kérdés, hogy a biztosított vagyontárgy használatára vonatkozó jellemzők, körülmények. A vagyontárgyat használó személy megjelölésének hiányában a használaton alapuló biztosítási érdek tulajdonosi érdekké történő átalakulása nehezen támogatható álláspont, ez esetben a szerződésből eredő jogok és kötelezettségek átszállásával egy időben keletkező új érdekről beszélhetünk.

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A cseh Polgári Törvénykönyv⁴² (a továbbiakban: csPtk.) kiindulópontja, koncepciója a magyar szabályokkal azonos. A kárbiztosítás körében a 2812.§ úgy rendelkezik, hogy „*ha a felek eltérően nem állapodtak meg, a biztosított vagyontárgy tulajdonjogának átruházása esetén a biztosítási szerződés megszűnik.*” A főszabályt és az eltérés lehetőségét a felelősségbiztosítás körében is lehetővé teszi, a 2867.§ alapján amennyiben a felelősségbiztosítás valamely dolog tulajdonjogával függ össze (így pl. épületkár) és e tulajdonjog átruházásra került főszabály szerint a biztosítás megszűnik, kivéve, ha a felek ettől eltérően állapodnak meg. A megszűnés napjaként mindkét esetben azt a napot jelöli meg, amelyen a biztosító részére bejelentésre került a vagyontárgy átruházásának ténye.

A szlovák Polgári Törvénykönyv⁴³ (a továbbiakban: SzPtk.) 812.§ a magyar szabályozáshoz képest egyszerűbben kezeli a kérdést. A kárbiztosítás esetén főszabályként írja elő, hogy „*a biztosított dolog tulajdonosának változása esetén a biztosítás megszűnik*”, azonban a

³⁸ JUHÁSZ Ágnes: A biztosítási szerződések módosítása, módosulása. In: Barta Judit (szerk.): Biztosítás – több szem-szövegéből. Miskolc–Budapest, Novotni Alapítvány és Patrocinium Kft., 2019, 36.

³⁹ TÓKEY (2014)., Juhász (2019): 36.

⁴⁰ Vö.: Ptk. 6.208. § (2) bekezdés

⁴¹ Azzal kérdéssel jelen esetben és egyébként a tanulmány egészében nem foglalkozom, hogy ténylegesen van-e a biztosítási piacon olyan "biztosítási termék", amely az elméletben fennálló biztosítási érdeket tekinti tárgyának. Nyilvánvaló ugyan, hogy amennyiben a biztosítók nem teszik lehetővé adott biztosítható érdek tekintetében a biztosítási szerződés megkötését úgy csupán elméleti szempontból beszélhetünk annak biztosíthatóságáról.

⁴² Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník.

⁴³ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákoník.

szabályozás biztosítja a felek részére az eltérést azzal, hogy folytatja „..., kivéve, ha a felek a biztosítási feltételekben ettől eltérően állapodnak meg.” A szabályozás jelen körben történő említése nem a főszabály vizsgálata miatt érdekes, hanem a biztosítás általános szabályainál található 791.§ (3) bekezdésben található rendelkezés miatt, amely szerint „Amennyiben a nemzetközi áru fuvarozás körében kiállított biztosítási kötvény tartalmazza a biztosítóval szerződő fél azon jogát, hogy a biztosítási szerződésből eredő jogát – akár üres – forgatmány útján másra átruházhassa, a biztosítási kötvény új jogosultja jogosult azt újra átruházni. A biztosítási kötvény forgatmány útján történő átruházásának a követelés engedményezése szerinti joghatásai vannak abban az esetben is, ha a biztosítót nem értesítették az átruházásról. A biztosító nem köteles vizsgálni a forgatmány érvényességét. Ez a rendelkezés több szempontból is érdekes. Egyik, hogy a biztosítási kötvényre értékpapírként tekint,⁴⁴ másik, hogy kifejezetten a nemzetközi forgalomban lehetőség van arra, hogy az áru tulajdonjogának változása ne eredményezze az áru értékére kötött biztosítási szerződés megszűnését. Ez abszolút indokolható, hiszen ahogy fentebb is kifejtésre került a kárbiztosítás az áru, mint biztosított vagyontárgy értékéhez igazodik és általában független attól, hogy kit kell tekinteni az áru tulajdonosának. Tulajdonképpen e szabályozásban is megfigyelhető a szubjektív biztosítási érdek objektívizálódása.

A PEICL 12:102. cikke a „tulajdonátruházás” címszó alatt rendelkezik a biztosított vagyontárgy tulajdonjogának átruházásáról és annak a biztosítási szerződésre gyakorolt hatásáról. A cikk (1) bekezdése szerint a biztosítási szerződés egy hónappal az átruházást követően szűnik meg, hacsak a biztosítóval szerződő fél és a tulajdonjogot megszerző fél korábbi időpontban nem állapodik meg. A rendelkezés szerint – bár ezt expressis verbis nem mondja ki – főszabályként a biztosítási szerződésből eredő kockázat átruházásáról rendelkezik, ennek alapján a biztosítási fedezet a biztosított vagyontárgy tulajdonjogának megszerzőjére átszáll. Ezt erősíti a (2) bekezdés is, amely szerint „az a személy, akire a tulajdonjogot átruházzák, attól az időponttól kezdve minősül biztosítottnak, amikor a biztosított vagyontárgyhoz kapcsolódó veszélyviselés is átszáll.” A biztosított minőségben való pozícióváltást tehát a kárveszély átszállása alapozza meg, amely a magyar Ptk. szerint⁴⁵ főszabály szerint a teljesítés idejéhez kötött. Annak ellenére, hogy a biztosított pozíciójában megtörténik a változás az (1) bekezdés alapján a biztosítási szerződés az átruházást követő egy hónap elteltével megszűnik. Ehhez képest az (1) bekezdés alapján lehetősége van a szerződő félnek és a tulajdonjogot szerző félnek arra, hogy a közöttük létrejött szerződésben úgy állapodjanak meg, hogy korábban – így akár az átruházással egyidőben – megszűnjön a biztosítási szerződés. Figyelemreméltó, hogy ez kizárólag a szerződő és a jövőbeni biztosított megállapodása, nincs szükség a biztosító részvételére. Ahhoz azonban, hogy a biztosítási szerződés ne szűnjön meg a (3) bekezdés a) pontja alapján a biztosító, a szerződő fél és a jogutód megállapodása szükséges. Ez tehát azt jelenti, hogy mindhárom érintett fél és megállapodásuk szükséges ahhoz, hogy a biztosítási szerződés ne szűnjön meg. Úgy gondolom, ez nem helyes megközelítés. Ha a szabályozás alapvető célja az, hogy a biztosítási szerződésben pozíció változás történjen, tehát a szerződő fél helyébe a jogutód, mint biztosított lépjen, akkor első sorban azt kellene támogatnia, hogy a szerződés fennmaradjon. A szerződés megszűnésének koncepciójára alapítva ez úgy volna megoldható, hogy kizárólag az új biztosított és a biztosító közötti megállapodásra volna szükség ahhoz, hogy a biztosítási szerződés fennmaradjon, hiszen a jogutódlás folytán már csak közöttük van jogviszony. Álláspontom szerint a gazdasági élet gyorsaságával és rugalmasságával való összhangot az

⁴⁴ E kérdés vizsgálata nem képezi a tanulmány tárgyát, de meg kell említeni, hogy a magyar biztosítási jog történeti fejlődése során, különösen a Kereskedelmi törvénykönyv 295.§-a alapján a biztosítási kötvényt kvázi értékpapírként kezelték, hiszen a biztosított a biztosítási szerződésből eredő jogait a kötvény bemutatása esetén és az alapján érvényesíthette. Vö.: NAGY (1893): i.m. 779.

⁴⁵ Vö.: Ptk. 6:122. §

eredményezné, ha a jogszabály állapítaná meg a szerződés fennmaradását, amelyet a biztosító, mint a kockázatot viselő személy meghatározott időn belül megtett jognyilatkozatához, vagy a jognyilatkozat tétel elmulasztásához, mint ráutaló magatartásához kötné, attól az időponttól, hogy a tulajdonosváltást a régi és az új biztosított az átruházó szerződés egyidejű bemutatásával – tehát a jogosultság igazolásával – bejelentené a biztosító részére.

A (3) bekezdés b) pontjában található szabály alapján nem alkalmazhatóak a tulajdonváltásra vonatkozó rendelkezések, ha a dolog fölötti tulajdon öröklés jogcímén száll át. E rendelkezés tehát a biztosítási szerződés megszűnését mondja ki a biztosított halála esetére, álláspontom szerint helyesen.

ÖSSZEGZÉS

Összességében megállapítható, hogy a biztosítási érdek – a kár- és a felelősségbiztosítási szerződés tekintetében egyaránt – megszűnése nem feltétlenül kell, hogy a biztosítási szerződés megszűnését eredményezze. A külföldi és a nemzetközi megoldások is azt tükrözik, hogy a biztosítási szerződést is a gazdasági élet gyorsaságához és rugalmasságához kell igazítani, amelynek egyik aspektusa lehet a biztosítási szerződés fenntartása arra az esetre, ha a biztosított dolog – amelyhez a biztosítási érdek tapad – átruházásra kerül.

A SHERMAN ACT ÉS A CLAYTON ACT MEZŐGAZDASÁGI RELEVANCIÁI

*dr. Csirszki Martin Milán**

*I. évfolyamos, nappali tagozatos PhD hallgató
Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar*

BEVEZETÉS

Jelen tanulmányban a modern versenyjog hazájának tekintett Amerikai Egyesült Államok versenyjogi szabályozásának első két törvényét mutatom be röviden, keresve azokat a pontokat, amelyek mezőgazdasági relevanciával bírnak. Ennek keretében először az első modern versenytörvényt, a Sherman Act-et (pontosabban annak előzményeit) veszem górcső alá, majd pedig az 1914. évi Clayton Act-et, annak is kifejezetten a 6. cikkét. Tanulmányom alapvetően leíró jellegű, amelynek keretében igyekszem az amerikai szakirodalom valamennyi megközelítését megismerni, amelyből aztán – saját kontinentális jogrendszerbeli szemlélettel – levonhatom az általam elfogadhatónak vélt következtetéseket.

Szeretném jelezni, hogy e két versenytörvény szövetségi szintű. Jellemzőjük az, hogy az államok közötti, valamint a nemzetközi kereskedelem vonatkozásában tartalmazzak rendelkezéseket, tehát csak a nagyobb mértékű piaci érintettség szabályozását vállalják magukra. Az egyes államokon belüli kereskedelem szabályozása az adott állam törvényhozásához tartozik.

A SHERMAN ACT ÉS ANNAK ELŐZMÉNYEI

A versenyjog általánosan elfogadott nézetek szerint rendkívül fiatal jogágnak tekinthető. Modern kori létrejöttét a XIX. század végére datálják, mégpedig arra az időpontra, amikor megszületett a Sherman Antitrust Act az Amerikai Egyesült Államokban. A Sherman Act-et Benjamin Harrison elnök 1890. július 2-án írta alá, s ez volt az első szövetségi szintű törvény, amely fellépett a mai értelemben vett versenykorlátozó magatartásokkal szemben.

A Sherman Act az 1882-ben, S. C. T. Dodd által létrehozott trust elleni válaszreakcióként került a köztudatba. Dodd a Rockefeller-féle Standard Oil Company ügyvédje volt, aki a trust által az olajfinomítók szoros társulását célozta létrehozni, amely a piacon képes befolyásolni az árakat és a kínálatot, de ezek mellett az állami adókat és társasági szabályozást is el tudja kerülni. Bár számos akkori közigazdász ellenezte egy szövetségi versenytörvény megalkotását, mondván, hogy az hátrányosan érintené a növekvő realbéreket és a csökkenő árakat, a tisztességes versenybe vetett hitet az ellenzők tábora sem akarta feladni. A torzítatlan és fair verseny mikénti megvalósítása ugyanakkor megoldatlan maradt a részükről. Példának okáért, a mezőgazdaság területén a technológiai fejlődés lehetetlenné tette az egyéni termelők és a kisebb vállalkozások számára, hogy lépést tartsanak nagyobb versenytársaikkal. Az 1800-as évek utolsó harmadának populista irányvonala, amelyet gyakran az amerikai polgárháborút követő évtizedben kibontakozó Granger-mozgalommal is azonosítanak, jelentősen felgyorsította az antitrust-szabályozás felszínre törését.¹ A Granger-mozgalom ötletgazdája Oliver Hudson Kelley, a Mezőgazdasági Minisztérium egyik alkalmazottja volt, aki 1867-ben megalapította a 'The Patrons of Husbandry' nevet viselő szervezetet. A szervezet helyi szintű egységekből állt össze, ezeket hívták az ún. 'Granges'-nek. A mozgalomba a legtöbb hívet a monopolhelyzetben lévő vasúti társaságok és gabonátárolók (amelyek gyakran a vasúti társaságok tulajdonában

* Témavezető: Dr. Olajos István PhD egyetemi docens

¹ Laura Phillips SAWYER: US Antitrust Law and Policy in Historical Perspective Harvard Business School, 2019, 2.

voltak) elleni fellépés szükségessége csábította, amelyek elképesztő, túlzó összegű díjakat szabtak ki a termelők gabonája és más mezőgazdasági termékeik kezelése és szállítása ellenében.²

Utóbbi problémakör tekintetében érdemes megemlíteni az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságáig eljutott ügyet, amely az ún. Granger-ügyek egyike. A Munn v. Illinois-ítéletben a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a szuverenitásában benne foglalt hatáskörök keretei között a kormányzat szabályozhatja állampolgárai egymás irányában tanúsítandó magatartását, és amennyiben a közjó azt megkívánja, azt a módot is, ahogyan az egyes állampolgároknak használniuk kell a tulajdonukat. Az ítélet lényegi eleme az volt, hogy az állam szabályozási hatásköre kiterjed a magánvállalatok viszonyaira is, amennyiben azok befolyásolják a közérdeket. Lévén, hogy a gabonátárolók közérdekű használatra is hivatottak voltak, a kiszabható díjakat szabályozhatja az adott állam.³ A Munn v. Illinois-ügyben hozott ítélet kiemelését azért tartottam indokoltnak, hiszen ebben immáron nemcsak a jogalkotás, hanem a jogalkalmazás szintjén is kirajzolódik és megerősítést nyer az a lehetőség, hogy a tisztességes verseny biztosítása érdekében az államok felléphetnek bizonyos jogi eszközökkel, mégpedig annak ellenére is, hogy ezzel – értelemszerűen – egyes jogalanyokkal szemben tulajdonjogi korlátozásokat alkalmaznak, meghatározván a piacon való fellépésük egyes aspektusainak mikéntjét.

Bár a köztudatban a nagy vállalatok elleni fellépés eszközeként jelenítették meg a Sherman Act-et, valamint az állami szintű antitrust-törvényeket is, egyes nézetek szerint⁴ a hangsúlyt sokkal inkább oda kellene helyezni, hogy a kezdeti modern versenyjogi szabályozás fő célpontja a versenytársak összehangolt tevékenységének, versenyt korlátozó megállapodásainak a megakadályozása volt, amelynek köszönhetően megemelhették az általuk értékesítendő termékek árát, avagy kikényszeríthették az általuk beszerzett termékek árának csökkentését olyan mértékig, amellyel már sértették a közérdeket. E tevékenységek vonatkozásában irreleváns volt a vállalkozások mérete. A helyzet félreérthetősége abból fakadt, hogy a köznyelvben valamennyi versenykorlátozó megállapodásra a 'trust' kifejezést használták, függetlenül attól a jogi konstrukciótól, amely a megállapodás keretét adta. Bár a kormányzat azt hangoztatta, hogy a Sherman Act elfogadása a Standard Oil Trust gátlástalan és számos esetben jogon kívüli kereskedelmi gyakorlata⁵, illetve a mezőgazdasági ágazat ipar általi kizsákmányolása⁶ miatt szükségeltetik, egyes szerzők szerint az agrárszektor kiszolgáltatottságát az antitrust-szabályozás hajtóerejének tekinteni téves gondolat,⁷ hiszen az agrárium nem kizárólagosan az iparnak kitett szektor, sőt a tények sokkal inkább azt mutatják, hogy a vasúti társaságok gyakorlata stabilizálta és növelte a mezőgazdák bevételeit.⁸

Egy rendkívül érdekes adalék, hogy van olyan szerző, aki Sherman személyes indítékait látja a törvény benyújtásának hátterében. Egy bizonyos Russell A. Alger volt az, akinek a segítségével megszerezte Benjamin Harrison a Republikánus Párt elnökjelölti pozícióját, amelyet Sherman sérelmezett, ezért Sherman Alger 'Diamond Match' nevű trust-ját vette a célkeresztjébe. Ennek eszközéül szolgált az 1890. évi Antitrust Act. Ezt azzal is igyekeznek

² The Editors of Encyclopaedia Britannica: Granger movement – American Farm Coalition. In: <https://www.britannica.com/event/Granger-movement> (Letöltés ideje: 2019.09.13.)

³ Munn v. Illinois, 94 U.S. 113 (1876) – US Supreme Court decision

⁴ Wayne D. COLLINS: Trusts and the Origins of Antitrust Legislation. In: Fordham Law Review, Volume 81, Issue 5, Article 7, 2280.

⁵ Hans THORELLI: The Federal Antitrust Policy: Origination of an American Tradition Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1955, 92.

⁶ William LETWIN: Law and Economic Policy in America: The Evolution of the Sherman Antitrust Act New York: Randon House, 1965, 67-68.

⁷ Robert L. BRADLEY, Jr.: On the Origins of the Sherman Antitrust Act. In: Cato Journal, Vol. 9, No. 3 (Winter 1990), 739.

⁸ George STIGLER: The Origin of the Sherman Act. In: Journal of Legal Studies, Volume 14 (January 1985), 1-11.

alátámasztani, hogy Sherman a Szenátus Pénzügyi Bizottságának legbefolyásosabb tagjaként közvetlenül támogatta a magas vámokat hirdető vámpolitikát, amely feloldhatatlan ellentétben áll azzal, hogy a trustokat viszont igyekezett korlátok közé szorítani.⁹ Ezekre tekintettel gondolják, hogy az Antitrust Act mögött sokkal inkább személyes motivációk álltak.

Indokolt hangsúlyozni azt is, hogy a Sherman Act tárgyalása során felvetődött egy módosító javaslat, amely már akkor kiemelt védelemben részesítette volna és kivette volna a törvény tárgyi hatálya alól a mezőgazdasági és kertészeti ágazat szereplőit: ez kimondta, hogy a törvény nem alkalmazandó az olyan mezőgazdasági és kertészeti megállapodásokra, egyezményekre, szövetkezetekre és társulásokra, amelyek azt célozzák, hogy a saját mezőgazdasági és kertészeti termékeik árát növeljék. A módosító javaslat azonban végül nem került be a végleges törvénybe,¹⁰ ehhez hasonló rendelkezés csak a későbbi Clayton Act-ben kapott helyet, amelyet a következőkben még tárgyalok.

Ha tágabb nézőpontból tekintünk a Sherman Act-re, akkor az némiképpen ellentétes a XIX. század végén uralkodó közgazdaságtani felfogással. Ebben az időszakban sokkal inkább a laissez-faire koncepciója volt domináns, amely a szociális darwinizmussal karöltve hódított teret. Az uralkodó koncepció lényege az, hogy „*a gazdasági fejlődés az emberek közötti harctól és a legéletképesebb túlélésétől függ, ezért az állam gazdasági szabályozó szerepét korlátok közé kell szorítani*”.¹¹ Ezen a felfogáson lyukat ütött a Sherman Act, amely „*a gazdasági hatalom koncentrációját volt hivatott megakadályozni*”,¹² és erőteljes kontrollt jelentett a piaci szereplők magatartása vonatkozásában.

A CLAYTON ACT

Bár a Sherman Act elfogadását nagy áttörésnek tekintették, de a XIX. század végi és XX. század eleji történések azt bizonyították, hogy az mégsem nyújt megfelelő védelmet a versenytorzítás és -korlátozás ellen. Erre az időszakra tehető az úgynevezett Merger Movement, amelynek során vállalatbirodalmak jöttek létre a Sherman Act ellenére is, mégpedig úgy, hogy a trust jogintézménye helyett más jogi konstrukciók segítségével folyamodtak. Már 1899-ben is érezték a probléma súlyát, és a 'Civic Federation of Chicago' konferenciát hívott össze és tartott a trust-probléma kezelése érdekében. Itt egyesek már félelmüket fejezték ki a mezőgazdasági régiók miatt, hiszen a Merger Movement olyan piaci erővel rendelkező vállalatokat hozott létre, amelyek képesek voltak az iparcikkek árának emelését előidézni, párhuzamosan a nyersanyagok árának csökkentésével.¹³ Már ekkor felvetődött egy új törvény megalkotásának szükségessége John Bates Clark részéről, amely igencsak hasonlított a tizenöt évvel később elfogadott Clayton Act rendelkezéseire.¹⁴

A Sherman Act és a Clayton Act közötti számottevő különbségek egyike, hogy amíg az előbbi nem, addig az utóbbi közvetlenül tartalmaz rendelkezéseket a mezőgazdasági szektorra nézve. A Sherman Act nem differenciált, és – bár a korábbiakban nem említettem – olyan nézetek is elterjedtek a közvéleményben, hogy az első szövetségi versenytörvény megalkotásának hátterében a nagy mezőgazdasági szövetkezetek elleni fellépés szándéka is meghúzódott. Sőt, az is megfogalmazódott, hogy a Sherman Act rendelkezéseinek értelmezésébe belefér az, hogy a kisméretű gazdaságokat vezető helyi termelők (farmerek)

⁹ BRADLEY (1990) 739-740.

¹⁰ Lyman Spaulding HULBERT, Morrison NEELY: Legal Phases of Farmer Cooperatives U.S. Department of Agriculture, Farmer Cooperative Service, 1976, 276-277.

¹¹ GÖNCZI – HORVÁTH – STIPTA – ZLINSZKY: Egyetemes jogtörténet I. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999, 319.

¹² GÖNCZI – HORVÁTH – STIPTA – ZLINSZKY (1999) 319.

¹³ David Dale MARTIN: Mergers and the Clayton Act. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1959, 6.

¹⁴ MARTIN (1959) 7.

kölcsönös segítségnyújtása egymásnak akár a törvény megsértéseként is interpretálható. Az 1890-es évek környékén már körülbelül ezer mezőgazdasági szövetkezet tevékenykedett az Amerikai Egyesült Államokban, amelyek természetesen összefogták a termelőket és igyekeztek összehangolni azok tevékenységét a termelői réteg kiszolgáltatottságának csökkentése és a versenyhelyzetük javítása érdekében.¹⁵ A Sherman Act hatálya ugyanúgy kiterjedt rájuk is, ahogy bármilyen más tevékenységet ellátó vállalkozásra is. A szakirodalomban van olyan szerző is, aki egyszerűen rossz törvénynek nevezi a Sherman Act-et¹⁶, és ha belegondolunk, hogy sokan a mezőgazdasági ágazat védtelenségére történt válaszreakcióként tekintenek rá, s mégsem tartalmazott speciális szabályokat egyes, az általánostól eltérő igényű szektorokra, mint például az agrárium, akkor megállapíthatjuk, hogy lehet némi alapja a negatív véleményeknek. S ha nem is rossz, de elnagyolt jogalkotási produktumnak mindenképpen nevezhetjük. Ezen próbált változtatni az 1914. évi Clayton Act, amely már igyekezett megkülönböztetett hangsúlyt fektetni olyan ágazatokra, ahol erre irányuló igény kifejezetten felmerül a hatékony és versenyképes működés megalapozása érdekében. Azt látni kell, hogy a Sherman Antitrust Act-et a Clayton Act elfogadásával nem helyezték hatályon kívül, utóbbi csupán kiegészítette és megerősítette az előbbit. Van olyan szerző, aki a Clayton Act-et a Sherman Act ereje növelésének kiváló kísérleteként láttatta,¹⁷ azzal viszont kétséget kizáróan egyetérthetünk, hogy előrelépésként határozzuk meg a negyedszázaddal későbbi Clayton Act rendelkezéseit. A másik irányból megközelítve pedig az is belátható, hogy nem feltétlenül várhattunk volna többet a Sherman Act-től, hiszen bár a modern versenyjog első jogalkotási termékeként ismert, hiányzott a háttérből az a tapasztalat, amit az utána következő évtizedekben megszerezhettek a jogalkotók a joggyakorlatból.

A Clayton Act egyértelműen kimondja, hogy az antitrust-jogban foglalt rendelkezések¹⁸ nem értelmezhetőek akként, hogy azok megtiltják a kölcsönös segítségnyújtás céljára létrehozott, alaptőke nélküli vagy profitorientált munka-, mezőgazdasági és kertészeti szövetkezetek létét és működését. Továbbá nem értelmezhetőek akként sem, hogy azok megtiltják vagy korlátozzák az említett szervezetek tagjainak olyan tevékenységét, amelyek jogszerűen kívánják megvalósítani azok törvényes céljait, valamint sem az említett szervezetek, sem azok tagjai nem tekinthetők a versenyt korlátozó, jogszerűtlen piaci szereplőknek.¹⁹ Az 1914. évi Clayton Act 6. cikkének elfogadását megelőzően a mezőgazdasági szövetkezetek helyzete nem volt egyértelmű. Egyes állami bíróságok párhuzamot vontak a kartellek és a mezőgazdasági szövetkezetek között azáltal, hogy az antitrust-rendeleteket alkalmazták rájuk nézve, azonban voltak olyan bíróságok is, amelyek ettől jóval toleránsabbak voltak.²⁰ Az antitrust-szabályok mezőgazdasági szövetkezetekre való alkalmazása a rendelkezések nyelvtani értelmezését tekintve elfogadható megoldásnak látszik, azonban ebben az esetben ezen felül kell emelkednünk. Az akkori, nem egységes bírói gyakorlat is azt mutatja, hogy ez némely bíróságnak sikerült, némelynek pedig nem.

Általánosságban is elmondható, hogy az állami bíróságok korai ítélkezési gyakorlatában, amely az állami szövetkezeti törvények elfogadása előtti időre tehető, az ítéletek túlnyomórészt a szövetkezetek terhére születtek meg, majd ez a tendencia a későbbiekben a visszajára

¹⁵ Christine A. VARNEY: The Capper-Volstead Act, Agricultural Cooperatives, and Antitrust Immunity The Antitrust Source, December 2010, 1.

¹⁶ Bradley 1990, 741.

¹⁷ Charles NAGEL: The Origin and Purpose of the Sherman Act. Washington University Law Review, Volume 15, Issue 14, January 1930, 323.

¹⁸ Értelemszerűen ide tartoznak a Sherman Antitrust Act, illetve a Clayton Antitrust Act rendelkezései.

¹⁹ Lásd: Section 6 of Clayton Act; 15 U.S.C. § 17. Antitrust laws not applicable to labor organizations.

²⁰ ABA Section of Antitrust Law, Federal Statutory Exemptions from Antitrust Law (2007), 97. [Az American Bar Association által kiadott monográfia]

fordult²¹, s elkezdtek speciális piaci szereplőként kezelni a szövetkezeteket. Arra azonban rá kellett jönni, hogy a mezőgazdasági termelők piacnak való kiszolgáltatottságát a szövetkezetek révén enyhíteni lehet, viszont a szövetkezetek működését egyensúlyba kell hozni a versenyjogi szabályozással. Ez nem volt megvalósítható másként, minthogy ezeket a speciális szerepet betöltő szervezeteket kivették az antitrust-jogszabályok tárgyi hatálya alól, ezzel egyfajta privilegizált helyzetbe helyezve őket. Ehhez a felismeréshez azonban el kellett jutni, ami a versenyszabályozásban majdhogynem 25 évig tartott.

KONKLÚZIÓ

Pár mondatban összefoglalva az mondható el, hogy ugyan a Sherman Act nem tartalmazott speciális szabályokat a mezőgazdasági termelők (és társulásaik) vonatkozásában, de a törvény megalkotásához vezető úton a mezőgazdasági szektorban lévő ellentmondások figyelmet kaptak. Véleményem szerint nem megalapozott az, hogy a Sherman Act az agrárium kiszolgáltatottságát kívánta enyhíteni, mert egyáltalán nem kapott helyet benne a termelőket védő, speciális agrárszemlélet. A mezőgazdasági szövetkezetek speciális versenyjogi megítélését a Clayton Act 6. cikke teremtette meg, amely megalapozta a későbbi évtizedek jogalkotási tendenciáit, s utat nyitott a mezőgazdaság érdekeit szem előtt tartó szemléletnek a versenyjogi szabályozásban.

²¹ Lyman Spaulding HULBERT, Morrison NEELY: Legal Phases of Farmer Cooperatives U.S. Department of Agriculture, Farmer Cooperative Service, 1976, 267-268.

REMARKS ON THE CASE SELECTION PROCEDURE OF THE OFFICE OF THE PROSECUTOR

*dr. Nikoletta Dobos-Balogh**
Graduated PhD student
University of Miskolc, Faculty of Law

INTRODUCTION

The aim of the current study is to introduce the established exercise of the Office of the Prosecutor (hereafter: Office)¹ – an independent body of the International Criminal Court (hereafter: ICC) – in the selection and prioritisation of cases for investigation and prosecution. Based on the Rome Statute, the Office is in charge for the examination and the investigation of crimes² and for bringing and representing charges.³ The method for case selection and for prioritisation of cases is set out in a document⁴ issued by the Office. The aim of the policy paper is to provide an insight to the procedure in which the Office of the Prosecutor selects the cases and states their priority.

THE REGULATIONS OF THE OFFICE

The document is based on – amongst others – the Rome Statute and internal organisational documents, such as Rules of Procedure and Evidence, the Regulations of the Court, the Regulations of the Office, and the Prosecution’s Strategic Plan. Furthermore, the document is based on the jurisprudence of the Office, the Court and the national courts. The Office selects the cases within its sole discretion; however it has to apply principles, which provide the prevalence of justice, clarity and exclude any possible arbitrariness. It has to be noted that the Office does not have jurisdiction to investigate any crimes committed in the participant states. The Office does not have necessary capabilities to do so, however.

The scale of the crime committed is one of the most important aspects. This however does not mean that the individual crimes remain unpunished: the principle of complementarity is aimed to facilitate the cooperation between the Office, the Court and the national authorities. In accordance with this, the Office helps the work of the national authorities – amongst others – by providing advices, in case they need it. All in all, the aim of the Office is to facilitate the punishment of the most severe crimes throughout cooperation with national authorities.

The Office facilitates the participation of the offended party or its representative in the proceedings in all stages of the procedure in accordance with its policy paper on the participation of victims.

*Supervisor: Dr. habil. János Ede Szilágyi, associate professor

¹ Rome Statute of the International Criminal Court Article 42.

² Crimes falling under the jurisdiction of the Court, are specified in Article 5 of the Statute according to which the Court may proceed in the following cases: The crime of genocide; crimes against humanity; war crimes; the crime of aggression.– Details on the statement of facts see furthermore:

https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Publications/Compendium/ElementsOfCrime-ENG.pdf (2019.12.13.)

³ Rome Statute of the International Criminal Court Article 42. 1.

⁴ Policy paper on case selection and prioritisation, 15 September 2016.

THE CASE SELECTION DOCUMENT

The Office will develop a Case Selection Document (hereafter: CSD), which contains the selected cases and the main aspects of selecting cases in order to make it easier to understand the method of case selection in the future. The CSD is a dynamic document that will be reviewed and updated accordingly the changes in the jurisprudence of the Office. The Office will select and prioritise cases for investigation and prosecution among cases identified in CSD. Considering that the Office has limited capacities and that normally a great number of cases to be expected that meet these criteria within every situation or in the different situations, the CSD will also be used to provide guidance in number of cases worth to pick within a given situation. The CSD is a dynamic document that will be reviewed and updated in accordance with the changes in the jurisprudence of the Office. The update shall be done by the Office at least once a year.

PRINCIPLES

The most important principles during the procedure of the Office – without being exhaustive – are the independence, impartiality and objectivity.

Independence

The Office of the Prosecutor shall act independently. A member of the Office shall not seek or act on instructions from any external source. Furthermore, they shall not take into consideration the presumed or actual wish of third parties.⁵

Impartiality

The application and interpretation of law pursuant to this article must be consistent with internationally recognized human rights, and be without any adverse distinction founded on grounds such as gender, age, race, colour, language, religion or belief, political or other opinion, national, ethnic or social origin, wealth, birth or other status.⁶In case of cases concerning individual persons, special attention shall be paid to the principles set out in the document in order to avoid even the pretence of bias. This especially applies to situations, where only one side is being indicted from the two opposing groups.

Objectivity

This means that the Office will select and pursue cases only if the information at hand can reasonably justify the selection of a case. As part of the case selection procedure, the Office will balance the strength of a case theory against its weaknesses,⁷ that is to say the Office has to evaluate the aggregating and mitigating circumstances. Objectivity shall be applied to the thorough evaluation of the evidences procured during the investigation.⁸

The prevalence of other legal criteria is also necessary, as an example, when it comes to case selection, the Office first has to make sure that a case selected for investigation and for bringing charges falls under the jurisdiction of the Court and is in conformity with the principle of complementarity and does not contradict the principle of the prevalence of justice. The Court

⁵ Rome Statue of the International Criminal Court Article 42.

⁶ Rome Statue of the International Criminal Court Article 21. 3., Article 27. 1.

⁷ Rome Statue of the International Criminal Court Article 54. 1 (a)

⁸ For more details see: Rules of procedure and evidence

https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Publications/Compendium/RulesOfProcedureEvidence-ENG.pdf
(13/12/2019)

may have jurisdiction over a certain person based on the principles of territory and nationality.⁹ In case the Office acts based on the principle of territory, the nationality of the person affected by the proceedings is indifferent. Based on the principle of nationality, charge against a person shall be brought only if his/her state acknowledged the jurisdiction of the Court under Article 12 (3) of the Statute. Dual-citizenship, shall not serve as an excuse in case one state is a party to the Statute and the other is not.

The principle of complementarity shall be emphasized too. Based on the said principle, the Office examines whether a procedure against the very same person is in progress before the national authorities or not. The Court shall only proceed if the national authority is incapable or do not wish to act. In case the national authorities already initiated the procedure – and a judgment in merits is to be expected –, the Office instead of taking the case, shall facilitate the prevalence of justice by constant consultation with the national authorities. Both quantitative and qualitative aspects shall be taken into consideration during the judging of the gravity of the case, with special regard to the circumstances of the perpetration and the consequences of it. The office facilitates the prevalence of justice on a case-by-case basis and puts emphasis on the protection of the victims.

THE CRITERIA OF CASE SELECTION

The Office selects the cases based on their scale, and the expected public attention, based in individual evaluation in every case. Gravity is the predominant case selection criteria adopted by the Office, which strives to select the most severe cases, which may attract the highest possible attention. The scale of the crimes may be assessed in light of, inter alia, the number of direct and indirect victims, the extent of the damage caused by the crimes, in particular the bodily or psychological harm caused to the victims and their families, and their geographical or temporal spread (high intensity of the crimes over a brief period or low intensity of crimes over an extended period). The nature of the crimes refers to the specific factual elements of each offence such as crimes committed against or affecting children, persecution, or the imposition of conditions of life on a group calculated to bring about its destruction. The impact of the crimes may be assessed in light of, inter alia, the increased vulnerability of victims.

The aim of the Office is to bring charges against the person, who is most responsible for the perpetration of crime.¹⁰ In accordance with this, the Office first maps the organisational background of the perpetrators, their relationship with each other in order to establish the extent of responsibility of each perpetrator. Whenever it is necessary, the Office starts the investigation against mid-level leaders in order to make stable ground for the procedures against high-ranking leaders. The above mentioned however, does not exclude the Office from instituting procedures against high-ranking officials.

BRINGING CHARGES

In case it is possible to bring charges against a perpetrator in the very same procedure, Office shall strive to bring charges against the defendant on every counts of indictment. Based on the principle of general-prevention, prosecutors shall bring charges for such crimes, which were traditionally dispensed by the authorities¹¹ e.g. attacks against cultural habits.

⁹ Rome Statute of the International Criminal Court Article 12. (2)

¹⁰ Regulations of the Office Article 34 (1), and the Prosecution's Strategic Plan

¹¹ Mostly because these crimes are hard to prove therefore authorities focused on other counts of indictment, which promised more success.

PRIORITISATION OF CASES

Prioritisation shall mean the order of how cases are examined and charges are brought. The fact that a case is not prioritised does not mean that it will not be examined at all. The prioritisation of cases derives from Article 54 (1b) of the Statute, which states that Office shall make every effort in order to facilitate the successful conduct of investigation. Having regarded the infinite monetary and human resources of the Office prioritisation is needed, which is grounded on the following aspects.

- 1) The comparison of the individual cases on identic grounds
- 2) The possible procedures been instituted against the perpetrator before the Court or the national authorities for committing crime.
- 3) The effect of the investigation and the bringing of charges on the victims and the affected communities
- 4) The effect of the investigation and the bringing of charges on the crimes being committed.
- 5) The mitigating and the aggravating circumstances at hand and the facilitation of proofs during the evidence procedure.
- 6) International cooperation
- 7) The capacity of the Office and the question of security in a given region
- 8) The possibility of securing the appearance of the defendant before the court by the means of either arrest warrant, arrest or volunteer appearance.

The Office continuously examines the existence of priority and it can take aside a case in progress at any time if it does not fit the criteria. In case the Office is of the view that the evidences at hand are insufficient, the Office may alter or withdraw the charges.¹²

SUMMARY

One of the most important institution of international criminal law is the Court, which proceeds in the case of the most severe crimes, which resulted in the highest number of victims. The aim of the Court – and the Office – is to grant punishment for the most severe crimes and their perpetrators in accordance with the principle of genera, prevention. This aim is achieved through the case selection method.

¹² Rome Statue of the International Criminal Court Article 61 4. 9.

DIVINITATEA SUVERANĂ

*Tibor Domokos **

*IV. évfolyamos levelező tagozatos Phd hallgató
Mikolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar*

În viziunea creștină, acțiunile lui Dumnezeu nu sunt terminate cu răscumpărarea, ci sunt continue. Identitatea creștină este bilaterală, deoarece este necesar să se supună voinței lui Dumnezeu în timp ce respectă legile umane. Acest tip de dualism se datorează din ce în ce mai multă secularizării în care au prioritate legile seculare. Voința divină devine astfel secundară, rămânând la nivelul moralității. Devine clar că, într-o perspectivă europeană, suveranitatea nu este deținută de Dumnezeu, ci de stat.

John Austin în *The Jurisprudence Determinat* afirmă că suveranul care alcătuiește legea este supremă și căruia se supune, dar el nu este supus legii. Atunci aparține cineva sub influența suveranului dacă este destinatarul unei dispoziții generale. Adică destinatarul se expune la riscul sancțiunii dacă nu se supune legii.¹

În opinia europeană, suveranul este statul, care impune legea împotriva cetățenilor săi chiar și prin violență, în timp ce poruncile creștinismului devin un factor de conștiință.

Dar în cazul Islamului Allah este puterea suverană care nu cunoaște granițele statului și poruncile lui nu se adresează numai pentru cetățenii staului legii, ci întregii umanități. În Quran în sura 4, versetul 84-85 este scris: *”Luptă pentru calea lui Dumnezeu! Tu nu ești răspunzător decât de tine însuși. Îndeamnă-i pe credincioși! Dumnezeu va opri, poate, urgia celor care tăgăduiesc. Dumnezeu este mult mai de temut în urgie, mult mai de temut în pedeapsă! Cel care mijlocește întru bine, va avea o parte din el, iar cel care mijlocește întru rău, va purta întreaga povară. Dumnezeu este Martor asupra tuturor!”*

Conducătorul Mohamed, cel mai cunoscut lider militar din regiunea arabă, Mecca și Medina a reușit să unească triburile opuse și să-și stabilească opiniile într-un mod religios, bazându-se pe ideologia și convingerea sa religioasă. De-și era mândru de realizările sale politice și militare, nu a permis ca cuvântul lui Allah să devină secundară față de interesele umane. Drept urmare, procesul de secularizare nu s-a concretizat și a rămas astfel un singur autor Allah, ale cărui porunci sunt mai presus de toate.

Dintre urmașii lui Mohammed, Califul Abd al-Malik și dinastia sa nu au avut doar succese militare, ci au fost și protectori al artelor și culturii. Deoarece au avut un angajament mai puternic față de regatul lor, decât față de identitatea lor religioasă, drept urmare în lupta numită „Revoluția Neagră” califii Abbasida preluază puterea prin unirea grupurilor loiali ideologiei islamice, astfel restabilind teocrația.

Referirea la „Sharia” ca drept islamic este greșită, deoarece diferă prin conținut și reglementare de conceptul de drept european pe care îl cunoaștem, chiar și fundamentele sunt diferite. Sensul inițial al cuvântului sharia este „o cale care duce la un izvor de apă”, care suferă o schimbare de sens și astfel cuvântul preia sensul: o cale, o cale de urmat, o cale sigură. Sharia este esența Islamului, calea către Dumnezeu care trebuie aplicat prin lege, care nu este o lege creată de om care se schimbă în funcție de provocările sociale, ci un set de standarde create de Allah.² Aceste norme reglementează viața însăși, spre deosebire de sistemele juridice seculare. A cunoaște, a studia și a învăța Sharia, înseamnă a cunoaște și a urma voia lui Dumnezeu. Acest lucru este indicat prin termenul „Islam”, care defapt ne îndrumă să ne supunem voinței lui Dumnezeu.

* Témavezető: Prof. Dr. Sárosi Pál, egyetemi tanár

¹ John AUSTIN: *The Province of Jurisprudence Determined*, Great Minds Series, 63.

² Reglementează relațiile de rugăciune, ritual, îmbrăcare, mâncare și relații între oameni, precum și credința.

Nu este posibilă schimbarea sau anularea normelor stabilite de Dumnezeu ci numai recunoașterea regulilor divine nedescoperite poate aduce noi norme. Ca și viziunea creștină asupra lumii, Islamul susține doctrina potrivit căreia legea divină nu este un proces închis, ci este învățată prin studiul surselor scrise disponibile, oferind astfel spațiu pentru dezvoltarea ulterioară a dreptului. Nimeni nu poate interveni în crearea legii lui Allah, doar oamenii de știință pot determina regulile noi prin interpretarea corectă a surselor divine. Oamenii de știință juridică nu creează noi legi, ei doar recunosc norme divine care le-au fost ascunse din fața ochiilor. Legea islamică definește cinci relații diferite cu norma divină:

1. Obligatorii
2. Recomandat
3. Neutru
4. Condamnabil
5. Interzis.

În ceea ce privește legea, categoria: interzis și obligatorii sunt de fapt cei mai importanți pentru că se penalizează. Categoriile recomandat și de condamnat nu includ sancțiuni legale, ele reprezentând norme morale.

Ronald M. Dworkin consideră legea drept standardul necesar pentru menținerea ordinii sociale: „Legea unei comunități este un set de reguli speciale pe care comunitatea le folosește, direct sau indirect, pentru a determina o conduită conform căreia autoritatea publică aplica forță sau pedeapsă.”³ Dreptul este un set de legi în vigoare, și dacă nu există o regulă privind rezolvarea unui caz, astfel acest caz nu poate fi soluționat prin aplicarea legii, ci trebuie decis prin deliberare. Deliberarea depășește legea deja cunoscută și folosește o altă măsură de judecată, dar, în același timp, solicită crearea unei noi legislații sau regândirea regulilor vechi.

Linia de gândire a lui Dworkin poate fi găsită în dreptul islamic, în problema aplicării Quranului și a Sunnei. Quranul se ocupă de legea familiei și a moștenirilor și de multe reguli rituale, însă, după Joseph Schacht, dezvoltarea reală a dreptului islamic începe la un secol după moartea lui Mohammed, profetul islamic, iar referirea la Quran este doar o dezvoltare secundară. Începutul formării dreptului poate fi legat de începutul guvernării Abasidelor, sugerând că Quranul și Sunnah nu au ocupat încă un rol central în ierarhia surselor de drept.

Savanții islamici sunt de acord că, după moartea profetului, condițiile necesare pentru instituirea unui sistem juridic islamic nu erau disponibile, astfel încât a fost necesară o nouă legislație pentru a dezvolta un sistem juridic complet nou.⁴

Califele sunt primele care completează regulile cunoscute, prin reclasificarea interdicțiilor neplătite în *lex plusquam perfecta*⁵. Prin această procedură legală, califii Umar și Ali au impus sancțiunea lovitului cu optzeci de bățuri cu privire la interdicția de a bea vin, argumentând că încălcarea acestuia este similară cu o falsă acuzație de adulter, mai mult, califii s-au pronunțat pe opinia lor individuală în absența unor reguli specifice, extinzând astfel standardele legale.

Dincolo de granițele regiunii arabe, trebuie să luăm în considerare teritoriile cucerite când în epoca arbitrilor, datorită diviziunilor geografice, aplicarea legii islamice provocă de anomalii. În această epocă, guvernării și judecătorii, precum și persoanele atașate acestora, care sunt practicați în drept și în învățarea islamului, au integrat procedurile administrative și obiceiurile

³ Ronald M. DWORKIN: Vajon szabályok rendszeréből áll-e a jog? In: Varga Csaba (szerk.): Jog és filozófia, *Anatológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*, Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 2001., 383.

⁴ U.o.

⁵ SZILÁGYI Péter: Jogi alaptan, ELTE Eötvös Kiadó 2014: *lex plusquam perfecta az a jogi norma, amellyel ellentétes magatartás nemcsak érvénytelen, de büntetendő is*, in https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_527_jogi_alaptan/ch07s03.html

locale în drept. Datorită diversității condițiilor locale rezultate din distribuția geografică, au apărut diferențe în practica dreptului.

De la începutul VIII. secol până la începutul secolului XX, au fost înființate primele școli, care aveau învățături speciale și erau în dispută între ele cu privire la detaliile legii. De-a lungul anilor, școlile și-au clarificat opiniile juridico-teologice, creând astfel o tradiție preșcolară. Pentru a confirma și verifica învățăturile, ei s-au referit mai întâi la adepții profetului și apoi la tradiția profetului.⁶ Aceste școli primare nu s-au diferențiat în principiu sau în metodele pe care le-au folosit, ci nu au fost de acord cu detaliile legii, care de fapt provin din diferite aspecte geografice, economice, sociale și de mediu. Pe baza decalajului geografic putem vorbi despre:

1. școli din Irak, inclusiv Kuveiti și Barsai
2. Școala Mecca
3. Școala Medina
4. Școala Siriană.

Trebuie subliniată opera lui Malik ibn Anas, care a scris primul rezumat al dreptului islamic sub titlul Muwatta.⁷ Malik era credincios în școala din Medina, așa că se referă la tradițiile interpretate de strămoșii Medinei și la specificități locale. El a atribuit o mare importanță obiceiurilor locale, și a pretins că acestea au jucat un rol major în soluționarea cazurilor. Muwatta este o lucrare tematică structurată care se elaborează pe cei cinci piloni ai religiei islamice, dintre care patru sunt relevante în drept: rugăciunea, pomană, postul și pelerinajul. După care apare capitolul jihadra care conține reguli privind jurământul, moștenirea, căsătoria și divorțul, vânzarea și împrumutul, testamentul și sancțiunile.

Pe de altă parte, nu există o elaborare a instituțiilor juridice majore și nu se poate găsi o definiție a proprietății, contractului, obligației necontractuale sau a altor concepte sau principii legale din care pot fi obținute reguli detaliate.

În primele zile, sursele dreptului islamic nu erau fixate și nici sistemul de formulare a normelor nu a fost găsit în Quran. Ceea ce a împărțit părerea juriștilor și s-au divizat în două grupuri: ahl al-ra'y și al-hadith.⁸ Urmașii lui Ahl al-ra'y⁹ credeau că pot fi formulate reguli cu ajutorul metodei raționale. În schimb, conservaționiștii au susținut că regulile care nu se regăsesc în Quran pot fi deduse și stabilite din spusele, comportamentul adecvat și deciziile ad hoc ale profetului Mohammed, care are ca rezultat Sunna¹⁰ Profetului.

Rezolvarea parțială a conflictului dintre cele două grupuri se datorează activității de compromis a lui Al-Shafi'i. Opera sa principală este Risala fi usul al-fiqh, al cărei element central este recunoașterea autorității tradiției profetice și plasarea acesteia printre sursele dreptului islamic. Al-Shafi'i a introdus tradiția profetică și metoda preserverilor printre sursele dreptului, dar între timp nu s-a îndepărtat de logica raționalistă și de opinia individuală.

În teoria sa, Quranul este în fruntea ierarhiei, ale cărui norme și reguli pot fi împărțite în mai multe concepte¹¹:

Prima categorie include obligațiile stabilite în Quran: rugăciune, pelerinaj, pomană și post; precum și acte interzise: băutura de vin, adulter, consum de sânge și carne de porc.

⁶ O analogie poate fi găsită cu creștinismul, unde numele discipolilor a căpătat credibilitate cu Evanghelia.

⁷ Înțeles: cale bine călcată

⁸ hadith: poveștile și acțiunile profetului

⁹ Sensul original al lui ra'y a fost o poziție susținută logic bazată pe argumente motivate

¹⁰ în primul rând sunna însemna obiceiuri tribale sau de clan și era redusă la comportamentul profetic tradițional prin argumente tradiționaliste.

¹¹ JANY János: A világ főbb jogrendszeri, egyetemi jegyzet, Pázmány Péter Egyetem, Piliscsaba 2011, 46-55. [https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/jany_janos-a_vilag_fobb_jogrendszeri\(2\).pdf](https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/jany_janos-a_vilag_fobb_jogrendszeri(2).pdf)

A doua categorie conține reguli care se regăsesc în Quran, dar ale căror detalii sunt cunoscute doar prin medierea Profetului; cum ar fi determinarea numărului de rugăciuni zilnice sau măsura pomanei.

Cea de-a treia categorie sunt regulile cunoscute prin narațiunile profetice, fără legare cu Quran.

A patra categorie o reprezintă regulile la care se poate ajunge prin argumente raționale.

Teoria lui Al-Shafi'i nu numai că a integrat tradiția profetică în ierarhia surselor de drept, dar a dobândit și legitimitate divină bazată pe doctrina medierii poruncilor lui Dumnezeu prin acțiunile profetului, astfel Sunnah se diferă doar în formă de Quran. Conform acestui argument, doctrina profetului despre infailibilitate sfințește originea divină a Sunnei, adică obiceiurilor paradigmatiche ale profetului.

Putem spune că în ceea ce privește religia islamică, Quranul ocupă o poziție primordială în teologia și sistemul său juridic, bazat pe revelația lui Allah, care este atât un standard religios, cât și de drept. Dar nu trebuie să uităm că, deși Quranul conține versete importante din punct de vedere legal, nu este un cod juridic. În viziunea lui Jany Janás: „*Unele dintre aceste poezii apar ca răspuns la o situație istorică specifică, astfel încât interpretarea lor necesită o cunoaștere exactă a contextului actual. Profetul nu a creat un sistem juridic cu totul nou, ci a stabilit cerințe în locul celor inacceptabile în practica societății contemporane.*”¹²

Standardele din Quran au o anvergură largă, de la căsătorie la divorț, de la ritual până la tratamentul orfanilor, dar nu include elaborarea detaliată al acestora. În primul rând, Quranul are atitudine etică, iar răsplata sau pedeapsa lui Dumnezeu este sancțiunea finală.

Unele norme pun totuși mai mult accent pe elaborarea sau reglementarea altora, cum ar fi căsătoria, non-moralitatea, statutul femeilor și legea moștenirii, care nu se regăsesc într-o sură sau o serie, ci împrăștiate în versurile Quranului.

În paginile anterioare, s-a clarificat că revelația divină a fost suficient de mică pentru a construi un sistem juridic, așa că au folosit obiceiuri umane paradigmatiche cărora li s-a atribuit conținutul divin, pentru a elimina lacunele dreptului.

De fapt, natura paradigmatică a comportamentului profetic se bazează pe două principii fundamentale:

1. prima este infailibilitatea profetului
2. al doilea este că comportamentul profetic se bazează pe norme divine care sunt obligatorii pentru toți musulmanii.

Dacă nici Quranul, nici tradiția profetică (Sunnah) nu duc la succes sau există încă un decalaj legal, atunci norma legală stabilită prin consens este o sursă de drept. Comunitatea lui Allah nu poate fi confundată. Potrivit lui Al-Shafi'i doar consensul întregii comunități islamice poate fi luat în considerare, dar acest lucru este imposibil deoarece membrii societății musulmane se regăsesc în toate țările lumii, iar consensul poate fi obținut numai dacă ajung la același rezultat final.

Jurisprudenții resping ideile lui Al-Shafi și restrâng consensul acordului juriștilor. Normele astfel create au devenit o regulă sigură care nu poate fi modificată, schimbată sau ignorată în viitor.

Spre deosebire de abordarea europeană, obiectivul nu a fost acela de a crea un sistem juridic apreciat critic, ci de a aduce pluralismul datorat efectelor geografice, economice și sociale de către un sistem juridic cu doctrine bine definite.

¹² JANY János: A világ főbb jogrendszeri, egyetemi jegyzet, Pázmány Péter Egyetem, Piliscsaba 2011, 3. [https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/jany_janos-a_vilag_fobb_jogrendszeri\(2\).pdf](https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/jany_janos-a_vilag_fobb_jogrendszeri(2).pdf)

Comunitățile islamice tratează revelația lui Allah ca o lege care este superioară oricărei legi făcute de oameni. Genul de dualism care caracterizează creștinismul nu poate fi găsit în religia islamică. Nu teama de pedeapsă îi ține pe cale, ci frica de judecata lui Allah.

Puterea sistemului lor juridic constă în recunoașterea normelor, deoarece acestea sunt îndeplinite sau făcute vizibile într-un context social dat, astfel încât sistemul lor juridic să fie atât preventiv cât și actualizat. Caracterul său preventiv provine din respectarea voinței divine, în timp ce actualitatea acestuia este analizată prin faptul că vede o nouă normă încă necunoscută de oamenii de știință de drept în contextul situației anterioare.

Legea islamică ”se referă la diversele sisteme juridice care au fost și continuă să fie produse cu obiectivul de a fi în acord cu credința islamică. Sistemele juridice islamice funcționează în moduri multiple și uneori discontinue. Utilizarea termenului singular drept islamic nu ar trebui înțeles că sugerează absența policentricității legale sau pluralism legal - în cadrul societăților islamice, deoarece sistemele juridice islamice și non-islamice coexistă. Există distincții istorice și substanțiale semnificative între legea islamică și legalitățile musulmane - sistemele juridice utilizate de musulmani.

Legea islamică se referă la interpretările juridice ale dreptului divin. Legalități musulmane se referă fie la dreptul de stat, fie la practicile juridice ale comunităților musulmane care nu sunt de stat. Distincția cheie între aceste două categorii suprapuse este aceea că jurisprudența islamică este generată de un proces interpretativ ancorat în textele islamice canonice. În comparație, legalitățile musulmane sunt generate de un proces interpretativ ancorat într-un stat sau alt sistem juridic care poate fi sau nu islamic și cu o populație care poate avea sau nu o majoritate musulmană.

Savanții musulmani nu consideră islamul o religie în evoluție, ci mai degrabă o religie și un sistem juridic care se aplică în toate timpurile. Prin urmare, este aplicația care este susceptibilă la evoluție. Într-adevăr, prevederile Quranului sunt astfel încât prin interpretarea lor disciplinată, cu ajutorul Haditului și a Sunnei și a altor surse de interpretare; Islamul poate, așa cum s-a propus, să ofere soluția problemelor sociale contemporane.

Acum paisprezece secole, Islamul a fost o revoluție spirituală, socială și legală. Potențialul său de a efectua progresul rămâne neschimbat. Aceasta este în esență credința musulmanilor fundamentaliști iluminați. Fundamentalismul islamic nu este, așadar, o viziune regresivă a istoriei și a realității contemporane. Islamul în culmea civilizației sale, între secolele al șaptelea și al XI-lea, nu a fost regresiv. Era o forță progresistă, umanistă și legalistă pentru reformă și justiție.¹³

¹³ Judith E. TUCKER: Women, family, and gender in islamic law, Cambridge University Press, 11-13.

VAGUE BOUNDARIES? PERSONALITY RIGHTS IN THE CONTEXT OF TECHNOLOGICAL ADVANCEMENT*

*dr. Csenge Halász***
3rd year full-time PhD student
University of Miskolc, Faculty of Law

INTRODUCTION

Emphasizing the unstoppable nature and importance of technological innovation may almost seem unnecessary. Beyond unquestionable economic and social change, obviously legal changes have been brought forth by this development as well. The currently in force Hungarian Civil Code contains several provisions that seek to provide legal answer to the changed circumstances. The opportunities offered by the digital world have brought in several changes not only in terms of property but also in terms of legislations regarding individuals such as personality rights.

Personality rights are fundamental rights that are guaranteed in the highest legislation all around the world.¹ However, the development of personality rights took place less courageously comparing to other legal systems.² In this regard the 1977 recodification of the Act IV of 1959 on the Civil Code introduced changes, which are resulted in a massive and spectacular re-regulation of these rights, including the introduction of the legal consequences of the indemnification for non-pecuniary damages.³ With the transformation of the socialist system, the extension of the international protection, the alteration of the economic processes and finally with the political regime change new opportunities were opened up to the enforceability of these rights.

The reaction to the technical novums could not be left behind in the current Civil Code. The automatization of data management, the surveillance camera systems, the biometric identification, social media sites all mean new challenges to the traditional civil right protection.

In this short study, I would like to highlight only one personality right the right to privacy, in connection with it, I shall also mention some technical innovations which have changed the framework of this right.

THE NOTION OF THE RIGHT TO PRIVACY

It shall be highlighted that civil law provides no generally accepted definition for the right to privacy. It is also somewhat unusual also a response to technological progress that the right's first appearance is linked to a scientific work. Samuel Warren and Luis Brandeis published their work "*The Right to Privacy*" in Harvard Law Review in 1890. Warren and Brandeis considered privacy an absolute structured right based on the inviolability of personality. They defined it as the right that allows the individual to exclude the outside world.⁴ Thus the starting point has been created and since then many attempts have been made to refine it. Both in the Anglo-Saxon and continental jurisdiction there have been several efforts to define this right. Some of

* „Supported by the ÚNKP-19-3 New National Excellence Program of the Ministry for Innovation and Technology.”

** Tutor: Dr. Heinerné Dr. habil. Barzó Tímea, associate professor

¹ GÖRÖG Márta: Egyetemes eszmei kártérítési alapok. Jogtudományi Közlöny, 2004/5. 191.

² BARZÓ Tímea: Személyiségvédelem, In: Barzó Tímea - Papp Tekla (edit): Civilisztika I. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018., 173.

³ SÓLYOM László: A személyiségi jogok elmélete, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1983, 13.

⁴ Samuel WARREN – Luis BRANDEIS: The right to privacy, Harvard Law Review, Vol IV (1890), 193-203.

these attempts focused on the freedom of self-determination, the one's right to command the information about one or the right "to remain in secret".⁵ It is crucial that although, the English expression "privacy" does not fully correspond to the meaning of the Hungarian expression "magánélethez való jog" (right to privacy), it is still often used interchangeably in the academic literature. For our part, we support Tamás Fézer's⁶ stance, and do not consider "privacy" as a uniform concept. In my view, there is a material and psychic aspect to it. The privacy that manifest in the physical world means the material aspects of an individual's privacy such as the protection of private home and personal space. Protection of the private home is of paramount importance as it can be viewed as a core, a place in the life of a legal entity where one can develop one's personality without the societal pressure and investigatory looks. Personal place is not a permanent place, it serves as a protection against the unauthorized, threatening influences.

Information about an individual has a paramount importance on the emotional side of the privacy; all individuals can decide whether these pieces of information are to be revealed or kept in secret. In this respect, the protection of secrecy, of image and sound recording are of paramount importance. To sum up, it can be stated that the right to privacy has aspects materialized in both the psychic and a physical world, the protection of these should be of vital importance.

THE RIGHT TO PRIVACY IN THE CONTEXT OF TECHNICAL ADVANCEMENT

Certain technological improvements mean the obvious rethinking of the boundaries of the private sphere. This process has made a legislative response necessary. In this sense, Act LIII of 2018 can be highlighted, which states in its preamble that the modern devices of info communication have laid new foundation for the everyday communication, hence the protection of private life extends beyond the physical harassment to Internet. It is also of vital importance to guarantee an individual's dignity and right to privacy in the social media scene. Therefore, the legislator's intention guarantees the security of the private sphere regarding both the privately shared and publicly disclosed contents.

So, regarding the technical novums in connection of privacy, it is worth discussing the challenges posed by the social media first. It can be stated in terms of social media sites that it has no exact definition in the realms of Civil Law. Generally speaking, social media sites only provides the framework which is filled with ever-changing contents by the users of the site.⁷ In this respect, the portal Facebook, which currently has more than two billion registered users, of which more than five million are from Hungary, is worth to be highlighted.⁸ Mark Zuckerberg, one of the founders of the site, said that privacy had ceased to be a social norm. But it is, indeed, true? In terms of privacy, these portals have obviously introduced several novelties that have truly transformed the boundaries of the private sphere. The right to privacy can be violated easier and faster than ever before. Thus, the location of the infringements on the Facebook is a separate issue, which can be considered special comparing to personality law infringements in the media or in oral or written form. Each registered user has a profile where they can record

⁵ See some standpoint of: Alan Westin, Charles Fried, Ruth Gavison, Laurence Lessig, Sissela Bok, Daniel J. Solove, Roger Clarke, Sólyom László, Görög Márta, Majtényi László, Szabó Máté Dániel, Fézer Tamás.

⁶ FÉZER Tamás: A privátszféra polgári jogi védelmének alapkérdései

http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2_2014/a_privatszfera_polgari_jogi_vedelmenek_alapkerdesei/ (downloaded: 30 11 2019)

⁷ Eszes István: Digitális marketing

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_e4_digitalis_marketing_scorm/a_kozossegi_media_fogalma_w0NOGk1cQOiR2A0n.html (downloaded: 25. 11. 2019)

⁸ http://hvg.hu/tudomany/20170627_facebook_felhasznalok_szama_2_milliard_mark_zuckerberg, (downloaded: 16. 11. 2019)

their personal data and photos the uploaded. In fact, this, this profile can be considered as new part of the personality which appears in the online space, as such, it obviously is the subject of legal protection. In the Hungarian judicial practice, there are more and more judgements in cases of personality rights infringements in social media, these often are in connection with the right to privacy.⁹ It is important to note that in case of personality right infringements on social media sites, the hardship of proving the infringement and also identity theft and fraudulent profiles are separate issues.

In addition to the technical novelties, the personality right assessment of *patents and inventions regarding privacy* is also an interesting subject. A good example in this regard is the question of the unmanned aerial vehicles, which can easily and quickly execute unauthorized intrusion into others privacy. Such private aircrafts can easily violate the right to protection of private homes and personal space; it also infringes the right of image and sound recording by unauthorized recording and unauthorized data processing. In the United States, for example, several proceedings have been initiated in connection with drones¹⁰, however, there sigs of reactions to this matter in the EU's legislation. In Hungary, Attila Péterfalvi, former commissioner for data protection and freedom of information called for a registration system, which would help to identify the owner of the user of the drone violating privacy.¹¹ Overall, in connection with drones, we can state that their impact on privacy infringement is obvious but an effective defence mechanism is yet to be made.

Biometric identification is another issue that is worth mention from the technological novelties. Biometrics is a compound word of Greek origin, "bio" means life and "metria" means measuring. In general sense, biometrics is a biological characteristics or human feature that can be measured.¹² This form of identification has a long history, yet, modern technology has brought the possibility of an unbelievably fast, automatic identification. The legislator has responded to this progress at a community level, data management is regulated by GDPR.¹³ This form of data management has had a clear impact on natural persons private life, as the constant surveillance and identification disproportionately narrows down personal space and could lead to the disappearance of the true private sphere.

Another interesting field is biotechnology. Implants using human tissues, the usage of human embryos, developing personalized medication have all affect human privacy. As to personalized medicines, it can risk patients' privacy by the fact during the development of the medication the patient's tissue and genetical characteristics are the subject of self-determination, hence their use and examination require increased care.¹⁴

CLOSING REMARKS

Technological advancement obviously influences the emergence of personality rights. Regarding the right to privacy, I have introduced a few technological novelties which make it necessary to re-think the right's framework.

⁹ For example: A Fővárosi Ítéltábla Pf.20828/2016/3., Kúria Pfv.21044/2016/3., Fővárosi Ítéltábla Pf. 20432/2017/3.

¹⁰ For example the case of Rodney Brossant.

¹¹ <https://hirlevel.egov.hu/2015/04/19/peterfalvi-attila-a-biometrikus-rendszerekrol-dronokrol-vagyonyilatkozati-kotelezettsegrol-es-mas-aktualis-kerdesekrol/> (Retrieved: 25 October 2019)

¹² KOVÁCS Tibor - MIKLÓS Gellért: A biometrikus adatok kezelésének jogi szabályozása, Hadmérnök, XIV. évfolyam 1. szám, 9.

¹³ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation)

¹⁴ FÉZER op.cit.5.

The first appearance of the right to privacy can be linked to a scientific work, however, since then, there have been many attempts to define it. Yet, no common position has been ever reached, for our part, we support a definition that does not consider privacy as a uniform concept.

I have also laid out the issues of social media sites, unmanned aerial vehicles and biometric identification regarding privacy.

These technological novelties clearly make it necessary to re-think the material framework in order to effectively secure our privacy.

SOVEREIGNTY OVER A ROCK? WHY IS IT SO IMPORTANT?

*dr. Franciska Jecs**

*1st year, full-time PhD Student,
University of Miskolc, Faculty of Law*

INTRODUCTION

The aim of the current study is to examine how an area with a geographically insignificant area — in the present case a tiny rock in the sea called Rockall— may cause long-standing diplomatic tension and debates on sovereignty and fishing rights. Rockall has periodically appeared in the news with the longstanding dispute between — the UK, Ireland and more peripherally between Denmark (Faroe Islands) and Iceland — the four states. Over the recent years this dispute has rarely flamed up publicly, as it has been involved as part of ongoing, unresolved negotiations which covered continental shelf claims of the four concerned states. In July 2019, however the Scottish government threatened with enforcement actions against Irish vessels, because the Irish vessels were —in the view of the Scottish government — illegally fishing on Scottish territorial waters surrounding Rockall. As a response, Ireland immediately denied Scotland's right to take any such action, which based on a rejection of the UK's sovereignty over Rockall and the argument that such sovereignty over uninhabited 'rocks' like Rockall was irrelevant for the UK's claimed maritime entitlement. The Scottish attitude is perhaps explicable in a pre-Brexit and pro-independence political atmosphere, where sovereign rights over natural resources will play a significant role. A counterargument of Ireland, however, appears to be based on a miscomprehension of the applicable law, despite, both over territory and associated maritime rights. The real outcome would appear in the context of *Common Fisheries Policy of the European Union (hereafter: EUCFP)* rules on the allowance of fishing, including potentially acquired customary rights too. Before turning to the clarification of the legal position on sovereignty and associated maritime rights and the more complicated issue of fishing rights specifically, a brief introduction to Rockall is necessary.

Rockall, the sole-remaining peak of a submerged volcanic plateau in the northeast Atlantic is located around 167 nautical miles (309km) west of the Scottish island of St Kilda — itself now an uninhabited island — and about 230 nautical miles (425,96 km) northwest of the Irish (Donegal) coast. This tiny, remote, chunk of granite rock branches out just over 17 meters tall and 25 meters wide and has bleak nature. Uninhabited (except by molluscs, periwinkles and, weather permitting, various species of nesting seabirds) and essentially uninhabitable. Despite of its inviting nature, Rockall surrounding a certain folk mystique more locally has nonetheless attracted adventurers and scientists for expeditions.¹ The history of the North Atlantic islet started from the seventh century², expeditions was going back to at least to the early nineteenth century however. In spite of early scientific interest, the islet was not formally claimed or annexed until 1955, when the British Royal Marines landed on Rockall, fixing a plaque and raising the Union Jack in order to claim the rock as UK territory. This act might be classified as the last formal expansion of British colonial rule.³ It seems that Rockall's annexation have

* Consultant: Dr. György Marinkás, PhD, senior lecturer

¹ Richard COLLINS: Sovereignty has "Rock-all" to do with it... or has it? What's at stake in the recent diplomatic spat between Scotland and Ireland? <https://www.ejiltalk.org/sovereignty-has-rock-all-to-do-with-it-or-has-it-whats-at-stake-in-the-recent-diplomatic-spat-between-scotland-and-ireland/> (downloaded: 3. 12. 2019)

² Severin Carell: Rockall- a timeline <https://www.theguardian.com/uk/2013/may/28/rockall-timeline> (downloaded 5. 12. 2019)

³ COLLINS, op. cit.

been motivated by the fear that the Soviet Union might build a spy platform on it. In 1971, the UK Navy during an operation (*Operation Top Hat*)⁴ blasted off the peak of the rock in order to install a navigational light beacon.⁵ It should be noted as a curiosity, that after the *Operation Top Hat*, there have been several attempts with various reasons to ‘conquer’⁶ the rock for prolonged periods. Occurring recently, July 2014, that a solo adventurer was setting a record with 43-day stay on the rock.⁷

THE SOVEREIGNTY OF THE UK OVER ROCKALL

Despite press coverage pitching this recent spat as a long-standing territorial dispute between neighbouring states, the question of sovereignty over Rockall seems fairly clear nevertheless the significance of Rockall sovereignty might be more open to disagreement. The UK’s actions in 1955 was equal with a clear symbolic annexation, like the planting of the Union flag and installation of a plaque. These actions were afterwards followed by acts of administrative control, such as the above-noted installation of a light beacon and the incorporation of the islet.⁸ The *Rockall Act*⁹ was passed in 1972 to formally incorporate Rockall into the UK to guard against Irish and Icelandic sovereignty claims. The islet becomes part of the county of *Inverness-shire* in Scotland.¹⁰ Ireland has not formally (that is to say, diplomatically) protested against these acts.¹¹ Furthermore, ‘Ireland has never sought to claim sovereignty for itself. The consistent position of successive Irish Governments have been that Rockall and similar rocks and skerries have no significance for establishing legal claims to mineral rights in the adjacent seabed and to fishing rights in the surrounding seas.’¹² During the course of the *Third United Nations Conference on the Law of the Sea*, which took place from 1973 to 1982, Ireland worked hard to achieve agreement on this principle. Article 121, paragraph (3) of *The United Nations Convention on the Law of the Sea, (hereafter: UNCLOS)*¹³ provides that: "Rocks which cannot sustain human habitation or economic life of their own shall have no exclusive economic zone or continental shelf." Rockall falls into exactly this category.¹⁴ Given the lack of protest from other states also, or indeed any other competing claims to sovereignty, which means that the concerned states recognise the continuity of British administrative control over Rockall, thus there seems little doubt as to the validity of the UK claim. Furthermore, since 1988 it seems that Ireland has accepted a delimited maritime boundary with the UK which places Rockall within the UK has 200 nautical mile exclusive economic zone, if a measured baseline drawn from the Scottish island of St Kilda,¹⁵ because with this as noted above, Rockall would be only

⁴ Report on Operational Top Hat government expedition to Rockall in 1971, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/599002/Report_on_Operational_Top_Hat_government_expedition_to_Rockall_in_1970.pdf

⁵ Jason Rodrigues: Archive: Rock of ages - over a century of reporting about Rockall <https://www.theguardian.com/theguardian/from-the-archive-blog/2013/may/28/rockall-nick-hanckock-archive#maincontent> (downloaded: 3. 12. 2019.)

⁶ land on, or occupy the rock

⁷ <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-highlands-islands-28335886> (downloaded: 5. 12. 2019.)

⁸ COLLINS op.cit.

⁹ Island of Rockall Act 1972, 10 February 1972 <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1972/2>

¹⁰ CARELL op.cit.

¹¹ COLLINS op.cit.

¹² According to the statement of Minister for Foreign Affairs of Ireland, <https://www.oireachtas.ie/en/debates/question/2010-05-19/147/?highlight%5B0%5D=rockall> (downloaded: 5. 12. 2019.)

¹³ United Nations Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982

¹⁴ According to the statement of Minister for Foreign Affairs of Ireland, <https://www.oireachtas.ie/en/debates/question/2010-05-19/147/?highlight%5B0%5D=rockall>

¹⁵ According to Collins the Scottish island of St Kilda itself as a basepoint is disputable, regarding to its lack of inhabitants for most of the last century.

167 nautical mile from Scotland, UK. Nevertheless, Irish government has maintained a position, it also asserts: ‘Rockall and similar rocks and skerries have no significance for establishing legal claims to mineral rights in the adjacent seabed and to fishing rights in the surrounding seas.’¹⁶ In other words, Britain may hold the rock but not the sea or the seabed around it. At least not without submitting a formal claim and having that claim approved by the United Nations.¹⁷ This was one of the main legal arguments for which Ireland successfully lobbied at the *Third United Nations Conference on the Law of the Sea* — as noted above¹⁸— which led to the inclusion of a specific provision in the form of the ‘*regime of islands*’ in the *UNCLOS*¹⁹ which specifically provides that ‘Rocks which cannot sustain human habitation or economic life of their own shall have no exclusive economic zone or continental shelf’.²⁰

‘Rocks’ – like Rockall – despite of their size – fall within the international legal definition of an island.²¹ According to the Article 121 paragraph (1) *UNCLOS* island is ‘a naturally formed area of land, surrounded by water, which is above water at high tide’. “*As such, Rockall is clearly capable of appropriation by a state.*”²² As ascertained in the *Island of Palmas Case*²³ too. Whilst, the downgrading of these ‘rocks’ status has significant impact on associated maritime claims. Indeed, such a distinction was determinant, for instance²⁴, in the *South China arbitration*.²⁵ At the same time, whilst it remains that islands like Rockall still give reason to a 12 nautical mile territorial sea. Therefore, it is surprising that the Irish fisheries minister has repeated the Irish position in a recent parliamentary debate that²⁶ ‘a claim on sovereignty is unable to establish an exclusive 12-mile zone around an uninhabitable island’.²⁷ Above, as *Harrison* rightly denotes, and in relevant case law,²⁸ for instance in the *Nicaragua v. Honduras case* the *International Court of Justice* repeatedly reconfirmed that states have: ‘a right to establish the breadth of its territorial sea up to a limit of 12 nautical miles, be that for its mainland or for islands under its sovereignty’ and ‘even the smallest island generates a 12 mile territorial sea.’²⁹ According to *Collins* who ‘would assert, is surely now uncontroversial as an accepted distinction in customary international law. As such, given that Scottish fisheries enforcement is threatened within what would appear to be UK territorial waters, the noted disqualification would seem to be largely irrelevant to the current dispute’.³⁰

MARITIME AND FISHING RIGHTS OVER ROCKALL

After clarifying the somewhat heated rhetoric around the legal position on sovereignty over Rockall, another important issue appear around the rock, which lead to the question that whether

¹⁶ Dr James HARRISON: Unpacking the legal disputes over Rockall, <https://spice-spotlight.scot/2019/06/18/guest-blog-unpacking-the-legal-disputes-over-rockall/> (downloaded: 3. 12. 2019.)

¹⁷ Caroline O'DOHERTY: What is Rockall and why is it in the news?; <https://www.irishexaminer.com/breakingnews/views/analysis/qa-what-is-rockall-and-why-is-it-in-the-news-929950.html> (downloaded: 9. 12. 2019.)

¹⁸ See: (p.2.)

¹⁹ COLLINS: op.cit.

²⁰ UNCLOS Article 121 (3)

²¹ HARRISON op.cit.

²² HARRISON op.cit.

²³ *Island of Palmas (or Miangas) (United States v. Netherland)* 4 April 1928, CPA, RSA.

²⁴ COLLINS op.cit.

²⁵ *South China arbitration (Republic of the Philippines v. the People's Republic of China)* 12 July 2016

²⁶ COLLINS op.cit.

²⁷ <https://www.oireachtas.ie/en/debates/debate/seanad/2019-06-19/4/?highlight%5B0%5D=rockall#s8> (downloaded: 9. 12. 2019.)

²⁸ COLLINS op.cit.

²⁹ Case concerning territorial and maritime dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (*Nicaragua v. Honduras*) Judgement of 8 October 2007, I.C.J. Reports 2007

³⁰ COLLINS op.cit.

Irish fishing vessels have any meaningful legal right to fish within UK territorial waters around Rockall.

With the 12 nautical miles territorial sea, which mentioned above, comes the exclusive right to its resources, including fish stocks and seabed minerals.³¹ *The Common Fisheries Policy of the European Union*³² supports this right. The *EUCFP* recognises for the Member States that they may restrict access to their territorial waters, depending only on to expressing arrangements between neighbouring states and the specific exceptions listed in³³ *Annex I of the Regulation*.³⁴ (*hereafter: Annex I*). In any relevant arrangements or in *Annex I* is not included Rockall however, thus on this basis it would be difficult for Irish vessels to claim a right to access. The only possible argument for Ireland, which itself would refer to, is that an assertion of historic fishing rights based upon long-standing practice in order to access to the waters around Rockall. It has been suggested in various³⁵ media reports that the Irish vessels have been fishing squid and haddock stocks in the waters around Rockall for many years now. It seems that Irish have been fished with the express knowledge and acquiescence of Scottish fisheries inspectors and mostly via social media conversations with Irish and Scottish fishermen have backed up these reports. The Scottish Government for its part, is claiming that it has warned of such ‘*incursions*’ into Scottish waters for some time now. This seems to be supported by Ireland itself. *Simon Coveney*, the Irish *Tánaiste*³⁶ and Minister for Foreign Affairs claimed in a written answer to a parliamentary question³⁷ on contacts between the Irish and Scottish governments, that the initial demand from Scotland to abolish fishing around Rockall came in April 2017³⁸, when Rockall was transferred to the³⁹ Scottish Crown Estate⁴⁰. Nonetheless, after the Minister reconfirming the Irish position on sovereignty, he went on the claim that⁴¹ ‘the approach taken by the Irish and British Governments to the definition of maritime boundaries in the past has been to accept that our views differ and to take no account of Rockall for practical purposes’.⁴²

As I noted above, the *UNCLOS* makes a distinction between islands which can generate an exclusive economic zone (*hereafter: EEZ*) and continental self and⁴³ ‘*rocks which cannot sustain human habitation or economic life of their own*’.⁴⁴ The latter ones are still islands, but they do not generate extended maritime zones. Historically, the UK argued that Rockall was fully appropriate to an *EEZ* and continental shelf, but in 1977, when the UK announced its accession to *UNCLOS*, the government qualified its position and amended its fisheries limits to be based on Scottish island of St Kilda rather than Rockall. At the same time, the UK made clear that⁴⁵ ‘British fishery limits to the west of Rockall will be redrawn upon the accession of the *UNCLOS*. Even before accession, Rockall itself will remain part of Scotland with a 12-mile territorial sea, and will remain within British fishery limits. Redrawing our fishery limits of the

³¹ COLLINS op.cit.

³² https://ec.europa.eu/fisheries/cfp_en

³³ HARRISON op.cit.

³⁴ Regulation (EU) No 1380/2013 of the European Parliament and of the Council on the Common Fisheries Policy, of 11 December 2013

³⁵ HARRISON op.cit.

³⁶ Deputy of the Irish Prime Minister

³⁷ <https://www.oireachtas.ie/en/debates/question/2019-06-13/52/> (downloaded: 10. 12. 2019.)

³⁸ COLLINS op.cit.

³⁹ HARRISON op.cit.

⁴⁰ The Crown Estate Transfer Scheme, 31 March 2017

⁴¹ COLLINS op.cit.

⁴² <https://www.oireachtas.ie/en/debates/question/2019-06-13/52/>(downloaded: 10. 12. 2019.)

⁴³ HARRISON op.cit.

⁴⁴ *UNCLOS* Article 121 (3)

⁴⁵ HARRISON op.cit.

UK has no effect on our continental shelf to the west of Rockall.⁴⁶ Furthermore, the government of the UK maintains that the Rockall plateau is a natural prolongation of the UK mainland.⁴⁷ ‘This claim is, however, disputed by other North-East Atlantic states, including Denmark/Faroe Islands, Iceland and Ireland, who all have competing claims over portions of the seabed in this area’.⁴⁸

ENDING THOUGHTS

With regard to the past practices it would be sufficient to say that Irish fishing in these waters amounted to a settled practice⁴⁹ and to qualify as a historical right, however, it would be incumbent on Ireland to demonstrate that such a practice had endured for a significant period of time, which dating back at least to the UK’s claims to establish a 12 nautical mile territorial sea around Rockall.⁵⁰ In the meantime, it seems most likely that any resolution to this dispute will depend more on negotiation, agreement and good faith from both sides. Although any Scottish enforcement action has not yet to take place⁵¹. Enforcement action could involve patrol boats from Scottish government, which going alongside any vessel and thereof believed to be breaking the law, if it is necessary, making arrests⁵². It seems that the underlying diplomatic feud appears not to be going away any time soon.⁵³ Indeed, there has been an agreement on a meeting, held on 28 June 2019, between the Irish Prime Minister⁵⁴ (*the Taoiseach*) and Scottish First Minister⁵⁵, to intensify discussions to try to come to a solution on the Rockall issue.⁵⁶

⁴⁶ Rockall ,31 July 1997 ,Volume 299: <https://hansard.parliament.uk/Commons/1997-07-31/debates/ca9aec6c-11e5-4731-acc2-874dd623e8bd/Rockall?highlight=rockall#contribution-f5db8f4b-1f5c-4610-bd33-894bb5a13db0> (downloaded: 18. 12. 2019.)

⁴⁷ Rockall-Faroe Plateau, 12 July 1982 Volume 27: <https://hansard.parliament.uk/Commons/1982-07-12/debates/cb7eac4-2024-4673-a3c8-19902364d94d/Rockall-FaroePlateau?highlight=rockall#contribution-681ab65c-6167-4f4b-82bf-74c5e0b73c78> (downloaded: 18. 12. 2019.)

⁴⁸ HARRISON op.cit.

⁴⁹ COLLINS op.cit.

⁵⁰ HARRISON op.cit.

⁵¹ COLLINS op.cit.

⁵² <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-48572774> (downloaded: 19. 12. 2019.)

⁵³ COLLINS op.cit.

⁵⁴ Leo Varadkar

⁵⁵ Nicola Sturgeon

⁵⁶ <https://www.rte.ie/news/politics/2019/0628/1059066-rockall/> (downloaded: 19. 12. 2019.)

AZ EURÓPAI UNIÓ FELLÉPÉSE A MAGÁNSZEKTORBAN TAPASZTALHATÓ KORRUPCIÓ ELLEN

*dr. Kiss Patrik**

*Abszolutóriumot szerzett PhD hallgató
Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar*

BEVEZETÉS

A korrupciós bűncselekmények hatályos szabályozására vonatkozó uniós standardokat tartalmazó másodlagos uniós jogforrásokat¹ több szempont alapján lehetséges csoportosítani, amely csoportosítás megközelítés kérdése és mindig viszonylagos.² Az egyik lehetséges csoportosítás történhet aszerint, hogy a *magánszektorban* elkövetett kriminális korrupciós cselekményekre, vagy a *közszektorban* elkövetett pönalizált korrupciós cselekményekre vonatkozik-e. A jelen tanulmány kizárólag a magánszektorban tapasztalható korrupció elleni fellépés másodlagos uniós jogforrásaira fókuszál. A *magánszektorban* elkövetett korrupciós bűncselekmények a privát kapcsolatokban, a gazdaság szféráját érintő, az üzleti életben elkövetett korrupciós cselekmények körét foglalja magába.

A magánszektorbeli korrupciós bűncselekmények elleni küzdelmet befolyásoló másodlagos uniós jogforrások a következők:

- az Európai Unió Tanácsának a magánszektorban tapasztalható korrupcióról szóló 98/742 IB együttes fellépése³
- az Európai Unió Tanácsának a magánszektorban tapasztalható korrupció elleni küzdelemről szóló 2003/568/IB kerethatározata.⁴

A tanulmány célja a fent említett két dokumentum főbb anyagi jogi rendelkezéseinek a bemutatása.

AZ EURÓPAI UNIÓ TANÁCSÁNAK A MAGÁNSZEKTORBAN TAPASZTALHATÓ KORRUPCIÓRÓL SZÓLÓ 98/742 IB EGYÜTTES FELLÉPÉSE

Az Európai Unió Tanácsa az együttes fellépést 1998. december 22. napján fogadta el. Az együttes fellépés általános jellemzőjeként megállapíthatjuk, hogy az Európai Unió intézményrendszere által kibocsátott, regionális, magánszektorbeli korrupciós bűncselekményekre vonatkozó uniós instrumentum volt. Az együttes fellépés megalkotásának indoka az Európai Unió korrupciótól mentes környezetének megteremtéséhez való hozzájárulás, a magánszektorban tapasztalható korrupció elleni, tagállamok által összehangolt küzdelem kialakítása volt. Az uniós jogalkotó felismerte azt, hogy a magánszektorbeli korrupció torzítja a tisztességes versenyt, aláássa a piacok nyitottságának és szabadságának

* Témavezető: Prof. Dr. Görgényi Ilona, egyetemi tanár

¹ Az európai uniós jogforrásai két csoportba oszthatók fel, úgy, mint az elsődleges és a másodlagos jogforrások. Az elsődleges jogforrások az uniós jog első szintjét jelentik, ide tartoznak az alapító szerződések, azok módosításai, az azokhoz csatolt jegyzőkönyvek és függelékek, valamint a csatlakozási szerződések, míg a másodlagos jogforrások az uniós jog második szintjét jelentik, az uniós intézményrendszerek által alkotott jogösszesség. A másodlagos jogforrások köre az elsődleges jogforrásokban kerül meghatározásra, amely az integráció története során többször változott. A Lisszaboni szerződés hatályba lépése óta a másodlagos jogforrások köre: a kötelező erővel rendelkező rendelet, irányelv és a határozat, valamint a soft law jellegű ajánlás és vélemény.

² E csoportosítások jelentősége dogmatikai szempontok, rendszer-szemlélet, a rendszerben látás elősegítése.

³ 98/742/JHA Joint action on corruption in the private sector

⁴ Council Framework Decision 2003/568/JHA of 22 July 2003 on combating corruption in the private sector

elvét, és különösen a belső piac zavartalan működését, valamint gátolja a nemzetközi kereskedelem áttekinthetőségét és nyitottságát. Az együttes fellépés jogi természetéről ugyanakkor kiemelendő, hogy „amíg az Európai Unió szintjén a magánszektorbeli korrupció kriminalizálására együttes fellépésben, addig a köztisztviselőket érintő korrupció pönalizálására a tagállamok által megalkotott egyezményben került sor. Mivel az együttes fellépés jogi természete, kötő ereje gyakran vitatott, ezért ezen jogi eszköz kiválasztása bizonyítja, hogy a tagállamok vonakodnak az együttműködéstől ezen a területen.”⁵

Az együttes fellépés preambulumból és 10 cikkből állt, büntető anyagi jogi rendelkezéseket az 1-6. cikkek tartalmaztak. Az együttes fellépés a passzív és az aktív magánszektorbeli vesztegetés között differenciált. A dokumentum meghatározta a vesztegetés mindkét alakzatának minimális törvényi tényállási elemeit.

A dokumentum 4. cikke a szankciók vonatkozásában követelményként írta elő a hatékony, arányos, visszatartó erejű szankciók bevezetését, a súlyosabb esetekben akár szabadságvesztés büntetés alkalmazását is. Az együttes fellépés utalt továbbá arra, hogy a felbujtói és a bűnszegédi magatartás pönalizálása is indokolt.

Az együttes fellépés hangsúlyozta a jogi személyek felelősségre vonása megteremtésének a lehetőségét. Egyrészt abban az esetben, ha a jogi személy javára az aktív vesztegetést a jogi személyen belül vezető beosztású személy követi el. Vezető beosztású személynek minősül az, aki a jogi személy képviselőjére jogosult, aki a jogi személy nevében döntés meghozatalára jogosult, továbbá aki a jogi személy szervezetén belül ellenőrzési jogosultsággal rendelkezik. „A felelősségre vonás feltétele, hogy ezen személy vezető pozícióban legyen és ez a jogi személy képviselőjére való jogosultságon, a jogi személy nevében döntéshozatalra vagy a jogi személy ellenőrzésére való felhatalmazáson alapuljon.”⁶ A dokumentum másrészt a jogi személy felelősségre vonását szorgalmazta akkor is, ha a jogi személy javára az aktív vesztegetést a vezető beosztottja követi el, és a bűncselekmény elkövetését a vezető felügyeleti vagy ellenőrzési joga gyakorlásának a hiánya tette lehetővé. „Ezen felül a felelősséget megalapítja az is, amennyiben a fent említett személy azáltal tette lehetővé a jogi személy javára a vezetése alá tartozó személy által elkövetett aktív vesztegetési cselekményt, hogy a felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségét elmulasztotta.”⁷

A dokumentum alapján a tagállamoknak a jogi személyek felelősségre vonása esetén különböző szankciót kellett alkalmazniuk. Ezen jogkövetkezmények a következők lehettek: büntetőjogi vagy nem büntetőjogi pénzbüntetés, az állami juttatásokra vagy támogatásokra való jogosultságból kizárás, a kereskedelmi tevékenység gyakorlásától eltiltás, a bírói felügyelet alá helyezés és a bírósági felszámolás.

AZ EURÓPAI UNIÓ TANÁCSÁNAK A MAGÁNSZEKTORBAN TAPASZTALHATÓ KORRUPCIÓ ELLENI KÜZDELEMRŐL SZÓLÓ 2003/568/IB KERETHATÁROZATA

Az Európai Unió Tanácsa a kerethatározatot – dán kezdeményezésre – 2003. július 22. napján fogadta el, s a tagállamoknak a nemzeti büntetőjogi rendelkezéseiket 2005. július 5. napjáig kellett a kerethatározat rendelkezéseinek megfeleltetniük. A kerethatározat általános jellemzőjeként megállapíthatjuk, hogy az Európai Unió intézményrendszere által kibocsátott,

⁵ HOLLÁN Miklós: International legal instruments directed to the fight against corruption In: Ligeti Katalin (szerk): MTA Jogtudományi Közlemények 18., Kolor Optika Bt., Budapest, 2003., 44. „At the EU level the obligation to criminalize corruption of private sector bribery has been left to a joint action, while the penalization of the equivalent offence involving public officials has been undertaken by the Member States in a Convention. Since the obligatory nature of joint action is often disputed, this choice and distinction demonstrate the reluctance of the Member States to co-operate in this sphere.”

⁶ VÉGVÁRI Réka: Nemzetközi fellépés a korrupció ellen, Állam-és Jogtudomány, 2001/ 1-2. 114.

⁷ VÉGVÁRI Réka (2001) 115.

regionális, magánszektorbeli korrupciós bűncselekményekre vonatkozó olyan uniós instrumentum, amely a magyar korrupció-büntetőjog fejlődésére közvetlen hatással bír. A kerethatározat megalkotásának indoka az volt, hogy a személyek, a munkaerő, az áruk és a szolgáltatások szabad áramlásával egyidejűleg a magánszférában is elszaporodott a korrumpálódás és a jelenség transznacionálissá nőtte ki magát, így a magánszektorbeli korrupciós bűncselekmények elleni küzdelem is szükségessé vált. „*A magánszektorbeli korrupció akadályozza, illetve lehetetlenné teszi a tisztességes versenyt, aláaknázza az áttekinthető és szabad piac elvét, akadályozza a belső piac természetes működését és a nemzetközi kereskedelem átláthatóságát, és ezáltal a gazdasági, társadalmi fejlődést.*”⁸ A kerethatározat különösen három cél együttes megvalósítását kívánta biztosítani: a korrupció a köz- és a magánszektorban is egyaránt bűncselekménynek minősüljön a tagállamokban, a jogi személyek felelősségének érvényesítése a korrupciós bűncselekmények megvalósítása esetén, valamint a tagállamok a korrupciós bűncselekmények elkövetőivel szemben hatékony, arányos, visszatartó erejű szankciókat szabjanak ki.

A kerethatározat 1-6. cikkei tartalmazznak büntető anyagi jogi rendelkezéseket, azon belül fogalom meghatározásokat, rendelkezik a magánszektorbeli aktív és passzív korrupció fogalmáról, annak részesi alakzatáról, a szankciókról, valamint hangsúlyozza a jogi személyek felelősségre vonásának alapjait a korrupciós bűncselekmények elkövetése esetére.

A kerethatározat kizárólag a magánszektorban tapasztalható korrupciós bűncselekményeket szabályozza, annak az aktív és passzív alakzatai között differenciál. Elvi jelentőségű, hogy a kerethatározat először az aktív elkövetési alakzatot írja körül, és csak ezt követően a passzív alakzatot.

A kerethatározat 2. cikk (1) bekezdés 1. fordulata határozza meg a magánszektorban tapasztalható aktív korrupció fogalmi körülírását. Az aktív magánszektorbeli korrupciós bűncselekmény *jogi tárgya* az üzleti élet tisztaságának megóvása, a verseny tisztaságának biztosítása, a piacgazdaság védelme. „*Az üzleti élet, az áruk beszerzéséhez, és a kereskedelmi szolgáltatásokhoz kapcsolódó verseny tisztasága az utóbbi időben büntetőjogilag is fontos védendő jogtárggyá vált.*”⁹

A bűncselekmény *passzív alanya* olyan személy lehet, aki valamely magánszférába tartozó jogalanyt bármilyen minőségben vezet, vagy a magánszférába tartozó jogalanyon belül dolgozik. A kerethatározat 1. cikk első fordulata a jogi személyt akként határozza meg, hogy minden olyan jogalany, aki az alkalmazandó nemzeti jogszabályok szerint ilyen jogállással rendelkezik, kivéve az államokat, vagy más államhatalmat gyakorló közjogi intézményeket és nemzetközi közjogi szervezeteket.

A bűncselekmény *elkövetési magatartásai*: a jogtalan előny megígérése, a jogtalan előny ajánlása, a jogtalan előny adása. A jogtalan előny megígérése és felajánlása közötti elhatárolási szempont a megegyezése szintje, vagyis az, hogy absztrakt, vagy konkrét megegyezés jön-e létre az aktív és passzív vesztegető között. A jogtalan előny megígérése az absztrakt megegyezést jelenti, vagyis azt, hogy az átadásra egy későbbi időpontban fog sor kerülni, ezzel szemben a jogtalan előny felajánlása a konkrét megegyezést jelenti, vagyis azt, hogy az aktív vesztegető az átadásra bármely időpontban készen áll. A jogtalan előny átadása gyakorlatilag a végrehajtási szintet jelenti, vagyis azt, hogy a megvesztegető és a megvesztegetett között az előny cseréjére ténylegesen sor is kerül. Az elkövetési magatartást a magánszférába tartozó jogalany üzleti tevékenységével kapcsolatban kell kifejtteni, az történhet a passzív alany részére vagy rá tekintettel harmadik személy javára is.

⁸ VÉGVÁRI Réka: Vesztegetés In: Kondoros Ferenc, Ligeti Katalin (szerk.): Az Európai Büntetőjog Kézikönyve, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008: 466.

⁹ GÖRGÉNYI Ilona: A korrupció elleni büntetőjogi fellépés nemzetközi eszközei, Miskolci Jogtudományi Műhely, 2009/5. 59.

A delictum tárgyi oldalához tartozóan kiemelendő, hogy az immateriális, eredményt nem tartalmazó, alaki bűncselekményként kerül szabályozásra.

A bűncselekmény elkövetője bárki lehet, aki az adott tagállam nemzeti joga szerint az alannyá váláshoz szükséges minimális feltételekkel rendelkezik. A kerethatározat a bűncselekmény alanyisága szempontjából a 3. cikkben rögzíti, hogy a tettesi alakzatokon kívül, a részesi magatartás mindkét formája, így a korrupt cselekményben bűnsegédként vagy felbujtóként való részvétel is büntetendő.

A bűnösség szempontjából *szándékos bűncselekmény*, és *célzatos*, mivel az elkövető azért fejt ki a tevékenységét, hogy a passzív alany a kötelességét megszegje és cselekedjen vagy tartózkodjon cselekvéstől.

A kötelességszegés fogalmát a kerethatározat 1. cikk második fordulata meghatározza. A dokumentum rögzíti, hogy a kötelességszegést a nemzeti jogszabályoknak megfelelően kell értelmezni. A kötelességszegés fogalma a nemzeti jogszabályokban kiterjed legalább bármely hűtlen magatartásra, amely jogszabályi kötelesség megszegését jelenti, vagy adott esetben olyan személy üzleti tevékenységében alkalmazandó szakmai előírások vagy utasítások megszegését eredményezi, aki bármilyen minőségben egy magánszektorba tartozó jogalanyt vezet, vagy annak dolgozik.

A kerethatározat 2. cikk (1) bekezdés 2. fordulata tartalmazza a magánszektorbeli *passzív korrupció* fogalmi körülírását.

A passzív alakzat elkövetési magatartásai: a jogtalan előny ígéretének elfogadása, a jogtalan előny kérése, a jogtalan előny elfogadása.

A passzív elkövetési alakzat az *alanyiság* szempontjából különleges bűncselekmény, mivel az alannyá váláshoz speciális személyi minősültség is szükséges az általános feltételeken túl, mégpedig az, hogy a megvesztegetett személy magánszektorba tartozó jogalany vezetője vagy alkalmazottja legyen.

A passzív elkövetési alakzat *szándékos* bűncselekmény, mivel célzatos, a megvesztegetett személy a vesztegető személlyel a jogtalan előnyről azért állapodik meg, mert ennek fejében kerül sor a kötelességszegésre, és a vesztegető akaratának megfelelő valamilyen cselekvésre, vagy cselekvésről tartózkodásra.

A dokumentum rögzíti, hogy a cselekvés megvalósulhat mind a profitorientált, mind a nonprofit jogalanyokon belül végzett üzleti tevékenység során.¹⁰

A kerethatározat opcionális lehetőségként rögzíti azt, hogy a tagállamok nyilatkozhatnak arról, hogy az aktív és passzív korrupció törvényi tényállásainak alkalmazási körét olyan magatartásokra korlátozzák, amely versenytorzulást von vagy vonhat maguk után az áruk, illetve kereskedelmi szolgáltatások beszerzéséhez kapcsolódóan. A tagállamoknak az ilyen jellegű korlátozó nyilatkozataikat a kerethatározat elfogadásakor kellett közölniük a Tanáccsal, amelyek 2005. július 22. napjától 5 évig maradnak érvényesek. A kerethatározat kötelezettségként írta elő a Tanács számára, hogy felül kell vizsgálnia azt, hogy ez a korlátozó rendelkezés a lejártát követően megújítható-e vagy sem.

A kerethatározat célul tűzte ki azt, hogy a tagállamok a magánszektorbeli korrupciós bűncselekmények elkövetőivel szemben hatékony, arányos, visszatartó erejű szankciókat szabjanak ki. A dokumentum a cél realizálása végett minimum büntetést állapít meg, és azt írja elő a tagállamok számára, hogy a kerethatározatban körülírt vesztegetést legalább egytől három évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel büntessék.

A jogi személyek felelősségre vonása szempontjából kiemelendő az, hogy a kerethatározat: egyrészt kiemeli annak a fontosságát, hogy a jogi személyt felelősségre lehessen vonni akkor, ha a korrupciós bűncselekményt a jogi személy javára, a jogi személy keretében vezető beosztású személy követi el. A dokumentum meghatározza a vezető beosztás alapját, amely

¹⁰ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a kerethatározat nem írta elő a nem üzleti tevékenység körében elkövetett korrupt cselekmények üldözését.

lehetett: a jogi személy képviseleti jogköre, a döntéshozatali hatáskör a jogi személy nevében, valamint az ellenőrzési jogkör a jogi személyen belül.

A kerethatározat másrészt hangsúlyozza a jogi személy felelősségre vonhatóságát akkor, ha a magánszektorbeli korrupciós bűncselekményt a jogi személynek alárendelt személy követte el, és a delictum elkövetését a jogi személy vezető beosztású személye által gyakorolt felügyelet vagy ellenőrzés hiánya tette lehetővé.

A kerethatározat alapján a jogi személyekkel szemben alkalmazható szankciók: a büntetőjogi vagy nem büntetőjogi büntetés, mint például állami juttatásokra, állami támogatásokra való jogosultságból történő kizárás, a kereskedelmi tevékenység gyakorlásától eltiltás, amely tartamát tekintve lehet átmeneti vagy tartós, bírói felügyelet alá helyezés, valamint bírósági felszámolási végzés.

ÖSSZEGZÉS

A fentiek alapján megállapítható, hogy az Európai Unió a magánszektorbeli korrupció elleni, tagállamok által összehangolt küzdelem eredményessé tétele végett másodlagos jogforrásokat alkotott, amelyekben megfogalmazott uniós standardokat a nemzeti jogalkotónak át kell ültetnie a nemzeti büntetőjog rendszerébe. Az Európai Unió büntetni rendeli a magánszektorban tapasztalható vesztegetés aktív és passzív alakzatát is, valamint hangsúlyozza a jogi személyek felelősségre vonásának az alapját, amennyiben a vesztegetést a jogi személy javára követi el meghatározott, vezetői jogkörrel rendelkező személy. A tanulmányban bemutatott, mindkét dokumentum szorgalmazza mind a természetes személy elkövetőkkel, mind a jogi személyekkel szemben a hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciók alkalmazását. A hatályos magyar Büntető Törvénykönyvről megállapítható, hogy a korrupciós bűncselekményekre vonatkozó fejezete alapvetően összhangban áll az uniós követelményekkel.

A HÁZASSÁGI VAGYONJOG HELYZETE A COMMON LAW JOGRENDBEN*

*dr. Kriston Edit***

doktorjelölt

Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

BEVEZETÉS

A kontinentális és a common-law jogrend közötti különbségek, eltérések a mai napig megosztják a jogirodalmat. Nincs ez másképp a családjog területén sem, ahol szintén számos eltérés tapasztalható. A családjogi jogviták azonban napjainkban sokszor határokon átnyúlóvá válnak az európai társadalom nagyfokú mobilitása és elsősorban az Európai Unión belül biztosított alapvető szabadságjogok által. Éppen ezért a szupranacionális szinten történő egységesítés a jog minden területén kiemelt fontosságú. A családjogon belül az egységesítési törekvések célja a határokon átnyúló jogviták rendezésének megkönnyítése és ezáltal a jogbiztonság követelményének minél magasabb szintű érvényre juttatása, ugyanakkor számos tényező akadályozza ezt. Ilyen problémás tényező a jogrendszerek családtagok közötti vagyoni jogi megoldásainak különbözősége.¹ *Wopera Zsuzsa* is kiemeli, hogy a tagállamok vagyoni rendszerei között lényeges különbségek vannak, ugyanakkor közös pontot jelenthet, hogy házasságkötéskor a felek általában rendelkezhetnek arról, hogy elkülönítik-e a vagyoniukat, vagy más vagyoni jogi megoldást választanak.² A legnagyobb eltérés azonban a common-law és a kontinentális jogrendszerek között fedezhető fel. A különbség alapja, hogy az common-law jogrend nem ismeri az életközösség idején fennálló vagyoni jog és a vagyoni jogi rendszer fogalmát, nem tartalmaz erre vonatkozó speciális normákat.³

A VAGYONJOGI VITÁK RENDEZÉSE ANGLIÁBAN

1882-ben került bevezetésre Angliában az a szabályozás,⁴ ami egyértelművé tette, hogy a fennálló házasságnak nem lehetnek vagyoni jogi következményei. Ennek megfelelően az angol jog nem szabályozza a házastársak életközösség fennállásának idejére vonatkozóan a felek viszonyait, az érintettek megőrzik vagyoni jogi függetlenségüket. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a házasság megszűnése, annak felbontása esetén nem merülne fel vagyoni jogi jogvita a felek között. Az 1973-ban megszületett törvény⁵ a házasság felbontása során lehetőséget biztosított a bíróságoknak arra, hogy a felek vagyoni viszonyait az „ésszerűség

* A tanulmány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból, a K-124797 számú projekt keretében valósult meg.

** témavezető: Dr. habil. Barzó Tímea egyetemi docens

¹ WOPERA Zsuzsa - TÓTH Barbara: A nemzetközi párok vagyoni viszonyainak uniós rendezése. In: Raffai Katalin (szerk.): Határokon átnyúló családjogi ügyek. Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. Században. Pázmány Press, Budapest, 2018. 198.

² WOPERA Zsuzsa: Az Európai Családjog Kézikönyve. HVG-ORAC, Budapest, 2012. 220.

³ WOPERA (2012): i.m. 220.

⁴ Ez volt a Married Women's Property Act – Walter PINTENS: Matrimonil Property Law in Europe. Intersentia, Antwerpen, 2011. 20.

⁵ Matrimonial Causes Act 1973 – jelenleg is hatályos

*követelményeinek*⁶ megfelelően rendezze.⁷ Ez elsősorban azt jelentette, hogy a bírónak mérlegelnie kellett a felek házassága idején fennálló életszínvonalát és egyéb körülményeit, majd döntenie kellett egyfajta vagyoni kompenzációról, amit az igénylő fél szükségletei alapján határoztak meg. Ezt a vagyoni kompenzációt nevezik mind a mai napig „*financial needs*”-nek azaz pénzügyi szükségletnek. A kompenzációt a jobb anyagi helyzetben lévő fél fizeti meg a másik házastársnak a bontást követően elsősorban az életszínvonal biztosítása érdekében. Ebből is kitűnik, hogy ez a fajta ellentételezés merőben eltér a kontinentális jogrendszerek vagyoni jogi megoldásaitól. Kevésbé tekinthető klasszikus vagyoni jogi elemnek sokkal inkább a házasság lezárásához kapcsolódó és a házastárs tartásához közelebb álló járulékos kérdésnek. Ebből adódik, hogy a kontinentális szabályozási modellektől eltérően az angol jogban nincs különbségtétel a házastársak vagyoni jogi és tartási igényei között, a két jogintézmény teljesen egybeolvadhat. Ezért is van az, hogy a bíróságok a felek szükségleteit és nem a vagyongyarapodás módját vizsgálják.⁸ Később a bíróságok szempontrendszere a kompenzációt illetően átalakult és a házasság felbontásához kapcsolódó jogvitákban az ésszerűség mellett a szociális és méltányossági szempontok is előtérbe kerültek.⁹ Ez a szemléletváltás nem csupán a gyakorlatban jelentkezett, hanem az 1973-as törvény többszöri módosításában is nyomon követhető.¹⁰ A törvény 25. cikk (2) bekezdése nevesíti azokat a szempontokat, körülményeket, amit a bírónak vizsgálnia kell a házasság felbontása során, így például a felek jövedelmét, a keresőképeséget, a felek tulajdonában álló dolgokat és egyéb pénzügyi forrásait, a házasság alatt fennálló életkörülményeiket.¹¹ Ezt meghaladóan kiemelt szempontként kezeli a házastársak gyermekeinek érdekét, a felek házasság felbontása során tanúsított együttműködési hajlandóságát, a potenciális bevételeket és azt, hogy melyik házastárs mennyire járult hozzá a család jólétének megteremtéséhez.¹² Ez a változás jelentős előrelépést jelentett a ma is hatályban lévő törvény alkalmazásában, ugyanakkor a szakértők álláspontja egybehangzó tekintetben, hogy az angol bíróságok által kimunkált esetjog alkalmazása nehézséget jelent még a szakértőknek is.¹³ A juttatás mértékét a bíróságok a jobb anyagi helyzetben lévő házastárs vagyonának harmadában állapították meg rendszerint a korai gyakorlatban, természetesen azonban a körülmények indokolhattak ettől magasabb vagy alacsonyabb részesedést is. Később

⁶ THORPE (2011): i.m. 4. – A legjelentősebb és leginkább precedens értékű ügy a Preston v. Preston volt, amelyben a felek jelentős javakkal rendelkeztek a házasság megszűnésekor, aminek jelentős részét a férj szerezte az együttélésük alatt. A bíróság azt a megállapítást tette, hogy az 1973-as törvény 25. cikk (1) bekezdés b) pontjában megfogalmazott „pénzügyi szükségletek” (*financial needs*) kifejezés ésszerű értelmezése csak a ténylegesen felmerülő költségeket, kiadásokat jelentheti és nem az összvagyon tényleges felosztását. – Preston v. Preston [1982] Fam 17.

⁷ Thorpe kiemeli, hogy a házassági vagyoni jog elhagyására azért volt szükség, hogy kiküszöbölhessék az elsősorban anyagi előnyökért történő házasságkötések lehetőségét – ahogy fogalmaz, az „aranyások és a házassági fogadalmat figyelmen kívül hagyók” vagyonhoz jutását. Ennek megfelelő megoldást szolgáltatott a bíróságok felhatalmazása, hogy az adott ügy összes körülményeit mérlegelve és az előbbieket kiszűrve ésszerű döntést hozzanak. – THORPE (2011): i.m. 5.

⁸ Tone SVEDRUP: Maintenance as a Separate Issue – The Relationship Between Maintenance and Matrimonial Property. In: Katharina Boele-Woelki (edt.): Common Core and Better Law in European Family Law, Intersentia. Antwerp-Oxford, 2005. 119.

⁹ Mathew THORPE: Financial consequences of divorce: England versus the rest of Europe. Intersentia, Antwerpen, 2011. 5.

Lásd még: Rebecca BAILEY-HARRIS-Judith MASSON-Rebecca PROBERT: Cretney's Principles of Family Law. 8th edition, Sweet & Maxwell, London, 2008.

¹⁰ SZEIBERT Orsolya: Házassági vagyoni jogi megoldások Európában. Családi Jog 2009/1. 44.

¹¹ Nicola PEART - Mark HENAGHAN: Children's Interests in Division of Property on Relationship Breakdown. In: Jessica Palmer-Nicola Peart-Margaret Briggs-Mark Henaghan (eds.): Law and Policy in Modern Family Finance - Property Division of the 21st Century. Intersentia, Cambridge-Antwerp-Portland, 2017. 73.

¹² Walter PINTENS: Europeanisation of family law. In: Katharina Boele-Woelki (edt.): Perspective for the unification and harmonisation of Family Law in Europe. Intersentia, Antwerp-Oxford-New York, 2003. 11.

¹³ THORPE (2011): i.m. 5.

azonban a *White v. White* ügy¹⁴ hozott áttörést, amelyben a bíróság kimondta, hogy amennyiben a felek a család jólétének megteremtéséhez egyenlő módon járultak hozzá¹⁵, akkor egyenlő részesedés illeti őket és a szükségletet ehhez kell igazítani. Fenntartotta ugyanakkor, hogy ha különleges körülmények indokolják, a bíróságok eltérhetnek ettől az aránytól is.¹⁶

VAGYONJOGI MEGÁLLAPODÁSOK ANGLIÁBAN

A tanulmány témájához igazodva említést érdemel az angol jogfejlődésben szerepet játszó vagyoni megállapodások helyzete is. Tekintettel arra, hogy a common-law jogrend nem ismeri a házastársak vagyoni viszonyainak a házasság fennállása idejére történő rendezését, így logikus lenne az a feltételezés, hogy a vagyoni megállapodások sincsenek szabályozva, alkalmazásuk nem elterjedt. Ez azonban csak részben igaz, ugyanis bár az 1973-as törvény nem tér ki a vagyoni megállapodások speciális szabályaira, ugyanakkor ezen kontraktusok megkötésére van lehetőség a gyakorlatban. Az 1998-ban bekövetkező reformjavaslatok hatására kialakultak a házasságkötés előtt és a házasság alatt megkötött vagyoni megállapodások, amelyek a felek szabad akaratelhatározásán alapuló, vagyoni viszonyokat rendező kontraktusokat foglalják magukba. Ezek a megállapodások kétféle formában kerültek alkalmazásra. Az egyik csoportba a felek közötti tényleges vagyoni viszonyokat szabályozó megállapodások tartoznak, míg a másikba a tartást rendező szerződések. 2003-ban módosításra került a Matrimonial Causes Act, amelynek 34-36. cikke értelmében a házastársak ma már bármikor köthetnek elsősorban a tartást magába foglaló vagyoni megállapodást,¹⁷ továbbá elterjedtek a házasság megszűnésekor kötött megállapodások (*postnuptial agreement*) is. Ez utóbbi szerződéseket a common-law jogrend sokáig negálta, a megegyezéssel ugyanis kikerülne a bíróságok diszkrecionális jogköréből a felek vagyoni vitáinak rendezése. Ezt meghaladóan a megállapodásokban érvényesülő szerződési szabadság kollíziót idézett elő és konkurált az 1973-as jogszabály rendelkezéseivel, amelyből a jogalkalmazás a bíróságok diszkrecionális jogkörét tekintette erősebbnek.¹⁸ Később azonban a *Mcleod v. Mcleod* ügy áttörést hozott, kimondásra került ugyanis, hogy az említett jogszabályhelyben található „bármikor” kifejezés természetesen a házasság megszűnésekor megkötött megállapodásokat is magába foglalja, így az nem szenvedhet hátrányt a többi vagyoni megállapodáshoz képest.¹⁹

¹⁴ *White v White* [2001] 1 AC 596.

¹⁵ Ez az egyenlő hozzájárulás jelentheti az azonos vagyoni helyzetet, de akár azt is, hogy az egyik házastársnál vagyongyarapodás következik be, míg a másik ellát minden a család és a háztartás körüli teendőit.

¹⁶ Jelen esetben el is tért és 60/40 arányban állapította meg a hozzájárulást, aminek köszönhetően a kevesebb hozzájárulással rendelkező fél részére nagyobb szükségletet állapított meg. A *Lambert v. Lambert* ügyben viszont már kifejezetten extrém körülményekről értekezik a bíróság. – *Lambert v. Lambert* [2003] 1 FLR. 139. és *Pintens* (2003) 12.o.

¹⁷ THORPE (2011) i.m. 8.

¹⁸ A bíróságok a mai napig erősen korlátozzák a felek szerződési szabadságát, ugyanis a szociális tényezőket és a szükségleteket a megállapodások elé helyezik a mérlegelés során, így születnek olyan döntések, ahol a bíróság a felek megállapodása ellenére másképp dönt a vagyoni kérdésekben.

¹⁹ *Mcleod v. Mcleod* [2008] UKPC 64. – Az ügyben mindkét házastárs második házasságának felbontása zajlott. A felek 3 megállapodást kötöttek egymással a jelentős vagyoni különbségekre tekintettel, a férj ugyanis vállalkozóként több millió dolláros vagyont szerzett az együttélés alatt. A megállapodásokban arról rendelkeztek, hogy a felhalmozott vagyoni meghatározott részét a férj a felesége tulajdonába adja, amennyiben megszűnne a házasság és a felek az együttélésük alatt mindvégig betartják a „hűség-záradékot”. A három megállapodásból kettő az együttélés alatt keletkezett, a harmadik a házasság megszűnésekor kötött megállapodás volt, amelyben a férj növelte a feleségre jutó vagyoni mértékét és változtatott a hűség-záradék tartalmán is. A feleség azonban teljeskörű vagyonelezést igényelt és a megállapodások figyelmen kívül hagyását, valamint a bíróság jogkörébe tartozó vagyonelezést igényelte. Az első és a másodfokú bíróság döntése szerint a megállapodások nem vehetőek figyelembe tekintettel arra, hogy a felek nem rendelkeztek teljeskörűen a vagyoni helyzetükről, gyermekeik tartását ugyanis nem foglalta magába a megállapodás. A férj felülvizsgálati kérelme alapján azonban az angol

Fontos azonban annak kihangsúlyozása, hogy a bíróságok bármikor beavatkozhatnak a felek megállapodásába, ugyanakkor a diszkrecionális jogkörüket már csökkenti, hogy a megkötött szerződéseket is kötelesek figyelembe venni, vagyis azok teljes kizárása ma már nem lehetséges.

Ezt meghaladóan megjelentek a felek vagyoni viszonyait előre rendező kontraktusok is (*prenuptial agreement*), amelyekkel kapcsolatosan szintén problémaként jelentkezett, hogy a bíróságok diszkrecionális jogkörének sérülését idézi elő egy ilyen megállapodás. A gyakorlatban éppen ezért még több aggály merült fel ezen kontraktusokkal kapcsolatosan. Sokáig azon jogi indoklással magyarázták az ezen megállapodásokkal szembeni ellenállást, hogy a házasság stabilitásába vetett közhitet ingatja meg az, ha a felek előre rendezik helyzetüket egy esetleges bontás esetére. Mindez odaig fajult, hogy egyenesen közrendbe ütközőnek minősítették az előzetes szerződések alkalmazását. 1970-ben azonban a *Posner v. Posner* ügyben véget vetettek ennek a szélsőséges megítélésnek, és a Legfelsőbb Bíróság indoklásában arra tért ki, hogy egy effajta megállapodás a felek szabad akaratelhatározásának eredményeképpen nem lehet ellentétes a házasság stabilitásába vetett közvélekedéssel, következésképpen nem valósíthat meg közrendbe ütközést.²⁰

Az előzetes megállapodások egyik különleges esete, amikor a házastársak nem csak a házasság megszűnésének esetére rendezik vagyoni viszonyaikat, hanem – hasonlóan a magyar házassági vagyoni szerződéshez – az együttélésük idejére határoznak meg konkrét feltételeket. Míg azonban a magyar megoldásban a vagyoni rendszer megválasztása²¹ az elsődleges, addig – figyelembe véve, hogy a common-law megoldások nem ismerik a vagyoni rendszer fogalmát és fajtáit – az előzetes megállapodásokban minden részletkérdésre ki kell térnie a feleknek. Az egyik ilyen esetben a házastársak több, mint 16 oldalas megállapodást kötöttek, amelyben olyan részletek is megfogalmazásra és rendezésre kerültek, miszerint a felek hetente mennyi pénzt költhetnek el, vagy mennyit fordíthatnak a közös használatban lévő autó tankolására.²²

ÖSSZEGZÉS

Mindezek alapján megállapítható, hogy a kontinentális jogrendszerek vagyoni jogi megoldásaihoz képest az angol szabályozási modell sajátossága, hogy nincs a házasság fennállására vonatkozó vagyoni jogi szabályozás. A másik fontos eltérés, hogy a kontinentális jogrendszerekben a vagyoni jog kiemelt részét képezi a háztartás és a családi otthonhoz kapcsolódó fokozottabb jogvédelem²³ szemben más vagyonelemekkel.²⁴ A common-law által szabályozott körben azonban ezen elkülönítésnek nincs jelentősége, a vagyonelemek azonos megítélésűek. További fontos eltérés a két szabályozási modell között, hogy a kontinentális regulák elkülönítve szabályozzák a vagyoni jogi és a tartási helyzeteket, míg a common-law jog

Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a felek megállapodása igenis figyelembe vehető, a bíróság pedig csak a gyermektartás vonatkozásában avatkozhat be a felek vitarendezésébe.

²⁰ Heather MAHAR: Why are there so few prenuptial agreements? The Harvard John M. Olin Discussion Paper Series, Discussion paper No. 436, Cambridge 2003. 3-4.

http://www.law.harvard.edu/programs/olin_center/papers/pdf/436.pdf (Letöltve: 2019. 11. 28.)

²¹ A rendszer megválasztásának és kikötésének előnye, hogy a feleknek nem feltétlenül kell részletekben menően megállapodniuk minden joghatásban, azok a rendszer sajátosságaiból levezethetőek. Például a vagyonelekülönítés, mint választható rendszerből következően a felek önálló vagyonszerzőnek minősülnek, használati, kezelési és rendelkezési jogukat önállóan gyakorolják, így ezekről nem szükséges külön megállapodni. A szerződési szabadság elvéből adódóan azonban természetesen lehetőségük van ezen változtatni.

²² Allison A. MARSTON: Planning for Love: The Politics of Prenuptial Agreement. Stanford Law Review, Vol. 49, No. 4. 1997. 889.

²³ Pintens ezt elsődleges vagyoni jognak nevezi – PINTENS (2011) i.m. 20.

²⁴ másodlagos vagyoni jog – PINTENS (2011) i.m. 20.

szerint ezek gyakran összevegyülnek²⁵, sőt a házastársi tartás ott csak akkor jöhet szóba, ha a bontóperben megállapított, szükségletek kielégítését szolgáló összeg nem biztosítja a megfelelő életszínvonalat.²⁶ Közös pont azonban mindkettőben a szerződési szabadság biztosítása, bár a kontinentális megoldásokban a szerződési szabadság szélesebb körben valósul meg, míg az angol szabályozás továbbra is a bíróságok diszkrecionális jogkörét védi.

²⁵ SVEDRUP: (2005) i.m. 127-128.

²⁶ PINTENS (2011) i.m. 21.

ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

*Zita Lengyelne Bús**

*Doctorand anul III la fără frecvență
Universitatea din Miskolc*

INTRODUCERE

În acest studiu, intenționez să prezint dezvoltarea administrației publice în timpul primului război mondial, subiect relevant atât în tema cercetată cât și în practica mea zilnică.

Subiectul cercetării mele este prezentarea schimbării statutului de notar public și în acest context, datorită actualității continue a acestei teme, am ales ca bază a studiului prezentat, analiza dezvoltării administrației publice.

ADMINISTRAȚIA DE RĂZBOI

În al treilea an al celui de-al doilea război mondial, Ferenc¹ Hsrrer a declarat „*că cele mai multe elemente ale sistemului administrativ au fost foarte eficiente, dar privită în ansamblu, activitatea mecanismului administrativ nu a fost satisfăcătoare*”.²

Războiul necesită o serie de schimbări în administrația publică, în principal legate de dreptul material și ridică o serie de noi sarcini care au influențat și au modificat toate sectoarele administrației publice. Ca autoritate centrală, a fost înființat Oficiul Național de Servicii Militare. Oficiul a încercat să se concentreze asupra îngrijirii individuale, dar a fost capabilă să se ocupe doar de un număr foarte mic de persoane.³

Obiectivul direcționării sociale legate de război este Alianța Stefania, care a preluat sarcina de stat de a avea grijă de înființarea și întreținerea instituțiilor materne și de protecție a sugarilor cu sprijinul statului.⁴

În cadrul îndeplinirii sarcinilor administrației de război, comisarii guvernamentali naționali au jucat un rol major.

Au existat două tipuri de comisari guvernamentali: comisarul guvernamental funcționând lângă comandantului militar și unul numit pe teritoriul autorităților de aplicare a legii, întâlnirea atribuțiilor acestora cauzând în multe cazuri conflicte.⁵

Erau numiți comisari guvernamentali, persoanele responsabile cu sarcini administrative și cu atribuții politice și administrative publice, alocate de Guvern și de funcționarii demnitari. Ei erau comisarii șefi de guvern.⁶ Pentru soluționare problemelor localităților distruse sau deteriorate în cadrul operațiunilor militare, miniștrii de specialitate au desemnat funcționari guvernamentali.⁷

Agenția de ajutor militar, înființată pentru acordarea ajutorului voluntar, a înființat un oficiu regal maghiar pentru coordonarea unitară, organizarea și direcționarea problemelor soldaților dizabilați și un oficiu pentru reglementarea alimentației publice.⁸

* Conducător de temă: Dr. Katalin Ibolya Konecz, conferențiar universitar

¹ Din decembrie 1918. câteva zile a fost Ministru de Externe, apoi Ministru de Externe adjunct; între 24 ianuarie – 21 martie 1919. a devenit ministrul de externe temporar al Guvernului Berinkey

² HARRER Ferenc: Trecutul și viitorul muncii noastre. (Acte juridice.) BP. 1916. 306.1

³ István EGYED: Organizarea administrativă și procedura. Anuarul legii războiului maghiar. BP. 1918. 42.1

⁴ 135.840/1917. Gusztáv Ladik, Instituțiile noastre de bunăstare, BP. 1940. 48-49.1.

⁵ FELSZEGHY Béla: Guvernul Puterii. MK: 1915. Octombrie. 31, nr. 44

⁶ Activitatea Comisarului Șef în timpul războiului, articol. MK. 16 martie 1916. nr. 13

⁷ 3574/1915, Regulament

⁸ 3301/1915 Regulament

În 1917, noul Ministru de Interne a devenit Gábor Ugron. Conform articolului legii 1917:11. au fost înființate patru noi ministere, cu patru miniștri fără portofoliu: de bunăstare publică, de alimentație publică, de tranziție economică și de drept electoral.

Vilmos Vázsonyi a devenit Ministru de Drept Electoral și a creat legea dreptului electoral. Conform articolului legii 1918:17. el a oferit drept de vot bărbaților maghiari știutori de carte, cu vârsta de 24 de ani și cu domiciliu stabil de cel puțin un an.

Se propun diverse reforme administrative. Una dintre aceste propuneri a fost făcută de József Horváth, reforma redactorului revistei „Județul”. El consideră că ar trebui eliminată centralizarea excesivă, ar trebui stabilite mai multe districte. Ar considera oportun instituirea unui sistem de autogovernare districtuală, care ar fi autoritatea directă de supraveghere a proprietății și de apel a comunelor de pe teritoriul său.⁹

Propunerea lui István Weis a fost schimbarea radicală a administrației comunale, ca reformă administrativă fundamentală. În fruntea comunei trebuie desemnat un notar sau o persoană cu înaltă calificare. Județul ar fi organul reprezentativ al comunelor, având grijă de interesele acestora. Conform părerii lui, legile nu fac distincție între comunele agricole și cele industriale, ocupându-se de ele conform aceleiași scheme. După părerea lui Weis, autoritatea magistratului trebuie consolidată, acesta fiind notarul. Trebuie consolidată puterea și specializarea notarului. El vrea să îndeparteze autoritățile districtuale, deoarece rezolvarea cazurilor angajează prea multe autorități. Potrivit părerii lui, anularea districtelor ar duce la formarea unor comune independente, puternice, viabile, la crearea unei administrații adecvate, ieftine și rapide.¹⁰

Wekerle, în programul său din 31 ianuarie a anului 1918. pune accent deasemenea asupra comunelor și este de acord și cu ridicarea nivelului de specializare a notarului, punând în vedere introducerea pragmaticei serviciilor.¹¹

Proiectul de lege al fostului notar principal Gyula Ferdinandy face distincție între sat, comună și oraș. Organele de conducere ale satului și comunei sunt adunarea publică, consiliul, notarul, medicul, magistrații și consilierii. Adunarea publică este formată din cetățeni cu drept de vot, și are sarcina de a alege, sub prezidența judecătorului șef, consiliul pentru o perioadă de 5 ani și a notarului pe viață.

Administrația comunei va fi gestionată de notar, care exercită autoritatea administrativă de gradul I. Orașele de teren primesc reguli speciale, ele ar avea și un primar pe lângă adunarea publică, consiliu și magistratură. Presedintele consiliului și al magistraturii este primarul. Primarul și comisarul de poliție al orașului de teren au o calificare legală adecvată. Un capitol din proiectul de lege al lui Ferdinandy este calificarea funcționarilor publici comunali.¹²

Notarul județului Csongrád, Károly Csörgő, a propus menținerea în continuare a sistemului cu trei forumuri: administrația publică districtuală, forumul de mijloc- administrația puterii legislative, iar forumul de sus- autoritatea guvernamentală.¹³

Pragmatismul serviciului promovat de Wekerle a ajuns din nou pe ordinea de zi. Wekerle a declarat că programul a fost deja prelucrat și elaborat de către Asociația Națională a Funcționarilor de Stat, dar nu a ajuns în Parlament. Ca rezultatul pierderii războiului, casa reprezentanților Parlamentului s-a desființat, poporul a câștigat în revoluția democratică civilă, și a proclamat Republica Populară.¹⁴

⁹ JÓZSEF HORVÁTH: Reforma politicii interne și a administrației publice. Budapest. 1917. 3-4.1.

¹⁰ WEIS István: Reforma administrației. MK. 19 august, 2017, nr. 33

¹¹ Programul lui Wekerle, MK. 16 septembrie 1917.,nr. 37

¹² FERDINANDY Gyula: Probleme de organizare socială a satului. Budapest 1918. 73-74.1.

¹³ CSERGŐ Károly: Reforme administrative. (În special, în ceea ce privește reformele județelor). Budapest 1918. 5.1

¹⁴ HAMPEL Antal Servicii pragmatică. MK. 6 octombrie 1918 .nr. 40

ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ A REPUBLICII POPULARE A UNGARIEI

La 25 octombrie, s-a format Consiliul Național, al cărui program preconiza necesitatea unei legi electorale generale, egale, secrete oferind drept de vot și femeilor. El a dorit să asigure în continuare autoguvernarea culturală și autoritatea locală al naționalităților.¹⁵ Pe 16 noiembrie, Consiliul Național a fost extins, a fost transformat în Marele Consiliu Național. A emis o Decizie Populară despre victoria revoluției civile, care declara că Ungaria este Republică Populară, independentă de alte state.

Potrivit Deciziei Populare, autoritatea principală în stat este exercitată de guvernul popular cu sprijinul Comitetului de Gestionare al Consiliului Național Maghiar. Puterea a ajuns în mâinile guvernului popular. Deciziei Populare conferă și dreptul legislativ guvernului, dar definește cercul legilor populare necesare: 1. drept electoral, 2. libertatea a presei, 3. privind jurații poporului, 4. libertatea de asociere și de adunare, 5. beneficiul de pământ al țăranilor. În anul 1918, guvernul a emis 10 legi populare, și 30 de legi în anul 1919.

Deciziei Populare a dorit ridicarea temporară a lui Mihaly Károlyi în fruntea statului, pentru a continua să funcționeze ca șef de stat și a rezolva criza politică. Decizia Consiliului Național l-a declarat pe Károlyi șef de stat și a inclus și dispoziții privind drepturile sale în calitate de președinte al Republicii. Astfel, șeful temporar al statului poate participa și prezida toate consiliile de ministrii. Șeful statului conduce politica externă.¹⁶

Legea Populară nr. 5 din 1918 a decis înființarea Ministerului Afacerilor Externe. Administrația afacerilor externe este condusă de ministrul de externe. Organele administrației externe au devenit Ministerul Afacerilor Externe, misiunile diplomatice și oficiile consulare. Ferenc Harrer, viceprimar al capitalei și ministru, a fost numit în conducerea administrației și mai târziu în conducerea Ministerului Afacerilor Externe. Harrer a format cinci departamente în minister: politic, administrativ public, legal, administrativ și de presă și propagandă.¹⁷

Celălalt minister a fost Ministerul Muncii și Bunăstării Populare, care a fost înființat prin legea populară nr. 4 din anul 1918. În fruntea acestuia a fost numit Tivadar Batthyány, dar încercările lui erau inutile. Puterea ministerului, în conformitate cu regulamentul de punere în aplicare, a devenit foarte largă, a preluarea autoritățile privind reglementarea relațiile de serviciu și toate atribuțiile privind chestiunile de muncă ale celorlalte ministere. De asemenea, are în competență asigurările de muncă, sănătatea publică, protecția copilului, locuințele, asistență publică, statistici privind bunăstarea poporului.¹⁸

Legea populară nr.5 din anul 1919 a separat Ministerul Educației Publice de Ministerul Religiiilor. Rezolvarea separării statului și a bisericii a devenit sarcina noului minister. În consecință, a ordonat scutirea studenților de obligația practicii religioase.

Cadrul organizației administrative locale, care a fost construit în epoca dualismului, s-a menținut și în Republica Populară Ungară. În zonele din afara liniei de demarcație și aparținând Ungariei până atunci, administrația publică maghiară a continuat să existe.¹⁹

Pe teritoriul Republicii Populare Ungaria cadrele organizatorice au continuat să fie stabilite de legile emise în anul 1886. Organizarea succursalelor administrative a rămas aproape neschimbată și în timpul Republicii Populare Ungare. Modificarea necesară a fost impusă de restructurarea organelor de autoguvernare locală. Articolul IV al Deciziei Populare din 16 noiembrie 1918 a prescris deja crearea de legi populare de către Guvernul Popular. Legea I. prevede deja dreptul de a vota în Adunarea națională, administrația de drept și sufragiu

¹⁵ Népszava, Octombrie. 1918. Numărul 26

¹⁶ SCHÖNWALD Pál: 1918-1919 Revoluția democratică civilă din Ungaria 1969 147.1

¹⁷ HARRER Ferenc: Viața unui cetățean maghiar. Budapesta 1968.385-386. 1.

¹⁸ Regulamente, 1919.48-62. 1.

¹⁹ Convenția militară de la Belgrad, este comunicată de Juhász Nagy Sándor, 256-7.1.

comunal. Acesta dă drept de vot tuturor bărbaților și femeilor cu vârsta de peste 21 de ani, cetățeni maghiari de cel puțin 6 ani și cu domiciliu sau adresă stabilă de cel puțin o jumătate de an. Această lege populară nu conține reglementări cu privire la procedurile electorale. Acestea au fost cuprinse în legile populare nr. 27 și nr. 28 din anul 1919.

ORGANELE „PUTERII A DOUA”

Pe 24 noiembrie 1918, a fost fondat Partidul Comunist Maghiar. Acest partid, a recunoscut imediat importanța consiliilor și, în consecință, a considerat ca una dintre sarcinile sale principale, consolidarea și revoluționarea consiliilor. Acesta este motivul pentru care comuniștii au încercat să mărească cât mai mult posibil influența consiliilor. Pentru puterea consiliilor este tipic faptul, că victoria revoluției și proclamarea Republicii a fost asigurată de mișcările Consiliului Muncitorilor din Budapesta și a Consiliului Militar, iar Consiliul Militar a avut rol în demisionarea ministrului apărării de două ori. Pe lângă consiliile centrale înființate la Budapesta, au fost înființate numeroase consilii muncitorești și militare în mediul rural, și au fost create chiar și consiliile satești. În numeroase cazuri, aceste consilii au preluat puterea, au eliminat oficialii administrației locale din locurile lor de muncă și au preluat conducerea la nivel local.²⁰

Au existat schimbări semnificative și în reorganizarea forței militare. În timpul revoluției pe lângă Garda Națională, au funcționat în mod legal jandarmeria, poliția, garda de frontieră, garda de finanțe și custodia de stat a pădurii. Potrivit unui decret emis la 11 noiembrie, forțele armate ale Republicii Populare Ungare au fost clasificate în 3 categorii: 1. armata, 2. garda națională, 3. miliția. În plus, au fost păstrate și trupele existente până atunci ale poliției și jandarmeriei.²¹

În formațiunile militare ale Republicii Populare Ungare, controlul politic a fost preluat de consiliile militare menționate anterior. În fruntea acestora Guvernul a ordonat un Comisar Guvernamental, ales și ca președinte al Consiliului Militar de la Budapesta și, astfel, președintele a devenit reprezentantul elementelor revoluționare, ale punctelor de vedere a partidului de stânga social-democrat. În armata ungară s-a fost introdus sistemul bărbaților de încredere. Aceste sisteme au devenit nucleul consiliilor militare.²²

Pe lângă armata obișnuită, la sfârșitul lunii noiembrie au fost înarmați 100.000 de polițiști naționali. Armata a fost reorganizată din nou în luna ianuarie a anului 1919 de către noul ministru militar, Vilmos Böhm, un social democrat. Ideea lui a fost crearea unei armate de mercenari voluntari. Această armată nu s-a format în timpul Republicii Populare.²³

EXPERIMENTAREA A NOI MODALITĂȚI DE LUCRU

El a inclus reforma administrativă în programul guvernului, de la care a așteptat reînnoirea administrației de stat. Planul a fost de a forma diferite clase aparținând diferitelor ramuri administrative. Ulterior, au fost înființate consiliile specializate, membrii lor fiind aleși de către Consiliul Național dintre reprezentanții și experții aparținând vieții publice și instituțiilor științifice. Unul dintre cele 8 consilii de specialitate s-a ocupat de reforma administrației publice. Construcția completă a mecanismului de stat al Republicii Populare Ungare și a reformei administrației publice a fost întreruptă. Obiectivele democratice civile s-au dovedit a fi puține, iar forțele progresive maghiare doreau să pășească pe drumul socialismului. Aș dori să prezint caracteristicile și evoluția administrației Republicii Ungaria într-un nou studiu.

²⁰ Tibor HAJDU: *Revoluția trandafirului de toamnă*. BP. 1964. 146

²¹ Regulamentele, 1918. 2231-4.1.

²² *Gazeta regulamentului*, 11 decembrie 1918.

²³ BÖHM Vilmos: *În focurile a două revoluții*, Viena, 1923. 207 .

DEZVOLTAREA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE COMUNALE ȘI URBANE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XXI-LEA

*Zita Lengyelné Bús**

Doctorand anul III la fără frecvență

Universitatea din Miskolc

INTRODUCER

În acest studiu, intenționez să prezint dezvoltarea administrației comunale și urbane la începutul secolului al XXI/ lea, subiecte relevante atât în tema cercetată cât și în practica mea zilnică. Subiectul cercetării mele este prezentarea schimbării statutului de notar public și, în acest context datorită actualității continue a acestei teme, am ales ca bază a studiului prezentat, analiza dezvoltării administrației publice.

PRINCIPALELE CARACTERISTICI ALE SISTEMULUI DE AUTOGUVERNARE LOCALĂ

În conformitate cu prevederile articolului F alineatul (2) din Legea Fundamentală, teritoriul Ungariei este împărțit în Capitală, județe, orașe și comune. Capitala țării și orașele pot fi divizate în sectoare. Județele sunt unitățile teritoriale de bază ale sistemului. Capitala îndeplinește deasemenea sarcini teritoriale și locale. Localitățile (orașele de drept județean, orașele, comunele mari, comunele) sunt unitățile de bază ale administrației locale. Potrivit datelor de la 1 ianuarie 2015 numărul organelor de autogovernare locală: Capitală 1, sectoarele din capitală 23, orașe cu drept de județ 23, orașe 322, comune mari 121, comune 2688, autorități de guvernare locală în total 3178. În Ungaria, după schimbările politice și economice din anul 1990, se poate observa că sistemul consiliilor locale este înlocuit de un sistem de autogovernare, o nouă formă de exercitare a puterii locale. Cele 1586 de consilii locale au fost înlocuite cu 3.092 de organe de autogovernare locală, ceea ce înseamnă că numărul unităților administrative aproape s-a dublat. Problema administrației publice a constat în creșterea numărului de sarcini ale autorităților locale. Apăruiția asociațiilor au ajutat în rezolvarea acestor probleme, dar nu au oferit o soluție definitivă. Prin urmare, guvernul a trebuit să caute o soluție. Astfel, a fost creată concepția de formare a unui așa numit „Stat bun”, cu scopul unei funcționări raționale și eficiente. În acest scop, guvernul reformează administrația publică, obiectivul principal fiind înființarea unui ghișeu cu o „unică fereastră” în cadrul căruia sarcinile autogovernării locale și ale administrației de stat au fost separate. Această transformare a început încă din anul 2010, ceea ce a afectat în mod semnificativ autoritățile de autogovernare locală, deoarece au fost urmate de retrageri de sarcini, activități și subvenții.

Primul pas al transformărilor a fost reorganizarea administrației publice teritoriale și a direcției de autogovernare. Birourile administrative publice ale Capitalei și cele județene au fost reorganizate, devenind instituțiile guvernului cu influență generală la nivel teritorial. În locul celor 7 birouri regionale de stat, au fost înființate 19 birouri județene și un birou de administrație publică în capitală, sarcina lor fiind de control și coordonare. Următorul pas a fost în anul 2011, constând în înființarea Birourilor Guvernamentale ale Capitalei și județelor, ca nivel mediu al administrației, sarcina lor fiind de a reprezenta deciziile Guvernului și de a supraveghea legalitatea organelor de autogovernare locală. Liderul lor este desemnat de guvern, având și sarcina de a lua decizii politice. Oficiul Guvernamental a fuzionat 11 organisme administrative

* Subiect Manager: Dr. Ibolya Katalin Konecz, conferențiar universitar

specializate, și a deschis primele Ferestre guvernamentale în 29 de localități, pentru a implementa ghișeul numit cu o „unică fereastră”. Paleta atribuțiilor inițiale este în continuă creștere. La 1 ianuarie 2013, aproape 150 de tipuri de probleme, la sfârșitul anului 2010, aproape 2.500 de probleme pot fi rezolvate la aceste ferestre guvernamentale. La sfârșitul anului 2012, s-a realizat, consolidarea datoriilor localităților cu o populație sub 5000 de locuitori, iar la începutul anului 2013 a celor cu o populație de peste 5000 de locuitori. Datoriile a 1.700 de autoguvernări locale și a 10 asociații regionale mici au fost preluate de Guvern.

La data de 31 decembrie 2012, circularele notariale și-au întrerupt activitatea și la începutul anului următor s-au format Oficiile de Autoguvernare Comună. Departamentele lor sunt birourile districtuale, s-au format 175 districte și 23 de sectoare în Capitală.¹ Districtele aparțin de organele guvernamentale, și constituie cele mai mici unități teritoriale ale administrației de stat. Pe lângă tradițiile istorice ale înființării districtelor, s-a avut în vedere ca distanța dintre centrul districtului și cea mai îndepărtată localitate să nu fie mai mare de 30 km. Prin desemnarea districtelor și a centrelor lor, legislația a introdus noțiunea de reședință de district, iar în prezent 175 de orașe din 328 au devenit centre de district. Noua reglementare a autoguvernării locale consolidează înființarea organelor comune ale autoguvernării, ca rezultat al cooperării intercomunale, mai multe localități fiind interesate în menținerea funcționării Oficiilor de Autoguvernare Comună. Conform situației din 1 ianuarie 2015 există 3.178 organe de autoguvernare locală, dar numai 553 de localități au Primării independente. În ultimii ani, sute de organe de autoguvernare locală au fost nevoite să-și închidă birourile. Reglementarea legii CXXXXIX din 2011 privind administrația locală a Ungariei prescrie o soluție organizatorică de asociere coercitivă a sarcinilor administrative ale localităților, deoarece o localitate cu o populație sub 2000 de locuitori nu mai este capabilă să înființeze un organ propriu de autoguvernare. Principalele date ale administrației locale la data de 1 ianuarie 2015: în total 3178 de organe de autoguvernare locală, 553 organe de autoguvernare locală cu Primărie independentă, 735 de autoguvernări comunale, operate în comun cu un oraș, care este numit oraș reședință, 1812 autoguvernări comunale care operează cu un birou de autoguvernare comun, al cărui sediu este într-o altă comună. În îndeplinirea sarcinilor administrative locale, pe lângă transformările organizatorice semnificative, cauzate de apariția asociațiilor organelor administrative, obligativitatea înființării Birourilor Autoguvernării Comune și funcționalitatea acestora au cauzat, de asemenea, modificări semnificative. La nivelul administrației locale, în îndeplinirea sarcinilor administrației publice a fost dominant rolul notarilor. Odată cu înființarea birourilor districtuale la 1 ianuarie 2013, rolul administrației locale- în ceea ce privește atribuțiile administrației publice- a fost preluat într-o măsură decisivă de un sistem de organe administrative teritoriale de stat. Înființarea districtelor a favorizat unificarea administrației teritoriale. Prioritatea guvernului, în înființarea districtelor a fost de a stabili o unitate teritorială și organizatorică a administrației de stat, la cel mai de jos nivel, pentru a crea o administrație teritorială mai eficientă, rentabilă și favorabilă cetățenilor. De asemenea s-a formulat intenția de separare a sarcinilor administrative locale și de stat, și la nivel organizatoric. Organele de autoguvernare locală și în special birourile cu funcții de natură administrativă, au fost puternic afectate de apariția oficiilor districtuale, atât în funcționalitatea lor, cât și în privința personalului și a activelor.

SARCINILE DISTRICTELOR

În dezvoltarea sarcinilor oficiilor districtelor, sarcinile administrațiilor din sectoarele specializate au fost integrate în activitățile oficiului.² Următoarele administrații sectoriale

¹ <http://www.terport.hu/vezercikk/jarasok-kialakitasa-a-kozigazgatasi-reform-kereteben-2013-tol> Data descărcării: 12 noiembrie, 2019.

² 218/2012 (VIII. 13) Dispoziția Guv. în privința birourile raionale (districtele Capitalei)

specializate funcționează și în prezent:- districtul de tutelă;-districtul Oficiului de construcții;-districtul de construcții și de protecție patrimonială;-autoritatea veterinară și de control alimentar a biroului districtual;-Oficiul funciar;-biroul privind forța de muncă. În plus, oficiul districtual contribuie la îndeplinirea funcțiilor Oficiului Guvernamental al Capitalei și județelor în ceea ce privește realizarea obiectivelor guvernamentale la nivel teritorial, astfel încât Oficiul Districtual să poată desfășura activități legate de coordonare, de control, de informatizare și învățământ, definite de demnitarul numit de Guvern, precum și sarcini funcționale legate de funcționarea organelor de administrație specializate. Biroul districtual efectuează sarcinile de coordonare și de comunicare necesare pentru cooperarea dintre autoguvernarea locală, autoguvernarea naționalităților, asociațiilor acestora și a autorităților publice responsabile de forța de muncă cu scopul de a facilita realizarea sarcinilor publice privind folosirea forței de muncă.

SCHIMBAREA COMPETENȚELOR BIROURILOR DISTRICTELOR ȘI FORMAREA DE NOI COMPETENȚE

Organizarea districtelor s-a terminat la sfârșitul anului 2012, localitățile având posibilitatea de a adera la alte districte sau, eventual, de a solicita înființarea unui nou district. Acest lucru necesită o hotărâre din partea organului reprezentativ local, care decide cu privire la schimbarea solicitată. Inițiativa este examinată de către Oficiul Guvernamental al Capitalei și județelor, demnitarul desemnat de guvern trimite decizia Consiliului de administrație, șefului biroului districtului corespunzător, în cazul unei decizii de transfer, Șeful biroului districtual, și șeful districtului de transfer, cu avizul biroului guvernamental. Înaintează propunerea ministrului responsabil cu administrația publică. Ministrul înaintează decizia sa guvernului până la data de 30 aprilie a anului alegerilor locale generale, schimbarea aprobată intră în vigoare în ziua alegerilor locale. Aceste modificări se pot face numai în anul alegerilor locale generale.

OFICIILE DE AUTOGUVERNARE COMUNĂ

Localitățile cu o populație mai mică de 1.000 de locuitori și care se învecinează unul cu celălalt au fost forțate să creeze un notariat circular. De la 1 ianuarie 2013, localitățile cu mai puțin de 2.000 de locuitori au fost obligate să formeze Birouri de Autoguvernare Comună. Condițiile de constituire a Birourilor de Autoguvernare Comună sunt reglementate de legea CLXXXIX din anul 2011:- localități aflate în același district;- localitățile sânt despărțite de cel mult o unitate teritorială administrativă publică;- populația comunelor nu depășește numărul de 2000 de locuitori (și localitățile cu o populație ce depășește numărul de 2000 (comună sau oraș) pot aparține de o municipalitate comună);- populația totală a localităților aparținând de un Birou de Autoguvernare Comună este de cel puțin 2000 de locuitori sau numărul de localități aparținând Biroului Comun este de cel puțin șapte; -în cazul în care cel puțin 20% din populația fiecărei localități aparține de o anumită naționalitate, se aplică reguli diferite (mai favorabile).

IMPACTUL DEZVOLTĂRII DISTRICTELOR ASUPRA AUTOGUVERNĂRII LOCALE

Prin înființarea districtelor, sarcina autoguvernării locale s-a schimbat, în principal prin scăderea sarcinilor de administrație de stat. Datorită aplicării metodei finanțării de sarcini sprijinul financiar central a scăzut. Consolidarea datoriilor a dus la reducerea stocurilor de credite. Activele mobile și imobiliare sunt utilizate gratuit, transferate statului, Biroul Guvernamental al Capitalei sau județul corespunzător fiind mandatarul averii. Declinul forței de muncă este tipic, datorită transferului acesteia de la organele de autoguvernare locală la

birourile districtelor. Modificările caracteristice din punct de vedere organizatoric constau în transformarea notariatelor circulare în Birouri de Autogovernare Comună, a formării asociațiilor regionale multifuncționale, a asociațiilor de autogovernare locală. Cele mai decisive modificări sunt în domeniul agriculturii, economiei, gestionării activelor și partajării sarcinilor. În ultimele decenii, portofoliul de împrumuturi a crescut, în paralel cu retragerea resursele financiare centrale din autogovernarea locală, deoarece această sursă financiară a permis localităților să-și finanțeze sarcinile și necesitățile de dezvoltare. Prin urmare, gradul de îndatorare a localităților este în mod clar legat de sarcinile suplimentare și de reducerea finanțării centrale.³ Datorită consolidării datoriilor, localitățile au scăpat complet sau parțial de împrumuturi, obligațiuni, dar, în același timp, introducerea restricțiilor afectează autogestionarea acestora.⁴ Datorită înființării birourilor și instituțiilor districtuale, precum și a îndeplinirii sarcinilor de bază în domeniul educației publice prevăzute de legea CLXXXVIII. din anul 2012, o parte semnificativă a proprietății și a bunurilor mobiliare care formau activele localităților, au fost tranferate în gestionarea sau utilizarea gratuită a Centrului de întreținere a instituțiilor educaționale, numit Klebelsberg.

SARCINILE LOCALITĂȚILOR

Conform dispoziției legii CXXXIX privind autoritățile locale din Ungaria, localitățile continuă să rezolve cazurile publice locale cu aparatul lor complet. Oricum, de la 1 ianuarie 2013, trebuie examinate două elemente, în privința modificării locului de îndeplinire a sarcinilor administrative. Faptul că în cazul instituțiilor de învățământ public, desemnate prin lege, numai întreținerea instituției sau atât întreținerea cât și exploatarea au fost transferate statului de către o localitate. În cazul instituțiilor primite pentru întreținere, operațiunea aparține în continuare localității. În cazul localităților cu mai puțin de 3000 de locuitori, atât întreținerea cât și operațiunea au fost transferate statului. Cu alte cuvinte, în acest caz autogovernarea locală a fost îndepărtată nu numai de la controlul profesional al instituției ci și de la dreptul de control al funcționării instituției. Un alt factor legat de îndeplinirea sarcinilor este problema înființării Birourilor de Autogovernare Comună. După cum s-a menționat anterior, în cazul localităților cu o populație mai mică de 2000 de locuitori afilierea la aceste birouri este obligatorie. În funcție de acești factori, trebuie să facem o distincție între localitățile din ancheta noastră ținând cont de numărul de sarcini, de bunuri și de fonduri retrase din fiecare tip de localitate. Cele 4 grupe stabilite de noi: Grupa 1: comune care până în prezent au funcționat într-un birou de notariat circular, care nu au avut încă o Primărie independentă, școala primară independentă, biroul de documente și serviciu de sănătate în afară de asistența medicală primară. Grupa 2: comune cu mai puțin de 2.000 de locuitori, până în prezent cu o Primărie independentă. Grupa 3: o localitate cu o populație între 2000 -3000 de locuitori, cu o Primărie independentă, o școală primară independentă și/sau un serviciu de sănătate. Grupa 4: o localitate cu o populație de peste 3000 de locuitori, cu o Primărie independentă, o școală primară independentă și/sau un serviciu de sănătate.⁵ Cea mai mare problemă a organelor de autogovernare locală care au funcționat în notariatele circulare a fost întreruperea funcționării comunităților localităților aparținând de aceste circulare la sfârșitul anului 2012, ca urmare a înființării Birourilor de Autogovernare Comună, a apărut necesitatea formării unor noi comunități care au indus apariția unor noi relații de lucru și apariția unor situații repetate. În cazul localităților cu o populație sub 2000 de

³ https://szie.hu/file/tti/archivum/Kovacs_Mihaly_ertekezes.pdf Data descărcării: 20 mai, 2019 10 noiembrie 2008

⁴ PAPP E.: Consolidarea datoriei guvernelor locale. Ministerul de interne, curs de evaluare a situației, 2013. Februarie. 13, Budapesta.

⁵ LUKOVICS Miklós – Péter SAVANYA (Edit): Accente noi în dezvoltarea teritorială. JATE Press, Szeged, 2013. 261-279.

locuitori schimbarea cea mai dezavantajoasă a fost faptul că au trebuit să renunțe la o parte din autonomie, prin aderarea la Biroul Autogovernării Comune. O altă problemă a fost transferul activelor mobile și imobiliare în gestionare sau în utilizare gratuită. Utilizarea unor spații a fost abandonată de autogovernarea locală, acest lucru neafectând îndeplinirea sarcinilor rămase, dar realizarea acestei separări la nivel imobiliar a zonelor de proprietate nu este posibilă în toate cazurile (de exemplu, în cadrul unei clădiri funcționează biroul primarului, biroul de documente, biroul districtual).

EXAMINAREA RELAȚIEI DINTRE DISTRICTE ȘI ZONELE REGIONALE

Districtele reprezintă nivelul local al administrației de stat, în timp ce zonele regionale reprezintă, din punctul de vedere al clasificării în sistemul unităților statistice teritoriale (NUTS), nivelul LAU I. Cu toate acestea, ele au o funcție comună de planificare a spațiului teritorial. De obicei, dezvoltarea sediilor lor centrale este evidentă. Ca urmare a îndeplinirii atât de sarcini de stat cât și de autogovernare locală, în multe cazuri în centrele regionale apare capitalul antreprenorial, astfel încât funcția de Centru Regional este extrem de importantă pentru o localitate și locuitorii localității respective. Examinând stocul localităților din Ungaria, districtele care funcționează în prezent, zonele regionale, se poate observa că, în unele cazuri, districtele și zonele regionale statistice nu au același domeniu de competență și, în multe cazuri, nici sediul lor central nu este același. Una dintre cele 175 de centre ale zonelor regionale statistice are statut de comună (Aba în județul județul Alba), în timp ce restul au statut de oraș sau de municipiu. În cazul districtelor, nu există comună mare între localitățile centrale. Dacă comparăm localitățile centrale ale districtelor și a zonelor regionale, putem spune că din totalitatea de 3.154 de localități, 2.710 sunt în același timp și centre regionale și centre de district. Cu alte cuvinte, pentru oamenii care locuiesc aici, dezvoltarea districtelor și înființarea de noi instituții nu aduc o schimbare semnificativă. Elementele de identitate și de diversitate a districtelor și a zonelor regionale sânt importante deoarece, ca urmare a schimbării unităților teritoriale, populația din localități trebuie să se adapteze la locația instituțiilor, la oferta de prestări de servicii și, pe de altă parte în gestionarea orașelor contează dacă centrul districtual care operează ca nivelul local al administrației publice este situat în orașul lor sau nu. În multe cazuri putem observa importanța efectului teritorial și în împărțirea fondurilor financiare centrale, în câștigarea fondurilor Uniunii Europene.⁶

REZUMAT

Ca urmare a înființării districtelor, se poate observa că localitățile cu o populație mai mică, totodată cu mai puține sarcini independente, sânt într-o situație mai puțin favorabilă. au o situație mai dezavantajată. Sprijinul lor bugetar a fost redus în mod semnificativ, sarcinile lor s-au schimbat în mod minim, nu au putut și nu vor putea aplica pentru investiții mai mari din putere proprie. Biroul de documente, organele de administrație specializate, instituțiile de învățământ primar și secundar se regăsesc în același loc, nu pare să existe nici o modificare a funcționării acestora.

Sarcinile, principiile și arena domicilierei competențelor se schimbă, iar eficiența și economia joacă un rol mult mai semnificativ decât oricând. Pentru orașele reședințe de district, funcția de organizare a spațiului teritorial aduce beneficii semnificative, deoarece se preconizează că instalarea sarcinilor administrative de stat se va realiza și în continuare în aceste localități.

⁶ [file:///C:/Users/polgarmester/Downloads/urbane_malomsoki_monika_nagyne_percsi_kinga_szabo_virag_a_jarasi_rendszer_es_az_atalakitott_onkormanyzati_feladat_ellatasi_struktura_kialakitasanak_hatasa_a_telepule_sekre_uj_hangsulyok_a_teruleti_%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/polgarmester/Downloads/urbane_malomsoki_monika_nagyne_percsi_kinga_szabo_virag_a_jarasi_rendszer_es_az_atalakitott_onkormanyzati_feladat_ellatasi_struktura_kialakitasanak_hatasa_a_telepule_sekre_uj_hangsulyok_a_teruleti_%20(3).pdf); Data descărcării: 20 mai, 2019

TÉZISEK A SZERZŐDÉSSZEGÉS TIPIKUS ESETEIRŐL

*dr. Lévai Ildikó**

*másodéves levelező tagozatos PhD hallgató
Károli Gáspár Református Egyetem*

A SZERZŐDÉSSZEGÉS ÉS DELIKTUM JOGKÖVETKEZMÉNYEINEK KOMPARÁCIÓJA

A szerződésszegés megalapozza a szerződési felelősséget, vagy más szóval, a szerződésszegésből eredő károk iránti felelősséget. A szerződést megszegő (rosszhiszemű) szerződő fél kártérítési felelősséggel tartozik a szerződéshez hű (jóhiszemű) félnek.¹ A szerződési felelősség alapvetően abban különbözik a deliktuális kárfelelősségtől, hogy az előbbi egyedi jogi aktusban vállalt bármely kötelezettség megszegése miatt vonható kártérítési felelősségre (Ptk. 6:137. §), míg az utóbbi általános jogi aktus, a törvény általános károkozási tilalmának (Ptk. 6:518. §) megszegéséből ered. A különbségek azonban más tekintetben is megmutatkoznak. A szerződési felelősségre jellemzőek pl. a felelősségkizáró, felelősségkorlátozó klauzulák. (Ilyenek például a biztosítási szerződés, vagy a biztosítással kapcsolatos általános üzletkötési feltételeknél valamely károkockázat kizárása, vagy az alulbiztosítás, biztosítási önrész franchise) vagy más módon történő korlátozása a biztosítási összegnek. A deliktuális felelősségre a felelősségkizáró, vagy korlátozó klauzulák nem jellemzőek, vagy nem tipikusak. A deliktummal egyidejű bűncselekmény iránti felelősség szerződés útján való kizárása az új Ptk. értelmében semmis. A szerződési felelősségre, az új Ptk. értelmében, jellemző a fogyasztói jogokat csorbító szerződési klauzula, vagy üzletkötési feltétel semmissége, tisztességtelen lénye miatt. Hasonló példaként említhetjük a Ptk. 6:103. paragrafusát). A szerződési felelősség elkerülhető a szerződésben szerződésszegés esetére kikötött összeg kifizetésével - kötbér, korábban bánatpénz. Ez egyfajta absztrakt kár, mely fizetendő akkor is, ha a szerződésszegésből nem keletkezett kár és akkor is, ha a kár kisebb, vagy nagyobb a kötbérösszegnél. Mégpedig a leszerződött kötbérösszeg értékében. A szerződés előíranyozhatja valamely jog elvesztését szerződésszegés esetére, amelyet írásba kell foglalni.

A külföldi (francia, Constantinesco, Inexécution e faut contractuelle) jogirodalom utal arra a sajátosságra is, hogy a szerződésnél a (megdönthető) vélelmezett vétkesség elve érvényesül, míg a deliktuális felelősségnél ezzel szemben az ún. bizonyított vétkesség. Ennek a (vélelmezett) vétkességnek az a sajátossága, gyakorlati következménye, hogy minden nemteljesítést követő kárért a szerződésszegő felelősséggel tartozik, kivéve, ha a szerződést megszegő fél bizonyítja, hogy az adott kár nem a szerződés megszegéséből következett, hanem valamely más okból, pl. harmadik személy hozzájárulása miatt.

A Ptk. 6:144. §-a előíranyozza a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályainak kiegészítő alkalmazását, mégpedig azokat, amelyek a kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettségekre vonatkoznak, továbbá melyek a kár fogalmára és a kártérítés módjára vonatkoznak. A Ptk. 6:145. § kizárja a szerződési és deliktuális károk kumulálását, s amennyiben egyazon jogellenes magatartás kimeríti a deliktuális és szerződési felelősség feltételeit, nem lehet mindkét alapon eredményesen igényelni a kártérítést. (Ún. non cummul elve). (Ptk. 6:145. §) Ilyenkor kár vagy a szerződési felelősség szabályai szerint, vagy a deliktuális felelősség szabályai szerint téríthető. A Ptk. által a non cummul elvének teljes

* Témavezető: Prof. Dr. Szalma József, egyetemi tanár

¹ SZALMA József, Felelősség a szerződésszegésért, Jogtudományi Közlöny, 2015/4, 183-185.

² VÉKÁS Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2013

mértékű alkalmazása az újabb magyar jogirodalomban vitatott. Az ún. előreláthatósági klauzulát (a deliktuális károkra nézve, Ptk. 6:521 §) a Ptk. mindkét felelősségi nemre nézve felelősségcsökkentő tényezőnek tartja, mely szerint a szerződést megszegő avagy a károkozási tilalmat megszegő fél nem felelős azért a kárért amit a jogellenes magatartás időpontjában nem láthatott előre, vagy nem volt köteles előre látni. a Ptk. 6:521. § szerinti előreláthatóság ekként nem arra szolgál, hogy a bíróság a segítségével az egyes körülményekből, történésekből azonosítsa az ok(ka)t, hanem arra, hogy meghatározza: az okként azonosított károkozó magatartás egyes kárkövetkezményei közül melyek térítendőek meg (a károkozónak mely kárkövetkezmény bekövetkezésével kellett számolnia).

A szerződési felelősség terén a kárfelelősség mértékét illetően továbbá a Ptk, 6:143. paragrafusában, (1)-(2) bekezdés, előírja, hogy a kártérítés címén meg kell téríteni a szolgáltatás tárgyában keletkezett kárt, továbbá a szerződésszegés következtében a jogosult vagyonaiban keletkezett egyéb károkat és az elmaradt vagyoni előnyt, olyan mértékben, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár mint a szerződésszegés lehetséges következménye, a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt. (Ptk. 6:143. §) A deliktuális kártérítés mértékét illetően főszabályként érvényre jutott az ún. teljes kártérítés elve, ami azt jelenti, hogy a károkozó köteles mind a felmerült kárt (damnum emergens) mind az elmaradt hasznot (lucrum cessans). Kivételt képez az osztott károkozás esete, amikor a kárhoz a károkozón kívül maga a károsult, vagy harmadik személy is hozzá járult.

A SZERZŐDÉSSZEGÉS TÖRVÉNYI MEGHATÁROZÁSA

A Ptk. 6:137. paragrafusa szerint: *„A szerződés megszegését jelenti bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása.”* Más szóval a Ptk. a szerződésszerű teljesítés mulasztását érti a szerződésszegés fogalma alatt. Lényeges tehát, a szerződő fél megszegte valamely szerződésben vállalt kötelezettségét. A szerződési szabadság „megszűnik” a szerződés megkötésétől kezdve. Onnantól érvényesül a pacta sunt servanda hagyományos szabályának érvényesülése, vagyis ettől kezdve a szerződés törvény a felek számára, a feleket a vállalt szolgáltatások tekintetében a szerződés kötelezi, a törvény erejénél fogva.

A SZERZŐDÉSSZEGÉS JOGKÖVETKEZMÉNYEI

A Ptk. 6:138. paragrafusa (1) bekezdése értelmében a szerződésszegés következtében a sérelmet szenvedő fél jogosult a szolgáltatás teljesítésének követelésére. Ugyanakkor e paragrafus (2) bekezdése értelmében szerződésszegés esetében a jogosult a saját esedékes szolgáltatása arányos részének teljesítését visszatarthatja mégpedig a kötelezett teljesítéséig. (Exceptio non adimpleti contractus – vonatkozik a visszterhes szerződésekre). Harmadik megoldás az, hogy a visszatartásra jogosult fél elállhat a szerződéstől, vagy ha az eredeti állapotot nem lehet helyre állítani, jogosult azt felmondani, ha megfelelő határidőt szabott, és ez alatt a másik szerződő fél a szerződésszegő a szerződésszegést nem szüntette meg, vagy a teljesítésre biztosítékot nem nyújtott.

A negyedik szankciómodul a kártérítés. A Ptk. 6:142, paragrafusa értelmében: *„aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa.”* A Ptk. továbbá szabályozza a kárfelelősséget ingyenes szerződéseknél, a teljesítés során okozott károkért való felelősséget, a közreműködő felelősséget, a részleges szerződésszegést, a közbenő szerződésszegést, az előzetes szerződésszegést. A Ptk. 6:152 paragrafusa szabályozza a szerződésszegés jogkövetkezményeinek korlátozását és kizárását és megszabja, hogy a szándékosan okozott továbbá emberi életet, testi épséget vagy egészséget

megkárosító szerződésszegésért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis.

A SZERZŐDÉSSZEGÉS TIPIKUS NEVESÍTETT ESETEI

A szerződésszegésnek a Ptk.-ban tipizált esetei a következők:

- 1.) késedelem - jogosulti és kötelezetti - (Ptk. 6:153- 6:156. §),
- 2.) a teljesítés megtagadása (Ptk. 6:183. § [A teljesítés megtagadása] Ha valamelyik fél a teljesítést jogos ok nélkül megtagadja, a másik fél választása szerint a késedelem vagy a szolgáltatás lehetlenné válásának jogkövetkezményeit kell alkalmazni.)
- 3.) a hibás teljesítés, valamint ezekhez fűződően a kellékszavatosság, a termékszavatosság, a jótállás, a jogszatosság és a hozzájuk fűződő kártérítési igény (Ptk. 6:157- 178. paragrafusok).
- 4.) A szerződésszegés megtörténhet lehetlenné válásában is (Ptk. 6:179-6:189. paragrafusok). (teljesítés lehetlenné válása, felelőség a lehetlenné válásért, vagylagos szolgáltatás lehetlenné válása, a lehetlenné vált dologszolgáltatás maradványa).

ÖSSZEFOGLALÓ KÖVETKEZTETÉSEK

A pacta sunt servanda elv szorosán kapcsolódik a szerződésszegés jogintézményéhez, kifejezésre juttatva nemcsak az érvényesen létrejött szerződés teljesítésére vonatkozó kötelezettséget, de magát a szerződésszegés lényegét is. Ezek alapján jelenti a szerződésszegés a felek megállapodásának, jogszabály alapján megtöltött tartalmának nem megfelelő teljesítését, azaz a szerződésszerű teljesítés elmaradását. Lényegi kérdés, hogy a szerződésszegés objektív volta ellenére a hozzá kapcsolódó jogkövetkezmények mennyiben alkalmazhatóak, az alól mely esetekben enged mentesülést a jogalkotó, illetve az esetleges felelőségnek milyen mértékben enged teret.

A PERKONCENTRÁCIÓ ÉS AZ ANYAGI PERVEZETÉS ÖSSZEFÜGGÉSE

*dr. Lévai Ildikó**

*másodéves levelező tagozatos PhD hallgató
Károli Gáspár Református Egyetem*

A PERKONCENTRÁCIÓ ÉS AZ ANYAGI PERVEZETÉS FOGALMA

Az anyagi pervezetést nehéz pontosan megfogalmazni, amely nem is került normaszinten megfogalmazásra az új Polgári Perrendtartásban. A miniszteri indokolás ad egyértelmű meghatározást a jogintézményre: „Az anyagi pervezetés olyan bírói aktivitást jelent, amelynek közvetlen vagy közvetett hatása van a peranyagra. A felek perfelvételi nyilatkozatai (jogállítások, tényállítások, kérelmek, bizonyítékok és indítványok) ellentmondásosságának, hiányosságának vagy következtelenségének bírói észlelését, és ennek tisztázására irányuló bírói cselekvést jelenti”. Anyagi pervezetés – idegennek ható, sokakban eleve gyanakvást szül, míg mások kulcsfontosságúnak tartják az új polgári perrendtartásban. Többben olyan kérdéseket tesznek fel, mint például: kitaníthatja-e a bíró a felperest arról, hogy milyen igény érvényesítése lenne célszerűbb az ismert tények alapján? Átminősítheti-e a bíró a felek megállapodását? Előhúzhat-e olyan jogszabályt a bíró a jogvita eldöntéséhez, melyet egyik fél sem említett, egyetlen beadványában sem? A bíróság pervezetésén elsősorban a bíróság eljárási cselekményeit értjük, az eljárás menetének közben tartását, irányítását, adminisztrálását. Az e körbe tartozó bírói pervezető cselekményekhez képest tág értelemben az anyagi pervezetés fogalmába tartozik minden olyan, a per eldöntését megelőző bírói megnyilvánulás, mely a jogvita tárgyára, érdemére vonatkozik, és nem eljárási cselekményekre.¹ Szükség van-e egyáltalán ilyen bírói megnyilvánulásokra, hiszen a bíró az ügy érdeméről az ítéletével dönt, ez a fő feladata, az ítélethozatal előtt azonban nem oszthatja meg a felekkel a véleményét az ügyről, ugyanis az prejudikáció lenne, az ő szerepe csak a felek eljárási cselekményeinek irányítása, mederben tartása, ösztökéléssel vagy tiltással, ráadásul az ügy érdeméről való korai megnyilatkozás a felek rendelkezési jogának gyakorlását is torzíthatná. Ezek a megállapítások mind igazak, csak egyetérteni lehet velük, azonban mégsem kérdőjelezik meg az anyagi pervezetés létjogosultságát. A professzionális perhez szorosan kapcsolódik a perkonzentráció alapelve, amely többek szerint is a Pp.-be újonnan bevezetett legfontosabb alapelv, és amely alapján a bíróságnak és a feleknek törekedniük kell arra, hogy az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték olyan időpontban álljon rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson elbírálható legyen.² Ezen rendelkezés legfőbb célja, hogy korlátozza azokat az eszközöket és intézményeket, amelyek a perek indokolatlan elhúzódását eredményezhették. A perkonzentráció a törvény értelmében (Pp. 3. §) azt jelenti, „a bíróságnak és a feleknek törekedniük kell arra, hogy az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték olyan időpontban álljon rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson elbírálható legyen”. Ez lényegében a régi Pp. két rendelkezésének összevonását jelenti. A régi perrendtartás is elvárta a bíróságtól, hogy lehetőleg az első tárgyaláson bírálja el a jogvitát, a feleknek pedig előírta, hogy nyilatkozataikat és bizonyítékaikat „a gondos és az eljárást

* Témavezető: Prof. Dr. Szalma József, egyetemi tanár

¹ SZABÓ Imre: A perkonzentráció javításának lehetséges eszközei. In: Magánjogunk megújítása – Műhelykonferencia a polgári jogban, a polgári eljárásjogban és a nemzetközi magánjogban felmerülő egyes kérdésekről. A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszéke és a Magánjogot Oktatók Egyesülete szervezésében. Szeged, 2015

² NAGY Adrienn - WOPERA Zsuzsa (szerk.): Polgári eljárásjog, második átdolgozott kiadás, Wolters Kluwer, I. kötet, Budapest, 2018., 41.

elősegítő pervitelnek megfelelő időben” – tehát ideális esetben még az első tárgyalás előtt – adják, illetve terjesszék elő. A változást tehát elsősorban a rendelkezés alapelvei szintre emelése jelenti, mely az új részletszabályokkal együtt biztosíthatja azt, hogy a jogalkotó régi álma, a hatékony és összefogott polgári per megvalósulhasson.

A PERKONCENTRÁCIÓ ÉS AZ ANYAGI PERVEZETÉS A GYAKORLATBAN

A polgári perek időtartamának zömét a bizonyítási eljárás teszi ki. Ezért, amikor arról beszélünk, hogy a bíró az eljárás menetét, irányát meghatározza, akkor főképpen arra gondolunk, hogy a bíró – a felek bizonyítási indítványai alapján – eldönti, hogy mit és hogyan bizonyíthatnak a felek a per során. Itt rögtön szembesülünk azzal, hogy e döntéshez a bírónak „fel kell ütnie a Ptk.-t”, mert az anyagi jog figyelembevétele nélkül, pusztán eljárásjogi alapon nem tud dönteni a bizonyítás kérdésében. Ennek oka az, hogy az anyagi jogszabály tartalma határozza meg azokat a tényeket, melyek kiváltják az adott norma alkalmazhatóságát, másképpen fogalmazva a norma tényállásának (hipotézisének) megvalósulása szükséges a jogkövetkezmény érvényesíthetőségéhez (pl. késedelmi kamat akkor jár, ha a kötelezett késedelembe esett). Ha tehát a felperes bármely anyagi jogszabályban meghatározott jogkövetkezményt érvényesít keresetében, ennek sikeréhez az szükséges, hogy bizonyítsa azokat a tényeket, melyeket az adott jogszabály a jogkövetkezmény előfeltételeként előír. Következésképpen az anyagi szabály tartalma jelöli ki azt, hogy a sikeres jogérvényesítéshez a felperesnek milyen tényeket kell először is előadnia, azután, ha alperes azokat vitatja, bizonyítania. A bizonyítási eljárásról így a bíró mindig annak alapján dönt, hogy mit gondol az alkalmazandó anyagi jog tartalmáról, más szóval értelmezéséről. Ez akkor is így van, ha a bíró az anyagi jog értelmezéséről vallott álláspontját nem hozza kifejezetten a felek tudomására, csak egyszerűen befogad egy releváns, vagy elutasít egy irreleváns bizonyítási indítványt, ugyanis a relevanciát az anyagi jog fényében értékeli.

Felvetődik a kérdés, hogy milyen esetekben beszéljen a bíró az anyagi jogról? Valószínű, hogy ez nem mindig szükséges. Ha a fél által kifejtett jogértelmezés, illetve ilyen explicit jogértelmezés hiányában a fél által előadott tényekből közvetetten következő jogértelmezés megegyezik a bíró saját jogértelmezésével, a bírói tájékoztatás fölösleges, anyagi pervezetésre nincs szükség. Előfordul azonban, hogy a fél nem adott elő minden olyan tényt, mely a bíró szerint releváns az ügy megítélésében, és a bíró nem tudja egyértelműen megállapítani, hogy ennek oka a fél feledékenysége, szakmai hibája, vagy a magatartása szándékos, mert máshogy értelmezi az anyagi jogot, és ezért más tényeket tart relevánsnak. Ilyen esetekben indokolt, hogy a bíró tisztázza a valódi motívumot, melynek során nem kerülhető el, hogy elmondja, mit gondol ő az anyagi jogról.

A bíróság számára különböző eszközök szolgálnak arra, hogy az anyagi pervezetést gyakorolják. Ad absurdum előfordulhat az a helyzet is akár, hogy, amikor az ítéletet a bíró kihirdeti a felek jelenlétében, és az egyik fél ezt követően azt „sóhajtja” fel, „hogy ilyen ítéletet mégis, hogyan lehetett meghozni?!”, ekkor a bíró felhívást intéz a félhez, hogy „nyilatkozzon kérem milyen jelentőséget tulajdonít ennek a nyilatkozatnak”, vagy az anyagi pervezetés másik eszközével élve a kérdés feltevés eszközét gyakorolva a következő kérdést intézi a félhez: „fellebbezést kíván előterjeszteni az alperes?”. Harmadik eszköze az anyagi pervezetésnek a tájékoztatás, mely valamely nyilatkozati hiba tényének és korrigálásának szükségességének a közlése. Természetesen ahhoz, hogy a bíróság pervezetési kötelezettsége megnyíljon, a nyilatkozatoknak legalább utalás formájában mutatnia kell valamilyen tényre, vagy anyagi igényre, kérelemre, bizonyítékra. „Mindez azt jelenti, hogy a bíróságnak először meg kell győződnie, hogy egyáltalán a feleknek van-e bármiféle céljuk a nyilatkozatokkal kapcsolatosan, mert előfordulhat, hogy semmilyen igényt nem fűznek hozzájuk. Azoknál a nyilatkozatoknál, amelyek nem csupán utalt, hanem érvényesített is, de hiányos, homályos, önellentmondó vagy

egyéb okból kiegészítésre szorul már az anyagi pervezetés tényleges gyakorlásáról beszélhetünk.”

Az anyagi pervezetés a perkoncentrációt szolgálja. Az anyagi pervezetés a perkoncentráció előmozdítását biztosítja a bíróság oldaláról. Azokat a bírói aktusokat értjük alatta, amelyeknek az a célja, hogy a feleknek lehetőséget adjon arra, hogy a per elbírálásában szerepet játszó anyagi jogszabályok tartalmával kapcsolatos álláspontjukat időben kifejhessék, a per elbírálásához szükséges tényeket és ezek bizonyítékait időben előadhassák.

MINTAADÓ MEGOLDÁS

Az anyagi pervezetés, a kívánatos bírói aktivitás tekintetében a német polgári perrendtartás (ZPO) megoldása mintaadónak tekinthető, azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy a német rendszerben is több évtizedet vett igénybe az a tanulási folyamat, amely a mai aktív, a jogvita kereteinek kialakításában tevőlegesen résztvevő bírói karaktert jellemzi. Ebben a konstrukcióban a bírónak jelentős feladatai vannak a tekintetben, hogy a fél által előadott tény- és jogkövetkezmény állításhoz legközelebb álló anyagi jogi jogszabályt felkutassa.

A német perjogban ez a széleskörű anyagi pervezetés a 70-es évekre tekint vissza: a bírótól elvárt „útmutatási és közrehatási kötelezettség” mai szabályait 2001-ben, egy 25 éves „tanulási időszak” után vezette be a német jogalkotó.

A magyar kodifikátor felelősségteljes és mértéktartó lépéseket tett e rendszer kialakítása érdekében, és nem egyszerre vezette be annak a rendszernek az összes elemét olyan mélységben, terjedelemben, ami más, fejlett jogi kultúrával rendelkező országokban is több évtizedet vett igénybe.

Több éves előkészítést követően 2016. november 22. napján az Országgyűlés elfogadta a Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényt. A 2018. január 1-jén hatályba lépő új Pp. számtalan, a jelenlegitől eltérő rendelkezés és alapvető változtatás törvénybe iktatásával a professzionális pert tette meg a polgári per alapmodelljének.³ Mindezt mi sem példázza jobban, mint az a hatásköri szabályokban mutatkozó igen jelentős változás, amely a korábbi Pp. logikáját megfordítva a törvényszékeket ruhazza fel általános hatáskörrel, és a pertárgy értékétől, valamint annak meghatározhatóságától függően utal bizonyos pereket a járásbíróság hatáskörébe. Az új Pp. tehát az egységes, professzionális polgári pert a törvényszék előtti eljárásként tételezi.

A professzionális perhez szorosan kapcsolódik a perkoncentráció alapelve, amely többek szerint is a Pp.-be újonnan bevezetett legfontosabb alapelv, és amely alapján a bíróságnak és a feleknek törekedniük kell arra, hogy az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték olyan időpontban álljon rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson elbírálható legyen. Ezen rendelkezés legfőbb célja, hogy korlátozza azokat az eszközöket és intézményeket, amelyek a perek indokolatlan elhúzódását eredményezhették.

A perkoncentráció elvének gyakorlati megvalósulása érdekében az új Pp. egy további újítást is bevezetett, amikor is az 1952. évi III. törvénnyel ellentétben az osztott tárgyalási struktúrát konstituálja. Az osztott perszerkezet értelmében az ókori Róma perrendjéhez hasonlatosan, ahol az eljárás *in iure* és *apud iudicem* szakaszra oszlott, a törvényszék előtti eljárásra modellezett professzionális per is osztott perszerkezetben, perfelvételi és érdemi tárgyalási szakaszban fog zajlani az új Pp. hatálya alatt, gondoskodva az eljárás tervezhetőségéről, kiszámíthatóságáról. Az osztott perszerkezet bevezetésére első sorban perhatékonysági megfontolásból került sor. Az utóbbi évtizedekben bevett gyakorlattá vált, hogy a peres felek az eljárás során adott esetben tárgyalásról tárgyalásra bocsátják rendelkezésre a vitarendezéshez szükséges információkat, azaz „*csöpögtetik a peranyagot*”.

³ Új polgári perrendtartás (2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról, egységes szerkezetben a 2018. július 1. napján hatályba lépő rendelkezésekkel, Patrocinium, Budapest, 2019).

A perkoncentráció a törvény értelmében (3. §) azt jelenti, „a bíróságnak és a feleknek törekedniük kell arra, hogy az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték olyan időpontban álljon rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson elbírálható legyen”. Ez lényegében a régi Pp. két rendelkezésének összevonását jelenti. A régi perrendtartás is elvárta a bíróságtól, hogy lehetőleg az első tárgyaláson bírálja el a jogvitát, a feleknek pedig előírta, hogy nyilatkozataikat és bizonyítékaikat „a gondos és az eljárást elősegítő pervitelnek megfelelő időben” – tehát ideális esetben még az első tárgyalás előtt – adják, illetve terjesszék elő. A változást tehát elsősorban a rendelkezés alapelvi szintre emelése jelenti, mely az új részletszabályokkal együtt biztosíthatja azt, hogy a jogalkotó régi álma, a hatékony és összefogott polgári per megvalósulhasson.

A bíróságnak a feladata, hogy biztosítsa a per tisztességes tárgyalását és ésszerű időn belül történő befejezését. Egyébként az ésszerű határidőn belüli döntése a bíróságnak, nemcsak a Pp.-ben megjelenő kötelezettség, hanem következik az Alaptörvényből és a nemzetközi jogszabályokból is. Az Alaptörvény XIV. cikke szerint: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és részrehajlás nélkül és ésszerű határidőn belül intézzék.”⁴ A nemzetközi (Európai) szabályok is utalnak a perkoncentrációra, azaz az ésszerű határidőn belül történő hatósági, tehát bírósági határozathozatalra. Ilyen az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 1984. február 28-án elfogadott (84) 5. Ajánlása. A perhatékonyságot alátámasztja a CEPEJ (European Commission for the Efficiency of Justice, Strassbourg), 2006. december 8-napján kelt Ajánlása is. Az utóbbi szerint az eljárásoknak (tárgyalásoknak) a lehető legkoncentráltabbnak kell legyen, ahhoz, hogy hatékonyak legyenek.

A felek perkoncentrációs kötelezettségeit a Pp. 4. paragrafus szabályozza közelebbről. Ezen belül a feleknek három kötelezettsége van: 1) a felek eljárástámogatási kötelezettsége, 2) a felek peranyagszolgáltatási kötelezettsége, 3) a felek igazmondási kötelezettsége. Kizárólag a félnek áll jogában, hogy bírósághoz forduljon és pereljen, továbbá a feleknek áll kizárólagos jogában az, hogy mely tényeket és mely bizonyítékokat tárnak a bíróság felé. Az alperes döntésétől függ, hogy érdemben a perbe bocsátkozik-e, védekezik-e a keresettel szemben, vitatja-e a felperes állítását. A tárgyalási elv értelmében a jelentős tények feltárása, a bizonyítékok megjelölése és ezeknek rendelkezésre bocsátása, azaz a peranyag összegyűjtése a feleket terheli (Pp. 4. paragrafus, 2. bekezdés). Tehát a Pp. értelmében nem az ún nyomozati, hanem a tárgyalási elv érvényesül. A Pp. 4. paragrafusának (3) bekezdése értelmében „A felek a tényállításaikat és egyéb tényekre vonatkozó nyilatkozataikat a valóságnak megfelelően kötelesek előadni.” Az igazmondási kötelezettség alapján a valóság feltárására a felek annyiban kötelezhetők, amennyiben nyilatkozatokat kívánnak adni. Olyan tények feltárása tekintetében amelyek a felek perbeli érdekeikkel ellentétesek, a törvény nem ír elő abszolút igazmondási kötelezettséget.

ÖSSZEFOGLALÓ KÖVETKEZTETÉSEK

Lényeges, tehát, hogy a tények és a bizonyítékok perkoncentrációja egyaránt vonatkozik a felekre és a bíróságra. Amennyiben a felperes keresetlevelében benyújtott igényt eredményesen nem bizonyítja, a bíróság elutasító határozatot hoz, vagy amennyiben az alperes nem védekezik, a bíróság, ha egyébként a keresetet alaposnak tartja a felvett bizonyítékok alapján, marasztaló ítéletet fog hozni. A bíróság a polgári perben a bizonyításfelvételnél nem jár el hivatalból. A perkoncentráció elvét alátámasztja a tárgyalási elv is, mivel a bíróság csupán a felek által eléje tárt tények és bizonyítékok alapján dönt. Ide tartozik a kérelemhez kötöttség elve is (nem *judex ultra et extra petitum partium*), továbbá közvetetten a rendelkezési elv is, hiszen a felperes módosíthatja, pl. csökkentheti követelsét, a felek egyezsége köthetnek, a felperes lemondhat

⁴ Magyarország Alaptörvénye, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2019.

(elállhat) követeléséről, az alperes pedig pl. kompenzációs kifogással is élhet. A polgári peres eljárásban a felek viselik a bizonyítatlanság jogkövetkezményeit.

A perkoncentráció lehetővé teszi, hogy a bíróság csak bizonyított és a megállapított tényállásra alkalmazza az anyagi jogot. Eközben a bíróság a peranyagot csak a felek tényállításai, valamint az általuk ezekre vonatkozó bizonyítékok felvétele alapján dönt. A bíróság a polgári perben, az ún. materiális igazság felderítése céljából nem rendeli el olyan bizonyítási eszköznek felvételét, amit a felek nem javasoltak. Természetesen a bíróság csak a jogilag releváns, azaz jelentős tények alapján dönt. Tehát nem veszi figyelembe a felek tényállítását, amik a jogvita eldöntése szempontjából mellékesek. A perkoncentráció elvben szembesíthető a való, teljesközű tényállásra való törekvéssel (ún. materiális igazság) mely a büntetőeljárásra jellemző. A polgári perben azonban az ún. formális, vagy a relatív igazság elve érvényesül. Egyes bizonyítási eszközök azonban a polgári peres eljárásban is alkalmasak a valóság feltárására, pl. okiratba való betekintés. Más bizonyítási eszközök pl. a felek meghallgatása inkább a valószínűség bizonyítására alkalmasak. Magas szintű igazságtartalmat közvetít a szakértői véleményezés is, de távolról sem tekinthető abszolút igazságot hordozó bizonyítási eszköznek. Gyakran maga az anyagi jog szabja meg a kereseti kérelemben benyújtott igény elfogadáshoz szükséges „igazságszintet”, pl. a valószínűséget. Maguk a (megdönthető) vélelmek is az ún. „relatív” igazságszintről szólnak.

HISTORICAL ASPECTS OF SPOUSES' WILLS DOCUMENTED IN THE SAME DEED

*dr. Makács Adrienn**

*IV. year part-time PhD student,
University of Miskolc, Faculty of Law*

INTRODUCTION

By altering the law of disposition of property upon death in some significant issues, the Act Nr V of 2013 About the Civil Code (hereinafter referred to as CC) allowed the creation of joint will for spouses and registered partners again ¹(7:23.§). The legal institution has come a twisted way in the Hungarian legal development, because following the appearance of the Austrian Civil Code (ACC), spouses (or to-be-spouses) could not prepare a disposition of property upon death in the same document only from 1 January 1960 to 14 March 2014.

THE DEVELOPMENT OF THE LEGAL INSTITUTIONS OF JOINT WILLS

In Hungarian legislation the possibility of making a joint will is not a novelty legal institution; it was acknowledged as valid by the legislature preceding the old CC (Act Nr IV of 1959 About the Civil Code). Like many other Hungarian legal institutions – including the reserved portions –, this legal institution was also introduced by the ACC with its coming into effect on 1 May 1853². The law did not provide either content or form requirements for the joint will, therefore the general rules had to be applied for it. In accordance with the 577. § of the ACC, it was possible to make a will outside the court, and in front of the court in writing or in speech; in writing in front of, or without witnesses. It was possible to make both allographic and holographic written wills³: in the first case the testator himself/ herself had to write and sign the will (dating was advised to avoid lawsuits); in the second case the will written by somebody else had to be signed by three witnesses besides the testator-to-be. Because of the lack of legislation in case of joint private wills, one could only guess the way of implementation. One can imagine the creation of the document in case of an allographic joint will, that a third party, not including either of the spouses wrote the document that contained the joint will, and the spouses, as well as the witnesses signed it. Based on the analogy of law, making holographic joint wills might probably have happened like in our days: one of the spouses wrote it, the other stating it is also his/her disposition of property upon death, signed it himself/herself. It is slightly simpler to imagine the formation of the joined will in front of the court: based on the analogy of the 587. § of the ACC⁴, in case of written wills, the spouses had to hand over the holographic joint will to the court in person, which took it into deposit. In case of joint wills in

* Supervisor: Dr. Heiner Dr. Habil. Tímea Barzó PhD university associate professor.

¹ See: Act Nr XXIX of 2009 About the Registered Partnership, and about the modification of the related acts, as well as acts facilitating the certification of partnership relations (A of RP) 3§ entry (1), point b). Effective state on 16 November 2019.

² See: 583. § and 1248. §.

³ 578-579.§§.

⁴ 587.§ 'The testator can make a will in front of the court as well, either in writing, or in speech. The written disposition has to be signed by at least the testator and has to be handed over to the court in person. The court has to warn the testator of the circumstance that the will has to be signed personally, and then the document has to be given the court's stamp, on the envelope the name of the testator whose will is inside has to be written. There has to be a protocol about the transaction and the document has to be deposited by the court together with handing over a receipt of acknowledgement.'

front of the court in speech⁵ – which equalled our days' public wills – spouses had to appear personally in front of the court, where their will was recorded in one joined protocol, and then it was deposited for safekeeping. Making joint wills in speech was not specifically forbidden by the ACC, but it could be deduced from the legislature that it supported only the written form: it is also supported by the fact that the legislator placed it among the rules concerning the wills written outside the courts.

The Nr XVI article of the Act of 1876⁶ about the formal requirements of wills, inheritance contracts and donations upon death made up for the lack of legislation of making joint wills; 13 § and 21 § of which stated that the spouses had the opportunity to prepare the joint will either in writing in private holographic or allographic private will form, or in public will form prepared by a notary and royal district courts. In the Draft for Private Law of 1928 (hereinafter referred to as DPL) making a joint will was allowed even for engaged people (1963. §.), requiring the marriage itself as a condition for validity. According to the DPL⁷, the joint will could be made in the form of public will, protocolled public will (taken into deposit by an authorised person) or written private will. As far as the joint will of spouses or engaged couples' made in the form of public will is concerned, the DPL did not require anything else besides the general rules applying to the public will; that is, it had to be made in front of a royal notary or a judge of the royal district court, as in front of an authorised person, who had the document read out in the presence of the testators, then they had to declare that the document contained their will, finally they both signed the document. At this phase of the proceedings, besides the authorised person, two witnesses also had to be present, or instead of them if the royal notary preceded, another royal notary; if the judge proceeded, another judge of the royal district court or one member of the official auxiliaries had to be present. In case of the holographic type of private wills, the draft found it a sufficient solution that one of the spouses or the engaged couple wrote the joint will himself/herself, then the other spouse or engaged person had to declare in writing and sign that the document contained his/her final will as well. In case of the allographic type of written private wills, the DPL required that the document be signed by the two spouses or the two engaged in the presence of the two witnesses; the acknowledgement of the already made signing was tied to the same form. In case of making a protocolled public will, the testating spouses or the engaged could hand over their jointly prepared will to the authorised person (royal notary or the judge of the royal district court) by declaring orally that the document contained their final will. The authorised person thus prepared the protocol to which he/she attached the document, he/she had the protocol read out and the testators both signed the protocol. In connection with the wills deposited at authorised persons, the DPL required the presence of the witnesses also necessary when making a public will saying that the document of the will did not have to be read out in front of the witnesses. The 644 § of the CC dropped the institution of the joint will and any form of its creation, that is, it annulled either the public will or the written private will form, namely as a special fault of will realised in the circle of the expression of will, defining it in the form of invalidity deriving from fault of the expression of will. According to the justification of the changes⁸, on the one hand, disputes were frequent and the lawsuits were complicated in connection with the interpretation of joint wills; on the other hand, dispositions

⁵ 588. §. 'If the testator wishes to express his/her will in speech, his/her declaration is to be recorded in a protocol, and like in the paragraph above, mentioned in the Written, it is to be stored after being stamped.'

⁶ 13. §'Spouses are entitled to have their disposition of property upon death in the same written private will, whether the will contains mutual measures between the spouses or not. With the exception of this case, if several parties' dispositions of property upon death are included in the same will, each of these dispositions of property upon death is annulled.'

21. §: The disposition of §12. and 13 is to be applied to public wills as well.'

⁷ 1964. §.

⁸ Great Commentary on the Act Nr of 1959 About the Civil Code. Edited by: Gellért György. Legal Archives, Wolters Kluwer, 2007.

of property upon death of this type were suitable for one of the parties to influence the other party with his/her promises and to obtain unjustified advantages either for himself/herself or for the other persons he/she wished to benefit. The Commentary also highlighted that naturally there cannot be any obstacle to spouses' – or even other persons – making their wills, while taking into consideration each other, in which they mutually name each other as heir or they benefit a third person while considering each other. In relation to the general ban on disposition of property upon death recorded in the joint document, such – content-related wills – could only be recorded in separate documents. Thus when the CC came into effect, the legislator classified the wills that the spouses had recorded in one document as invalid, however, this legal institution did survive in practice, as according to the old CC (Nr 11 Legislative Decree of 1960 About the Civil Code and its Implementation)⁹, the dispositions of the old CC regulating the inheritance law could only be applied to inheritances opened after its coming into effect, thus the joint wills of spouses dated before 1 May 1960 had to be considered valid, which was supported by point b) of the Nr 92 Resolution of the Civil Division (CD) saying that : 'In case of the inheritance opened after the Civil Code came into effect, the testator's disposition of property upon death that had been made before the Civil Code came into effect and that was effective at the time of its formation, keeps its validity, even if in accordance with the dispositions of the CC, they could not be considered valid.'

On the day the CC came into effect on 15 May 2014, it re-introduced the legal institution of the joint will into the legislature (7:23.§). As a main rule according to the CC, the will of two or more persons recorded in the same document is still invalid, however, the disposition of property upon death that was written by spouses or registered partners during their community, in the required form and content is an exception to this. The first and most significant legal requirement in relation to the joint wills is still the written form, that is, spouses or registered partners cannot prepare a valid joint will in speech. In relation to the prerequisites of formal validity, the CC sets the requirements defied by the DPL both in case of holographic and allographic wills. The CC – as the DPL as well – separately highlights the possibility of joint wills in public will formation; but as opposed to the DPL, it omits naming the joint will deposited at the notary from listing the establishment of the legal institution. The consequence of this was not that the spouses (registered partners) could not have their joint will recorded in a private document, then take it to the notary to have it deposited, but that the legislator did not relate the advantage that the allographic joint will would be valid without using witnesses with the notary's deposit. The CC¹⁰ and the Act Nr XLI of 1991 About Notaries (AAN)¹¹ provide the opportunity to those who aspire to make a testament that they can deposit their written private will open or closed in an envelope by the notary at the notary by declaring that the document contains their will. The will deposited at the notary appears as a special formal validity sub-type of the allographic written private will in the legislature. The advantage of the deposit at the notary is that the allographic will is going to be valid without the use of witnesses. Considering that the CC does not exclude the deposit of the joint written private will at the notary, but does not provide any particular regulation about it, thus the applying rules born in mind, the use of witnesses cannot be ignored in case of depositing a will. Depositing the spouses' (registered partners) joint will at the notary – applying the general rules – takes place in practice that the testators bring their written private will together in person to the notary, declare that the document contains their joint-willed testament, then the notary prepares a protocol about the deposit, in which both spouses or registered partners are recorded as clients depositing the will. The fact of the joint will became registered technically in the National Register of Wills (NRW) that both testators are separately mentioned in the national register by

⁹ About the CC. 92. § (1) entry

¹⁰ 161/A. § (1) entry. Effective state on 30 November 2019.

¹¹ 7:17. § (1) entry c) point. Effective state on 30 November 2019.

the notary, and at the time of the entry, in the 'Remarks' part he/she may refer to the fact of the joint will by adding the name of the other party and the existence of the joint will.

In connection with the joint will deposited at a notary, interesting questions may arise about its withdrawal as well. The joint will is the joint declaration of will of the testators, thus its unilateral withdrawal is not valid in accordance with the main rule, except if this possibility was allowed by the will, and if the other party has been notified about the withdrawal. Following the notification, the other testator may decide to keep the will in effect or also to withdraw it. Taking the serious legal consequence of the withdrawal into consideration, it is worthwhile if the person wishing to withdraw his/her will sends this declaration to the other party via notarial delivery, then this fact can be proven with a public document.

SUMMARY

The legal institution of the joint will thus returned to the Hungarian legislation, in accordance with the Commentary¹² attached to the Civil Code, allowing the making of the joint will repeatedly was justified by the demands occurring in lawyers' and notaries' practice, in certain cases, even by undertaking the interpretation problems related to the reciprocal dispositions. Based on the experiences of own and other notary offices, as well as several law offices, it can be stated that in practice, there is a fairly large demand for preparing joint wills, and the clients prefer to have it notarised instead of depositing it as a private document at a notary. The joint will of partners is still invalid; so far I have not encountered with a request of this kind; partners, however, often make a will for each other's benefit and they also prefer to have it notarised. The opinion in connection with the legal institution of the joint will, written in the Comment for the old Civil Code, that there is a possibility that spouses might influence each other, obviously does not stand its place, because in practice the very same worry may come up in case of spouses' wills prepared in separate documents as well.

¹² Commentary on the Act Nr V of 2013 About the Civil Code, Edited by: Gárdos Péter, Law Register, Wolters Kluwer, 2016.

A MUNKAVISZONYRA VONATKOZÓ SZABÁLYOK ÉS AZ ERKÖLCSI - TÁRSADALMI NORMÁK KÖZÖTT HÚZÓDÓ HATÁROK ÉS EZEK HATÁSA A MUNKAVÁLLALÓK JOGÉRVÉNYESÍTÉSI KÉPESSÉGÉRE

*Makra Norbert**

*IV. évfolyamos levelező tagozatos PhD hallgató
Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar*

Az individuális munkajog a felek között fennálló munkajogviszony alapvető elemét tisztázza és szabályozza, de ez a szabályozás gyakorlatilag csak tényszerűen leírja a felek szerződéses kapcsolatát és a kialakított kommunikációs csatornákon keresztül információcserét vár el a felektől. A munkajogviszony alapját képező a szerződési szabadság jegyében a szerződő felek szabadon döntenek el, hogy akarnak-e egyáltalán a másik féllel bármiféle kapcsolatot létesíteni, továbbá szabadon mérlegelik azt, hogy kivel létesítenek kölcsönös kötelemet eredményező szerződéses munkajogviszonyt.¹ A felek szabad akaratának megfelelő nyilatkozatok megtétele után létrejövő munkaszerződésben foglalt jogokat és a kötelezettségeket, nem csak a munkajogviszony alanyainak a megállapodása határozza meg, hanem számos a felek magatartására és a cselekedeteikre, ható külső és belső környezeti tényező és körülmény is befolyásolja. A munkavállaló és a munkáltató egymástól való függősége, korrelatív viszonyának az alapja a munkáltató, munkavállaló és a munkaszerződés fogalmának a pontos meghatározása.² A munkajogviszony létesítése és az alapvető feltételeinek a megteremtése, még nem elegendő a munkáltató és a munkavállaló között kialakult kapcsolat teljes szabályozására és annak a pontos leírására, függetlenül attól, hogy a felek szabad akaratára, egyéni önrendelkezése megjelenik a munkaszerződésben és pontosan meghatározza a munkajogviszonyból származó kötelelem alanyi körét.³ Az individuális munkajog egy eszköz a felek kezében, hogy a folyamatos szerződészerű teljesítésre rábírják a másik felet, de a felek teljes kapcsolatrendszerének szabályozására önmagában nem alkalmas.

A munkaszerződést kötő felek kapcsolatrendszerének alapja a kölcsönös bizalom, a munkavégzésre való hajlandóság és képesség, valamint a befolyásoktól mentes szabad akarat. A munkaszerződés alanyai a munkáltató és a munkavállaló,⁴ ebből a tényből kiindulva a munkavállalói jogalanyiség alapja a munkavállaló azon képessége, hogy a törvényi feltételeknek és a betölteni kívánt munkakör elvárásainak megfeleljen, viszont a munkavállaló cselekvőképességének a megléte nem alapvető feltétele a munkavállalói jogalanyiságnak.⁵ A munkáltatói képesség alapja a jogszabályban meghatározott életkor betöltése, a belátási és cselekvőképesség megléte, valamint gazdasági szempontból hasznos termelő, alkotó tevékenység egyidejű fennállása, tehát a munkáltatói jogalanyiség feltétele a jogképesség és a munkavállaló munkaszerződés alapján történő foglalkoztatása.⁶ A legtöbb magánjogi szerződéssel ellentétben a munkaviszony furcsasága és érdekessége, hogy nem szűnik meg a felek szerződésszerű teljesítése esetén, hanem a munkaszerződést kötő felek részéről folyamatos a szerződés szerinti teljesítés és

* Témavezető: Prof. Dr. Hajdú József tanszékvezető egyetemi tanár, Társtémavezető: Dr. Majó-Petri Zoltán egyetemi docens

¹ SZALMA József: Rosszhiszemű szerződéskötési tárgyalás során beálló polgári jogi felelősség; in Magyar Jog, 2012/10. szám 577 - 588.

² KISS György: Alapjogok kollíziója a munkajogban, 2010, Justus Tanácsadó Bt, Pécs, 257.

³ JAKAB Nóra: Rendszerszerű gondolkodás a munkavállalói jogalanyiságról, in Jogtudományi Közlöny, 2018/4. szám 182 - 189

⁴ 2012. évi I. törvény A Munka Törvénykönyve 32. §

⁵ JAKAB Nóra: A munkavállalói jogalanyiség és a személyi hatály jelentősége, in Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, 2016/34. kötet, 211-225

⁶ GYULAVÁRI Tamás: A szürke állomány: Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán, 2014, Pázmány Press, Budapest, 56.

az egymással szemben támasztott elvárások, követelmények kielégítése.⁷ A folyamatos szerződésszerű teljesítés a legtöbb esetben jó hatással van a felek kapcsolatára, megkönnyíti a kommunikációt, csökkenti a munkavállalók kilépési hajlandóságát és a növeli a munkaszerződést kötő felek elégedettségét. A munkaszerződésben foglaltak teljesítése során a munkavállalók kötelezettségei, az általános magatartási követelményeken túl három csoportba sorolhatók, melyek a következők: rendelkezésre állási kötelezettség, munkavégzési kötelezettség, valamint a munkavállalók mellékkötelezettségei.⁸

A munkaszerződést kötő felek kapcsolatrendszerének a vizsgálata során számba kell venni a munkáltató kötelezettségeit is, így a munkáltatót terhelő kötelezettségek is csoportosíthatók és szerepük szerint a következőképp súlyozhatók: főkötelezettségek (foglalkoztatási és munkabérfizetési kötelezettség), a főkötelezettségek teljesítéséből eredő származékos kötelezettségek (megfelelő munkafeltételek megteremtése, a megfelelő szabadidő biztosítása), valamint a munkáltató mellékkötelezettségei.⁹ A munkaszerződést kötő felek jó és konfliktusoktól mentes kapcsolata sok esetben nem csak a felek szerződés szerinti teljesítésén, tanúsított magatartásán vagy épp a cselekvésein múlik, hanem azt, számtalan külső és belső környezeti hatás, élethelyzet, egyéb körülmény befolyásolja. A munkáltatók és a különböző gazdálkodó szervezetek elsősorban munkaszerződések és egyoldalú jognyilatkozatok formájában határozzák meg a munkavállalókkal szemben támasztott elvárásaikat. A felek egymással szemben támasztott elvárásaik tulajdonképpen két csoportra oszthatók: az egyik a hagyományosan, írásba foglalt, formális munkaszerződés, ami egy korrekt munkaköri leírással kiegészítve pontosan leírja a felek kötelezettségeit és a teljesítésének a módját. A másik csoportba pedig az informális, írott formában nem létező, de minden emberi kapcsolatot nagyban befolyásoló, így a munkavállaló és a munkáltató egymáshoz való viszonyát is meghatározó pszichológiai egyezség, pontosabban egy pszichológiai szerződés tartozik.¹⁰ A pszichológiai szerződés egy mondatban összefoglalva az egyének (a munkaszerződést kötő felek) kölcsönös és egymás iránti elköteleződésébe vetett személyes hite.¹¹ A munkáltató és a munkavállaló közötti pszichológiai szerződés alapja a bizalom, mely egyrésztől nem más, mint a szerződő feleknek a bizalom tárgyával kapcsolatos ítélete, másrészt a bizalom adó fél egyik fontos jellemzője. A munkajogviszony létesítése, fennállása során a személy alapú és a számítmán alapuló bizalom, ami előtérbe kerül, melyek olyan szabályok összességét jelentik, amelyeket a felek önmagukra és másokra nézve is kötelezően betartatandónak tekintenek.¹² A fentiekből kiindulva a munkaviszony fenntartása során számtalan belső és külső tényező, körülmény befolyásolja a felek kapcsolatrendszerét, a mindennapok során konfliktusokat, nézeteltéréseket kell a feleknek megoldani és ennek során előfordulhat, hogy a munkavállaló olyan magatartást tanúsít, ami megrontja a felek között kialakult bizalmi viszonyt. A felek között kialakult konfliktus, nézetkülönbség során a munkavállaló magatartása, munkához való hozzáállása elérhet egy olyan szintre, mely már a szerződésszerű teljesítést nem teszi lehetővé. A munkaviszony alanyai a legtöbb esetben a folyamatos szerződésszerű teljesítésre, a vállalt kötelezettségek és a jogszabályok betartására törekednek, de az is feltételezhető, hogy az eltérő kultúrával, társadalmi háttérrel és erkölcsi normarendszerrel rendelkezők sok esetben másképp értelmezik a normákat, jogszabályokat és a munkaviszony természetéből eredő kapcsolatukat. A munkáltató és a munkavállaló között fennálló munkaviszony további jellemző vonása a felek közötti sokszor szubjektív gazdasági, vezetési és szervezeti érdekütközés és vita. A fentiek alapján megállapítható, hogy a felek közötti szerződéses kapcsolatra a sokszínűség az alá-fölé rendeltség és az egymásra utaltság a jellemző.¹³ A felek viszonyát befolyásoló körülmények nagy száma miatt

⁷ HAJDÚ József – KUN Attila (szerk.): Munkajog II, 2013, Patrocinium Kft, Budapest, 19.

⁸ MIHOLICS Tivadar: A munkavállaló kötelezettségei a munkaviszonyban, in Magyar Jog, 2016/2. szám 120-128.

⁹ MIHOLICS Tivadar: A munkáltató kötelezettségei a munkaviszonyban, in Magyar Jog, 2018/7-8. szám 392-400.

¹⁰ SASS Judit: Bizalom a szervezetekben, Magyar Pszichológiai Szemle, 2005/1-2. szám, 7-27.

¹¹ ROUSSEAU D.: Psychological contract inventory, 2000, www.andrew.cmu.edu/user/rousseau/0_reports/PCI.pdf (2019. december 15.)

¹² SASS Judit: Bizalom a szervezetekben, Magyar Pszichológiai Szemle, 2005/1-2. szám, 7-27.

¹³ ZACCARIA Márton Leó: A vétkes kötelezettségszegés ára – a fegyelmi felelősség szerepe a gazdasági munkajogban régen és most, in Magyar Jog, 2013/1. szám, 37 – 45.

a felek kapcsolata és az alkupozíciója folyamatosan változik. A munkaviszony azon jellegzetességéből kiindulva, hogy a folyamatos szerződés szerinti teljesítés, a felekkel szemben elvárt magatartás, így a munkaviszony fennállása alatt szinte elkerülhetetlen a felek szándékos vagy akaratlan kötelezettségszegése. A felek számára, a békés együttműködés érdekében biztosítva van, hogy párbeszédet, véleménycserét, konzultációt folytassanak, olyan kérdésekben, melyek a jövőben egy esetleges vita alapjául szolgálhatnak. Abban az esetben, ha kialakult konfliktus megoldására tett kísérletek kudarcra járnak és nem születik kompromisszumon alapuló megoldás a munkáltató a másik fél véleményét, javaslatát nem köteles figyelembe venni, az elképzeléseit következmények nélkül végrehajthatja.¹⁴ Az egyeztetésen és a tárgyaláson alapuló vitarendezés, csakis a felek együttműködési hajlandóságától függ, a folyamatos párbeszédre és információcserére épülő kapcsolat célja, hogy a felek felismerjék a jövőbeni viták alapjául szolgáló érdekellentéteket, valamint a már kialakult vitás helyzeteket a legrövidebb időn belül feloldják.

A fentiekben felül, mindenképp meg kell említeni a felek között meglévő közgazdaságtani szempontrendszer szerint számba vett és rendelkezésre álló erőforrás különbségeket, így a munkaszerződést kötő felek nem egyenrangú helyzete indokoltá teszi a munkaszerződés írásbeliségének a kikötését, valamint a semmisségre és megtámadhatóságra vonatkozó szabályok nagy jelentőséggel bírnak a felek kapcsolatában. A munkáltató gazdasági erőfölénye a munkavállalók speciális helyzete kényszer vagy fenyegetés feltételezése vagy épp a munkáltatói felmondásra való utalások ténye, megalapozza a munkavállalók kiemelt védelmét.¹⁵ A felek kapcsolatrendszerében az írásbeliségre, a jogszabályok által biztosított kógens szabályokra a gyengébb fél védelmére azért van szükség, mert a gyengébb fél alkupozíciója rosszabb, mellyel a másik fél sok esetben visszaél és kihasználja a pozíciójából eredő előnyöket.¹⁶ A szereplők között az együttműködés folyamatos fenntartása szinte lehetetlen az alapvető érdekkülönbségek miatt, de a folyamatos információcsere és a párbeszéd elősegítheti, hogy a vitákat és a konfliktusokat a felek megelőzzék, vagy ha már kialakult, akkor mindkét fél számára elfogatható megoldást válasszanak.¹⁷ A munkavállaló kötelezettségszegése a felek kapcsolatrendszerében egy érzékeny pont, mivel a felek jövőbeni viszonyát nagyban befolyásolhatja. Amennyiben munkavállaló a munkaviszonyból eredő kötelezettségeit megszegi, akkor fegyelmi és kártérítési felelősséggel tartozik, függetlenül attól, hogy szándékosan vagy gondatlanul tette azt.¹⁸ A munkaviszony egyik legjellegzetesebb vonása a kialakuló érdekellentétek, problémák és konfliktusok megoldási módjainak a változatossága, melyet a kötelmi jogon kívül az egyetemesen elfogadott társadalmi normák és a helyesnek ítélt viselkedési és erkölcsi szabályok nagymértékben befolyásolnak. Munkajogviszonyt létesíteni, munkaszerződést módosítani, vagy felmondani kívánó felek kapcsolatában, hol van az a határ, amíg még a szerződési szabadság és a felekre vonatkozó kötelező normák érvényesülnek és a jogi szankciókat kiváltó szabályok megszegése még nem valósul meg, de közben már az egyik fél akarata túlzott mértékben érvényesül és ez a felek jövőbeni kapcsolatát nagymértékben befolyásolja. Meddig kell a felek közötti információcserét egy egyszerű érdekütközésnek, vagy egy egyéni érdekérvényesítési próbálkozásnak tekinteni? Hol van az a pont, amikor a felek közötti párbeszéd nyomásgyakorlássá, a jó szándékú befolyásolás pedig manipulációvá válik. Mit tehet az a munkajogviszonyt létesítő fél, aki, ugyan ezt a helyzetet felismerte, és pontosan tisztában van vele, hogy a felek közötti akarategység már rég nem áll fenn, de a helyzetéből adódóan, kiszolgáltatott és tehetetlen a másik féllel szemben. Hová forduljon az a szerződést kötő fél, ha a megkötött egyezség, vagy épp a másik fél által tett egyoldalú jognyilatkozat tartalmi és formai szempontból minden munkaviszonyra vonatkozó szabálynak megfelel, de a másik fél részéről már a társadalmi és erkölcsi normák áthágása megtörtént, vagy a

¹⁴ HAJDÚ József – KUN Attila (szerk.), Munkajog, Patrocinium Kiadó Budapest 2014, 351.

¹⁵ PRUGBERGER Tamás: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni és a kollektív munkaszerződésre, in Polgári Jogi Kodifikáció, 2000/2. szám 19 – 26.

¹⁶ GYULAVÁRI Tamás: A sűrű állomány: Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán, 2014, Pázmány Press, Budapest, 70.

¹⁷ HAJDÚ József – KUN Attila (szerk.), Munkajog, Patrocinium Kiadó Budapest 2014, 305.

¹⁸ ZACCARIA Márton Leó: A vétkes kötelezettségszegés ára – a fegyelmi felelősség szerepe a gazdasági munkajogban régen és most, in Magyar Jog, 2013/1. szám, 37 – 45.

tanúsított magatartása a jóhiszeműség és tisztesség követelményének éppen csak hogy megfelel. A munkaviszonyra vonatkozó szabályok pontosan kitérnek a szerződő felekkel szemben támasztott alapvető magatartási követelményekre, tisztességtelen joggyakorlás és a joggal való visszaélés jogkövetkezésményeire és minden, olyan lényeges jogi normára, ami a felek között fennálló viszonyt és kapcsolatot szabályozzák, valamint érintik. A joggal való visszaélés tilalmának a szabályozása egyes jogrendszerekben nem ismert és nem szabályozott sem alapelveként és sem pedig egyértelmű és kötelező érvényű utasításként.¹⁹ A Munka Törvénykönyvében szabályozott és a munkaszerződést kötő felekre nézve kötelező érvényű a joggal való visszaélés tilalma polgári jogi alapokon nyugszik, elsősorban a munkavállalói érdekeket védve és szem előtt tartva. A Munka Törvénykönyve felsorolás jellegűen, konkrét példákat említve szabályozza a joggal való visszaélés tilalmát, melyből az általános alapvető szintű jellege nem egyértelmű és nem pontosan állapítható meg, így sok esetben jogértelmezési nehézségek keletkezhetnek olyan helyzetekben amikor az egyik fél részéről felmerül a gyanú, hogy a másik fél a tisztességes joggyakorlás elvének nem tett eleget.²⁰ A munkajogviszony fennállása alatt a felek joggal való visszaélése esetén a jogellenes magatartás megállapításának a kiindulópontja valamilyen alanyi jog, amelynek visszaélésszerű gyakorlását a törvény tiltja. Alanyi jog alatt a felek jogszabályokból eredő, azok által biztosított és védelmet nyújtó jogosultságait értjük. A jogokat és a kötelezettségeket a jogszabályok keletkeztetik, és a legtöbb esetben a joggyakorlás határait is pontosan szabályozzák, így a tilalom egyes formái szerint beszélhetünk aktív és passzív esetekről. Az aktív visszaélés a jogszabályokból fakadó elvárt magatartási formát jelet, melyet a jogosult megsért vagy azzal visszaél. A joggal való visszaélés passzív formájáról, akkor beszélünk, ha a jogalany a valamilyen jognyilatkozat megtételét, hozzájárulását visszaélés szerűen megtagadja.²¹

A hétköznapi és a mai valóság a véleményem szerint egy olyan képet mutat, ahol egy átlagos munkavállalónak a legtöbb esetben nem sikerül a jogait érvényesíteni a munkáltatójával szemben, sőt nagyon sok esetben a munkavállalók nincsenek is tudatában annak, hogy valamilyen joghátrány érte őket a munkaviszony fennállása vagy a megszűnése, megszüntetése során. A munkavállalók jogérvényesítési lehetőségei eléggé korlátozottak, függetlenül attól, hogy az állam az érvényben lévő szabályokat és normákat összefogja és egy rendszerré formálja, az így kialakított jogrendszer teljessége néha megkérdőjelezhető, de a jogalkalmazás működőképessége és a szerződő felek bíróság előtti jogérvényesítésének a lehetősége az semmiképp nem.

Feltételezhető és nagyon valószínű, hogy a munkavállalókkal szembeni jogsértések nagyon csekély része kerül csak a bíróságok elé, ennek több oka is lehet, ami a legvalószínűbb, hogy maga a munkavállaló sincs azzal tisztában, hogy vele szemben jogsértést követtek el és valamilyen joghátrány érte, vagy ha tisztában is van a jogsértés tényével és még talán bizonyítani is tudná, akkor sem megy bele egy hosszú és költséges jogvitába, inkább belenyugszik és elfogadja a kialakult helyzetet. A munkavállaló folyamatos kedvezőtlen helyzetben tartása és ezen időszak alatt, az őt ért joghátrányok és sérelmek számától függetlenül a munkavállaló jogérvényesítésének a lehetősége nagymértékben korlátozott, mert a munkáltató sokkal több információval és adattal rendelkezik a munkavállalóról és a felek közötti szerződéses kapcsolatáról, mint fordítva. A munkavállalók nagyrésze nem gyűjt adatot a munkaviszony fennállása alatt, mivel az a munkáltató kötelezettsége, hogy nyilvántartásokat vezessen és minden olyan, a munkaviszony fenntartása szempontjából lényeges adatot gyűjtsön, ami a jogszabályokban előírt kötelezettségei teljesítéséhez elengedhetetlen.²² A másik nagyon fontos tény, hogy a munkáltatók a helyzetükből eredően sokkal több ismerettel rendelkeznek a munkajogviszonyra vonatkozó szabályokról, mint a hétköznapi munkavállalók, mivel a munkáltatók többsége képzett és a megfelelő tudással, valamint kompetenciával rendelkező humán erőforrással rendelkezik, annak érdekében, hogy a

¹⁹ TERCSÁK Tamás: A joggal való visszaélés, ELTE ÁJK, Budapest, 2003, 423.

²⁰ ZACCARIA Márton Leó: Recenzió Tercsák Tamás „A joggal való visszaélés – A joggal való visszaélés elmélete, bírói gyakorlata és munkajogi jelentősége” című könyvéről, in Munkajog, 2019/1. szám 43 -49.

²¹ BADÓ Andrea: A joggal való visszaélés tilalmának értelmezési „dilemmái” az új Ptk. és a joggyakorlat tükrében, in Jogelméleti Szemle, 2016/2. szám 2 -18.

²² MIHOLICS Tivadar: A munkáltató kötelezettségei a munkaviszonyban, in Magyar Jog, 2018/7-8. szám 392-400.

munkaszerződésekben és a jogszabályokban foglalt kötelezettségeiket teljesíteni tudják, valamint a kötelezettségzegéseket és azok jogkövetkezményeit elkerülik. A munkajog és a polgári jog szoros kapcsolatának köszönhetően a joggal való visszaélés tilalmának polgári jogi alapelvei a Munka Törvénykönyve rendelkezéseiben is felismerhetők, viszont a munkajogviszonyon belül a felek sajátos alá- fölérendeltségi viszonyának és a munkáltató gazdasági erőfölényének a figyelembevételével kerültek megfogalmazásra.²³ A munkáltató társadalmi vagy erkölcsi normaszegéséről beszélhetünk-e abban az esetben, ha a felek közötti érdekvita, vagy jogvita során, úgy használja fel a birtokában lévő információkat, melyek nyilvántartására köteles volt a munkaviszony fennállása alatt, hogy a másik felet oly mértékben elbizonytalanítja és nyomás alá helyezi, hogy enged a munkáltató akaratának.

Összegezve egy hosszú ideje fennálló munkaviszony során a munkavállalók többsége számos alkalommal szenved el valamilyen joghátrányt, éri őket sérelem és keverednek konfliktusba, itt elég csak a napi pihenőidő hosszára, a heti pihenőnapok számára a rendkívüli munkaidőre járó díjazás elmaradására, vagy épp egy jogalap nélkül kiszabott hátrányos jogkövetkezményre gondolni. A munkaviszony fennállása során szinte biztos, hogy mindkét fél követ el hibákat és történnek kötelezettségzegések, mert a munkaviszony fennállása alatti folyamatos szerződészerű teljesítés szinte lehetetlen, mivel az ember életében előfordulnak hibák, figyelmetlen, vagy épp könnyelmű döntést hoz, így óhatatlan, hogy valamilyen munkaviszonyra vonatkozó szabályt ne szegjen meg egy-egy alkalommal. A munkáltató és a munkavállaló norma, vagy kötelezettségzegése és a másik fél ebből fakadó jogérvényesítési lehetősége között egy hatalmas különbség van, hogy a munkavállaló a helyzetéből fakadóan nem rendelkezik az összes olyan információval, ami a jogai érvényesítéséhez szükséges lenne, ezzel szemben a munkáltató minden szükséges adat és információ birtokában van, hogy a jogait érvényesíteni tudja a munkavállalóval szemben. Ezt a több évtizede fennálló felemás helyzetet az állam azon törekvése sem tudja ellensúlyozni, hogy a felek szerződési szabadsága mellett, olyan kógens munkajogi szabályokat alkot, amitől azt reméli, hogy a szerződéskötés pillanatáig egyenrangú felek között a munkajogviszony természetéből adódóan kialakuló egyenlőtlenségeket tompítani tudja. A szerződéses kötelelem és a folyamatos szerződés szerinti teljesítés kényszere, mindkét fél normakövető magatartását eredményezi, de a munkáltató gazdasági erőfölényét, a szociológiai szempontból vett diszharmóniát a munkajogi szabályozás nem tudja ellensúlyozni és a felek közötti pszichológiai szerződés tartalmát egyáltalán nem tudja szabályozni. Az ilyen komplex kapcsolatrendszerek esetén előfordulhat, hogy a szerződést kötő felek viszonyát, nem a szerződéskötés pillanatában kinyilvánított közös akaratuk és a vállalat kötelezettségek folyamatos teljesítése során tanúsított magatartásuk határozza meg, hanem a felek által ismert és általánosságban elfogadott társadalmi és erkölcsi normarendszer.

²³ ZACCARIA Márton Leó: Recenzió Tercsák Tamás „A joggal való visszaélés – A joggal való visszaélés elmélete, bírói gyakorlata és munkajogi jelentősége” című könyvéről, in Munkajog, 2019/1. szám 43 -49.

A MUNKAHELYI DIGITALIZÁCIÓ HATÁSA A SZOCIÁLIS BIZTONSÁGHOZ VALÓ JOGRA

*dr. Máté Dávid Adrián**

*I. évfolyamos, nappali tagozatos PhD hallgató
Miskolci Egyetem*

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Egyre többet hallani olyan korszakalkotó megoldások alkalmazásáról a cégek részéről, ami nagyban átértelmezi a munkahelyen elvégzendő feladatokat. A technikai újítások, nem csupán pótolni tudják az emberi munkaerőt, nem csak olcsóbbak, mint munkavállalót foglalkoztatni, hanem képesek olyan bonyolultabb műveletek elvégzésére, melyre eddig azt hittük, hogy csupán ember képes. Nem kell messzire mennünk a példáért, gondoljunk csak a szikszói Hell gyárban megvalósított automatizált raktárra.¹ A raktárban lézeres szenzorok segítségével mindent gépek végeznek. Ugyan még az üzemből az árut nem önvezető kamionok szállítják, azonban tudjuk, hogy ettől is csak egy lépésre állunk.² Folytathatjuk a sort az automatizált döntéshozatali eljárásokkal, melyek szintén rengeteg munkaerőt váltanak ki, ezáltal komoly kihívás elé állítva a szociális ellátórendszert. A technológiai evolúcióval a társadalmi-technikai rendszerek, mint például az algoritmusok, egyre átláthatatlanabbá válnak. Ezek olyan algoritmikus rendszerekhez vezetnek, amelyeknek a belső működését egyre több esetben nem lehet átláthatóvá tenni vagy a külvilág felé elszámoltathatóvá tenni. A munkahely az egyik kulcsfontosságú terület, ahol az automatizált döntéshozatal az elmúlt években egyre elterjedtebbé vált. Az algoritmusokat egyre szélesebb körben alkalmazzák mind a személyzet felvételében, elbocsátásában, mind a személyzet felépítésében és az irányításában, valamint az alkalmazottak egyéni értékelését is sokszor ilyen rendszerek végzik. Ezek az automatizált döntéshozatali folyamatok nagy része internetes platformokon keresztül kapott adatokon alapul. Az adatok nagy mennyiségéből és pluralitásából adódóan, melyet ember olykor már át sem lát, kimenetként nem várt eredmények is keletkezhetnek. Éppen ezért az egyének foglalkoztatásával kapcsolatos döntések meghozatala sokszor nem csupán etikai szempontból megkérdőjelezhető, hanem korlátozza a munkavállalók képességét az ilyen döntések megtámadására is, mivel a látszat az, hogy az ügyekben a döntés „objektív” alapon született. A tendencia nem csak a piaci szférában, hanem a kormányzati szervek és szolgálatok körében is megfigyelhető. A legjobban érintett területek a társadalombiztosítás, az adózás, az egészségügy és az igazságszolgáltatás. Komoly veszély állhat fenn az egészségügyi adatok kapcsán, mivel az algoritmusok megkülönböztethetik az egyes állampolgári csoportokat vagy emberi profilokat, ezáltal pedig megakadályozhatják a szociális szolgáltatásokhoz való hozzájutást.³

Látható tehát, hogy az automatizált adatfeldolgozás révén és ezáltal a mesterséges intelligencia fejlesztésével nem csupán a személyes adatok védelméhez, vagy az emberi méltósághoz való alapjog védelmét kell új alapokra helyoznünk, hanem számos más alapjogot. Jelen munka elsősorban a szociális biztonsághoz való jogra fókuszál. Azonban elkerülhetetlenül megjelennek a munka világában felmerülő más alapjogok, mint a munkához való jog, vagy épp a magánélethez való jog.

* Témavezető: Dr. Rácz Zoltán egyetemi docens

¹ https://hvg.hu/kkv/20190212_hell_magasraktar, (2019. 10. 24.)

² https://hvg.hu/tudomany/20190112_Ki_nyeri_a_versenyfutast_Hamarosan_jonnek_az_onvezeto_kamionok, (2019. 10. 24.)

³ Európa Tanács szakértői anyaga: Study on the human rights dimensions of automated data processing techniques (in particular algorithms) and possible regulatory implications, 28-30, <https://rm.coe.int/study-hr-dimension-of-automated-data-processing-incl-algorithms/168075b94a> 2019. 10. 25.)

A SZOCIÁLIS BIZTONSÁG MIBENLÉTE

Általánosan elmondható, hogy szociális biztonság alatt az embereknek azt a komfortérzetét érthetjük, amikor tudatában vannak annak, hogy a megélhetésük, létfenntartásuk biztosított.⁴ A munkajog illetve a hozzá kapcsolódó szociális jogi területek jellemzője a magánjogi illetve a közjogi jegyek jelenléte. Erre mutat rá Sári János, aki szerint „(...) az állam egyébként a civilizáltika szabályai szerint alakuló viszonyrendszerbe avatkozik be a gyengébb fél, a munkavállaló mellett, annak javára.”⁵ Ez a beavatkozás pedig alkotmányos alapokon nyugszik. Az állami beavatkozás célját tekintve kettős jellegű. Egyfelől a kiegyenlítést szolgálja a gyengébb fél oldalán, másrészt anyagi eszközöket biztosít meghatározott szempontok alapján.⁶ Mindez kapcsolódik az etatista szemléletű állami beavatkozáshoz, illetve a szociális állam megjelenéséhez.⁷ A szociális biztonsághoz való jog a szociális jogok egyik legmeghatározóbb elemét képezi. Megjelenésük időben a XIX. század utolsó felére tehető, az ipari forradalom és a polgári átalakulást követő időre. Az alapjogok rendszerében a második generációs jogok közé sorolhatjuk. A második generációs jogok körébe tartoznak a gazdasági, szociális és kulturális jogok, melyekre jellemző, hogy a jogok biztosítása érdekében aktív állami fellépést feltételeznek.⁸ Ebből eredően a jog érvényesítése feltételezi a magánszférába történő beavatkozást az állam oldaláról.⁹ Számos nemzetközi dokumentum deklarálja a szociális biztonsághoz való jogot, mint például az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 22. és 25. cikke, Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 9. cikke, az Európai Szociális Karta 13. és 14. cikke, az Európai Unió Alapjogi Chartájának 34. cikke, vagy a Szociális jogok európai pillérének 3. fejezet 12. pontja. Kiindulópontot azonban számomra az Alaptörvény jelenti, mely a következő módon rögzíti a szociális biztonsághoz való jogot:

„(1) Magyarország arra törekszik, hogy minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtson. Anyaság, betegség, rokkantság, fogyatékoság, özvegység, árvaság és önhibáján kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén minden magyar állampolgár törvényben meghatározott támogatásra jogosult.

(2) Magyarország a szociális biztonságot az (1) bekezdés szerinti és más rászorulóknak esetében a szociális intézmények és intézkedések rendszerével valósítja meg.

(3) Törvény a szociális intézkedések jellegét és mértékét a szociális intézkedést igénybe vevő személynek a közösség számára hasznos tevékenységéhez igazodóan is megállapíthatja.

(4) Magyarország az időskori megélhetés biztosítását a társadalmi szolidaritáson alapuló egységes állami nyugdíjrendszer fenntartásával és önkéntesen létrehozott társadalmi intézmények működésének lehetővé tételével segíti elő. Törvény az állami nyugdíjra való jogosultság feltételeit a nők fokozott védelmének követelményére tekintettel is megállapíthatja.”¹⁰

Érdemes megjegyeznünk, hogy míg korábban az Alkotmány 70/E.§ úgy fogalmazott, hogy a „Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz”, mely az alanyi jogi vagy nem alanyi jogi kategóriaként való értelmezés dilemmáját hozta magával, addig az Alaptörvény a „törekszik” kifejezést használja, melynek révén inkább államcélként határozza meg a szociális biztonsághoz való jogot. Továbbá kiemelendő eltérés, hogy az Alaptörvény szerint a jogalanyoknak kötelességük a szociális intézkedések igénybevétele esetén a közösség számára valamilyen „hasznos tevékenységet” végezniük.¹¹ Meglátásom szerint ezzel a jogalkotó nem a

⁴ RAB Henriett: A szociális jogok alkotmányjogi megközelítése a hazai és nemzetközi környezetben, 2.

⁵ SÁRI János: Alapjogok 138.

⁶ Wolters Kluwer Alaptörvény jogtár kommentár

⁷ JAKAB Nóra, MÉLYPATAKI Gábor, SZEKERES Bernadett: A szociálpolitika jogi alapjai a XXI. század társadalmi kihívásainak tükrében, Bíbor kiadó, Miskolc, 2017. 27-29.

⁸ Sári i.m. 137.

⁹ KÉRI Judit: A munkához való jog és a munkanélküliség kapcsolatának szociális jogi meghatározása, Publicationes Doctorandorum Juridicorum 72.

¹⁰ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XIX. cikk

¹¹ RÁCZ Zoltán: A szociális biztonsághoz való jog Magyarországon a rendszerváltozás óta eltelt időszakban, 539.

védelem szintjének csökkentését kívánta elérni, hanem inkább a morális viszonyulást törekedett megváltoztatni a szociális védőhálót alkotó intézmények vonatkozásában. Mindezt a következtetést abból vonhatjuk le, hogy a korábbi Alkotmány ideje alatt a gyakorlatban biztosított ellátások vonatkozásában drasztikus visszalépés nem mutatkozik. Egyértelmű azonban, hogy ezáltal formailag valamelyest lazított az államot szorító kötelezettségeken. Tovább elemezve az Alaptörvény által megfogalmazottakat úgy vélem, hogy a normaszöveg egyértelműsíteni szeretné, hogy a szociális biztonság megteremtése nem csupán az államot terhelő feladat, hanem kötelezettségként írja elő a jogalanyoknak azt, hogy a fenntartható ellátórendszer érdekében a közösség számára hasznos tevékenységet kell végezniük. Maga a szociális ellátórendszer, amely a szociális biztonsághoz való jog megvalósulása kizárólag egy társadalmi szintű közösségi felelősség és kockázatvállalás keretében valósulhat meg. Bárkivel előfordulhat, hogy önhibáján kívül olyan helyzetbe kerül, amikor szüksége lesz a krízishelyzet átvészeléséhez a szociális ellátórendszer igénybevételére. Éppen ezért mindenkit kötelezettség terhel a közösség egészével szemben.¹² Úgy gondolom, hogy ez a felfogás a jogok és kötelezettségek rendszerében gondolkodva elfogadottnak tekinthető, már csak a fenntarthatóság miatt is. Meglátásom szerint a szociális ellátórendszer egésze esetében nagy hiba lenne azt a szemléletet erősíteni, mely szerint az ellátások többsége, mint szolgáltatások bármiféle ellenszolgáltatás vagy kötelezettség nélkül járnak a feleknek, mert ez könnyen fenntarthatósági gondokat okozhat. Az Alkotmánybíróság judikatúrája megerősíti a fent leírtakat és megállapítja, hogy a szociális biztonság nem feltételez egy meghatározott jövedelem biztosítását, sem pedig azt, hogy a meglévő életszínvonal nem csökkenhet.¹³ Megjegyzendő, hogy ez a gyakorlat még az Alaptörvény előtt alakult ki, melyből azt a következtetést is levonhatjuk, hogy az Alkotmányban megfogalmazott szociális biztonsághoz való jog annak ellenére, hogy kötöttebb terminológiát használt, gyakorlati megvalósulását tekintve mégis szinte teljesen megfeleltethető az Alaptörvényben deklarált szociális biztonsághoz való joggal.

A SZOCIÁLIS BIZTONSÁG EGYES DILEMMÁI

A XXI. század technikai változásai, mint arra korábban utaltunk, több ponton is érintik a szociális biztonsághoz való jog területét. Egyre jobban előtérbe kerülnek az olyan rugalmas munkavégzési formák melyet a technikai feltételek lehetővé tesznek, azonban ezekre szinte kivétel nélkül jellemző, hogy mögülük hiányoznak a szociális biztonságot nyújtó intézmények. Ezek közé az új jelenségek közé tartozik többek között a sharing economy, mely lényegében a kihasználatlan erőforrások szolgáltatásként történő értékesítését jelenti internetes platformokon keresztül. Ilyen erőforrás lehet a kihasználatlan hely az autónkban, vagy az otthonunkban, vagy éppen a szabadidőnk.¹⁴ Az applikáción keresztül történő munkavégzés sok esetben hagyományos munkavégzésre irányul, azonban az applikáción keresztül történik a kereslet és a kínálat a találkozása.¹⁵ De folytathatnánk a sort a crowdwork típusú munkavégzéssel, aminek keretében nem csupán a platformon keresztül történik az igényeknek a találkozása, hanem konkrétan az eredmény átadása is az interneten keresztül megy végbe. Általában kiszervezett feladatok ellátását kívánják ilyen módon megvalósítani a cégek, ami lényegesen olcsóbb és hatékonyabb lehet számukra.¹⁶ Ezek olyan új formák, melyek részben kívül esnek a hagyományos 8 órában történő foglalkoztatásra szabott szociális védőhálón. Itt azonban egy erős érdekellentét húzódik meg az innovatív és potenciálisan a gazdaság serkentésére pozitívan ható rugalmas munkavégzési formák között és az egyén védelmét szolgáló szociális biztonság megteremtése között. Ennek orvoslására több megoldási lehetőség kínálkozik. Az egyik, hogy visszaszorításra kerülnek az olyan rugalmas

¹² Kéri i.m. 73.

¹³ 32/1991. (VI. 6.) AB határozat

¹⁴ SZEGEDI Levente: Digitális platformok mint a sharing economy munkáltatói? 2019. február 15. <https://arsboni.hu/digitalis-platformok-mint-a-sharing-economy-munkaltatoi/> (2019. 10. 29.)

¹⁵ Rácz Ildikó: A sharing economy munkajogi kihívásai, különös tekintettel az uberizált munkaerőre, 274.

¹⁶ TÓTH Hilda: A munkajog új kihívásai: a "gig" gazdaság munkavállalói csoportjai

In: Szikora, Veronika; Török, Éva (szerk.) Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapja tiszteletére I.-II. kötet Debrecen, Magyarország: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, (2017) 395.

foglalkoztatási formák, amelyek nem nyújtanak szociális védelmet. A másik megoldás lehet, hogy a szociális ellátórendszer, vagy a szabályozott atipikus munkavégzési formák köre olyan új elemekkel bővül, melyek biztosítják a megfelelő védelmet. Ez utóbbira több lehetséges javaslatot találunk. *Mélypataki Gábor* szerint megfelelő alternatívát jelenthetne a feltétel nélküli alapjövedelem bevezetése, melynek révén az állam biztosítani tudná a szociális biztonságból eredő kötelezettségeit minden foglalkoztatási formában alkalmazott munkavállaló számára.¹⁷ Találhatunk olyan álláspontot, mely szerint szükséges minimális szintű védelmet és alapjogi védelmet biztosítani az ilyen módon munkát végző csoportoknak, de olyan véleményekkel is találkozhatunk, ami kifejezetten a munkajogi védelem kiterjesztését látja megoldásnak.¹⁸

Meglátásom szerint előfordulhat az is, hogy megmarad párhuzamosan a két munkát végző csoport. Az egyik hagyományos munkavégzési keretek között végzi munkáját és jogosultságot szerez a szociális ellátásokra. A csoport másik része pedig választhat, hogy önfoglalkoztatóvá válik vagy sem. Az első esetben jogosulttá válik a szociális ellátórendszert alkotó ellátásokra. Azonban megjegyzendő, hogy nem mindegyikre, hiszen esetükben egy mellérendelt jogviszony keretében kapcsolódnak egymáshoz a jogalanyok. Abban az esetben pedig, ha nem válik önfoglalkoztatóvá a tevékenységet végző személy és nem történik meg az adó és járulékfizetés nem szereznek jogosultságot szociális ellátásokra. Ebben az esetben vélelmezhető, hogy az egyén azért választja azon foglalkoztatási formát, mert olyan mértékű jövedelemre tesz szert, melyből képes fedezni kiadásait abban az esetben is, ha betegség vagy egyéb élethelyzetben arra szükség van. Továbbá erősen vitatható az önhiba kérdése abban az esetben, ha az egyének nem kerülnek hosszú távon foglalkoztatásra, ezáltal pedig munkanélkülivé válnak. Ezeknél a foglalkoztatási formáknál a tevékenység végzése során számolnia kell és ezzel együtt vállalnia is a kockázatot arra az esetre, ha csak rövid ideig kerül alkalmazásra, vagy épp betegség vagy egyéb esemény miatt nem tud munkát végezni. Ebben az esetben egy alternatív jövedelemszerző tevékenységről beszélhetünk. Ezt erősíti meg *Tóth Hilda* azon vizsgálata, amely kifejezetten arra irányul, hogy mely munkavállalói kör érintett az új foglalkoztatási formák vonatkozásában. Ez alapján elmondható, hogy elsősorban a diákok, nyugdíjasok, gyermeket nevelők, vagy éppen teljes munkaidős állással rendelkezők folytatnak ilyen jellegű jövedelemkiegészítő tevékenységet.¹⁹ Ezáltal tehát egy plusz bevételi lehetőségként érvényesülnek ezek a formák. Tény, hogy az említett új foglalkoztatási formák napjainkban növekvő tendenciát mutatnak, azonban megítélésem szerint elsősorban quasi „másodállásban”, vagy jövedelem kiegészítésre használják ezen munkavégzési formákat. Elvitathatatlan ugyanakkor, hogy ezáltal olyan társadalmi rétegeket is bevon a gazdasági folyamatokba, melyek korábban inaktívak voltak.

A szociális biztonsághoz való jog kapcsán mindenképpen beszülnünk kell egy másik érintett csoportról, nevezetesen azokról, akik a nagy számban elterjedő robotok alkalmazása és az automatikus adatfeldolgozási rendszerek miatt veszítik el munkájukat. Véleményem szerint hamarosan a mesterséges intelligenciát is ezek közé a tényezők közé kell majd sorolnunk. Akik ebbe a csoportba tartoznak a digitalizációs változások egy másik hatása miatt kerülnek olyan helyzetbe, ahol a szociális biztonság előtérbe kerül. Bizonyos szektorokban, mint például a közigazgatás, szakemberek szerint az ott dolgozók közel háromnegyedének munkáját kiválthatják a digitális fejlesztések.²⁰ A mértékét illetően természetesen még nem látunk pontos számokat, azonban a fejlesztések irányvonalak mentén az mindenképpen megállapítható, hogy munkavállalók jelentős része válhat munkanélkülivé. Természetesen új munkahelyek megjelenésére is számítani lehet a digitális hatások következtében, gondoljunk a Greenjob tanulmányra.²¹ Ebben a helyzetben azonban a szociálpolitika szerepe felértékelődik.

¹⁷ MÉLYPATAKI Gábor: Az új foglalkoztatási formák és a társadalmi innováció hatása a szociális biztonságra, Magyar Munkajog E-folyóirat 2019/1. 25.

¹⁸ TÓTH i.m. 399-400.

¹⁹ TÓTH i.m. 394.

²⁰ Digitális Jólét Fórum, Miskolci Egyetem, 2019. november 12.

²¹ Transition to green economy could yield up to 60 million jobs, ILO says https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_181795/lang--en/index.htm (2019. november 10.)

Magáról a szociálpolitikáról beszélhetünk egy tágabb és egy szűkebb értelemben. A tágabb értelemben beletartozik minden olyan tevékenység, amely a társadalom, illetve a munkaerő újratermelődését is szolgálja, így az oktatás vagy az egészségügyi ellátás, míg a szűkebbe egyrészt a jövedelemmel nem rendelkező csoportok támogatása, másrészt a nehéz helyzetű egyének szükségleteinek a biztosítása.²² A szociálpolitika tágabb fogalmából kiindulva azokban az esetekben, amikor a mesterséges intelligencia és a robot technológia széleskörű alkalmazása miatt tömegesen veszítik el munkájukat a munkavállalók, előtérbe fog kerülni az oktatással összefüggésben biztosított állami segítségnyújtás formája. Ezek megvalósulhatnak ingyenes vagy kedvezményes átképzési, továbbképzési lehetőségek biztosításával. Emellett pedig a munkanélküliek számára igénybe vehető ellátásokra is jogosultak lesznek, mely az átmeneti időszakban némi megoldást nyújthat. Természetesen a munkavállalók tovább és átképzésében jelentős szerephez kell juttatni a vállalatokat a társadalmi felelősségvállalás révén.²³

A munkanélküliség területén egy erős kapcsolódási ponttal találkozhatunk a munkához és a szociális biztonsághoz való joggal összefüggésben. Az állam a munkahelyteremtéssel és a foglalkoztatás bővítésének elősegítésével tud a legtöbbet tenni a munkanélküliekért ezáltal biztosítva azt, hogy ne rekedjenek a szociális ellátások fogságában. A passzív foglalkoztatáspolitikai eszközök csupán átmeneti megoldást nyújtanak, azonban hosszútávon a perifériára sodorhatják az egyént és szociális ellátásokra szorulóként tartja fogva a rendszer. Ebből a kiút a mihamarabbi munkába állás, melyet az állam jelentősen elő tud segíteni a foglalkoztatás bővítése révén.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A fent leírtak több lehetséges kapcsolódási ponton keresztül vizsgált megállapításaiból levonhatjuk azt a következtetést, hogy a szociális biztonsághoz való jog szerepe a jövőben még jobban felértékelődik. Jelenleg még csupán kezdeti hatásait érezzük a digitális változásoknak a munkaerőpiacon, azonban az biztos, hogy az állam részéről rengeteg új intézkedésre, a munkavállalók részéről pedig számos új kompetencia és ismeret elsajátítására lesz szükség ahhoz, hogy ne szoruljanak szociális ellátásokra. Azoknak a munkavégzési formáknak melyek a digitális hatások révén egyre nagyobb számban jelennek meg, pont a rugalmas tulajdonságából ered a védelem hiánya. Amennyiben a jogalkotó úgy döntene, hogy szabályozás tárgyává teszik ezeket az új munkavégzési formákat, abban az esetben megítélésem szerint népszerűségük csökkenne, mivel alkalmazásuk több felmerülő költséggel járna. Természetesen előfordulhat, hogy egyes új foglalkoztatási formák esetében feltétlenül szükséges lesz a beavatkozásra és a szabályozás módosítására, amennyiben azt a társadalmi igény életre hívja például, ha a társadalom jelentős része az említett keretek között végez jövedelemszerző tevékenységet. Az említett foglalkoztatási formák sokkal inkább magánjogi jelleget öltének, amely révén a munkáltatóról a munkavállalóra helyeződnek át a felmerülő kockázatok is, mint a szociális biztonság garantálása.²⁴ Ezzel összefüggésben fontos az önfoglalkoztatás elősegítése az állam részéről, továbbá az öngondoskodás szemléletének megerősítése. Ez utóbbi kiemelten jelentős azon foglalkoztatási formát választók esetében, akiknek a jövedelmeik változó intenzitást mutatnak. Az Európai Unió által kiadott ajánlás megerősíti azt, hogy a jövőben nagy szerephez jutnak a foglalkoztatásban az önálló vállalkozók, emiatt a szociális védelemhez való hozzáférést esetükben is szükséges a munkavállalókhöz hasonló módon biztosítani.²⁵

²² FERGE Zsuzsa: Szociálpolitika és társadalom. ELTE, Budapest, 1991.

²³ MÉLYPATAKI i.m. 24.

²⁴ BOGÁRDI Dóra, KOCSIS Gergő: Jog és innováció tanulmánykötet, 2017, Rácz Ildikó: Az 'uberizált' munkaerő jelene és jövője, 9.

²⁵ Az Európai Unió Tanácsa: Ajánlás a munkavállalók és az önálló vállalkozók szociális védelemhez való hozzáféréséről, 12753/19 Brüsszel, 2019. október 21.

A BÜNTETŐJOGI FELELŐSSÉG A FEGYVERES SZERVEK SAJÁT HATÁSKÖRŰ BESZERZÉSI ELJÁRÁSAI SORÁN

*dr. Mircsik Ádám**

*III. évfolyamos nappali tagozatos PhD hallgató
Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar*

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Kutatásom témája a katonai büntetőjog hatályos szabályozásának vizsgálata a magyar jogrendben, egy olyan eljárás kapcsán, mely az érintett fegyveres alakulatoknál a mindennapi élet részét képezi. A saját hatáskörű beszerzési eljárások során elkövethető, a büntetőjog által védelmezett magatartás formák nem tipikusak és így nem is gyakoriak, mégis véleményem szerint, kellően megmutatják a büntetőjog sok oldalát, hiszen mint ahogyan arra majd kitérek, a legenyhébb megítélésű vétségektől, a jogellenes anyagi haszonszerzésen keresztül, a legsúlyosabb büntettekkel bezárólag, számos elkövethető deliktum szóba jöhet. Ráadásul, mint ahogyan azt látni fogjuk nem mindegy az sem, hogy milyen jogállású személy követi el.

Céлом, hogy megoldási javaslatot tegyek, kellő megalapozottsággal, annak érdekében hogy az érintett személyi kör számára átláthatóbbá és kiszámíthatóbbá váljon az ellenük lefolytatott büntetőeljárás, mivel álláspontom szerint a katonák és a jogalkotó által katonának minősülő fegyveres rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjainak¹ eljárásjogi helyzete az általános szabályoktól eltérő rendelkezéseknek következményeképpen jóval nehezebb, melyet a jogalkotó nem kompenzál megfelelően. Számos eljárásjogi garancia hiányzik, vagy adott esetben az eljárás során nem érvényesül megfelelően.

Lényegesnek tartom, hogy a jogalkotó teremtsen meg annak lehetőségét, hogy az igazságszolgáltatási szervek, egyes, jogszabályban meghatározott esetekben, kötelező érvénnyel alkalmazzák a büntetőeljárásról való elterelés lehetőségét.

BESZERZÉSI ELJÁRÁS

Az eljárásfajták határozzák meg a beszerzési eljárás tárgyát és az eljárási cselekményeket. A beszerzés tárgya és becsült értéke alapján határozható meg az alkalmazandó eljárás típusa.

A közbeszerzési eljárás lehet:

- a) nyílt eljárás,
- b) meghívásos eljárás,
- c) innovációs partnerség,
- d) tárgyalásos eljárás,
- e) versenypárbeszéd,
- f) hirdetmény közzététele nélküli tárgyalásos eljárás²

A fenti felsorolás szemmel láthatóan nem tartalmazza a címben szereplő eljárás fajtát. Természetesen nem egy általam kitalált és megalkotott eljárásfajtról van szó, hanem az egyszakaszos nyílt eljárás közé sorolható értékhatár alatti, a fegyveres alakulat mindennapi

* Témavezetők: Csemáné Dr. Váradi Erika PhD. egyetemi docens és Dr. Sántha Ferenc PhD., egyetemi docens

¹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban: Btk.) 127. § (1) E törvény alkalmazásában katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja.

² <https://www.kozbeszerzes.hu/kisokos/eljarasfajtak/> (letöltés időpontja: 2019. december 16.)

életét megkönnyítő és lehetővé tevő eljárásokról, melyek, a teljesség igénye nélkül az alábbi beszerzési tárgyú eljárások lehetnek: cukrászipari- és hidegkonyhai termékek, konyhai felszerelések, élelmezési kellékek, mosodai-, ápolói-, orvosi-, fogorvosi szolgáltatás, gépjárművek, autóbuszok beszerzése és javítása, fékjavítás, veszélyes hulladék elszállítása és áramtalanítása, munka-, védőruha és egyéni védőeszközök beszerzése, regionális nyelvképzés, gumiabroncsok, tonerek, író- és irodaszerek, közlekedési szaktechnikai eszközök javítása, karbantartása; gép- és harcjárművek mosása; ital- és kávéautomaták üzemeltetése.

A beszerzés tárgya vonatkozásában, tehát árubeszerzést és szolgáltatás megrendelését tartalmazó, beszerzési értékhatár alatti³ beszerzési eljárásokat értek a címben is olvasható *saját hatáskörű eljárás* alatt. Hogy miért fontos így leszűkíteni? Azért mert csak ezeknél az eljárásoknál lehet politikai befolyásmentességről beszélni, szemben a tényleges központi beszerzésekkel, mint például a kézi lőfegyverek, harckocsik és légi járművek beszerzése, melyeknél jelentős a politikai nyomásgyakorlás.

BŰNETŐJOGI FELELŐSSÉG KÉRDÉSE

A fegyveres szervek beszerzési eljárásainak büntetőjogi megközelítése más szemléletet kíván, hiszen, mint ahogyan az ismert Alkotmánybírósági határozat⁴ is megfogalmazza: a büntetőjog a jogrendszer szankciós zárköve. Jelen esetben, tehát azt jelenti, hogy ahol a beszerzési eljárás gyakorlatilag befejeződik, vagyis a szerződés felek általi aláírásával, egy egészen más jogi környezetben, a mellérendeltségi viszonyok jegyében, egy egészen más eljárás kezdődhet. Jelen írásomban a nem csak és kizárólag a büntetőjog ultima ratio jellegére, hanem annak "sokarcúságára" szeretném a hangsúlyt fektetni. Hiszen elég, ha csak arra gondolunk, hogy mennyire számít az, hogy ki ellen indul az eljárás. A honvédelmi alkalmazott esetében a honvédelmi alkalmazottak jogállásáról szóló jogszabályok⁵ rendelkezései nem, míg a katonák esetében a Btk. 127.§ (1) bekezdése rendeli el a katonai és más bűncselekmények elkövetése esetén a büntetőeljárás megindítását, mely a honvédelmi alkalmazottak esetében az általános büntetőeljárás jogi szabályokkal megegyező, míg a katonák vonatkozásában az általános szabályoktól eltérő, jóval szigorúbb katonai büntetőeljárás veszi kezdetét. A beszerzési eljárások vonatkozásában ez azt jelenti, hogy, aki a honvédek jogállásáról szóló törvény⁶ alapján katonának minősül és a beszerzési eljárásban érintett lehet számos büntetőjogi tényállás miatt akár még katonai deliktumok elkövetése miatt is felelősségre vonható. Annak tisztázása érdekében, hogy milyen tényállások követhetők el a beszerzési eljárások során, és a katonák vonatkozásában melyek azok a katonai deliktumok, melyeknek elkövetői lehetnek a következőkben mutatom be, azzal a kitételrel, hogy pusztán elméleti fejtegetések kiinduló pontjának szánom, tényleges joggyakorlat vizsgálata nélkül. Saját meglátásom szerint, tehát egy valós és működő joggyakorlat, mint a saját hatáskörű beszerzési eljárások során az alábbi büntetőjogi kérdéseket vethetik fel elméletben:

1. Korrupciós bűncselekmények: veszegetés elfogadása, befolyással üzérkedés (Btk. XXVII. fejezet)
2. Hivatali bűncselekmények: hivatali visszaélés (Btk. XXVIII. fejezet)
3. Állam elleni bűncselekmények: hazaárulás, hűtlenség (Btk. XXIV. fejezet)
4. Közbizalom elleni bűncselekmények: közokirat-hamisítás, okirattal visszaélés (Btk. XXXII. fejezet)

³ vagyis a Kbt. rendelkezései alapján 15 millió forint alatti beszerzések

⁴ 4/2013. (II. 23.) Alkotmánybírósági határozat

⁵ 2018. évi CXIV. törvény a honvédelmi alkalmazottak jogállásáról (in. V. fejezet, 88-89. §, a honvédelmi alkalmazottak felelősségéről) és a 21/2018. (XII. 28.) HM rendelet a honvédelmi alkalmazottak jogállásával összefüggő kérdésekről

⁶ 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról 1. § (2) bekezdés alapján

5. Vagyon elleni bűncselekmények: sikkasztás, csalás, gazdasági csalás (Btk. XXXVI. fejezet)
6. Költségvetést károsító bűncselekmények: költségvetési csalás (Btk. XXXIX. fejezet)
7. Gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények: gazdasági adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása, gazdasági titok megsértése (Btk. XLI. fejezet)

A Btk. utolsó (XLV.) fejezte alapján pedig véleményem szerint a kötelezettségzegés szolgálatban, szolgálati feladat alóli kibúvás, jelentési kötelezettség megszegése, szolgálati visszaélés, parancs iránti engedetlenség, szolgálati tekintély megsértése, alárendelt megsértése, előljárói hatalommal visszaélés és a parancsnoki kötelelességzegés elkövetésének lehet relevanciája a beszerzési eljárások során.

A téma aktualitását az elmúlt évtizedekben lezajlott és napjainkat is jellemző testületi változások – átalakulások, beolvadással és jogutódlással történő megszűnések – igazolják. A katonai büntetőjog, a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi rendelkezésekhez⁷ hasonlóan, az általános rendelkezésektől elkülönülő, komplex jogi szabályozású terület. Az anyagi büntetőjogban, a büntető-eljárásjogban és a büntetés-végrehajtási jogban is az általános szabályoktól eltérő, rendszerint szigorúbb rendelkezéseket tartalmaz⁸.

*Delictum proprium*ként számon tartott bűncselekményi kategória, melynek lényege a fogalmi alapvetéseken keresztül ragadható meg. Elkövetői tettesi minőségben csak és kizárólag valamely személyükhöz kapcsolódó személyes kvalifikáltságuk révén válhatnak elkövetők. A kvalifikáltságot lehet életkorhoz, állampolgársághoz továbbá család- és eljárásjogi kötelezettség teljesítéséhez, foglalkozás végzéséhez és jelen esetben hivatáshoz kötni. A Btk. XLV. fejeztében szabályozott katonai deliktumok sajátképi különös bűncselekmények, melyeknek az elkövetője, ha nem katona, - vagy a törvény által nem minősül katonának - az elkövetési magatartás megvalósítását követően nem minősül büntetendő cselekménynek⁹. Általános szabály, hogy a katonai bűncselekmény részese viszont bárki lehet.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény a Magyar Honvédség tényleges állományú tagját, a Rendőrség hivatásos állományú tagját, a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagját, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagját tekintette katonának. 2013. január 1. napjától az Országgyűlési Őrség megalakulásával annak hivatásos állományú tagjaival bővült a katonának minősülő személyek köre¹⁰, majd ezt követően a 2012. évi C. törvény 2013. július 1-jei hatálybalépésével a hivatásos katasztrófavédelmi szervek hivatásos állományú tagjai is katonának minősülnek. Ezzel gyakorlatilag a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (a továbbiakban: Hszt.) személyi hatálya alá tartozók a Nemzeti Adó- és Vámhivatal kivételével mindannyian katonai bűncselekmények elkövetőivé válhatnak, függetlenül attól, hogy a tényleges feladatellátás alapján valóban fegyveres testületnek tekinthetők-e. A hivatásos katasztrófavédelmi szervezet és a rendőrség tevékenységi köre is rendkívül sokrétű. Az járőrszolgálat ellátásától a személyi védelmi feladatok végrehajtása keresztül a káreset elhárítási és műszaki mentési feladatokon kívül sokrétű hatósági és szakhatósági tevékenység is megjelenik, amely semmiben sem különbözik a más szervezeteknél dolgozó köztisztviselők vagy kormánytisztviselők hatósági tevékenységétől. Az említett feladatokat ellátó személyi

⁷ A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezésekkel főszabály szerint az általános szabályoktól enyhébb, jóval kedvezőbb megítélésűek.

⁸ A szigorúbb szabályozás tetten érhető egyrészt a katonai szankciórendszerben, másrészt a büntetési tételkeretek vizsgálata során, továbbá a bűncselekmények súly szerinti felosztásában. A Btk. XLV. fejeztében számos büntetési alakzat az általános szabályok szerint vétségnek minősül.

⁹ Btk. 127. § (3) Katonai bűncselekményt tettesként csak katona követhet el.

¹⁰ A 2012. évi XXXVI. törvény 148. § (4) bekezdésével megállapítva.

körre mégis egészen más egyéni felelősségre vonási szabályok vonatkoznak pusztán abból a tényből fakadóan, hogy ők hivatásos szolgálati jogviszony keretében végzik a jogszabályok által meghatározott tevékenységüket.

Bevallom ez idáig szándékosan nem szóltam az egyszemélyi, vagyis az állományilletékes parancsnok elsődleges büntetőjogi felelősségről, mert a magam részéről nem értek ezzel egyet. Véleményem ezen kérdéskör vizsgálata minden képen alapos körüljárást igényel, így főként terjedelmi okokra hivatkozva, úgy vélem csak említés szintjén foglalkozom vele. A magam részéről nem osztom az objektív (akár büntetőjogi) felelősség létjogosultságát, márpedig az állomány illetékes parancsnok büntetőjogi felelőssége e tekintetben ilyen, fő szabály szerint egy személyben felel az irányítása alá tartozó alakulatért.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Bízom benne, hogy írásom nem csak számomra volt gondolatébresztő, hiszen a fegyveres szervek saját hatáskörű beszerzési eljárása mögötti büntetőjogi felelősség kérdése mind szociális, mind gazdasági, mind kulturális kérdések sokaságát vetheti fel. A vizsgált jogterület szempontjából a legnagyobb jelentőséggel bír: a jogi gondolkodás és szabályozás kereteinek a tágításának igénye. A saját hatáskörű beszerzési eljárások kapcsán felmerülő komplex büntetőjogi kérdések a jog olyan élő és folyamatosan változó területét alkotják, melyek kiterjedt jogi szabályozása a jövőben szükségszerűnek ígérkezik. Lényegesnek tartom azoknak a speciális körülményeknek a meghatározását, amelyek kizárólag ezen eljárások során megvalósuló jogsértésekre jellemező, hiszen kellően rámutatnak a terület sajátos jellegére.

Szükségesnek tartom a hazai bíró gyakorlat elemzését is e téren, hiszen a pusztán jogszabályon alapuló elméleti fejtegetés és a joggyakorlat csak nagyon ritkán mutatnak egyezést. A jelentős és sokszor nehezen értelmezhető jogi szabályozás híján rendkívül fontos feladat hárul az ítélkező fórumokra. Kétség nem fűz hozzá, hogy a saját hatáskörű beszerzési eljárások mögötti büntetőjogi felelősség számos, fontos kérdés megválaszolását vetheti fel, amely rengeteg kihívást tartogat mind az elméleti, mind a gyakorlati jogtudomány számára.

A KÖZÖSSÉGI OLDALAK SZOLGÁLTATÓINAK JOGI FELELŐSSÉGE - KITEKINTÉS AZ AUSZTRÁL JOGRENDSZERRE

*dr. Németh Szabolcs**

*IV. évfolyamos nappali tagozatos PhD hallgató
Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar*

BEVEZETÉS

Napjainkban immáron nem képezi tudományos vita tárgyát, hanem evidenciának tekinthető azon megállapítás, mely szerint a digitális platformok – és ezek között kiemelt státusszal a közösségi oldalak – szolgáltatóinak működése jogi szabályozás tárgyát kell képezze. A kezdeti elméletek még a korábbi, tárgyi világ relációjában létrejött reguláció egyes szabályait igyekeztek a digitális térre alkalmazni analógia útján, míg jelenleg azt látjuk, valamilyen formában elkerülhetetlen a specifikált kodifikáció egyes online szolgáltatások vonatkozásában. A szabályozás differenciáltságára a társadalom részéről is igazolt igény van, elég rápillantanunk az elmúlt hónapok néhány, a magyar online médiában megjelent hírére, hogy állításunkat igazolva lássuk:

- Franciaországban elfogadták a techóriások megadóztatásáról szóló törvényt (444.hu; 2019. július 11.)¹
- Európaiak beszélgetéseit is lehallgatta a Facebook (24.hu; 2019. augusztus 28.)²
- 35 milliárd dolláros per indult a Facebook ellen (index.hu; 2019. október 24.)³
- A világon elsőként Ausztrália állít fel Facebook- és Google-Rendőrséget (qubit.hu; 2019. július 26.)⁴

Ezen utóbbi cikk már hangzatos címe alapján megragadhatja az olvasó figyelmét, bár ahogy látni fogjuk dedikált „Facebook-rendőrség” felállításáról szó sincs. Azonban a közlemény alapját képező vizsgálat mindenképp részletes áttekintést igényel, melyet az Ausztrál Versenyjogi és Fogyasztóvédelmi Bizottság (Australian Competition and Consumer

* Témavezető: Dr. Tóth András, tanszékvezető egyetemi docens

¹ A BBC-re hivatkozva írta meg a 444.hu, hogy Franciaország 3%-os adót vetett ki az országában létrejött bevételeik után azon digitális vállalatoknak, melyek éves árbevétele 750 millió € felett van, és ebből legalább 25 millió € Franciaországból származik. Az adó bevezetése diplomáciai feszültséget szült az Egyesült Államok és Franciaország között, mivel a bevezetett adónem elsődlegesen az amerikai tech vállalkozásokat (Facebook, Google, Amazon, Apple, Microsoft) érinti. (<https://444.hu/2019/07/11/franciaorszagban-elfogadtak-a-techoriasok-megadoztatasarol-szolo-torvenyt/?fbclid=IwAR2miaqIIXTJsg8Ur5cBFk1mtHWBDuP3vJKOpDh3oiWXXKqBLxmYzuwvrfA>; letöltés ideje: 2019.10.25.)

² A Politico-ra hivatkozva írta meg a 24.hu a következő esetet. A Facebook 2019. augusztusában ismerte el, hogy – a szolgáltató állítása szerint – a felhasználók engedélyével, a Messenger használata során lehallgatták beszélgetéseiket, és azokról készült leiratokat átadták harmadik személyek (alvállalkozók részére) pontosságuk ellenőrzése céljából. Ezen művelet során az anonimizált hangfelvételeket kellett a partnereknek összevetniük az azokról a mesterséges intelligencia által készített leiratokkal. A Politico cikke arra világított rá, hogy hiába tagadta a szolgáltató korábban, ezen adatgyűjtésben EU állampolgárok is érintettek voltak, amely pedig azt jelenti, hogy amennyiben az adatok gyűjtése, felhasználása vagy továbbítása a GDPR rendelkezéseibe ütközött, úgy kiszabható a szolgáltatóval szemben az általános európai adatvédelmi rendeletben meghatározott bírságösszeg.

³ A Techcrunch-ra hivatkozva írta meg, hogy Illinois állambeli felhasználók nyújtottak be csoportos kártérítési keresetet a Facebookkal szemben arra hivatkozással, hogy a közösségi oldal szolgáltatója visszaélt a platformra feltöltött fotókon alkalmazott arcfelismerő algoritmus által rögzített adatokkal. A felhasználók állítása szerint nem járultak hozzá az arcfelismerő funkció alkalmazásához, továbbá nem tájékoztatta őket a szolgáltató a felvett adatok kezelésének és megőrzésének részleteiről. A tárgyalás hírére 2,25 százalékkal esett a Facebook részvényeinek árfolyama a tőzsdén. (https://index.hu/techtud/2019/10/24/facebook_birsag_arcfelismeres/?fbclid=IwAR17dRu-6poh9vUH1_yYh60yrKAAeMfZQAzQTvNVh4htV3IQDzfSUtL_Rtc; letöltés ideje: 2019. 11. 12.)

Commission; a továbbiakban: ACCC) folytatott le 2017 decembere és 2019 júniusa között, és melynek eredményeképp publikálásra került egy közel 630 oldalas jelentés.

AZ ACCC JELENTÉSE

A hatóság vizsgálatának fókuszában az ún. digitális platformok és a hagyományos médiaformák jogi szabályozásának eltérései álltak.⁵ A vizsgálat megindítása nem titkoltan a hatóság azon prekoncepcióján alapult, mely szerint az online kommunikációs platformok a jelen társadalmában betöltött szerepe nincs arányban az e területet érintő szabályozás mélységével. Ennek alátámasztása céljából a jelentés elején találunk néhány beszédes számszerű adatot:

- havonta több mint 19 millió ausztrál felhasználó használja a Google keresőjét;
- több mint 17 millió a Facebookot;
- 11 millió az Instagramot; és
- közel 18 millió néz valamilyen tartalmat a Youtube-on.⁶

A következőkben az ACCC által tett legfontosabb megállapításokat kívánjuk bemutatni, valamint a hatóság által tett ajánlásokat kritikai vizsgálat alá vonni, egyúttal rámutatni a kontinentális jogrendszerek megoldásaival történő egyezésekre és differenciákra. Mindennek célja legfőképp annak elemzése, hogy egy, a Magyarországtól földrajzilag oly távoli, egyúttal a magyar jogrendszertől jelentősen eltérő kodifikációs környezetben a jogot alkotó és alkalmazó entitások – esetünkben inkább utóbbiról beszélhetünk – milyen szempontok által, milyen következtetésekre jut a digitális platformok jogi szabályozásának szükségességét illetően.

Az ACCC jelentésének tárgyát a digitális platformok képezik, így először azt szükséges tisztáznunk, hogy az ausztrál hatóság pontosan mely online szolgáltatásokat érti e fogalmi körbe esőnek. Három új generációs internetes felületet tartozik a digitális platform definíciójába:

- a) a keresőmotorok;
- b) a közösségi oldalak;
- c) az ún. online tartalom-összesítők.

Talán utóbbi fogalom igényel némi magyarázatot. Az online tartalom-összesítők (*digital content aggregators*) olyan szolgáltatásokat kínáló internetes platformok, melyek meghatározott típusú online tartalmakat – a leggyakrabban híreket – gyűjtenek és listáznak akár megjelenésük dátuma, akár témájuk, akár a felhasználó által korábban felkeresett oldalak tartalmából levont következtetések alapján. Ezen oldalak szolgáltatói a tartalmak összeállításában nem vesznek részt, hanem más tartalom-előállítók cikkeiket rendezik össze, ezzel javítva a felhasználók élményét (pl. GoogleNews, AppleNews; Flipboard).

Az ACCC vizsgálata a digitális platformok hatásaira irányult a hirdető, a tartalom-előállító és a fogyasztó (felhasználó) tekintetében, valamint külön szempontként azt is értékelés alá kellett vonnia a hatóságnak, hogy a hírszolgáltatásokra és az újságírásra milyen befolyása volt az ezen szolgáltatások megjelenésének és elterjedésének.

Szintén hármas felosztás jellemző a digitális platformok működése során legjelentősebb mértékben érintett jogterületek kapcsán, amely tekintetben természetesen nem beszélhetünk szigetként elkülönülő jogi jellegű kérdésekre, ugyanis az egyes jogterületek szabályozásai és a velük szemben támasztott társadalmi elvárások sok esetben összefonódnak, egymásra hatást gyakorolnak. A digitális platformok működésének szabályozására a hatóság megállapítása szerint leghatékonyabban a versenyjog, az adatvédelmi jog és a fogyasztóvédelmi jog ernyője

⁵ <https://www.accc.gov.au/publications/digital-platforms-inquiry-final-report> (2019.12.02.)

⁶ Ausztrália lakossága kb. 24,6 millió fő

alatt kerülhet sor. Álláspontunk szerint az ACCC jelentésének egyik legfontosabb megállapításait azon szövegrészek jelentik, melyek a fentiekben hivatkozott három jogterület metszéspontjainak legjelentősebb jogi és társadalmi kérdéseit detektálják. Az alábbiakban ezeket mutatjuk be röviden.

Az ACCC megállapítása szerint az adatvédelmi és a versenyjog szabályozásának találkozásakor a legjelentősebb kérdés az adatok hordozhatóságának kérdése, amely eltüntetheti az egyes, egymással versenyző szolgáltatók közötti különbséget azáltal, hogy a fogyasztó saját döntése alapján az egyik adatkezelőnél fellelhető adatait egy másik szolgáltatóhoz „átviheti” a szolgáltatás váltása során. Az ezen érintetti joggal kapcsolatos szabályozásra az európai uniós jogban jelenleg is találunk példát, a GDPR 20. cikke garantálja az adathordozhatósághoz való jogot az érintettek részére a rendeletben meghatározott feltételek teljesülése esetén.⁷ Álláspontunk szerint továbbá aképp is hatással van egymásra e két jogterület, hogy az adatvédelem a szolgáltató által garantált minél magasabb szintje egyes felhasználók részéről a szolgáltatás minőségének egy fokmérője lehet, ezáltal a piaci szereplők közötti versenyre is kihatással van, hogy az érintettek egyes szolgáltatóknál mennyire érzik biztonságban az adataikat.

A versenyjogi és a fogyasztóvédelmi jogi szabályozás egymással való átfedése kapcsán a hatóság arra a körülményre világít rá, hogy ahogyan fokozódik a digitális platformokkal kapcsolatos szolgáltatásokat kínáló piaci szereplők között a verseny, úgy ez egyre jobban a fogyasztók érdekeit szolgálja. A szolgáltatások minél szélesebb palettájáról választhatnak a felhasználók, a szolgáltatásokért kért árak egyre alacsonyabbak lesznek. (Értelemszerűen e megállapítás kizárólag a konkrét pénzügyi tranzakciót feltételező szolgáltatásokra igaz, az „ingyenes” online szolgáltatásokért a felhasználók a legtöbbször személyes adataikkal és figyelmükkel „fizetnek”.) A versenyjogi szabályozás több eleme mögött is kimutatható a fogyasztói érdek, tehát e két jogterület összefonódása nem kizárólag a digitális platformok relációjában érvényesül. A klasszikus versenyszabályozás feladata nem pusztán önmagában a verseny védelme, hanem a verseny tisztaságának védelmén keresztül általános társadalmi funkciót tölt be, melynek része a fogyasztói jólét feltételeinek előmozdítása is.⁸ Minél szélesebb fogyasztói (felhasználói) kör veszi igénybe a digitális platformok szolgáltatásait, úgy növekszik a társadalmi igény arra, hogy a materiális világon túl a digitális térre is kiterjessze szabályozási spektrumát e két jogterület, ezzel betöltve rendeltetését.

A fogyasztóvédelmi jogi és adatvédelmi jogi kérdéskörök kapcsán a digitális platformokkal szemben fennálló azon előírásokat azonosítja az ACCC, melyek az általuk birtokolt adatok kezelésének és az azokkal végzett műveletek átláthatóságára vonatkoznak. Álláspontunk szerint e területek esetén jelentkezik jelenleg világszinten is a legjelentősebb regulációs deficit, mivel az online szolgáltatók által végzett adatkezelési műveletek jelenleg nem csak az érintettek, de a szabályozó hatóságok számára is megismerhetetlenek és átláthatatlanok.

A JELENTÉSBEN FOGLALT LEGFONTOSABB KÖVETKEZTETÉSEK

A hatóság által levont egyik legmarkánsabb következtetés, hogy – igazolva a vizsgálat prekonceptióit – a digitális platformok a hagyományos médiavállalkozásokkal ugyan sok hasonlóságot mutatnak, szabályozásuk mégis sokkal kevésbé hangsúlyos, ez pedig felborítja a versenyt az egymással versengő médiaágazatok között. Ezen aszimmetria különösen azért indokolatlan, mivel a digitális platformok aktívan részt vesznek a hírek online elosztásában, így megállapítható, hogy nem csupán közvetítői vagy passzív továbbítói a híreknek (információknak). Való igaz, hogy a hagyományos vállalkozások is sokat profitáltak a digitális

⁷ KLEIN Tamás- TÓTH András (Szerk.): Technológia jog – Robotjog – Cyberjog. Wolters-Kluwer, 2018. (97.)

⁸ SZÖLLŐSY András: A fogyasztói döntések szabadságának védelme és a versenyjog – A fogyasztóvédelmi politikai és a versenypolitikai kapcsolata. http://www.gvh.hu/data/cms1024126/print_4450_h.pdf (2019.11.08.)

platformok megjelenésével, mivel minden eddiginél hatékonyabban tudják eljuttatni tartalmaikat a fogyasztókhoz.⁹ Problémát okoz azonban, hogy ezen digitális platformokon átláthatatlan a hirdetések és szponzorált tartalmak fogyasztókhoz történő közvetítésének rendszere, ez automatizáltan, algoritmikus módon történik, melyre rálátása kizárólag a digitális platform szolgáltatójának van, a szolgáltatás megrendelőjének és a tartalom eredeti szolgáltatójának nincs. Az ausztrál jogrendszerben a média egyéb területein szektorspecifikus szabályozási rendszer valósul meg, így külön jogi keretrendszer vonatkozik a nyomtatott sajtóra, a TV-s és rádiós műsorszolgáltatásra és az online tartalom előállítókra. A technológiai különbözőség és a társadalmi, valamint piaci relevancia okán azonban a korábban a klasszikus médiaformákra alkotott szabályok nem alkalmazhatóak hézagmentesen a digitális platformokra. Az alábbiakban néhány példával illusztráljuk az egyes szabályozási területeken fennálló diszharmoniókat.

A nyomtatott sajtóra vonatkozó ausztrál szabályozás esetében is felmerül az alkalmazási probléma az ACCC által vizsgált online szolgáltatásokra. A digitális platformokat nem az Ausztrál Sajtótanács (Australian Press Council; a továbbiakban: APC) által felügyelt önszabályozó rendszer szabályozza, mivel az csak azon kiadókra vonatkozik, akik önként tagjává váltak az APC-nek. Ennek megfelelően ezen önszabályozás nem vonatkozik minden nyomtatott terméket kiadóra sem.

A digitális platformokat nem szabályozza továbbá azon összetett jogszabályi és társszabályozási rendszer (korlátozások, engedélyezési feltételek, szabványok és magatartási kódexek), amelyek szabályozzák a hírközvetítőket, az Ausztrál Médiahatóság (Australian Communication and Media Authority; a továbbiakban: ACMA) felügyelete alatt. A műsorszolgáltatóknak meg kell felelniük a minimális tartalmi kvótáknak (ausztrál vagy helyi tartalom aránya, gyermekprogramokra vonatkozó szabályok), ezek szintén nem vonatkoznak értelemszerűen a digitális platformokra.

A reklámszolgáltatások terén további jogi korlátozások vonatkoznak a TV-re és a rádióra, ezen túl találunk ezen szolgáltatások terén megkötéseket engedélyezési feltételekben és ipari kódexekben is, így kijelenthető, hogy több előírás vonatkozik rájuk, mint más média formátumokra. Tehát e tekintetben is az a hatóság azon megállapítása, hogy a műsorszolgáltatókra nagyobb hirdetési korlátozások vonatkoznak, mint a digitális platformokra. Különösen a politikai reklámok szabályai szigorúbbak e kommunikációs formák tekintetében.

AZ ACCC AJÁNLÁSAI (PÉLDÁK)

A hatóság ajánlásában valamennyi fejezet konklúziójaként *de lege ferenda* javaslatokat tesz a kiegyensúlyozottabb médiapiaci szabályozás céljából. A versenyjogi szabályozás kapcsán a fúziókontroll területén javasolja az összefonódások vizsgálatának értékelési rendszerébe beemlíteni adatvédelmi szempontokat, valamint egyeztetést kezdeményez a nagy digitális platformok szolgáltatóival a jövőbeni fúziókat megelőzően folytatandó hatósági kapcsolatfelvétel eljárási szabályairól.¹⁰

Talán az egész dokumentum legfontosabb javaslata a bevezetőben is említett, külön a digitális platformok működését vizsgáló ACCC-n belüli szervezeti egység felállításának ötlete, melynek feladata lenne a digitális platformok által potenciálisan elkövethető versenyellenes magatartások és fogyasztók számára kárt okozó magatartások proaktív nyomon követése és

⁹ Például a híroldalak sokkal több olvasottságot kapnak a közösségi platformokon és online tartalom-összesítőkön történő megosztások és közzétételek útján.

¹⁰ Az Európai Bizottság több ügyben is vizsgálta az összefonódások az egyes szolgáltatóknál érvényesülő adatvédelmi rezsimekre, valamint a piaci környezetre gyakorolt hatását. Példaként említhetjük a Facebook/Whatsapp vagy a Microsoft/LinkedIn ügyet.

kivizsgálása, valamint ajánlások megfogalmazása a kodifikáció és a jogalkalmazás számára a piaci, illetve szabályozási hiányosságok által a fogyasztóknak okozott károk és akadályok megelőzése érdekében.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az ACCC állásfoglalása szerint a politikai döntéshozóknak fel kell tenniük a kérdést, hogy a múltban alkalmazott elvek továbbra is megfelelnek-e a célnak és felül kell vizsgálnia a jogalkotási eszközöket, elveket és attitűdöt a további technológiai kérdések kezelése és fogyasztó-központú fejlesztések érdekében. A kontinentális jogrendszer „szemüvegén” keresztül vizsgálva az ausztrál hatóság által feltett kérdéseket és az azok kapcsán megfogalmazott ajánlásokat, csak egyetérteni tudunk ezzel a javaslattal. Álláspontunk szerint bár napjainkban egyre több felhasználó van valamilyen szinten tudatában van annak, hogy a digitális platformok által kínált ingyenes szolgáltatások igénybevételéért cserébe személyes adatai gyűjtéséhez és felhasználásához kell hozzájárulását adniuk a platformok szolgáltatói számára, azonban még mindig kevés felhasználó van, aki ennek az „tranzakciónak” minden részletével tisztában van. E területen az elmúlt években például az európai szabályozó hatóságok határozott fellépésére tekintettel komoly előrelépés tapasztalható, és az egyes közösségi oldalak felhasználási feltételei könnyebben befogadhatók és elérhetőek az átlag felhasználók számára is. Világszinten is azt detektálhatjuk témánk legnagyobb problémájaként, hogy a digitális platformok szolgáltatói még mindig olyan információs és gazdasági erőfölényben vannak, mely okán az egyszerű fogyasztók számára nem reális perspektíva jogaik hatékony érvényesítése. Ezzel párhuzamosan a szolgáltatók adatkezelési műveleteinek részletei a szabályozó hatóságok előtt sem ismertek a legtöbb esetben, mely komoly akadálya mind a hatékony kodifikációnak, mind a jogalkalmazásnak.

Álláspontunk szerint az ACCC által elvégzett munka és az annak eredményeképp létrejött szakmai dokumentum mindenképp elismerést érdemel, az abban foglaltak bármely jogalkotási vagy tudományos munkához segítséget nyújthatnak nem csak Ausztráliában, de a modern jogrendszerek bármelyikében. Jelentésében az ausztrál hatóság további vizsgálatokat helyez kilátásba, melyek eredményét igyekszünk mi is feldolgozni és bemutatni a jövőben.

A HÁZASSÁG, MINT SZERZŐDÉS A KÁNONJOGBAN

*Dr. Novák István**

*III. évfolyamos levelező tagozatos PhD hallgató
Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar*

BEVEZETÉS

Tanulmányom címében arra utalok, hogy a házasság a katolikus egyház értelmezése szerint szerződés, pontosabban szerződés is. A két egyházi törvénykönyv-kodifikáció (1917 és 1983) részben meghatározza a házasság fogalmát és a házasság, mint szerződés elemeit, tulajdonságait. Ezeket fogom vizsgálni és a 19. és 20. századi polgári jog által szabályozott házasság fogalmával is foglalkozom érintőlegesen.

A HÁZASSÁG FOGALMA¹

A házasság fogalmát három területen vizsgálom. Először a ma hatályos Ptk.² fogalmi rendszerére fókuszálok, majd megnézzük az 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról jogszabály alapfogalmát, végül az 1917-es és 1983-as CIC³ fogalmát vizsgáljuk meg.

Az új Ptk. házasság fogalma

A ma hatályos Ptk. magába foglalta a családjogi jogszabályokat. Így ma, - szemben a régi Ptk.-val, - nem külön családjogi törvény, hanem a polgári jogi szabályok közé elhelyezett családjogi könyvről beszélhetünk. A korábbi szabályozáshoz hasonlóan, ez a jogszabály sem mond egy olyan fogalmat, amelyet vizsgálatunk tárgyává tehetnénk. Ugyanakkor azonban a Családjogi Könyvben megtalálhatóak mindazok az elemek, amelyekből egy házassági fogalmat meg lehet állapítani.

„4:5. § [A házasság létrejötte]

(1) *Házasság akkor jön létre, ha az együttesen jelen lévő férfi és nő az anyakönyvvezető előtt személyesen kijelenti, hogy egymással házasságot köt. A nyilatkozat feltételhez vagy határidőhöz nem köthető.*

(2) *A kijelentés kölcsönös megtörténte után az anyakönyvvezető a házasság létrejöttét megállapítja és a házasságkötés tényét a házassági anyakönyvbe bejegyzi.*”

(3) *A házasság az (1) bekezdésben foglalt feltételek hiányában nem jön létre. A nem létező házasságot úgy kell tekinteni, mintha meg sem kötötték volna.*”⁴

A házasság tehát egy férfi és egy nő anyakönyvvezető előtt kijelentett egybehangzó nyilatkozata által jön létre, ahogy arra már utaltam és melynek ténye kerül bejegyzésre. A házasság fogalmában az egy férfi és egy nő szerepel, nem lehet azonos neműeknek a hazai jog

* Témavezető: Prof. Dr. Sály Pál egyetemi tanár.

¹ Modestinus fogalma így hangzott: Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio. Justinianus császár meghatározása: Nuptiae autem sive matrimonium est viri et mulieris coniunctio individuam vitae consuetudinem continens. Vö. BÁNK JÓZSEF: Kánoni jog II. SZIT, Budapest 1960. 143.

² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

³ A katolikus egyház két kodifikált törvénykönyvet alkotott. Az első 1917-ben keletkezett, Codex Iuris Canonici néven (rövidítve CIC 1917, vagy 17-es kódex), a másik 1983-ban jött létre és ma is ez a hatályos némi módosítással (rövidítve CIC 1983, vagy 83-as kódex).

⁴ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

alapján házasságot kötni. A fogalmi rendszerben nem szerepel a szövetség vagy éppen a szerződés szó, habár a két egybehangzó ígéret egy kölcsönös megállapodásra utalhat.

A Családjogi törvény fogalmi rendszere

A régi jogszabály a ma hatályos polgári jog által szabályozott fogalomhoz hasonlóan határozza meg a házasság létrejöttét. Itt sincs egy olyan fogalom, amely konkrétan megfogalmazná, hogy mi is a házasság.

„2. § (1) *Házasság akkor jön létre, ha az együttesen jelenlevő házasulók az anyakönyvvezető előtt személyesen kijelentik, hogy egymással házasságot kötnek.*

(2) *Az anyakönyvvezető a kijelentés megtörténte után a házasságkötést a házassági anyakönyvbe bejegyzi.*

(3) *A házasságkötés nyilvánosan, két tanú jelenlétében történik.*”⁵

A régi törvény szintén megfogalmazza azt a fontos tény, hogy nem lehet tanúk nélkül a kijelentést megtenni, utal arra is, hogy együttesen és egyszerre kell jelen lenni az anyakönyvvezető előtt. A bejegyzés ebben az esetben is szükséges a jogszabály alapján. A két jogszabály gyakorlatilag ugyanarra utal: a házasság egy „magánjogi” aktus, aminek hatása „családjogi következményekben” nyilvánul meg, ahogy erre egyébként mind a két jogszabály és a ma hatályos Alaptörvény is utal.

A kánonjogi házasság fogalom

A 19. század végén a katolikus egyház a következő fogalmat alkotta, mintegy válaszként a szekularizmus folyamatára. „A CIC (1917) a kánonjog történeti hagyományok alapján három célt emelt ki az egyházi házasság tárgyalásakor: a gyermek javát (*bonum prolis*); a hit javát (*bonum fidei*); és a szentség javát (*bonum sacramentum*). Ezen belül is külön hangsúlyozza – XIII. Leó pápa (1878–1903) enciklikája nyomán – a gyermekáldás fontosságát, és a megszületet gyermekek nevelését. A házasság létrejöttéhez mindkét fél részéről elengedhetetlen a házassági képesség, a házassági akarat, és végül – a megkereszteltek között – a házassági forma. A CIC (1917) a Trienti Zsinat rendelkezéseit szem előtt tartva úgy fogalmazott, hogy „*Christus Dominus ad sacramenti dignitatem evexit ipsum contractum matrimoniale inter baptizatos.*” (Can.1012. § 1.). Ebből kiindulva beszélt a házasság három legfőbb lényegi tulajdonságáról: a szentségi jellegről, az egységről és a felbonthatatlanságról. Látható tehát, hogy a házasság olyan kötött tartalmú szerződés, amelynek tartalmát, a belőle fakadó jogokat és kötelezéseket a természetjog és az isteni törvények szabják meg. Így a beleegyezés hiányát nem lehet emberi hatalommal pótolni, a házasság felbontására pedig sem a házaspár saját akaratával, sem más emberi közhatalommal nem képes.”⁶

Az idézett tanulmányból egyértelműen kiderül, hogy a szentségi házasság egy olyan szerződés, amelynek lényegét illetően a házasság fogalmára tudunk következtetni. Ezek szerint a házasság kötött tartalmú szerződés, annak tartalmát nem lehet emberileg befolyásolni! Ezért nem bontható fel, ezért nem lehet semmilyen emberi erővel pótolni például a beleegyezést. A házasság fogalmát a lényeges tulajdonságaival határozta meg a régi kódex: „*A házasság első célja a gyermeknemzés és nevelés, második célja az egymásnak nyújtandó kölcsönös segítség s a nemi ösztön kielégítése. A házasság lényeges tulajdonságai az egység és felbonthatatlanság, mely a keresztény házasságban a szentség révén nyer különös erősséget.*”⁷

Az 1917-es kódexet néhány évtized után a II. Vatikáni Zsinat tanítása nyomán, annak szellemében egy új kódex váltotta. Ebben némiképp módosult a házasságjog, különösen jelentős ez a fejlődés a fogalom kialakításában és egy új szemléletmód megjelenésében. „Az

⁵ 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról.

⁶ SZUROMI Szabolcs Anzelm: Az egyházi házasságra vonatkozó kánoni előírások történetének vázlata. Iustum Aequum Salutare IV. 2008/3. 44-45. <http://ias.jak.pppe.hu/hir/ias/20083sz/03.pdf> (2019. 12. 15.)

⁷ CIC 1917, 1013. kánon.

1983. november 27-én hatályba lépett új Egyházi Törvénykönyv az 1055. kánonnal vezeti be a házasságjog tárgyalását. Ez a házassági szövetséget egy férfi és egy nő egész életre szóló közösségének nevezi, mely természeténél fogva a házaspár javára, gyermekek nemzésére és nevelésére irányul. A hatályos CIC nem egy egységes családjogi koncepcióban foglalkozik a családdal, hanem a saját rendszerén belül, az egyes szabályozási területekkel kapcsolatban. Ilyen a szülőknek gyermekük megfelelő nevelésére vonatkozó kötelességét és jogait tárgyaló krisztushívőkről szóló rész (vö. 226. kán.). A házassághoz való jog tehát természetjogi eredetű, ez azonban pozitív joggal korlátozható (pl. a tisztán egyházi eredetű házassági akadályok), amelyre az egyházon belül a legfőbb egyházi hatóság illetékes (1075. kán.). A katolikusok házasságát, akkor is, ha csupán az egyik fél katolikus, az isteni jogon kívül a kánonjog is szabályozza. A kánonjog éppen ezért nem létezőnek tekinti azt a házasságot, ahol az érvényesség külső látszata sem áll fenn. Erre példa lehet az egyházi házassági formára kötelezett katolikusok tisztán polgári házasságkötése. Kánoni formában megkötött házasságnak nevezzük az 1108. kán. 1. §-a alapján, amikor azt a helyi ordinárius (azaz általában a megyéspüspök), vagy a plébános, vagy az általuk megbízott pap, ill. diakónus közreműködésével, két tanú előtt kötik meg.”⁸

Az 1983-as kódex talán a legegyszerűbben fogalmaz: „1055. kán. 1. §. A házassági szövetséget, amelyben a férfi és a nő az egész élet olyan közösségét hozza létre egymással, amely természeténél fogva a házaspár javára, gyermekek nemzésére és nevelésére irányul, Krisztus Urunk a megkereszteltek között a szentség rangjára emelte. 2. §. Ezért megkereszteltek között nem állhat fenn érvényes házassági szerződés anélkül, hogy ugyanakkor ne lenne szentség is.”⁹ A meghatározás alapján az általam kreált fogalom így szól: a katolikus kánoni házasság egész életre szóló és gyermekek nemzésére irányuló, egymást boldogítani akaró, kölcsönös kijelentésen alapuló szerződés, amely a hét szentség egyike.

A SZERZŐDÉS FOGALMA

E rövid fejezetben a szerződés fogalmi meghatározására tekintek és annak a szükséges vizsgálatát teszem meg. „A szerződés a felek kölcsönös és egybehangzó jognyilatkozata, amelyből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás követelésére.”¹⁰ Ez a meghatározás más formában is leírható: „A szerződés kötelelem létrehozásának alapja két vagy több jogalany egybehangzó akaratnyilatkozata, amely joghatást vált ki, kötelezettséget és jogosultságot jelent.” Egyértelmű a témánk szempontjából, hogy a szerződésnek ezek a fogalmai használhatóak a házassággal kapcsolatban is. Ne tévesszük össze a házasságot, mint szerződést és a házassági szerződés fogalmát. Ugyanakkor érdemes a házassági szerződés jogi lehetőségéről szólni. A házassági szerződés megítélésém szerint egy olyan szerződés, amely a már létező szerződésnek, a házasságnak a „pontosítása”. Talán azt is mondhatjuk, hogy a házasság egy keretszerződés, amit a felek, ha akarnak, a kötelező elemeken kívül kiegészíthetnek egy újabb szerződéssel. Egyet nem szabad elfelejteni, nevezetesen azt, hogy a polgári jog által szabályozott házasság, mint szerződés manapság nem jelenik meg olyan erősen a jogban, mint a kánonjogi fogalom esetében. A polgári jog házasság fogalma nem beszél kifejezetten szerződésről, szövetségnek sem nevezi a házasságot, hanem feltételezi a fogalmat, - mint említettem, - implicit fogalmában azt, hogy a szerződés és szövetségkötés mégiscsak jellemző tulajdonsága a házasságnak. A házassági szerződés szinte újra szerződéssé emeli, vagy éppen „süllyeszti” a házasság fogalmát és létezésének tényét.

⁸ SZUROMI: i. m. 46-47.

⁹ CIC 1983.

¹⁰ Ptk. 6:58. §.

A HÁZASSÁG, MINT SZERZŐDÉS TULAJDONSÁGAI

Ha a házasság két ember életében változást hoz, nevezetesen azt, hogy jogok és kötelezettségek hordozói lesznek, akkor ez azt jelenti, hogy érdemes alapvető tartalmi elemekre kiterjeszteni az alapvizsgálatot.

A házasság szerződés jellege eltér több ponton a hétköznapi fogalomtól. Ha például egy adás-vételi szerződést veszünk példának: ez esetben egy dolog kerül lekötésre, egy tárgy például, bár beszélhetnénk személyek „eladásáról”. de ez egy jogállamban bűncselekmény. A házasság esetében egymásnak kötik le a felek önmagukat. A profán szerződés esetén lehet törvényes eszközöket alkalmazni arra nézve, hogy a *pacta sunt servanda* elv érvényesüljön. A házasság olyan szerződés, amelyben nem lehet szigorúan a törvény erejénél csak az erkölcs erejénél fogva kikövetelni a teljesítést. Gondoljunk például arra, hogy önmagában a házasságkötés nem jogosítja fel egyik felet sem arra, hogy a másikkal beleegyezése nélkül nemi kapcsolatot létesítsen. Fontos utalni a tartalmi elemekre. Egyes szerződéseknél érvényesül a szerződéskötési szabadság, a tartalmi elemeket a felek meghatározhatják szabadon általában. A házasságnak azonban csak azok az elemei, amelyekről már korábban szóltam, és amely isteni és természeti törvények által van meghatározva a kánoni házasság esetében. Érdekes az is, hogy bizonyos szerződéseknél a beleegyezést lehet pótolni, akár bírói ítélettel is, itt ez nem lehetséges. Ez a szerződés örökös és kölcsönös. Nem lehet megszüntetni még a *clausula rebus sic stantibus* esetében sem! Hatálytalanítás sem létezik, szemben más szerződésekkel. Végül oszthatatlan szerződésről van szó, *habilitas*, *consensus* és a kötelező forma megtartása szükséges.¹¹ Sajátos és különleges szerződésről van szó, amely két ember kölcsönös megegyezése az egyesülésre, a közös életre.

AZ EGYHÁZI HÁZASSÁG SPECIALITÁSA

A kánoni házasság fogalma a világi jog házassági fogalmával és tartalmával párhuzamosan haladt, majd az egyház „nem lépett tovább”, amikor az életre szóló szövetséget a világi jogban felbonthatóvá tették. Ma is ez az egyház álláspontja: az érvényesen létrejött házasság nem bontható fel, a házasságot nem lehet később érvénytelennek nyilvánítani, csupán arról lehet szó egyházi bíróság előtt, hogy a házasságot eleve érvénytelennek tartják, és ezt mondja ki a bíróság. Vagyis nem később beálló okok miatt lehet érvényteleníteni a házasságot, hanem a megkötéskor bizonyíthatóan és kánonjogilag szabályozott módon érvénytelen, vagyis akadályba ütköző házasságkötésről lehet kimondani, hogy eleve, akkor és ott, úgy ahogy megkötötték, mégsem lett érvényesen megkötve.¹² A világi jog olyan fogalmai jelennek meg a kodifikáció során, amelyek az egyházi jogban korábban is léteztek, de a törvénykönyvben mintegy összegyűjtve mutatkoznak. Elegendő arra gondolni, hogy az egyes érvénytelenséget jelentő akadályokat összegyűjtötték, és rendszerbe foglalva tárgyalja a kódex. Bár nincs a házasságnak bontó pere a szó világi jogi értelmében, az egyházban mégis egy per során születik meg az ítélet, hogy vajon érvényes vagy érvénytelen a házasság. A szekularizmus ideológiája ettől tovább ment és a polgári házasság bevezetésével a válás intézményét is létre hozta. Amikor az 1894. évi XXXI. törvénycikk bevezette a polgári házasságkötés kötelezettségét, akkor az egyik főelem éppen a válás lehetősége miatt volt a korabeli egyházi közegben. Ezek után visszatérek a szerződés fogalmára a kánonjogi házasság esetében. A házasság a kánonjog fogalmi rendszerében kétoldalú szerződés. „*A szerződés minden eleme megvan benne:*

¹¹ Vö. BÁNK: i. m. 144-145.

¹² A szerződésnek is tekinthető egyházi házasságtól erősebb köteleket nem nagyon lehet tehát elképzelni. A magánjog esetében általában a legerősebb kötelék is feloldható, ha bizonyos feltételek teljesülnek vagy éppen nem teljesülnek. Az egyházi házasság szerződés jellege azt is jelenti, hogy utólag egy egyházi bíróság eldöntheti, hogy akkor és ott, amikor a szerződést megkötötték, az mégsem jött létre.

1. a szerződő felek, ti. a házasságra lépők;
2. a szerződés tárgya, s ez a szerződők személye (anyagi tárgy, *objectum materiale*) alaki tárgya pedig (objektum formale) a kölcsönösen átruházandó jog az egymással való életközösségre, nevezetesen a kölcsönös, egyenlő, kizárólagos jog egymás testéhez utódok létrehozása és fölnevelése szempontjából; az életközösségnek ez a lényege; az ágy, az asztal és a lakás közössége kiegészítő, nem pedig lényeges része;
3. ennek a jognak átruházására vonatkozó igaz, szabad, kölcsönös és kellőleg kijelentett megegyezés, amely kölcsönös igazságosságon alapuló kötelezettséget szül.”¹³

Az első lényeges elem tehát a szerződő felek. Számos esetben lehet szó egy szerződés esetében arról, hogy abban kettőnél többen vesznek részt. A CIC 1917 alapján a házasság, mint szerződés csak és kizárólag két ember között jöhet létre. A kérdés nem annyira világos, mint amilyennek látszik. Hiszen két kérdésben legalább érdemes a mai helyzettel összevetni a 17-es kódexben szereplő lényeges elemet, a két személyt. A kódex egyértelműsíti, hogy csak két személy között lehet szó házasságról. De manapság például az iszlám vallású illetve jogrendszerű országokban ez egyáltalán nem természetes, sőt ebből következik, hogy akár európai házasságok esetében is megjelenik a jogilag talán nem, de iszlám vallás szempontjából megerősített többnejűség problémája.¹⁴ A másik kérdés pedig, hogy mind a 17-es kódex mind a 83-as a két személy esetében megköveteli, hogy egy férfi és egy nő legyen a szerződésben, ezzel szemben számos országban a polgári jog szempontjából a két azonos nemű kapcsolata is házassági szerződési rangra emelkedhet.

A házasság a katolikus egyház szerint tehát feltételezi a két személy jelenlétét a szerződés létrejöttéhez. A szerződésnek a tárgyát két irányból közelíti meg a 17-es kódex: a szerződők személye az anyagi tárgy, *objectum materiale*. A szerződés alaki tárgya, vagyis objektum formale a kölcsönösen átruházandó jog az egymással való életközösségre. Érdekes e szemléletben, hogy a két személy az, aki a szerződést megkötö, és amire vonatkozik a szerződés, az is a két személy. Ezt aztán tovább magyarázza a fenti mű elemzése. „A kölcsönös, egyenlő, kizárólagos jog egymás testéhez utódok létrehozása és fölnevelése szempontjából; az életközösségnek ez a lényege.”¹⁵

Mint látjuk, a lényeg ebben a megfogalmazásban van: mivel a 17-es kódex a házasság elsődleges és fő céljának az utódok létrehozását tartja, ezért a szerződés létrejöttének oka, hogy a két test közötti birtoklás megvalósulhasson. Az életközösség végeredményben ezért jön létre. Olyan szerződéssel állunk itt szemben, ami egyedülálló és különleges. Nem véletlen, hogy már ekkor voltak olyan teológusok illetve kánonjogászok, akik nem tartották szerződésnek, vagy legalábbis nem hangsúlyozták a házasságnak szerződés jellegét.¹⁶ Ők elsősorban a vallási és erkölcsi szövetségre helyezték a hangsúlyt és a magánjogi szemlélet analógiáját nem vagy nem teljes mértékben fogadták el. Véleményem szerint azonban megállja a helyét a házasságnak szerződési és magánjogi szemlélete, hiszen fentebb számos példát láttunk erre nézve.

¹³ DR. SIPOS István - DR. GÁLOS László: A katolikus házasságjog rendszere, SZIT, Budapest 1960. (4. bővített kiadás) 39. http://epa.oszk.hu/02400/02445/00010/pdf/EPA02445_ias_2008_3_065-073.pdf (2019. 12. 01.)

¹⁴ Vö. Többnejűség az iszlámban-keresztény szempontok. https://jezsuita.blog.hu/2018/01/29/tobbnejuseg_az_iszlamban_kereszteny_szempontok (2019. 12. 02.)

¹⁵ SIPOS-GÁLOS: i. m. 39.

¹⁶ Például Pietro Gasparri kánonjogász.

AZ EGYHÁZI KÖZNEVELÉSI INTÉZMÉNYEK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

Dr. Novák István*

*III. évfolyamos levelező tagozatos PhD hallgató
Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar*

BEVEZETÉS

E tanulmány készítője 2008. augusztus elseje óta abban a szerencsésnek nem mindig mondható helyzetben van, hogy egy katolikus köznevelési intézmény vezetőjeként, teológusként, pedagógusként és jogászként munkáltatói szerepben is meg kell felelnie számos elvárásnak. Mint munkáltató azokra a kérdésekre fókuszálok, amelyek a nem egyházi köznevelési intézmények munkajogától eltérő.

ALKALMAZÁS AZ EGYHÁZI KÖZNEVELÉSI INTÉZMÉNYEKBE

A Köznevelési Törvény 23. fejezete a következő címet viseli: „Az egyházi köznevelési intézmény és a magán köznevelési intézmény működésére, valamint az állami nevelési-oktatási intézményekben megszervezhető hit- és erkölcsoktatásra vonatkozó sajátos szabályok.”¹

A 34. fejezete a törvénynek a tovább árnyalja a szabályozást.² Ezáltal a törvény megteremti azt, hogy a szigorúbb szabályokat tartalmazó Kjt. helyett az Mt. hatálya alá kerüljenek az egyházi alkalmazottak, amelynek praktikus oka abban kereshető, hogy egy ilyen munkaviszony létesítése az egyházban elfoglalt és egyházzal szemben meghatározott sajátos viszony alapján időről-időre változik. A pedagógusok védelmét azonban számos rendelkezés segíti és az egyházi fenntartók is általában „gondos gazdaként” járnak el az általuk fenntartott intézményekben.

A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS KÉRDÉSE

Ma hazánkban a 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyve, az 1992. évi XXXIII. törvény a közalkalmazottak jogállásáról és a 2011. évi CXCV. törvény a közszolgálati tisztviselőkről jogszabályok szabályozzák az alkalmazottak, munkavállalók jogait, kötelességeit, kitérve a

* Témavezető: Prof. Dr. Sárosi Pál egyetemi tanár

¹ A 32. § (1) bekezdése így szól: Ha a nevelési-oktatási intézményt egyházi jogi személy vagy a vallási egyesület tartja fenn:

a) a pedagógusok és egyéb munkavállalók alkalmazása során világnézeti és hitéleti szempontokat érvényesíthet, alkalmazási feltételként írhat elő,

b) az intézményvezető-helyettesek megbízása során a fenntartó egyetértési jogot gyakorol,

d) pedagógiai programjába beépítheti a vallási, világnézeti elkötelezettségnek megfelelő ismereteket, helyi tantervébe a jogi személyiséggel rendelkező vallási közösség tanításának megfelelő tartalmú hitoktatást építhet be,

e) korlátozhatja, kizárhatja a 63. § (1) bekezdés d) pontjában szabályozott jog gyakorlását,

f) SZMSZ-ében és házirendjében a jogi személyiséggel rendelkező vallási közösség tanításával összefüggő viselkedési és megjelenési szabályokat, kötelességeket, jogokat és hitéleti tevékenységet írhat elő,

g) az f) pont szerint meghatározott kötelességek megszegése, elmulasztása miatt a gyermek, tanuló és a pedagógus ellen fegyelmi eljárás indítható.

² 61. § (1) Nevelő-oktató munka - óvodai nevelés, iskolai nevelés és oktatás, kollégiumi nevelés-oktatás, pedagógiai szakszolgálat keretében gyermekekkel, tanulókkal való pedagógiai célú közvetlen foglalkozás - pedagógus-munkakörben, az óraadó és az egyházi szolgálati jogviszonyban foglalkoztatott kivételével, közalkalmazotti jogviszonyban vagy munkaviszonyban látható el. Pedagógus-munkakör ellátására - az óraadó kivételével - polgári jogi jogviszony nem létesíthető. A tankerületi központ által fenntartott köznevelési intézményben köznevelési alapfeladat-ellátásra létesített munkakörben foglalkoztatottak közalkalmazotti jogviszonyban állnak.

munkáltatók szabályozására és egyéb kérdésekre is. Természetesen még más jogszabályok is léteznek és vannak *lex specialis* jogszabályok, amelyek az egyes különleges státuszú személyek jogait és kötelességeit koordinálja.

A témánk szempontjából vizsgált munkajogi kérdések elsősorban a Munka Törvénykönyve hatálya alá tartozó egyházi köznevelési intézmények alkalmazottait és munkáltatóit érinti. A Kjt. bizonyos szakaszai is érvényesek e munkavállalókra, de erre most nem térünk ki. Ezen kívül egyéb jogszabályok szükségesek még a köznevelési intézmények alkalmazottai helyzetének megítélése szempontjából.

Az egyházi köznevelési intézmények az általánostól eltérő szabályok és jogszabályok alapján jöhetnek létre, működhetnek és szervezhetik tevékenységüket. Az egyházi intézmények vallási tekintetben elkötelezetten működhetnek, ezért előírhatják a szóban forgó vallás, világnézet elfogadását, és azt felvételi eljárásban érvényesíthetik.³ Nem kell alkalmazni a tanulók felvételével kapcsolatos rendelkezések közül a kötelező felvételre vonatkozó rendelkezéseket, az osztály-, csoportlétszámokra vonatkozó rendelkezéseket a maximális létszámra vonatkozó rendelkezések kivételével.⁴ Előírhatja bizonyos kerettanterv használatát, illetve pedagógia programjába beépítheti a vallási ismereteket.⁵ A nevelési intézmény SZMSZ-e, házirendje, valamint pedagógiai programja a fenntartó jóváhagyásával válik érvényessé.⁶ Az intézményeknek nyilvántartás-vezetési kötelezettsége van, mely szerint köteles a közalkalmazotti alapnyilvántartás szerinti adatokat a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvényben foglaltaknak megfelelően alkalmazni. Az ebben megjelölt adatokat köteles vezetni, a köznevelési információs rendszerbe bejelenteni, valamint a statisztikai adatgyűjtés keretében a kért adatokat szolgáltatni.⁷ A fenntartó pályáztatás és további eljárás nélkül is adhat intézményvezetői megbízást.⁸ Egyházi intézményekben az egyház a pedagógusokkal és egyéb munkavállalókkal szemben világnézeti és hitéleti szempontokat érvényesíthet, alkalmazási feltételként írhatja elő.⁹ Az intézmény vezetőjét az oktatásért felelős miniszter egyetértésével a fenntartó bízza meg, a munkáltatói jogokat a fenntartó gyakorolja. A miniszter az egyetértést csak jogszabálysértés esetén tagadhatja meg.¹⁰

AZ ALKALMAZÁS MUNKAJOGI KÉRDÉSE

Két fontos szempontot kell megemlítenünk. A 2010 utáni intézmény átadások során egy korábban más fenntartás alatt lévő intézmény munkavállalója a Kjt. hatálya alá tartozott. Az átvételekkel egyidőben meg kellett történnie az Mt. hatálya alá tartozás közlése és az új szabályozás megismertetése és elfogadtatása. Ennek menetére a katolikus egyház alábbi menetrendet követte és követi ma is: Először érkezik egy megkeresés az intézmény, önkormányzat vagy az éppen aktuális fenntartó részéről. Ezután a leendő egyházi fenntartó szabadon mérlegel, tudja-e, akarja-e, van-e lehetősége az átvételre. Amennyiben a belső egyeztetések után jónak tűnik, megkezdődik az egyeztetés az adott intézménnyel. Ezen egyeztetések közül témánk szempontjából ki kell emelni a munkavállalókkal, pedagógus és nem pedagógus munkavállalókkal történő egyeztetést, ezután titkos szavazáson véleményezi a testület az átvételt. Ha bármilyen mértékű „ellenállás” látható, akkor nagy valószínűséggel nem lesz fenntartóváltás. Ha végbe ment a fenntartó váltáshoz vezető procedúra, akkor a munkajogi következmények közé tartozik a már említett Kjt. hatálya alól Mt. hatálya alá tartozás közlése.

³ Nkt. 32. §. (1) a.

⁴ Nkt. 31. §. (2)

⁵ Nkt. 32. §. (1) d.

⁶ Nkt. 32. §. (1) d.

⁷ Nkt. 41. § (1).

⁸ Nkt. 68. §. (2).

⁹ Nkt. 32. §. (1) d.

¹⁰ Nkt. 68. §. (2).

Az Egri Főegyházmegeye elmúlt években történő átvételi az esetek szinte 100 %-ában a munkavállalók előnyére mentek végbe, még az egyébként nem kötelező jubileumi jutalmak is számfejtésre kerültek, akár egyetlen nap egyházi alkalmazás után, ha ekkor érte el a munkavállaló a rá irányadó munkában töltött éveket.

A másik szempont a már átvétel után történő új munkavállalók felvételével kapcsolatos. A már említett Köznevelési Törvény ide vonatkozó szakasza az alkalmazás feltételei között közli az alábbiakat: „*Ha a nevelési-oktatási intézményt egyházi jogi személy vagy a vallási egyesület tartja fenn:*

- a) *a pedagógusok és egyéb munkavállalók alkalmazása során világnézeti és hitéleti szempontokat érvényesíthet, alkalmazási feltételként írhat elő.*”¹¹

Tanulmányom egyik fontos része, hogy mit is jelent ez a gyakorlatban. Itt is két szakaszt kell megkülönböztetnünk. Az egyik időbeli szakasz, amikor egy leendő, munkaviszonyt létesíteni akaró személy alkalmazására vonatkozik a fenti jogszabály hely. A másik, amikor már munkaviszonyt létesítettünk és az már határozatlan; ez utóbbira most nem térek ki.

Az első esetben viszonylag nehezebb állásfoglalást tennünk, hiszen itt sem egyértelmű a szabályozás, vagy ha annak is látszik, a gyakorlat nehéz jogi eseteket produkál. Az egyházi köznevelési intézmény leendő munkavállalója egyrészt kötelezően el kell, hogy fogadja a Mt. rendelkezéseit, hiszen ez szabályozza az ő jogviszonyát. Szükséges azonban bizonyos esetekben a Kjt. szabályozásaira is tekintettel lenni, amit egy újabb jogszabály halmaz a munkaviszony során tovább alakít. Gondolunk az előmeneteli rendszerre, az óraszámokra, a kötelező tanítási időre és számos, több szinten szabályozott területre. Azonban még ezek is többé-kevésbé egyértelműek. Itt lép be a képbe a ma már nem egyházi iskolák esetében is létező pedagógus etikai kódex valamint, ha ez még nem lenne elég a Katolikus Egyház Törvénykönyve¹². Ha tovább szeretnénk magunkat bosszantani, akkor pedig az Alaptörvény, a már hivatkozott egyházi törvény valamint nemzetközi emberi jogi normák és más szabályozók is vonatkozhatnak a leendő munkavállalóra. A fent idézet Köznevelési Törvényben olvasható paragrafusról nem is beszélve. Nincs tehát könnyű helyzetben az egyházi intézmény esetében teljes körű munkáltatói jogköröket gyakorló igazgató¹³, és nincs könnyű helyzetben a munkavállaló. A gyakorlat azonban szerencsére egyszerűbb. Egyrészt az idézet szakasz feltételes módot használ. Vagyis nem írja elő az egyházi munkáltatónak és fenntartónak, hogy kit alkalmazzon, csupán egy lehetőséget fogalmaz meg, azzal kapcsolatban, hogy ha olyan személy jelentkezik, aki például olyan szervezet tagjai, amelyik az egyház létének jogosultságát is kétségbe vonja és a pedagógusi munkája során például történelem szakos pedagógusként ezt terjesztené, akkor mégse legyen „diszkrimináció” az adott személy elutasítása. A jogszabályi háttér egyébként világosnak mondható, azonban a gyakorlatban nehéz vizsgálni a vallási és erkölcsi hozzáállását a leendő munkavállalónak. Számos egyezmény és jogszabály kimondja, ahogy már azt láttuk, hogy a vallás- és lelkiismereti szabadság kérdése alapvető, bár nem abszolút emberi jog. Ugyanakkor azonban azt kell látnunk, hogy új munkavállalónak nem kötelező belépni egy olyan intézménybe, amelynek elveit legalábbis nem tolerálja. Vagyis a jogszabály elv nem sérti a leendő munkavállaló érdekeit, hiszen szabad döntés után kerül abba a helyzetbe, hogy az intézmény sajátos elveit el kell fogadnia.

¹¹ Nkt. 32. § (1).

¹² Codex Iuris Canonici 1983. (CIC 1983)

¹³ A nem egyházi fenntartású ritka kivételtől eltekintve állami fenntartású intézményekben a munkáltatói jogkör egy sajátos viszonyt hozott létre, az igazgatók munkáltatói szerepe mintegy megszűnt és helyette magasabb szintre került a közigazgatás-köznevelés rendszerében elhelyezve.

A MUNKAVISZONY MEGSZÜNTETÉSE

A Kjt. viszonylag szigorúbb szabályaival szemben az Mt. hatálya alá tartozó pedagógusok elmozdítása az egyházi intézmények némiképpen egyszerűbb, bár nem korlátlan a lehetőség. A munkaviszony megszüntetése eseteiből a határozatlan időre kötött pedagógusi jogviszony megszüntetésének munkáltató részéről történő esetét vizsgáljuk.¹⁴ A határozatlan idejű munkaviszony megszüntetésére pedagógus esetében, egyházi fenntartás alatt, először is a Munka Törvénykönyve szabályai, másodsor a Köznevelési Törvény rendelkezései, harmadszor a Katolikus Egyház Törvénykönyve erre vonatkozó szakaszai és az Etikai Kódex rendelkezései az irányadó szabályok.

Az Mt. a munkaviszony megszüntetésének két fő módját ismeri: vagy közös megegyezéssel vagy valamely fél valamilyen típusú felmondásával¹⁵ szűnhet meg a pedagógus munkaviszonya egyházi fenntartó esetében. Létezhet olyan eset, amikor maga a betöltendő munkakör szűnik meg, például nincs szükség arra a pedagógusra, ekkor további szabályok jelennek meg.

Az Mt. a közös megegyezéssel kapcsolatban szűkszavúan fogalmaz. A gyakorlat azt mutatja, hogy több esetben a munkáltatók szívesen élnek ezzel a lehetőséggel, amely, ha csak nem jogellenes indokok alapján vagy módon történik, sok esetben mindkét félnek hasznos lehet. A felmondással kapcsolatban az azonnali hatályú felmondás a körülményesebb, hiszen itt szükséges egy alapos indok felállítása, ami természetesen a „normál” felmondások esetén is szükséges, de itt még nagyobb az elvárás, hiszen egy esetleges jogvita esetén minden körülményre kitérhet az adott bíróság eljárása.

Fontos kérdés a felmondás is. Ez esetben egyrészt eligazít a Munka Törvénykönyve.

„66. § (1) A munkáltató felmondását köteles megindokolni.

(2) A felmondás indoka a munkavállaló munkaviszonnyal kapcsolatos magatartásával, képességével vagy a munkáltató működésével összefüggő ok lehet.”

A felmondást a munkáltatónak indokolnia kell. Az indoknak világosnak, egyértelműnek kell lenni. Pedagógus esetében ilyen indok lehet, ha az adott iskolában például megszüntetik a pedagógus tárgyának tanítását, például egy szakgimnáziumban áttérnek olyan szakma oktatására, amelyhez az adott pedagógusnak nincs képesítése. Ebben az esetben is meg kell azonban nézni, hogy nincs-e olyan betöltetlen állás az intézményben, amihez elegendő a munkavállaló képesítése. Szükség esetén a tovább- illetve átképzés felajánlása is megtörténhet. Ha mégis felmond a munkáltató, akkor az Mt. további szakaszait kell alkalmazni a végkielégítés kérdésében. Fontos, hogy a munkáltató ne feledkezzen meg arról, hogy tájékoztatási kötelezettsége van a jogorvoslatra vonatkozóan. Az azonnali hatályú felmondás szabályai:

„78. § (1) A munkáltató vagy a munkavállaló a munkaviszonyt azonnali hatályú felmondással megszüntetheti, ha a másik fél

a) a munkaviszonyból származó lényeges kötelezettségét szándékosan vagy súlyos gondatlansággal jelentős mértékben megszegi, vagy

¹⁴ A munkavállaló viszonylag egyszerűen megszüntetheti pedagógusként munkaviszonya, legfeljebb az esetlegesen megkötött tanulmányi szerződések okozhatnak problémát, valamint az adott munkakör betöltésével járó erkölcsi kötelezettség. Ma a gyakorlatban ez úgy működik, hogy ha egy pedagógus munkahelyet szeretne váltani, de továbbra is köznevelési intézményben, akkor a régi és új munkáltató egyeztetése szokott megtörténni, hiszen főként ha például egyházi intézményből szintén egyháziába megy a pedagógus, elképzelhetetlen egy előzetes egyeztetés, de még eltérő fenntartó esetén is hasznos. A határozott idejű munkaviszonyt mindkét részlől könnyen meg lehet szüntetni, legfeljebb anyagi vonzata van.

¹⁵ „64. § (1) A munkaviszony megszüntethető a) közös megegyezéssel, b) felmondással, c) azonnali hatályú felmondással.

(2) A megszüntetés okának az indokolásból világosan ki kell tűnnie. A megszüntető jognyilatkozat indokának valóságát és okszerűségét a nyilatkozattevő bizonyítja.”

b) egyébként olyan magatartást tanúsít, amely a munkaviszony fenntartását lehetetlenné teszi.

(2) Az azonnali hatályú felmondás jogát az ennek alapjául szolgáló okról való tudomásszerzéstől számított tizenöt napon, legfeljebb azonban az ok bekövetkeztétől számított egy éven belül, bűncselekmény elkövetése esetén a büntethetőség elévüléséig lehet gyakorolni. A tudomásszerzés időpontjának, ha az azonnali hatályú felmondás jogát testület jogosult gyakorolni, azt kell tekinteni, amikor az azonnali hatályú felmondás okáról a testületet - mint a munkáltatói jogkört gyakorló szervet - tájékoztatják.”

A lényeges kötelezettség megszegése illetve a munkaviszony fenntartását lehetetlenné tévő helyzet magyarázata szükséges a továbbiakban. A katolikus illetve egyéb egyházi intézményben dolgozó pedagógus és nem pedagógus munkavállaló, amikor munkaszerződést köt a munkáltatóval, az Mt. hatálya alá kerül, de a jognyilatkozatban utalás történik az egyház belső szabályaira valamint az etikai kódexekre, a katolikus egyház esetében az Etikai Kódex a Magyar Katolikus Egyház közoktatási intézményeiben dolgozó pedagógusok számára¹⁶ című szabályzó anyag. Ezek ismeretében lehet értelmezni azokat a magatartás formákat, amelyek ellehetetlenítik az adott munkavállaló helyzetét és azonnali hatályú felmondásra kerülhet sor. Például egy olyan esemény, amelyre számos példa volt az elmúlt években, amikor egy pedagógus szexfilmekben szerepelt, általában elegendő ok minden, akár állami akár egyházi iskolában az azonnali hatályú felmondásra. Azonban például egy válás és új, csupán polgári házasság kötése vagy élettársi kapcsolat kialakítása egy állami intézményben nem lehet indok a felmondásra, egy egyházi, katolikus iskola, óvoda esetében viszont igen. Azonban ennek kellő alátámasztása, indokolása rendkívül nehéz. Ismereteim szerint több olyan egyházi intézmény is létezik, ahol nem lehet a fentiek alapján felmondani, mivel megoldhatatlan lenne a pótlása az adott munkavállalónak, másrészt munkajogi szempontból nem is lenne egyszerű bizonyítani a bíróságon, hogy alapos volt az indokolás. Kevés eset van, ami alapján egyáltalán véleményt tudnánk mondani a hazai gyakorlatból, mivel általában senkinek sem érdeke bíróság elé vinni az ilyen természetű ügyeket és ezért sok esetben előre megegyezés születik a munkáltató és munkavállaló között. További kutatásokat és vizsgálatot igény, hogy vallási és erkölcsi indok alapján egyáltalán mennyire lehet a munkaviszonyt megszüntetni, főként akkor, ha már a felvételi eljárás során közismert volt az adott pedagógus „előélete”.

A TÖBBLETMUNKA

Az utolsó kérdés, amivel foglalkozni érdemes a pedagógus többletmunka esete. Az új köznevelési törvénnyel együtt életbe lépett fokozatosan a pedagógus életpálya modell. Ez azt is jelentette, hogy a korábbi módszer, mely szerint a helyettesített óráért pluszdíjazás járt megszűnt. Korábban olykor még versenyeztek is a pedagógusok, hogy ki helyettesítsen, ma inkább teher. Az Nkt. 62. §. (5) bekezdése a kiindulópont: „a nevelési-oktatási és a pedagógiai szakszolgálati intézményekben pedagógus-munkakörökben dolgozó pedagógus heti teljes munkaidejének nyolcvan százalékát (a továbbiakban: kötött munkaidő) az intézményvezető által - az e törvény keretei között - meghatározott feladatok ellátásával köteles tölteni, a munkaidő fennmaradó részében a munkaideje beosztását vagy felhasználását maga jogosult meghatározni.” Vagyis egy köznevelési intézmény pedagógusa 32 óra kötött és 8 óra kötetlen munkaidővel rendelkezik. A (6) bekezdés szerint a munkaidő 55-65 §-ában tanórát kell tartania vagy egyéb foglalkozást, a maradék időben történhet például más munkavállaló helyettesítése. A 326/2013. (VIII.30.) kormányrendelet (Ép. r.)¹⁷ idevonatkozó szakaszai további speciális

¹⁶ Vö. <https://www.katped.hu/sites/default/files/etika.doc> (2019. 10. 15.)

¹⁷ 326/2013. (VIII. 30.) Korm. rendelet a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról. (Ép. r.)

kedvezményeket és szabályokat fogalmazzák meg. A gyakorlatban 22-26 kötelező tanórája van egy pedagógusnak, efelett rendelhető el ún. eseti helyettesítés. Az Ép. r. 17. §. (4) bekezdése a következőket sorolja fel:

„A neveléssel-oktatással lekötött munkaidejét meghaladóan a pedagógusnak további tanórai és egyéb foglalkozás, pedagógiai szakszolgálati közvetlen foglalkozás megtartása akkor rendelhető el, ha

a) a munkakör nincs betöltve, a pályázati eljárás idejére,

b) a munkakör nincs betöltve, és az álláshelyre kiírt nyilvános pályázat sikertelen volt, feltéve, hogy a munkaközvetítési eljárás sikertelen maradt, és a pedagógusok állandó helyettesítési rendszerében sem áll rendelkezésre megfelelő szakember vagy

c) a betöltött munkakör feladatainak ellátása betegség, baleset vagy egyéb ok miatt váratlanul lehetetlenné vált.”

Ezek alapján vagy egy ideiglenesen be nem töltött pedagógus álláshely óráit lehet esetileg helyettesíteni, vagy betegség illetve egyéb hasonló ok miatt kerülhet sor rá. A probléma a fenti szabály bevezetésével a gyakorlatban egyrészt a már korábban megfogalmazott, miszerint „ingyen” nem szívesen helyettesít senki, a másik pedig, hogy e szabály értelmezése nagyon sokféle lehet, hiszen mi történik akkor, ha egész évben nincs jelen angol nyelvtanár és az óráit el kell osztani a 26 óra felett és így több pedagógusnak 28 vagy akár 30 órája is lesz. Álláspontom szerint, amivel nem ért egyet minden fenntartó, ha egész tanévre a tantárgy felosztásban elrendeli a munkáltató a többlettanítást, az nem bizonyul eseti helyettesítésnek. Az OH egyik belső állásfoglalása is arról győzött meg, hogy elvileg nem is lenne szabad olyan helyzetnek kialakulnia, hogy valaki 26 óránál többet tanít egész tanévben. Ugyanakkor az élet mást produkál. A pedagógus hiány és egyéb okok miatt több egyházi és állami intézményben is olykor 26 óra felett kell tanítani, mivel egyébként nem lehet megoldani az oktatást. Ebben az esetben megítélésem szerint nemhogy többletmunka alapján ki kell fizetni a plusz órákat, hanem az Mt. 143. §.-a alapján bérpótlékra is jogosult lenne a munkavállaló. A tankerületek már igyekeztek szabályozni kezdetleges módon a kényes kérdést, az egyházi fenntartók még nem általánosan, hanem egyedileg szabályozott módszert tartanak elfogadhatónak. A probléma ott adódik, hogy a többletmunkával a pedagógus előmeneteli rendszerének alap elvei sérülnek, ugyanakkor azonban a munkás bérét mégis csak ki kell fizetni, fenntartótól függetlenül. A 2019/2020. tanév elején megjelent jogszabályi változások tervezése vélhetően rendezni majd egy közeli időponttól ezt a kérdést is.

A SZOCIÁLIS GAZDASÁG MŰKÖDÉSI FORMÁI AUSZTRIÁBAN

*dr. Orosz Flóra**

*III. évfolyamos nappali tagozatos PhD hallgató
Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar*

BEVEZETÉS

Jelen tanulmányban kutatási témám –A szociális farm rendszere- egy részterületével, a szociális gazdaság vizsgálatával foglalkozom, azon belül is az Ausztriában működő szociális gazdasági szektor jellemzőivel. A szociális gazdaság elemzése megkerülhetetlen témám kapcsán, hiszen a szociális farm modellje a szociális gazdaság egyik lehetséges működési formájaként jelenik meg. Ugyanis azok a kezdeményezések alkotják ezt a szektort, melyek célja a nehezen elhelyezhető, hátrányos helyzetű emberek integrálása, visszaintegrálása a munka világába - mint ahogy ez a farmok esetében is történik. Nincs egy kifejezett szociális gazdasági jogi forma, amelyben működnek a szociális gazdasági tevékenységet végző szervezetek, hanem gyakorlatilag bármilyen formában működhetnek – azonban megnevezhető néhány jellemző, gyakori jogi forma. Alapvetően a tevékenység jellege határozza meg, mi tartozik a szociális gazdaság körébe.

Az osztrák szociális gazdasági szektor jogi környezetét komplex módon vizsgáltam az alábbi szempontok alapján: van-e kifejezett szociális gazdaságot szabályozó jogszabály; milyen jogi formában lehet szociális gazdasági tevékenységet végezni; a szociális gazdaság egyik részterületén, a mezőgazdaságon belül hogy alakulnak a kistermelői előállítás és értékesítés szabályai; valamint milyen támogatási, adózási szabályok érvényesülnek az egyes szociális gazdasági szervezeti formákra, milyen higiéniai előírások vonatkoznak az egyes termékekre. Jelen tanulmányban ezen témakörök közül mindössze néhányat vázlok fel néhányat, valamennyi kérdéskör elemzésére tehát nem kerül sor.

A szakirodalom feldolgozása előtt három hipotézist állítottam fel az osztrák szociális gazdasági szektor kapcsán. Először is úgy véltem, hogy Ausztriában már megalkották a szociális gazdaságot szabályozó jogszabályt, amely meghatározza, annak fogalmát, kritériumait, jellemzőit, jogi formáit, a célcsoportot, illetve az ehhez kapcsolódó kedvezményeket. Erre abból következtettem, hogy a legtöbb európai országban erre az utóbbi években már sor került, így például Spanyolországban 2011-ben, Franciaországban 2014-ben, Romániában 2015-ben fogadták el a vonatkozó törvényt; a törvények mellett pl. akkreditációs rendszerek is megjelentek. Valamint az Európai Unió is támogatja a szabályozás kialakítását – több szerv és azok által megfogalmazott dokumentumok foglalkoznak a szociális gazdaság és ahhoz tartozó szociális vállalkozások jelentőségével. Másodsorban a szociális gazdaság jogi formáját tekintve azt feltételeztem, hogy az általában jellemző alapítványi, egyesületi, szociális szövetkezeti formában működnek a szociális gazdasági tevékenységet folytató szervezetek. Harmadik hipotézisem pedig arra irányult, hogy rendelkezésre állnak támogatások, illetve adózási szempontból kedvezmények vehetők igénybe az egyes szociális gazdasági szervezeteknél. A továbbiakban a fent említett témakörök áttekintése, elemzése következik.

* Témavezető: Prof. Dr. Csák Csilla egyetemi tanár

A SZOCIÁLIS GAZDASÁG OSZTRÁK JELLEMZŐI

Jogi szabályozás

Ausztriában a szociális gazdaság és az azt alkotó szociális gazdasági vállalkozások fogalma kevésbé vagy egyáltalán nem elismert.¹ Nincs a szociális gazdasági működési formákat szabályozó külön jogszabály.² Valamint nincs egy olyan definíció sem, amely meghatározná a szociális gazdaság fogalmát, kritériumát, jellemzőit.³ A politikai döntéshozók általában a foglalkoztatás integrációs társadalmi vállalkozásokkal azonosítják, melyek az 1980-as évek elején jöttek létre Ausztria aktív munkaerő-piaci politikája révén, melyek a tartós munkanélküliek munka világába való visszaintegrálását célozták. Ezen belül is két fő működési forma létezik: a társadalmi-gazdasági vállalkozások, és a non-profit foglalkoztatási projektek/vállalkozások – ezek nem jogi formák, hanem az Osztrák Munkaerő-piaci Szervezet irányelvei alapján, a működés jellege szerint osztályozott két jellemző működési forma. Az egyes érdekképviselői eltérően értelmezik a fogalmat, de abban egyetértenek, hogy társadalmi célt és valamilyen mértékű gazdasági célt is szolgálnak.⁴ Annak révén, hogy nem határozta meg egységes definíciót, eltérő fogalomhasználatok terjedtek el: szociális gazdaság -főként tudományos kontextusban jelenik meg-, harmadik szektor - hibrid szervezetek különböző formái- és non-profit szervezet -öt feltételnek kell megfelelnie egy szervezetnek- kifejezést.⁵

Más európai országban, pl. Romániában a Szociális Gazdaságokról szóló 219/215. törvény, Szlovéniában a Szociális Vállalkozásokról szóló 2011. évi törvény szabályozza a szociális gazdasági tevékenységet végző szervezeteket. Tehát ezekben az országokban már létezik ezt a szektort átfogó jogszabály.

Jogi formák

A jogi szabályozás hiánya miatt nincs olyan jogszabály, ami meghatározná, mely jogi formában működhetnek ezek a szociális gazdasági szervezetek. Alapvetően tehát bármilyen jogi formában, de jellemzően az alábbiakban: egyesület, korlátolt felelősségű társaság, alapítvány.

A leggyakoribb jogi forma az egyesület, amit a 2002. évi egyesületi törvény⁶ szabályoz. A törvény értelmében legalább két tag egyesülésével jön létre egy közös cél érdekében. Nem működhet profitorientáltan. Valamint mivel korlátozott tőkével rendelkezik, így a tagok saját vagyonukkal felelnek az egyesület tartozásaiért.

A korlátolt felelősségű társasági forma is népszerű, melyet az 1906. évi korlátolt felelősségű társaságokról szóló törvény⁷ szabályoz. A törvény alapján megengedett bármely célból, egy

¹ Az európai uniós országok három csoportba sorolhatók annak alapján, hogy a szociális gazdaság és az ahhoz kapcsolódó fogalmak mennyire ismertek nemzeti szinten.

Az 1. csoportot alkotják azok az országok, ahol a szociális gazdaság fogalma széles körben ismert: Spanyolország, Franciaország, Belgium és Luxemburg.

A 2. csoportba tartoznak azok az országok, ahol a fogalom mérsékelten ismert: pl. Olaszország, Dánia, Finnország, Magyarország, Románia, stb.

A 3. csoportot pedig azok az országok képezik, ahol a fogalom kevésbé vagy egyáltalán nem ismert: pl. Ausztria, Észtország, Málta, Szlovákia, stb.

² Európai Gazdasági és Szociális Bizottság: Újabb fejlemények az Európai Unióban a szociális gazdaság terén. Összefoglaló. Brüsszel, 2017., 13-14. o.

³ A legtöbb európai országban nemzeti szintű, szociális gazdaságról szóló jogszabályt fogadtak el, valamint új törvények, tervezetek és egyéb kezdeményezések (pl. akkreditáció rendszer, címke) jelentek meg. Azonban Ausztria esetében ezek elmaradtak, hiányoznak.

⁴ European Commission (2014): A map of social enterprises and their eco-systems in Europe, Country Report: Austria. 1-4. o.

⁵ Maria ANASTASIADIS-Richard LANG (2016): Social Enterprise in Austria: A Contextual Approach to Understand an Ambiguous Concept. ICSEM Working Papers No. 26, Austria, 11-12.o.

⁶ 2002. évi egyesületi törvény 1.§ 1) bek. (BGBl. I Nr. 66/2002 Bundesgesetz: Vereinsgesetz 2002 VerG),

⁷ RGBl. Nr. 58/1906: Gesetz über Gesellschaften mit beschränkter Haftung)

vagy több személy által alapított szervezeti forma. Működhet profit szerzési céllal is az egyesülettel szemben. Tagok felelőssége korlátozott, ugyanis a társaság saját vagyonával felel. Az alaptőke mértéke 35.000 €.

Alapítványi forma kapcsán mind közalapítványként, mind magánalapítványként működhetnek a szociális gazdasági vállalkozások. A közalapítványokat a 2015. évi alapítványokról és pénzügyi alapokról szóló törvény szabályoz. Ezek az alapítványok közcélt szolgálnak. A magánalapítványokat pedig az 1993. évi magánalapítványokról szóló törvény szabályoz. Kereskedelmi tevékenységet nem folytathatnak. A működést az alapító által adományozott vagyon biztosítja.

Ezek mellett más jogi formák is előfordulnak, mint pl. szövetkezetek, de sokkal csekélyebb jelentőséget töltenek be a szociális gazdaság szervezeti formájában.

Támogatások, adózási szabályok

A szociális tevékenységet végző szervezetek többféle forrásból kaphatnak támogatást: állami támogatások, európai uniós források és közösségi finanszírozás.

Az állami támogatások az aktív munkaerő-piaci politika részét képezik, melyek elsősorban pénzügyi támogatást jelentenek. Ide tartoznak például:

- Az Osztrák Munkaerő-piaci Szervezet (AMS) által nyújtott pénzügyi támogatás, mely az alkalmazott hátrányos helyzetű munkavállalók költségeit fedezi.
- Az AMS által elindított Vállalkozásindítási Program (Unternehmensgründerprogramm (UGP)) abban segíti a programban résztvevőket, szintén pénzügyileg, hogy önállóan működő vállalkozássá válhassanak. Azoknak a résztvevők jelent támogatást, akik konkrét üzleti tervvel és megfelelő képzettséggel rendelkeznek. Nem kifejezetten a társadalmi vállalkozásokra szabott forrás, de számukra is nyitva áll.
- Az osztrák Szövetségi Bank (AWS) 2016-ban új támogatási forrást indított kifejezetten társadalmi-gazdasági vállalkozásoknak és induló vállalkozásoknak, amely a Szociálisügyi Minisztérium és a Kutatás, Technika és Fejlesztés Nemzeti Alapítvány társfinanszírozásával működik. Az arra alkalmas vállalkozások kaphatják meg egy alkalommal nyújtott, vissza nem térítendő támogatásként (100.000 €).
- A pénzügyi források mellett létezik más jellegű támogatás is. Mind pl. a regionális szintű támogató szerv, a Socail City Vienna (Bécs Társadalmi Város). Alapvetően tanácsadást és ismereteket nyújt. A meglévő társadalmi innovációk felkarolását szolgálja, illetve új, alulról építkező kezdeményezéseket támogat.

Az európai uniós források a 2014-2020-ig terjedő költségvetési időszakban Ausztria Foglalkoztatási Operatív Programjából származnak. Ezt a pénzügyi bázist elsősorban munkahelyteremtésre és a hátrányos helyzetű személyek munkaerő-piaci integrációjára fordítják.

Az ún. közösségi finanszírozás szintén az induló vállalkozásokat célozza. Ez egy kollektív forrásgyűjtési gyakorlat, amely egy új trendnek számít Ausztriában. Több közösségi finanszírozása platform is létezik, pl.: www.1000x1000.at - a kis- és középvállalkozások innovatív ötleteit támogatja; www.respekt.net - a civil szervezetek társadalmi projektjeinek közösségi finanszírozására specializálódott.⁸

Az adózás körében a személyi jövedelemadó, a társasági adó és az általános forgalmi adó szabályait vizsgáltam.

⁸ Katharina HANDLER et al.: Synthesis Report on Policy Niches and Benchmarking in the Danube Transnational Programme, 2017., SENSES 15-19. o.

Személyi jövedelemadó törvény⁹ értelmében, a mezőgazdaságból eredő jövedelem a gazdasági tevékenységből eredő jövedelmek csoportjába tartozik. A bevétel nagyságától függ, hogy kettős könyvelés vagy átalány szerint adózik az illető személy e tevékenysége után. A 130.000 €-t meg nem haladó mezőgazdasági egységérték kapcsán lehet a jövedelmet átalánnyal kiszámítani. Részleges átalány esetében 70%-os költségátalánnyal, állattartás kapcsán pedig 80%-os költségátalány kell a jövedelmet meghatározni -75.000 €-130.000 € közötti bevétel esetében. Teljes átalány esetében pedig 40%-is költségátalány alkalmazandó -75.000 €-t meg nem haladó bevételkor.

Az osztrák társasági adó¹⁰ mértéke 25%. A GmbH-k– mely a szociális gazdaság egyik jellemző jogi formája- is társasági adóköteles szervezeti formák, de minimál adót kell fizetniük, melynek mértéke a társaság törvényes minimál tőkéjének az 5%-a, azaz 1.750 €/év. Kedvezmény illeti meg 10 évig azokat a GmbH-kat, melyek 2013. június 30-a után jöttek létre. Ennek értelmében a megalakulástól számított első öt évben 500 €/év társasági adót kell fizetniük, az ezt követő öt évben az adó mértéke pedig 1000 €/év. A magánalapítványok mentesülnek a társasági adó fizetése alól, azonban ha elmulasztják közzétételi kötelezettségüket az adóhatóság felé (alapító okirat), akkor elesnek a mentességtől. Továbbá azok a társadalmi vállalkozások is mentesülnek a társasági adózás alól, melyek non-profit szervezetként működnek.

Az általános forgalmi adó¹¹ kapcsán két adókulcs létezik Ausztriában: általános (20%) és a kedvezményes adókulcs (10%, 13%). Azok a vállalkozók, akik mező- és erdőgazdasági tevékenységből befolyt éves forgalma nem haladja meg a 400.000 €-t és nem kötelesek könyvvizetésre, 10%-os kedvezményes adókulcs alapján adóznak. Áfa esetében is előfordulnak mentességet élvező szervezeti formák. Így, ha egy társadalmi vállalkozás non-profit szervezetként működik, nemcsak a társasági adó, hanem az Áfa fizetése alól is mentesül. Valamint azok a kisvállalkozások, melyek éves forgalma nem haladja meg a 30.000 €-t, szintén adómentességet élveznek.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A tanulmány végén a bevezetőben meghatározott három hipotézisemet kívánom összefoglalni, azok kapcsán a kutatás során milyen eredményre jutottam.

Első hipotézisem, miszerint Ausztriában létezik egy a szociális gazdaságot szabályozó jogszabály, megdőlt. A környező országok példája ellenére erre még nem került sor.

Második hipotézisem alapvetően bebizonyosodott. Jellemzően egyesületi és alapítványi formában működnek a szociális gazdasági tevékenysége végző szervezetek. A szövetkezeti forma bár előfordul, nem meghatározó jogi forma Ausztriában. E helyett a GmbH, azaz a korlátolt felelősségű társasági forma kedvelt még.

Végül, harmadik feltevésem szintén beigazolódott. Különböző támogatások vehetők igénybe, még hozzá három forrásból: állami és uniós támogatások, és az ún. közösségi finanszírozás. Az adózás esetében bár speciális, szociális gazdasági tevékenységekre vonatkozó kedvezmények, mentességek nem lelhetők fel az osztrák adózási szabályozás körében, a jellemző szervezeti formák esetében azonban megjelennek azok: pl. GmbH, magánalapítvány.

⁹ Szabályozza: BGBl. Nr. 400/1988 über die Besteuerung des Einkommens natürlicher Personen (Einkommensteuergesetz)

¹⁰ Szabályozza: BGBl. Nr. 401/1988 über die Besteuerung des Einkommens von Körperschaften (Körperschaftsteuergesetz)

¹¹ Szabályozza: BGBl. Nr. 663/1994 Bundesgesetz über die Besteuerung der Umsätze (Umsatzsteuergesetz 1994 - UStG 1994)

Összességében véve, a jogi szabályozás hiánya ellenére egy működő szektorral beszélünk. Humán és gazdasági szempontból is fontos szerepet tölt be, melyet sem a társadalom, sem a politikai döntéshozók nem hagyhatnak figyelmen kívül.

FOGLALKOZTATÁSI LEHETŐSÉGEK A MEZŐGAZDASÁGBAN*

*dr. Orosz Flóra***

*III. évfolyamos nappali tagozatos PhD hallgató
Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar*

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A KSH adatait vizsgálva a mezőgazdaság szerepe a foglalkoztatásban 4,8% volt 2018-ban, ami számszerűen 215 ezer főt jelentett. Ez a szám, bár az összes foglalkoztatottak számához (2018-ban összesen 4,5 millió fő foglalkoztatott volt) képest alacsony, mégis nagy jelentőséggel bír, hisz hazánkban a gazdaságnak fontos szerepét képezi a mezőgazdaság. A mezőgazdaság keretében megtermelt élelmiszer alapanyagok, élelmiszerek, egyéb nyersanyagok, ezek piaci értékesítése, feldolgozás után való értékesítése jelenti a mezőgazdaság jelentőségét, és ennek alapjául szolgáló munkavégzés.

Az agráriumban a mezőgazdasági tevékenységek és kiegészítő tevékenységek végzése valamilyen jellegű foglalkoztatási, munkavégzési jogviszonyt feltételeznek (kivételt képez, ha valaki saját, otthoni felhasználásra végzi azt), melyek a mezőgazdaság sokszínűsége révén széles palettájú, különböző jogágakban szabályozott munkavégzési viszonyok. A klasszikus munkajogi foglalkoztatási formák mellett egyre több atipikus munkavégzési jogviszony, valamint polgári jogi és szövetkezeti jogi munkavégzési jogviszony is megjelenik a mezőgazdaság keretében. A legtöbb esetben munkaszerződés keretében történik a munkavégzés, de a szociális szövetkezet tagjai tevékenységüket tagi munkavégzés keretében is elláthatják. A foglalkoztatás nemcsak tartós, határozott idejű lehet, hanem a mezőgazdaságban gyakran előfordul az ideányjellegű és alkalmi munkavégzés is. Továbbá előfordul az eseti jellegű, mellérendeltségi viszony alapján történő munkavégzés is, vállalkozási vagy megbízási szerződés keretében. Folyamatos munkavégzés jellemző az állattartás és a feldolgozóipar esetében, míg a növénytermesztés terén az ideányjellegű munkavégzés dominál. Speciális jogviszonyt képez a közfoglalkoztatás, mellyel szintén találkozhatunk az agrárium területén. A mezőgazdaságot is érintő társadalmi és gazdasági átalakulások révén új kezdeményezések is megjelentek az agrárium területén, melyek új típusú foglalkoztatást vonnak maguk után. Ezek esetében a mezőgazdasági tevékenységek végzése eszközként jelenik meg, a foglalkoztatás szociális jelleggel történik. Ide tartozik a közfoglalkoztatás, a szociális szövetkezet, a start szociális szövetkezet és a szociális farm keretében megjelenő munkavégzés.

Az állandó jellegű munkaviszony esetében az Mt. hatálya alá tartozó tipikus munkaviszony szabályait kell alkalmazni, amikor is a munkaviszony írásba foglalt munkaszerződéssel jön létre, melyben a felek munkaszerződésben határozzák meg a munkavállaló munkakörét, az elvégzendő feladatokat, a munkavégzés helyét és idejét. Azonban a mezőgazdaság keretében elsősorban az ideányjellegű munkavégzés a gyakoribb, a jelentősebb.

A tanulmány a fent megnevezett, mezőgazdaság keretében előforduló munkavégzési lehetőségeket vizsgálja – azok közül is az ideánymunka, a közfoglalkoztatás, a szociális szövetkezet, a start szociális szövetkezet és a szociális farm foglalkoztatási szerepét – nagyobb hangsúlyt fektetve azokra a foglalkoztatási jogviszonyokra, melyek valamilyen szociális célt töltenek be.

* A tanulmány „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.”

** Témavezető: Prof. Dr. Csák Csilla, intézeti igazgató, egyetemi tanár

AZ IDÉNYMUNKA

A növénytermesztés és a kertészet esetében főként idénymunka keretében foglalkoztatják a munkavállalókat. Az idényjellegű foglalkoztatást¹ pedig gyakran egyszerűsített foglalkoztatás keretében valósítják meg.² Az egyszerűsített foglalkoztatásról a 2010. évi LXXV. törvény (Eft.) rendelkezik, amely lehetővé teszi az idényjellegű és alkalmoszerű foglalkoztatást,³ ezen belül is kifejezetten a mezőgazdasági idénymunkát⁴. A mezőgazdasági idénymunka az év valamely időszakához vagy időpontjához kötődik, amely évente maximum 120 napot ölelhet fel. Mezőgazdasági tevékenység alkalmi munka keretében is végezhető, ami szintén határozott időt ölel fel – évente maximum 90 nap –, de az az év bármely szakaszában teljesíthető. A jogviszony nevéből adódóan egyszerűbb és rugalmasabb szabályokon alapuló foglalkoztatásról van szó az Munka törvénykönyve (Mt.) szerinti munkavégzéshez képest, amelyben a munkáltatót könnyített adminisztrációs feladatok és közterhek terhelik.⁵ A munkaszerződést szóban is megkötötték, vagy a törvény mellékletében szereplő blanketszerződés alapján, de az érvényességéhez a NAV felé való bejelentés szükséges.

Ennél a foglalkoztatási formánál szociális cél nem fedezhető fel, ugyanis célja az, hogy a munkáltató egyszerűsített feltételek mellett foglalkoztathasson munkavállalókat meghatározott időszakok esetében, meghatározott munka elvégzésére. Bár az egyszerűsített foglalkoztatásról külön törvény rendelkezik, idénymunkát a munkavállaló munkaviszony keretében is létesíthet, az Mt. szabályai szerint. Ekkor a munkaviszony kizárólag írásba foglalt munkaszerződéssel jön létre. Az idénymunka meghatározott időszakhoz, időponthoz való kötődése révén határozott időre jön létre a szerződés, ami maximum 5 év lehet. Ebben az esetben a munkáltatót nem illetik meg azok az adminisztrációs könnyítések, mint az egyszerűsített foglalkoztatásnál.

A következőkben a tanulmány azokat a mezőgazdasági foglalkoztatási lehetőségeket taglalja, melyekben szociális cél is megjelenik.

KÖZFOGLALKOZTATÁS

Mezőgazdasági tevékenységek végzése közfoglalkoztatás⁶ keretében is megvalósulhat, amely állami befolyás mellett működő, támogatott jogviszony. Alapvetően a közfoglalkoztatási jogviszony sokban hasonlít a határozott idejű munkaszerződésen alapuló foglalkoztatáshoz (pl. megilleti szabadság a közfoglalkoztatottat, tb ellátásra jogosult), és az Mt. szabályait kell alkalmazni bizonyos eltérésekkel, azonban ez nem munkaviszony, hanem közfoglalkoztatási

¹ Részletesen lásd: MÉLYPATAKI Gábor: A mezőgazdasághoz kapcsolódó idényjellegű és közfoglalkoztatási jogviszonyok jellemzői. Agrár- és Környezetjog, 2017/23. szám, 79-84.

² Fontos megjegyezni, hogy a munkáltató nemcsak egyszerűsített foglalkoztatás keretében foglalkoztathatja a munkavállalót idénymunka kapcsán, hanem munkaviszony keretében, munkaidőkeret alkalmazása által is. Idényjellegű munkák körében a munkáltató általában nem tud egyenlő munkaidőbeosztást alkalmazni, tekintettel az elvégzendő munka jellegére és mennyiségére, így munkaidőkeret formájában rendelheti el az egyenlőtlen munkabeosztást. A munkaidőkeretre vonatkozó szabályokat a Munka törvénykönyvének 93-96. § tartalmazza. A munkaidőkeret alkalmazása azonban problémát vet föl a mezőgazdasági foglalkoztatásban, hiszen az nem biztosít hosszú távú, állandó jellegű munkavégzést. Ezzel kapcsolatban a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara is felszólalt. Lásd: <http://technika.gmgi.hu/mezogazdasagi-technika/hirek-aktualitasok/rugalmasabb-munkaidot-az-agrariumba> (2019.12.19.) A munkaidőkeret részletesebb tárgyalása nem képzí jelen tanulmány részét.

³ Eft. 1.§

⁴ Eft. 2.§ 1.: „a növénytermesztési, erdőgazdálkodási, állattenyésztési, halászati, vadászati ágazatba tartozó munkavégzés, továbbá a termelő, termelői csoport, termelői szervezet, illetve ezek társulása által a megtermelt mezőgazdasági termékek anyagmozgatása, csomagolása - a továbbfeldolgozás kivételével - feltéve, hogy azonos felek között a határozott időre szóló munkaviszony időtartama nem haladja meg egy naptári éven belül a százhusz napot”

⁵ A könnyítések ellenére azonban sokszor visszaélnek a munkáltatók az egyszerűsített foglalkoztatás szabályaival: nem jelentik be a munkavállalót, és így próbálják meg elkerülni az adófizetést.

⁶ A 2011. évi CVI törvény rendelkezik a közfoglalkoztatásról

viszony. 2011-ben tettek kísérletet hazánkban a közfoglalkoztatás mezőgazdasági tevékenységekre való kiterjesztését, amely mintaprogramot Heves megyében indítottak el. Mivel a mintaprogram sikeresnek bizonyult,⁷ így területi hatályát kiterjesztették az egész országra. Ennek nyomán 2011 óta a hátrányos helyzetű települések önkormányzatai startmunka programokban vehetnek részt, melyek a közfoglalkoztatási programok „zászlóshajójaként” aposztrofálhatóak. Ezeknek a programoknak a célterületei tehát kifejezetten a hátrányos helyzetű kistérségek⁸ és a hátrányos helyzetű települések⁹, ahol tartósan magas a munkanélküliség és szociális problémák jellemzőek.¹⁰ A népszerűséget a különösebb képzettséget nem igénylő, rászorultakat felkaroló munkalehetőség okozta, még ha a fizetés alacsonyabb is a minimálbérnél. Területi szempontból azonban koncentráltak a mezőgazdasági közfoglalkoztatási programok, mivel főként a tiszántúli megyékben jelentősek. Ha a statisztikai adatokat megnézzük, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy bár fontos a mezőgazdasági közfoglalkoztatás, de a közfoglalkoztatás egészét tekintve mégsem túl jelentős (17%). Ennek oka azok a korlátozó tényezők, hogy a közfoglalkoztatónak saját földterületén kell megvalósítania a foglalkoztatást, illetve a földterület nagysága meghatározza a közfoglalkoztatottak létszámát is.¹¹

A startmunka programokban fontos szerepet töltenek be a mezőgazdasági programok, melyek keretében a települések közfoglalkoztatottjai növénytermesztéssel, állattartással foglalkozhatnak. A megtermelt és előállított termékek elsősorban, rövid ellátási láncon belül, a helyi közösség szükségleteit elégíti ki a közétkeztetésben és a településüzemeltetésben történő hasznosítás, felhasználás által.¹² Egyes településeken az áruk tartósításával és feldolgozásával is foglalkoznak, amihez kisüzemeket létesítenek. Valamint egyre több település próbálkozik a piacon való értékesítéssel is.¹³ Ezek a mintaprogramok hosszabb időtartamú (12 hónap) és teljes munkaidős foglalkoztatást biztosítanak a rászorulóknak, de a programok és általánosságban véve a közfoglalkoztatás hosszú távú célja nem a programban való benntartás, hanem az elsődleges munkaerőpiacra való kikerülés. A közfoglalkoztatás elsősorban tehát egy átmeneti foglalkoztatási lehetőséget biztosít.

2011 óta a „segély helyett munka” elv érvényesül a közfoglalkoztatás keretében, melynek értelmében a közfoglalkoztatás a rászorulóknak munkát kínál, nem pedig csupán pénzbeli juttatást. Az elv erőteljes szociális jelleget hordoz magában, ami egy hármas célkitűzésben realizálódik: 1) a munkaerőpiacon hátrányban lévők – alacsony iskolai végzettségűek, tartósan munkanélküliek, megváltozott munkaképességűek, roma származásúak – foglalkoztatásának növelése; 2) az álláskereső aktivitás fokozása; 3) az elsődleges munkaerőpiacra vissza/belépés.¹⁴ Tehát lehetőséget biztosít azoknak, akik máshogy nem biztos, hogy találnának munkát, mert alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, vagy kiesetek a gyakorlatból, vagy, mert hátrányos helyzetűek.

A közfoglalkoztatás és az egyszerűsített foglalkoztatás kapcsán itt érdemes megjegyezni, hogy sokáig egymásnak konkurenciát jelentettek, főként május 1-je és október 31-e közötti

⁷ A mintaprogram sikerességét bizonyítják a statisztikai adatok. A startmunka programokban foglalkoztatottak száma 2011 után folyamatosan növekedtek, a legtöbben 2016-ban dolgoztak a mintaprogramban. A statisztikai adatokat lásd: <http://kozfoglalkoztatas.bm.hu/> (2019.12.10.)

⁸ A 290/2014. (XI. 26.) Korm. rend. rendelkezik a hátrányos helyzetű kistérségek köréről.

⁹ A 105/2015. (IV. 23.) Korm. rend. rendelkezik a hátrányos helyzetű települések köréről.

¹⁰ KOÓS Bálint: Közfoglalkoztatás a mezőgazdaságban. Tés és Társadalom, 2016/3. 49-50.

¹¹ KOÓS i.m. 52-54.

¹² Módszertani Kézikönyv II. – Szociális szövetkezetek az átalakulástól a fenntartható működésig. 61-62. <http://piactars.hu/uploads/files/documents/modszertani-kezikonyv-II-2014.pdf> (2019.12.15.)

¹³ A piaci értékesítés azonban konfliktushoz vezethet, piacszűréshez idézhet elő, mivel a közfoglalkoztatás keretében állami támogatásból valósul meg a termékek előállítása, addig más piaci szereplők önforrásból állítja elő termékeit és értékesíti azokat. Ennek a problémának a megoldására szolgál, ha az önkormányzatot mindezt szociális szövetkezet keretében valósítanak meg, amely lehetőség ellenben nem vonzó az önkormányzatok számára.

¹⁴ Módszertani Kézikönyv II. i. m. 61.

időszakban, amikor nagy szükség van a munkavállalókra az időnyomok elvégzéséhez, de a közmunkaprogram elszívta a munkavállalókat. Ezt a problémát oldotta fel a közfoglalkoztatási törvény módosítása, amely 120 napra fizetés nélküli szabadságot engedélyez határozott idejű munkaviszony létesítése céljából.¹⁵ Így nem kizárt az, hogy egy közfoglalkoztatott időnyomát végezzen.

A SZOCIÁLIS SZÖVETKEZET FOGLALKOZTATÁSI JELLEMZŐI

A közfoglalkoztatáshoz hasonlóan a szociális szövetkezet esetében is fontos szerepet tölt be a mezőgazdasági munkavégzés. A szociális szövetkezet célját a törvényi definíció határozza meg: a hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételeket teremtése és szociális helyzetük egyéb módon való javítása. Tehát a szövetkezet keretében megvalósuló foglalkoztatás szociális célú, miszerint azoknak az aktív korúaknak nyújt segítséget, azokat juttatja jövedelemhez és javítja szociális helyzetüket, akik valamilyen szociális ellátásban részesülnek, akik számára nehézséget jelent munkát találni, de alkalmasak a munkavégzésre. Számuk az utóbbi években jelentősen megnövekedett, főként a rendelkezésre álló pályázati lehetőségeknek köszönhetően. Földrajzilag, a közfoglalkoztatáshoz hasonlóan a hátrányos térségekben, főként az észak-magyarországi, dél-alföldi és észak-alföldi régiókban domináns.¹⁶

A szociális szövetkezet tevékenységeit tekintve, annak jelentős része foglalkozik mezőgazdasági tevékenységek végzésével: növénytermesztési, állattartási tevékenységekkel és ehhez kapcsolódóan feldolgozással is.¹⁷ Továbbá a termékek értékesítése is a tevékenységi körben szerepel. Az általános munkavégzési formáktól eltérően a szociális szövetkezet speciális foglalkoztatási formája a tagi munkavégzés, amely egy önálló, atipikus jogviszony. Ilyen tagi munkavégzés keretében pedig kifejezetten azok foglalkoztathatóak, akik 3 hónapja regisztrált álláskereső, vagy 3 hónapja közfoglalkoztatási jogviszonyban állnak.¹⁸ A tagi munkavégzés tehát szorosan kapcsolódik a közfoglalkoztatáshoz.

Összevetve a közfoglalkoztatással megállapíthatjuk, hogy hasonló célt fogalmaznak meg, a szociális szövetkezet a közfoglalkoztatás egy továbbgondolásának, továbblépési lehetőségének tekinthető. A közfoglalkoztatásból kikerülő, munkatapasztalattal rendelkezők számára – más lehetőség hiányában – megfelelő megélhetést biztosíthat a szociális szövetkezetben való foglalkoztatás, kilépve ezáltal az elsődleges munkaerőpiacra.¹⁹ A szociális szövetkezetben való munkavégzés összekapcsolódhat továbbá az egyszerűsített foglalkoztatással is, amikor a szövetkezet alkalmi vagy időnyomára foglalkoztat munkavállalót. Ekkor az egyszerűsített foglalkoztatásról szóló törvény szabályait kel alkalmazni.

A szociális szövetkezetek körében kell említést tenni a start szociális szövetkezeetről, a 2019. július 10-től létező új szövetkezeti típusról, amely szintén fontos szerepet tölthet be az elkövetkezőkben a mezőgazdasági foglalkoztatásban. Nemcsak a szociális szövetkezet egy új csoportjáról van szó, hanem egyben a közfoglalkoztatás alapjain megalakult önálló szövetkezeti típusról. A start szociális szövetkezet alapításában és működésében is részt kell vennie közfoglalkoztatónak minősülő önkormányzatnak, továbbá az alapítók között közfoglalkoztatott

¹⁵ ORBÁN, Szabolcs Gergely – SZABADOS, György: Mezőgazdaság és időnyom – sajátosságok és kilátások. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 2017/4. szám, 419-422.

¹⁶ SZEMÁN Judit: A szociális szövetkezetek működésének tapasztalatai Magyarországon. In: Torgyik Judit (szerk.): *Néhány társadalomtudományi kutatás és innováció*. International Research Institute, Komarno, 2018. 60-68.

¹⁷ Az egyes ágazatok területi megoszlásáról részletesebben lásd: Dr. TÉSITS Róbert – ALPEK B. Levente – KUN Antigné: *Az új típusú szociális szövetkezetek területileg eltérő foglalkoztatási szerepe*. *Területi Statisztika*, 2015/3. szám, 254-272.

¹⁸ MÉLYPATAKI Gábor: Sajátos foglalkoztatási viszonyok a szövetkezetekben. In: Karlovitz János (szerk.): *Tanulmányok a kompetenciákra épülő, fenntartható kulturális és technológiai fejlődés köréből*, International Research Institute, Komarno, 2019. 23-27.

¹⁹ Módszertani Kézikönyv II. i. m. 63-64.

személynek is kell lennie. Tagok között közfoglalkoztatott személynek, vagy álláskeresőnek is kell lennie. Funkciója az, hogy keretei között továbbvitelre kerüljön a közfoglalkoztató önkormányzat és közfoglalkoztatottjai közötti viszony annak érdekében, hogy a korábban közfoglalkoztatott személy a közfoglalkoztató önkormányzat közreműködésével részesülhessen foglalkoztatásban a start szociális szövetkezetben.

A SZOCIÁLIS FARM KERETÉBEN REALIZÁLÓDÓ FOGLALKOZTATÁS

Végezetül a tanulmány a szociális farmok szerepét tárgyalja a mezőgazdasági foglalkoztatásban, amely az állami szociális szolgáltatások és foglalkoztatási lehetőségek esetén felmerülő hézagokat, hiányokat igyekszik kitölteni. Nem egy új foglalkoztatási formával állunk szemben, hanem a meglévő szabályokra épül a farm keretében megvalósuló foglalkoztatás. Azonban jellegében más, és sokkal komplexebb. Egy olyan tevékenységi forma, amely mezőgazdasági és kiegészítő tevékenységek végzése által biztosítja a hátrányos helyzetű személyek foglalkoztatását. Célja és tevékenysége is sokban hasonlít a szociális szövetkezet és közfoglalkoztatás jellegéhez, de annak megalapítása, működése, tevékenysége köre és célja is szociális. A mezőgazdasági tevékenységek által való foglalkoztatás eszközül szolgál ezeknek az embereknek az integrációjához.²⁰

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

A tanulmány a mezőgazdaság keretében jellemző foglalkoztatási jogviszonyokat vizsgálta. Ezen belül is az idénymunkát vette számba, amely a mezőgazdaság esetében nagyon gyakori. Bár szociális cél nem fedezhető fel ennél a foglalkoztatási formánál, célja a foglalkoztatás egyszerűsítése az idénymunkák elvégzésekor. A tanulmány további része azokat a munkavégzési lehetőségeket vette számba, melyek esetében már szociális céllal is találkozunk, így a közfoglalkoztatást, a szociális szövetkezet és a szociális farm keretében való foglalkoztatást. Összességében elmondható, hogy valamennyi munkavégzési lehetőség esetében jelentős szerepet tölt be a mezőgazdasági tevékenységek végzése, ami továbbra is fontos részét képezi a gazdaságnak.

²⁰ Részletesebben lásd: CSÁK Csilla – KENDERES György: Hátrányos helyzetű személyek foglalkoztatási lehetőségei és annak bizonytalanságai a mezőgazdaságban. In: Homoki-Nagy Mária - Hajdú József (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2016. 141-152.

THE DEVELOPMENT OF THE FRENCH JURY IN THE 19TH CENTURY

*dr. Márta Pápai**

*IVth year, full-time Ph.D. student,
University of Szeged, Faculty of Law*

INTRODUCTION

It was the French Revolution that created the basis for establishing the French jury system and its origin can be contributed to the ideas of political philosophers whose aim was to reform the administration of justice in the Age of Enlightenment. Although many French authors claim that the French jury system based on Carolingian and Merovingian pattern, the effect of the English system cannot be denied.¹ Initially, they followed the English system, but later, they started to differ from its rules and they formed it in their own image.²

The necessity of the introduction of the jury system was a controversial issue at the end of the 18th century and at the beginning of the 19th century.

According to Robespierre, it was incontestable that jurors were one of the most important pillars of liberty and without this legal institution, we cannot talk about a liberal country regardless of its constitution.³

In 1789, there was an idea to change radically the whole criminal procedure law and finally, in 1791, the National Constituent Assembly approved some acts which resulted in the establishment of the grand jury („jury d'accusation”) and the trial jury („jury de jugement”).⁴ A Decret of 1791 introduced the „jury d'accusation” which was similar to the grand jury: it consisted of eight jurors and if three jurymen voted in favour of the accused, the proceeding terminated. This kind of imitation of the grand jury was not compatible with the character of the French nation and French customs, so it was abolished in 1809.⁵

However, the implementation of an Anglo-Saxon legal institution in the continental French legal system was not feasible without having to deal with some (legal) barriers. The question of jury has been subject to political discussions for a long time, its assessment was contradictory not only in political, but also in social life. In my essay, I use the method of „law in context”, so besides the legal factors, I will also examine the political, philosophical and social environment which enabled the introduction of the jury system in France.

THE RECEPTION OF THE FRENCH JURY SYSTEM IN SOCIAL AND LEGAL LIFE

Several legal philosophers supported the introduction of this legal institution, for example, Montesquieu expressed his sympathy in his book entitled „The Spirit of the Laws”: he endorsed that people who got replaced within a short time could participate in making judgments as jurors such as in English law. The jury incorporated the popular sovereignty and at the same time, it was the symbol of democracy.⁶

* Academic supervisor: Dr. Elemér Balogh, Ph.D., habil, professor, Head of Department

¹ BADÓ Attila: A francia esküdtzékkel kapcsolatos dilemmák In. Acta Juridica et Politica, Tomus LVII. Fasciculus 1., Szeged, 1999. 3.

² GORPHE, François: Reforms of the Jury-System in Europe: France and Other Continental Countries, 1936 In. Journal of Criminal Law and Criminology, Volume 27 | Issue 2 Article 1. 155.

³ http://rcweb.luedld.net/rc4/19_OGX%20Korichi%20aleb_F_Ok.pdf 1. (15 October 2016)

⁴ P.HANS, Velerie-M. GERMAIN, Claire: The French Jury at a Crossroads, 86 Chi.-Kent L. Rev. 737, 2011, (<http://scholarship.law.ufl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1232&context=facultypub> P. HANS M.), 740.

⁵ Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/25100109> (19 November 2019) 103.

⁶ P. HANS - M. GERMAIN op. cit. 740.

In the practice, the opinion of the Courts of Appeals was also divided: twelve opposed, five supported its maintenance, five remained neutral, three submitted observations to the bill, two gave equivocal opinion about this question.⁷

As regards criminal courts, twenty-three passed remarks on this legal institution, but they did not take a position in this issue, twenty-six opposed its creation and twenty-six supported its maintenance.⁸

Moreover, publicists did not have a united stand, while M. Bourguignon argued for the jury, M. Gach said the following: „(...) *I undertake to prove that the institution of jury is only a philosophical dream, its realization is impossible here. Although France, (from another point of view), is full of honourable and precious people, French people will never become good jurors, the obstacle resides in the character of the French nation, in the methods, in the sins and in the national virtue*”.⁹

Why was this legal institution incorporated in the Code of Criminal Examination of 1808? Napoleon took his stand on the side of highly qualified judges, but finally he maintained juries, because it was the child of the French Revolution, so he did not dare to abolish them. At the same time, he set up military courts, namely the „cour spécial” which adjudicated mainly on political offences, because he did not want to give these cases into the hands of non-professionals.¹⁰ On the one hand, Napoleon sustained the jury system despite of the fact that many official judges criticised it (because of its Anglo-Saxon origin, revolutionary ideas, inexperience of jurors), on the other hand, he considerably restricted their power. The jury could only proceed in trial stage, but before this procedural phase, three authorities examined the case: the public prosecutors, the examining magistrates and the „chambres de mises en accusation”.¹¹

Later the jury of Napoleon received a considerable criticism, for example from Carmignani, who reproached that social classes had too significant role in the selection of the jury according to the Code of Criminal Examination of 1808, furthermore, the lists of jurors were drawn up by prefects and he criticised that Napoleon offered a reward for jurors who made a lot of condemnatory judgments.¹²

THE COMPOSITION OF THE FRENCH „COUR D’ASSISE”

The „cour d’assise” was divided into two limbs, the jury, which consisted of non-professionals and the magistrature, which was the professional part of the institution. Initially, five professional judges participated in the work of the magistrature, later, this number was reduced to three in 1831.¹³ The French jury composed of twelve jurors.¹⁴ The role of the jury and the magistrature was different: while the jury decided whether the accused was guilty or not, the magistrature was responsible for the compliance of the decision with the current legislation.¹⁵

Later, the French jury started to resemble to the German system, because the revolutionary idealism had introduced too rigorous sanctions and as the legislators wanted to exclude judicial

⁷ M. DONOVAN, James: Magistrates and Juries in France, 1791-1952 In. French Historical Studies, Vol. 22, No. 3 (Summer, 1999), Duke University Press, 467.

⁸ M. DONOVAN op. cit. 472.

⁹ M. DONOVAN op. cit. 477- 478.

¹⁰ P. HANS - M. GERMAIN op. cit. 744.

¹¹ M. DONOVAN op. cit. 381-383.

¹² CARRARA, Francesco: A büntető jogtudomány programja. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-hivatala, Budapest, 1879. 283.

¹³ Code d’Instruction Criminelle, Article 252-253, M. F. Boeuf: Sur le droit pénal (Code pénal et Code d’Instruction Criminelle), Neuvième édition, revue et augmentée, Contenant les lois nouvelles jusqu’au 1er novembre 1881, Paris, Dauvin Frères, Libraires-éditeurs, 26, rue Soufflot, 1882. 336.

¹⁴ Code d’Instruction Criminelle, Article 393

¹⁵ M. F. BOEUF op. cit. 335.

subjectivity, the mitigation of these penalties was quasi impossible. As a consequence, jurors often acquitted the accused because they could only make a decision about his guiltiness and they thought that without mitigating circumstances, these sanctions were too strict for the accused. For example, the law imposed capital punishment or forced labour in the event of minor offences which scandalized the jurors and they voted in favor of the accused even if his culpability was evident, because that was the only manner to save his life. For example, there was a lot of acquittals in case of abortion, infanticide and bigamy and the laws in the 1830s and 1850s could not impede this tendency. In spite of the fact that they changed the share of the votes and jurors got the right to evaluate the circumstances in a restricted way (in 1832), the fundamental problem has not been resolved for a longtime.¹⁶

JURY SELECTION PROCEDURE

The most crucial problem in connection with the jury selection was that only some social classes could participate in the jury's work, in other words, a lot of people were excluded from the jury list. We can affirm that the concerning dispositions followed the changes of the actual political rules, namely the changes of the voting rights. After the revolution, it was openly declared that the adjudication was the prerogative of wealthy people and this statement was pertinent in the Napoleonic era too.¹⁷

If somebody wanted to become a juror, he had to satisfy the requirements of the „Code d'Instruction Criminelle” (Code of Criminal Examination of 1808), namely: he had to attain the age of 30, he had to enjoy his full civil and political rights, moreover, the Code determined some professional and financial restrictions, for example: jurists, doctors, those who obtained their degree in Literature, notaries and those who worked in public administration and their income was equal to or higher than 4000 francs could be added to the jury list.¹⁸

During the Restoration, the voting right was the determining factor at the jury selection and although its rules were mitigated and more people could participate in this selection procedure than in the Napoleonic era, slightly more than 100 000 people were taken into account as jurors. This small number can be explained by the high financial quota which was substantially reduced in 1831. Thanks to this amendment, the above mentioned number increased to 250 000. The main milestone was the introduction of the universal suffrage which had a great impact on the jury selection: the decree of 1848 declared that everybody could be the member of the jury who attained the age of 30 and who fully enjoyed his political rights provided that he did not fall within one of the grounds for exclusion, for example, illiterate people and domestic workers were excluded. After the failure of the Revolution of 1848, Napoleon III could not abolish the universal suffrage and a radical change was not feasible, so he had to find another way to restrict the requirements relating to the jurors. In addition to the preceding criteria, he introduced professional, mental and moral grounds for exclusion, for example the perpetrators of defamation could not become jurors because they did not comply with the necessary moral requirements.¹⁹

THE COMPETENCE OF THE FRENCH „COUR D'ASSISE”

Only certain offences were submitted to the jury: some proceedings against the Press, certain crimes against the public interest such as coining, the forging of banknotes, bribery, corruption

¹⁶ BADÓ op. cit. 6.

¹⁷ BADÓ op. cit. 4.

¹⁸ Code d'Instruction Criminelle, Article 381-382.

¹⁹ BADÓ op. cit. 4-5.

of public officials, assassination, murder with premeditation, suicide, rape, offences against children under thirteen, infanticide, robbery with violence, etc.²⁰

As I have already mentioned, Napoleon conferred the most significant political offences to the competence of the „cour spécial”, for example: the crimes of vagabonds, assassinations or smuggling committed with weapons, armed rebellion, etc.²¹

THE PROHIBITION OF COMPLEX QUESTIONS IN THE FRENCH JURY SYSTEM

One of the most outstanding failures of the French jury was that it placed too much emphasis on the importance of facts and factual questions and their number was growing so excessively that finally, the opposing facts encumbered the jurisdiction. In France, the annulment of the verdicts was generally attributable to the erroneous or defective questions.²² Another annoying problem was that jurors were strictly bound by the questions of the president. The English system has never used this method, because it would have endangered the principle of legal certainty.²³

Questions had a huge impact on the verdict, posing the right question was crucial to make a well-based decision. A law of 1836 introduced the prohibition of complex questions, it declared that jurors had to vote with separate ballots in writing in the following order: first of all, they examined the main fact, then the aggravating circumstances, after that the exonerating circumstances, the criminal liability and finally the mitigating circumstances.²⁴

THE OATH

As the Hungarian name of the legal institution indicates, jurors had to take an oath which had to be recorded in the minutes. The abandonment of the prescribed formula led to the nullity of the whole procedure and jurors could not make a verdict, so the oath created the right to adjudicate. (Cass. 14 sept. 1820, 1er juill. 1824, 12 fév. 1825). But there was an exception to this rule: if somebody could not take the oath for religious reasons, he could demand the use of the habits which corresponded to his cult, to his religion (Cass. 10 juill. 1828).²⁵

The oath had a constituent effect, it created the right to adjudicate, so it was not a simple formality. As we can see, the oath had an important role in this era. Apart from the fact that it was obligatory, it made the procedure more exalted, the jurors could better realize the importance of their mission and they could better understand the meaning of impartiality.

CONCLUSION

At first, the French jury was the simple imitation of the English model, but later they started to depart from its rules and they tried to eliminate its deficiencies. In addition, the changes in social circumstances required the amendment of the original system.

²⁰ Montluc, M. LÉON: Criminal Procedure in France and England, Journal of the Society of Comparative Legislation, Vol. 12, No. 1 (1911), Published by: Cambridge University Press on behalf of the British Institute of International and Comparative Law, 171.

²¹ Code d'Instruction Criminelle Article, 553-554

²² RESŐ Ensel Sándor: Az esküdtszék Magyarországon, Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1867. 23-24.

²³ RESŐ op. cit. 25.

²⁴ VILLEY, Edmond: Précis d'uncours de droit criminel, A. Durand et Pedone-Lauriel, Éditeurs, 9, rue Cujas (Anciennerue des grès), Paris, 1877. 389.

²⁵ HÉLIE, M. Faustin: Pratique criminelle des cours et tribunaux, Résumé de la jurisprudence sur les Codes d'Instruction Criminelle et Pénal, Première partie Code d'Instruction Criminelle, Imprimerie et librairie générale de jurisprudence, Marchal, Billard et Co, Imprimeurs-Éditeurs, Libraires de la cour de cassation, Place Dauphine, 27, Paris, 1877. 527.

The introduction of this legal institution can be attributable to the disappointment in professional judges as they became isolated from the real world, moreover, the separation of the judicial and the executive power was not realized in practice. However, jurors were not infallible, they also made mistakes and if the president of the jury asked the wrong question, the verdict was not more rightful than the judgment of a professional magistrate. Although the legislators aimed at creating an impartial legal institution, it is not sure that the jury has always acted more impartially than the courts' judges.

As regards the maintenance of the jury, from the point of view of Napoleon, he satisfied the request of the French nation, he sustained the jury system, but he manipulated it to his own advantage: he excluded the majority of French people from the jury lists, and he restricted significantly their competence. All in all, the jury served as a golden mean between the peoples' demands and the sovereigns' interests.

Although the number of the jurors and the jury selection procedure changed over the centuries, the principal rules have remained unchanged and the „cour d'assise” still exists in France: its rules can be found in the French penal procedure code currently in force in France.

MUNICIPALITIES IN THE 21ST CENTURY*

*dr. Ritó Evelin***

3rd year full time PhD student

University of Miskolc, Faculty of Law

INTRODUCTION

This study focuses on the autonomy of local governments, the functioning of local communities and the enforcement of the right to self-government. Seven years ago the Fundamental Law of Hungary entered into force on 1 January 2012. Constitutional rules are made with the need for durability, but I think this is enough time for the effects of the new regulation to be felt. In the study I would like to examine the issue of the autonomy of local governments and the regulation of the right to self-government.

THE EUROPEAN CHARTER OF LOCAL SELF-GOVERNMENT

During the political, economic and social changes of 1989-1990 there was a demand in Hungary for the establishment of a local government system replacing the council system in Hungarian administration. The European Charter of Local Self-Government has had a major impact on the efforts to establish a self-government system. Hungary was the first Central and Eastern European country to adhere to the principles of the Charter. These principles have been incorporated into the provisions of Act LXV of 1990 on Local Government (hereinafter referred to as Local Government Act) and Act XV of 1997 on the promulgation of the Convention on the European Charter of Local Self-Government signed at Strasbourg on 15 October 1985 made it the part of the legal system. The preamble states that local governments are one of the basic institutions of any democratic system in which citizens can exercise their right to participate in public affairs. This right is one of the democratic principles adopted by all member states of the Council of Europe, which can be enforced most directly at local level.¹

An effective administrative structure close to the citizens can only be ensured if the municipalities have effective powers. The Charter defines the concept of local government, which means the right and ability of local authorities to regulate and manage a substantial part of local public affairs. The Charter defines the concept of local government, which means the right and ability of local authorities to regulate and manage a substantial part of local public affairs in their own sphere of interest, in the interest of the local population, in the interest of the local population. Article 3 states that this right may be exercised by councils or bodies whose members are elected by free, direct and secret ballot, which may be exercised by universal suffrage and which may also have executive bodies responsible for them. Only the democratically created decision-making bodies can enjoy broad autonomy.²

The establishment of tasks must be primarily a constitutional or statutory provision, but this does not preclude municipalities from exercising exceptionally specific responsibilities and powers. Signatory states must also provide a guarantee to ensure that local public affairs are undertaken. The competence of the municipality is generally complete and exclusive, which

* This research was Supported by the ÚNKP-19-3-I. New National Excellence Program of the Ministry of Human Capacities”

** Supervisor: Zsolt Czékman head of department associate professor

¹ PÁLNÉ KOVÁCS Iлона – TUKA Ágnes – SCHMIDT Andrea – VADÁL Ildikó – KÁKAI László: Regionalizmus és területi kormányzás, PTE, Budapest, 2011. 84 – 88.

² EURÓPA TANÁCS INFORMÁCIÓS ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT: Az Európa Tanács Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa (letöltve innen: <http://www.europatanacs.hu/index.php?workSpace=pages&id=42&langId=1>- 2019. január 2.)

ensures that it cannot be divested or restricted by state (central) bodies. From the point of view of a democratic state governed by the rule of law, local governments must be consulted on matters of direct concern to them. It is also guaranteed to ask for their opinion or to have a local referendum in order to change the area of operation and administrative boundaries of the local governments.³

The European Charter of Local Self-Government cannot be ignored when negotiating local self-government, as it was crucial to the judgment of self-government and is still of particular importance in the process of judging the rules of the Act CLXXXIX of 2011 on Hungarian Local Governments (hereinafter referred to as: Hungarian Local Government Act) and the legislation related to the performance of municipal duties.⁴

CONTENT OF THE RIGHT TO SELF-GOVERNMENT⁵

The establishment of a democratic system of local governments was a very important element of the change of regime, therefore the first task of the Parliament was to lay down in the Constitution the conditions of the exercise of local power - the rights and rules of local governments and to legislate for local governments and thus determine the most important framework for the exercise of local power. It was a key political objective to ensure the right of local self-government to the voters of all municipalities. Local governments are important constituents of the state organization with a wide range of tasks and powers and a high degree of autonomy in the exercise of local democratic power, and as a result, both the Constitution and the Fundamental Law define the legal institution.⁶ During the preparation of the municipal system, more elements were incorporated into our system of public law than was strictly necessary under the rules of the Charter. The Local Government Act seeks to give full effect to the fundamental rights contained in the Charter.⁷

In accordance with the provisions of the Charter, clarification of the substance of the right to self-government and the establishment of powers was a precondition. In the case of municipalities, the parties concerned agreed that municipal voters should have the right to self-government. Since the 1980s, there has been a European tendency to decentralize public tasks, but among the European local governments we can say that our local governments have become the most responsible local governments. The Local Government Act established the principle of differentiated allocation of powers, but unfortunately, the legislator has not applied it successfully in practice. For more than two decades, the Local Government Act defined the rules of operation of local governments and further consolidated local government in the Hungarian state organization. During the application of the Local Government Act problems were constantly emerging that urged a rethink of the role and functioning of local governments. The new solution was urged by the small-village settlement structure of the country, the territorial distribution of the population and the fact that due to the different economic

³ Florence BENOIT-ROHMER – Heinrich KLEBES, Council of Europe Law. Towards a Pan-European Legal Area, Council of Europe, 2005, 94 – 98.

⁴ SIKET Judit: A helyi, területi önkormányzatok közigazgatási autonómiája Magyarországon, PhD értekezés, 2017., http://doktori.bibl.u-szeged.hu/3950/1/Siket_Judit_ertekezes.pdf, 2018. január 5.

⁵ This chapter based on BARABÁS Zoltán – BEKÉNYI József – DEÁK László – FARKAS László – FEJÉR László – GYŐRPÁL Elemér – HOLCZREITER Marianna – HORVÁTH Marianna – HORVÁTH Tamás – KÓNYA László – KISS Klára – MAKKAI Anikó – MÓROCZA Zsófia – MUSKE Eszter – PAPP Emese – PINTÉRNÉ VÍG Ilona – PUSZTAI Adél – SIMON Barbara – SZÁMADÓ Róza – SZENDI-STENGER Hajnalka – TÓTH Ferenc – VADÁSZNÉ EGEGI Mária – VASS György: Nagy önkormányzati kézikönyv, Belügyminisztérium, Budapest, 2014.

⁶ NAGY Marianna: A helyi-területi önkormányzatok és az Alaptörvény, Közjogi Szemle, X. évfolyam 4. szám, 2017/4. 16 – 21.

⁷ NAGY: i.m. 18.

performance of the local governments there were very big differences in the performance level of the individual municipal and county governments.

The adoption of the Hungarian Local Government Act has been the most significant change in the rules of local and regional administration since the change of regime. The reason for the adoption of the Hungarian Local Government Act was that the Fundamental Law repealing the Constitution in many places reorganized the relations of the individual state organs, and the system of local governmental organizations and the performance of their tasks had to be adjusted accordingly.⁸

The intention⁹ is that there is a need for a better administration of the state and proper management of the public authorities, including the local government system. This system is based on the self-sufficiency of the municipalities and the self-sufficiency of the local communities. Thus, local governments are clearly part of the state organization and their autonomy is purposeful. However the general justification of the Hungarian Local Government Act justifies the fact that the Local Government Act enforced the right of local self-government extensively, meaning that the voters of all settlements, regardless of the number of inhabitants, could avail themselves of this possibility.

After comparing the relevant provisions of the Constitution and the Fundamental Law, it can be concluded that it contains many similar or substantively identical provisions, but in many respects the regulation has changed. The Fundamental Law no longer recognizes the right of local self-government as a fundamental collective right and the earlier, more detailed approach was replaced by framework regulation. First of all the concept created by the Fundamental Law was intended to break the existing rules on fragmented municipal regulation and most of the rules concerning local governments have been incorporated into the new cardinal Hungarian Local Government Act. Democratic functioning is one of the most important features of local self-government - therefore the Fundamental Law lays down the principles and basic rules of both direct (local referendum) and representative democracy (election of local government representatives and mayors).

The Constitution proclaimed the right to local self-government as a collective fundamental right and deduced from it the fundamental rights of local self-government. The Fundamental Law omits to list the various elements of autonomy the fundamental rights of local governments, and instead specifies the tasks and powers that the local government may exercise within the framework of the law in the management of local public affairs.

The Constitution in force until 31 December 2011 not only generally stated the right to local self-government, but also stated in Article 42 that: „*Eligible voters of the communities, cities, the capital and its districts, and the counties have the right to local government. Local government refers to independent, democratic management of local affairs and the exercise of local public authority in the interests of the local population.*” With this provision, the Constitution clearly defined the subjects of the right to local self-government and its content. On the other hand, the Fundamental Law does not define at the constitutional level the addressees of the right to local self-government, but instead resolves it in a cardinal Act. The Hungarian Local Government Act applies the French solution instead of the former German model and has referred this issue from the constitutional level to the cardinal Act. As a result, the legislature has been given broad freedom as to which territorial units are to be created and who are to be addressed. However, with regard to the addressee, it should be noted that Article

⁸ BALÁZS István – BALOGH Zsolt Péter – BARABÁS Gergely – DANKA Ferenc – FAZEKAS János – FAZEKAS Marianna – F. ROZSNYAI Krisztina – FÜRCHT Pál – HOFFMANN István – HOFFMANNÉ NÉMETH Ildikó – KECSŐ Gábor – SZALAI Éva: A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény magyarázata, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 25.

⁹ A helyi önkormányzatokról szóló T/4864 számú törvényjavaslat, <http://www.parlament.hu/irom39/04864/04864.pdf>, 2019. január 15.

XXIII. (3) which expressly mentions the institution of a local referendum, therefore, this form of direct exercise of power must be guaranteed in Hungarian local government law.

In accordance with the provisions of the Charter, the content of local self-government means the right of local governments to regulate and administer a substantial part of public affairs within their competence, in the interest of the local population. Pursuant to Article 31 (1) of the Fundamental Law local governments shall function to manage local public affairs and exercise local public power. Pursuant to Article 32 of the Fundamental Law local governments shall - within the framework of the administration of local public affairs – adopt decrees, take decisions, autonomously administer their affairs and determine the rules of their organisation and operation. According to that provision, local governments exercise the rights of ownership with respect to local government property, shall determine their budgets and autonomously manage their affairs on the basis thereof, decide on the types and rates of local taxes and may create local government symbols and establish local decorations and honorific titles. Local governments may request information from the organ vested with the relevant functions and powers, initiate decisions or express an opinion and may freely associate with other local governments, establish associations for the representation of their interests, cooperate with local governments of other countries within their functions and powers, and become members of international organisations of local governments.

The fundamental rights listed above are guarantees of autonomy for the local governments. In addition to the incorporation of fundamental rights and other provisions into the Fundamental Law, it is also a guarantee that the adoption of the Local Government Act requires a two-thirds majority of the members of Parliament present, and only a law adopted with the same proportion may restrict local government fundamental rights.

The Fundamental Law defines the content of local self-government with two closely related constitutional concepts, stating that: *„In Hungary local governments shall function to manage local public affairs and exercise local public power.”* With respect to the administration of local public affairs, the Hungarian Local Government Act provides a general definition that: *„Local public affairs are fundamentally related to the provision of public services to the population and the establishment of organizational, personal and material conditions for local government and cooperation with the population.”* With respect to the exercise of local governments, the Fundamental Law states, among the principles of fundamental social and political order, that: *„The source of public power shall be the people. The power shall be exercised by the people through elected representatives or, in exceptional cases, directly.”* In accordance with the provisions of the Fundamental Law, the Hungarian Local Government Act states that: *„Voters exercise their Community rights to self-government through their elected representatives and through their participation in the local referendum.”*

It follows from the comparison of the above provisions that the primary manifestation of the right to exercise local power is the operation of the local government body representing indirect power, while the direct exercise of power by the electorate, the local referendum is considered to be an exceptional form of self-government which may be used in cases defined by law. The following provisions establish two limits on the content and framework of local government. The first limitation is the local nature of affairs and public authority, which excludes issues that the legislator declares directly or indirectly as national public affairs. The other part of the barrier is the public nature of the case and the exercise of public authority, whereby the local community as a local government exercises state authority in the performance of its duties. The definition indicates that it is "generally" valid in general terms, that is, it allows the legislator to classify local public affairs as national public affairs without violating the legal framework or vice versa. The preamble to the Hungarian Local Government Act states that: *„as part of a unified system of state organizations, local governments contribute to the fulfillment of the public purposes of the Fundamental Law and promote the fulfillment of legal obligations”.*

Thus, it can be clearly stated that the local governments are part of the state organization and have their own autonomy. In essence, they act as an element of the administration forming part of the executive and they can exercise their duties and powers only within the limits of the Act.

The provisions of the Fundamental Law concerning the local self-government system reflect a fundamentally different approach to the regulation contained in the Constitution, despite the fact that several provisions of the Fundamental Law have been transposed unchanged from the Constitution. In the opinion of *András Patyi*, this difference in approach is mainly illustrated by what is missing from the Fundamental Law. The Fundamental Law deals with the provisions concerning the status and functions of local governments in the section entitled "The State".¹⁰ It is also clear from this structure that local governments are considered to be an integral part of the state organization, while the separation between state administration and municipal administration remains unchanged.¹¹ On July 3, 2013 the Constitutional Court issued its opinion on the changed provisions of the Fundamental Law. According to the majority a joint interpretation of the provisions of the Fundamental Law and the Hungarian Municipal Act establishes that there has been no change from the previous constitutional rules. According to the Constitutional Court, the Fundamental Law defines the municipal powers defined therein as a fundamental right. The opposite view was taken by the Constitutional Judge *Béla Pokol*, who in his Minority Report expressed the fact that the declaration of the right to local self-government as a fundamental right was transferred from the Constitution to the Hungarian Local Government Act a conceptual change. The fact that the right to local self-government is not a fundamental right is merely a matter of jurisdiction. Thus, the provision of the Constitution which states that: „*In Hungary local governments shall function to manage local public affairs and exercise local public power.*” can only be considered as a principle of state organization.¹²

SUMMARY

All in all, the establishment of the local government system was one of the most influential results of the change of regime, so its transformation also required systemic changes. The provisions of the Fundamental Law created a completely different system of self-government, with very limited powers. The autonomy granted to local governments is not a value in itself, but because a given task can be better, more efficiently and effectively accomplished within the framework of the guaranteed autonomy. If these results are not available, then corrections are needed. The new model created by the Fundamental Law and the Hungarian Local Government

Act was justified in the case of the former municipalities with a broad responsibility, since they carried out many tasks for which the municipalities often lacked capacity. Regrettably effective municipalities have also been deprived of their responsibilities and their citizens receive worse care than was previously provided to them.

Local governments provide the framework for the exercise of local democracy so in my opinion any change that changes that framework can be dangerous. All in all it can be stated that under the current rules the right to local self-government is not protected by fundamental rights, but it cannot be said that local governments have become weightless. However, for the future, it is of great concern that by amending a cardinal Act, the Parliament may significantly undermine the rights of local governments, thereby limiting or depriving local governments of their autonomy. It also seems appropriate that local governments be placed in a differentiated system and not be treated uniformly.

¹⁰ PATYI András: Gondolatok a magyar helyi önkormányzati rendszer általános szabályairól, in: Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére, (szerk. Szoboszlai – Kiss – Deli) Győr, 2013, 384.

¹¹ PATYI András – VARGA ZS. András: Általános közigazgatási jog (az Alaptörvény rendszerében), Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2012, 308.

¹² 18/2013. (VII. 3.) ABh.

DEFINITION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FROM THE CIVIL LAW ASPECT

*dr. Ibolya Stefán**

1st year full-time PhD student

University of Miskolc, Faculty of Law

INTRODUCTION

Nowadays the popularity of *artificial intelligence* (hereinafter: *AI*) is very significant and will be in the future. Many people do not know that AI is an unseen, yet powerful, tool that has become a remarkable component in our everyday life with the appearance of chatbots or spam. *Chatbots* are speech- or text-based software that is operated by AI and carries out the order of the users or answers questions.¹ There are several well-known chatbots in the world such as Facebook *Messenger*,² intelligent assistants like Amazon *Alexa* or *Siri*, the Apple iOS application.³ The use of facial recognition software is also widespread these days. Few people know that *Windows Hello*, the latest program of the Windows 10 operation system, allows you to log in by biometric facial recognition, and AI helps the program work.⁴ In this paper, the aim is to discover how the definition of AI can be interpreted among the regulations of the *Hungarian Civil Code*. The main goal is to find a starting point that can help to solve the problems of AI and legal liability, which can serve as a basis for accountability.

CONCEPTUAL BASICS

The exact description of the mentioned technology is quite difficult. One of the reasons is that each discipline – IT, psychology and philosophy – defines the terminology of AI differently. The other reason is that the authors of the topic highlight various essential elements when describing the definition. Therefore, it can be said that we cannot talk about one single definition of artificial intelligence.

Artificial Intelligence as technology

John R. Searle differentiated AI on its quality. According to this, we can talk about *weak* and *strong artificial intelligence*. The former means a system that acts intelligently, while the latter one is a system that can actually think.⁵

Authors *Ioannis Revolidis* and *Alan Dahi* have a distinct approach to the concept of AI; they distinguish between *narrow*, *general* and *super artificial intelligence*,⁶ which is based on a

* Consultant: Réka Pusztahelyi, PhD, associate professor

¹ SZÜTS, Zoltán – YOO, Jinil: A chatbotok jelensége, taxonómiája, felhasználási területei, erősségei és kihívásai. *Információs Társadalom*, XVIII. évfolyam, 2018/2. szám, 43.

² ASLI, Arash: How Facebook Messenger Bots Are Revolutionizing Business, *Forbes*: <https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2018/06/06/how-facebook-messenger-bots-are-revolutionizing-business/> (2019. 10. 27.)

³ Bernard MARR: Are Alexa and Siri Considered AI?: <https://bernardmarr.com/default.asp?contentID=1830> (Date of download: 2019. 10. 27.)

⁴ NET Machine Learning and AI: <https://dotnet.microsoft.com/apps/machinelearning-ai> (2019. 10. 27.)

⁵ CSÁJI, Balázs Csanád: A mesterséges intelligencia filozófiai problémái. Szigorlati dolgozat, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Filozófia szak, 2002, 4.: http://old.sztaki.hu/~csaji/CsBCs_MI.pdf (2019. 10. 27.)

⁶ REVOLIDIS, Ioannis – DAHI, Alan: The Peculiar Case of the Mushroom Picking Robot: Extra-contractual Liability in Robotics. In: Corrales, Marcelo – Fenwick, Mark – Forgó, Nikolaus (eds.): *Robotics, AI and the Future of Law*. Springer, Singapore, 2018, 59.

report published by the House of Lords Select Committee on Artificial Intelligence.⁷ We have to note that the terminology of narrow and general AI, also known as weak and strong AI,⁸ is often used by the *European Union*.⁹ The point of *narrow artificial intelligence* is that the abilities of the system *resemble human abilities*. On the other hand, *general artificial intelligence* represents a higher level, where the system *has human abilities*.¹⁰ The difference can be described between the two with an example. Narrow AI can only fulfil predetermined tasks; meanwhile, general AI can determine tasks by itself and fulfil them.¹¹ After all, *super artificial intelligence* is smarter than geniuses in almost every field.¹²

Super artificial intelligence might be a vision for many, yet several types of research are based on it. *Nick Bostrom* differentiates between three types of *superintelligence* – as he calls it.

1. *Speed superintelligence*: a system that has the same ability as a human mind but a lot faster.
2. *Collective superintelligence*: a system built of many smaller AI in which their achievements cumulate, and the entire system surpasses general artificial intelligence.
3. *Quality superintelligence*: a system that is at least as fast as a human brain, but its quality is higher. It is hard to imagine, but it is like the intellectual difference between human beings and animals.¹³

Based on the above, it is clear that the definition of AI can have several forms. All in all, the most important explanation is made by the European Union because every Member State must consider it when making their own AI strategy. The first version of the definition was published in 2018,¹⁴ but later an update became necessary. The latest version says that “*artificial intelligence (AI) systems are software (and possibly also hardware) systems designed by humans that, given a complex goal, act in the physical or digital dimension by perceiving their environment through data acquisition, interpreting the collected structured or unstructured data, reasoning on the knowledge, or processing the information, derived from this data and deciding the best action(s) to take to achieve the given goal*”.¹⁵

Distinguishing between Artificial Intelligence, robot, and robotics

The term “robot” has a Slavic origin and is related to work. The Encyclopaedia Britannica describes it as an “*automatically operated machine that replaces human effort, though it may not resemble human beings in appearance or perform functions in a humanlike manner*”.¹⁶ These machines are physical agents that solve problems by changing the physical world. To fulfil the assignments, they are equipped with sensors and effectors.¹⁷ Robots are closely linked

⁷ Lords Committee: AI in the UK: Ready, willing and able? House of Lords Select Committee on Artificial Intelligence, Parliament of the United Kingdom. Report Session 2017-19: <https://publications.parliament.uk/pa/ld201719/ldselect/ldai/100/100.pdf> (2019. 11. 03.)

⁸ Turner, Jacob: Robot Rules – Regulating Artificial Intelligence. Palgrave Macmillan, Cham, 2018, 6.

⁹ Independent High-Level Expert Group on Artificial Intelligence: A Definition of AI: Main Capabilities and Disciplines. 8 April 2019., 5.

¹⁰ Revolidis – Dahi: *ibid.* 59.

¹¹ Turner: *ibid.* 6.

¹² Revolidis – Dahi: *ibid.* 59.

¹³ Bostrom, Nick: Szuperintelligencia. Ad Astra Kiadó, Budapest, 2015, 89-96.

¹⁴ Artificial Intelligence for Europe – Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and Committee of the Regions. COM(2018) 237 final. Brussels, 2018. 04. 25., 1.: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EN/COM-2018-237-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF> (Date of download: 2019. 11. 04.)

¹⁵ Independent High-Level Expert Group on Artificial Intelligence: A Definition of AI: Main Capabilities and Disciplines. 2019. 04. 08., 6.: <https://www.aepd.es/media/docs/ai-definition.pdf> (Date of download: 2019. 11. 05.)

¹⁶ The Encyclopaedia Britannica: Robots (technology): <https://www.britannica.com/technology/robot-technology> (Date of download: 2019. 11. 05.)

¹⁷ Russell, Stuart – Peter, NORVIG: Artificial Intelligence – A Modern Approach. (Third Edition). Pearson, New Jersey, 2010, 971.

to robotics, which can be defined as a technical field that has an important role in the design and operation of robots.¹⁸

In the previous sub-chapter, we can see that the definition of AI made by the European Union describes robots as hardware operated by artificial intelligence. We accept this interpretation, so we will use the terminology in this aspect.

LEGAL ASSESSMENT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

When we examine the legal assessment of artificial intelligence, we can see three orientations in the literature, which are the following: AI as software, legal entity or chose – or, as it is called in the Hungarian Civil Code, “thing”.¹⁹

Regulation in force

According to the national rules in force, artificial intelligence – if it is considered software – is subject to *Act No. LXXVI of 1999 on the Copyright*.²⁰ The Act defines software as computer program creations and related things, whether fixed as source code, object code, or in any other form, including application programs and operation systems.²¹ The Act does not contain regulations for liability and damages caused by software. The reason for this method is because in practice, it is often regulated in *licence agreements*, and the users will be liable for the damage.²²

The problem with the mentioned Act is that it protects the authors and their creation. It might sound weird because this is the aim of the Act, but this is not sufficient for the examined topic, so further analysis is necessary. The problem with AI as software is that considered a creation. However, it is capable of actions that other programs cannot do, so it is more than average software.

AI, as a legal entity

Speaking of the legal entity of the mentioned technology, the authors can be divided into two groups. Some of them would like for AI to gain legal entity, while others oppose it and, moreover, warn people about the technology; they are called *Alarmists*.²³

The *European Parliament* published a resolution on *Civil Law Rules on Robotics* in 2017. The most important regulation of the document was that *autonomous robots could get electronic personality* and could have rights and obligations – so they would be liable for the damage they caused.²⁴ However, the regulation of the mentioned document met with massive resistance from scientists, jurists and philosophers, who *protested in an open letter* against the *creation of an electronic personality*, so the efforts stopped.²⁵ The EU legislation shows that AI in the future might appear in the Civil Code as a legal personality, but it seems problematic because it is a program that fulfils tasks while acting like a human being.

¹⁸ The Encyclopaedia Britannica: Robots (technology): <https://www.britannica.com/technology/robot-technology> (Date of download: 2019. 11. 05.)

¹⁹ Act V of 2013 on the Civil Code, Section 5: 14 – 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 5: 14. §

²⁰ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról

²¹ Act LXXVI of 1999 on the Copyright, Article 1, (2) Point c

²² ESZTERI, Dániel: A mesterséges intelligencia magánjogi viselkedéséért való magánjogi felelősség az online játékokban: <https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/a-mesterseges-intelligencia-viselkedeseert-valo-maganjogi-felelosseg-az-online-jatekokban/> (Date of download: 2019. 11. 05.)

²³ Z. KARVALICS, László: Mesterséges intelligencia – a diskurzusok újratervzésének kora. Információs Társadalom, XV. évfolyam, 2015/4. szám. 7-41.

²⁴ Civil Law Rules on Robotics, P8_TA(2017)0051, 59. Point f: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.pdf (Date of download: 2019. 11. 05.)

²⁵ Open Letter to the European Commission Artificial Intelligence and Robotics: <http://www.robotics-openletter.eu/> (Date of download: 2019. 11. 05.)

AI, as chose

According to the *Hungarian Civil Code* in force the thing – we also use the term “chose”²⁶ – is described as physical object that can be taken into possession and can be subject of ownership.²⁷ Possession means right to control; as *Attila Menyhárd* said, “it is physical appearance and accessibility for people, the abstract possibility of possession”.²⁸ Ancient Roman Law distinguished between *res corporales* and *res incorporales*, and this method had a huge effect on the definition of thing in the Hungarian Civil Code. According to this, we differentiate *intangible thing* (*res incorporales*) from *tangible thing* (*res corporales*) – which has physical appearance. The first one can be subject to rights, while the last one can be subject to ownership. The national regulation shows that thing can be only *res corporales*.²⁹

If we solely examine the definition of software, it may look like software cannot be a thing. The reason for this is because it is built up from algorithms, source codes and different documents, and it does not have a classical physical presence. However, it is not completely unambiguous if we consider that *software on its own is not able to operate*; to achieve its goal, a technical device is needed for program execution. As a result, we can say that *software needs a physical tool to achieve its aim*, so it can be accepted as chose. We also have to mention natural forces because they are not embodied in physical form – electricity as a thing can appear only through cables and electronic circuits – which is defined as a thing in the Hungarian Civil Code,³⁰ so it is possible to define AI as chose, especially by analogy.

From the classic approach, artificial intelligence – like software – may seem to be *intangible thing*. The Hungarian legislation previously did not accept it as classical thing. In contrast, the *Austrian Civil Code* – *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (hereinafter: ABGB) – does not exclude from it. According to the ABGB § 285. “thing is all that differs from a person and is intended for the use of people”.³¹ It is clear from the definition that the concept of chose is interpreted much more broadly and is not only identified by physical appearance. Furthermore, the ABGB 292. § differentiates intangible and tangible things. Intangible things are for example right to hunting, fishing and other rights.³² A similar concept – a broader interpretation of thing – emerges from the *Swiss Civil Code*. “The thing is a possessable object that has a physical appearance; however, the essence of the definition is the economic function instead of the physicality”.³³ As a result, the concept of the thing can be extended to other goods like natural resources.³⁴ In the *German legal literature*, a group of authors – Michael König and Claus D. Müller – rejected the identification of software as thing, while others – Hans-Werner Moritz – argued for the extension rooted in technological changes.³⁵

In his two-volume work called *Right in Rem*, *Antal Almási* broadened the definition of thing to *intellectual properties*. Among the legal interests, he mentioned dramatico-musical works, photographic and cinematographic works. He thought that the quality of the intellectual

²⁶ We have to note that we will use the term of chose, but it also indicates the thing. See PETZ, András: Terminology of Civil Law. Anglofon Studio, Budapest, 2014, 110.

²⁷ Act V of 2013 on the Civil Code, Section 5:14. (1)

²⁸ MENYHÁRD, Attila: *Dologi jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_527_dologi_jog/ch01s04.html (Date of download: 2019. 11. 20.)

²⁹ MENYHÁRD: *ibid*.

³⁰ Act V of 2013 on the Civil Code, Section 5:14. (2)

³¹ MENYHÁRD: *ibid*.

³² ABGB. § 292. „Körperliche Sachen sind diejenigen, welche in die Sinne fallen; sonst heißen sie unkörperliche; z. B. das Recht zu jagen, zu fischen und alle andere Rechte.”

³³ MENYHÁRD: *ibid*.

³⁴ MENYHÁRD: *ibid*.

³⁵ DUDÁS, Ágnes: A szoftver szerzői jogi védelme II. rész. Iparjogvédelmi Szerzői Jogi Szemle, 110. évfolyam, 2005/6. szám: <https://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/200506/01-dudas-agnes.html> (Date of download: 2019. 11. 08.)

property shows its assets as property,³⁶ and legislation itself states that it can be the subject of ownership, possession or right in another person's property.³⁷

The problem with the conception of the thing is that AI is too active for it. It does not really fit into the frames of the definition because technology behaves like a human being.

SUMMARY

All in all, we can see that defining artificial intelligence is difficult. Moreover, the legal interpretation of it also very problematic, so we do not have an exact answer to the question of how AI can be explained among the rules of the Hungarian Civil Code. The main *problem* with the above-mentioned definitions is that AI does not really fit into one of them.

The *solution* can be the use of regular, existing definitions but with some changes or their extensive interpretation. The other solution might be the making of a new definition. This idea would be great because we could examine totally new technology that has never been seen before in the history of mankind. Furthermore, in *resolving the problem*, it may also be effective to differentiate each type of AI according to its development. According to this, different types would be defined in each civil law institution, so an AI that can perform specific task might be a thing, while an advanced and independent decision-making AI might be a legal entity in the future.

³⁶ We have to note that we use the term of property, but in everyday terms it means "thing". We accept this interpretation, so we use the terminology in this aspect. See Petz, András: *ibid.* 110.

³⁷ ALMÁSI, Antal: *A dologi jog kézikönyve (I. kötet)*. Tébe Könyvtár, Budapest, 1928, 76-81.

A TERHELTI BEISMERÉS, MINT A „BIZONYÍTÉKOK KIRÁLYNŐJE” - A KÖZVETETT BIZONYÍTÁS SAJÁTOSSÁGAI

*dr. Szigeti Imola **

*IV. évfolyamos nappali tagozatos PhD hallgató,
Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar*

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A büntetőeljárás törvénynek – mint minden eljárási kódexnek – az eljárás tisztaságának a garantálásán túl, az képezi az alapvető feladatát, hogy lehetővé tegye egy múltbeli esemény, történés feltárását. A kontinentális jogrendszerekben változatlanul determináló szerepet betöltő bizonyítási protokoll, a materiális igazság megállapítási kötelezettség miatt pedig a büntetőeljárás során feltárt tényállásnak, azaz a történeti tényállásnak valóságúnak kell lennie. Másként fogalmazva, a büntető anyagi jogi relevanciával bíró tényeknek egybe kell esniük a valóságban lezajlott folyamatokkal, aminek elengedhetetlen feltétele a térben és időben behatárolható, az érzékszervek által felfogható tényeknek a feltárása és megismerése.

Ezekből a szempontokból van kiemelkedő szerepe a bizonyítás folyamatának. A büntetőügyben eljáró hatóságok, valamint a bíróság a bizonyítási eszközökből ismerheti meg a bizonyítékokat, és a bizonyítékok alapján állapíthatja meg a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából lényeges történeti tényállást.

BIZONYÍTÁSI ESZKÖZÖK - A TERHELTI BEISMERÉS

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 165. §-a sorolja fel a bizonyítási eszközöket, amelyek a következők:

- a tanúvallomás,
- a terhelt vallomása,
- a szakvélemény,
- a pártfogó felügyelői vélemény,
- a tárgyi bizonyítási eszköz, ideértve az iratot és az okiratot és
- az elektronikus adat.

A kontinentális büntetőeljárásban, így a magyar eljárási rendszerben is, a szabad bizonyítási rendszer vált egyeduralgódóvá, ami azt jelenti, hogy a büntetőeljárásban minden kötöttség nélkül szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, az egyetlen korlát a bizonyítás törvényessége, azaz, hogy a bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése, biztosítása és felhasználása során a büntetőeljárás törvény rendelkezései szerint kell eljárni¹, illetve, hogy – az említett rendelkezéssel összhangban – nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével szereztek be.² Más kérdés természetesen, hogy a büntetőeljárás során beszerzett bizonyítékokat a bíróságnak értékelnie kell, és meg kell indokolnia azt, hogy mely bizonyítékra alapította a történeti tényállást. Ennek során számot kell adnia arról, hogy egyes bizonyítékokat miért tartott hiteltelennak, másokat miért rekesztett ki, míg megint másokat miért értékelt elfogadhatónak. Mindezekből következően:

* Témavezető: Prof. Dr. Belovics Ervin, tanszékvezető egyetemi tanár, büntetőjogi legfőbb ügyész helyettes

¹ Be. 166. § (1) bekezdés

² Be. 167. § (5) bekezdés

- az eljárási törvény meghatározza a bizonyítási eszközök körét,
- a bizonyítási eszközök egyenrangúak,
- a bizonyítékokat a hatóságoknak, illetve a bíróságnak értékelnie kell,
- az értékelés – a törvénysértés kivételével, mely a bizonyíték kirekesztését kell, hogy maga után vonja – kötöttségtől mentes,
- a történeti tényállást a döntési jogkörrel rendelkező hatóságnak, bíróságnak, a bizonyítékokra kell alapítania,
- mindennek azt kell eredményezni, hogy a történeti tényállásnak meg kell egyeznie a materiális igazsággal.

A bizonyítási eszközök körében azok egyikeként szerepel a terhelt vallomása. A törvény kifejezetten úgy rendelkezik, hogy a terhelt számára vallomástétel lehetőségét biztosítani kell, az más kérdés, hogy a terhelt a vallomástételt egyébként megtagadhatja. A terhelt amennyiben vallomást tesz, a bűncselekmény elkövetését részben vagy egészben beismerheti, illetve a bűnösségét tagadhatja.

A terhelti beismerés az angolszász jogrendszerben „*a bizonyítékok királynője*” szerepet tölti be, azaz amennyiben a terhelt a bűncselekmény elkövetését beismeri, a beismerésre tényállást lehet alapítani, illetve kizárólag a terhelti beismerés alapján sor kerülhet a terhelt büntetőjogi felelősségének a megállapítására. Számos, az angolszász jogrendszerben ismert jogintézménynek, éppenséggel a terhelti beismerés képezi az alapját. Ezek közül a legismertebb a „vádalku”, amelynek lényege, hogy a vád olyan bűncselekmény megvalósításával vádolja meg a terheltet, amelyre a beismerése kiterjed és a beismerést egy a terheltnek is megfelelő büntetés kiszabására vonatkozó indítvánnyal honorálja, mely megállapodás a bíróságot is köti.

A büntetőeljárás törvényben változatlan alaptétel ezzel szemben, hogy a terhelti beismerése esetén is – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat.³ Amint arra *Belegi József* rámutat „*A gyakorlatban <<a bizonyítékok királynőjének>> tekintett terhelti beismerő vallomásnak – eljárásjogi szempontból az eljárás további menetére nézve – különös jelentősége van. Erre vonatkozóan a törvény számos speciális jogintézményt és eljárást könnyítő, gyorsító perteknikai megoldást vezet be*”.⁴ Egyetértve *Belegi Józseffel*, egyértelműen megállapítható, hogy az új büntetőeljárás törvény lényegesen nagyobb szerepet tulajdonít a terhelti beismerésnek. Így sor kerülhet a bűnösséget megállapító érdemi döntés meghozatalára tárgyalás nélkül az előkészítő ülésen, amennyiben az előkészítő ülésen a terhelti beismeri a bűnösségét és lemond a tárgyaláshoz való jogáról. Ugyanakkor a törvény megfelelően garantálja a materiális igazság megállapításával kapcsolatos bírósági kötelezettség teljesülését is azáltal, hogy a bűnösséget beismerő nyilatkozatot a bíróságnak el kell fogadnia, amire csak akkor kerülhet sor, ha a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű, és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják.

Rendszertanilag hasonló a helyzet az egyezség jogintézményével kapcsolatban. Így a terhelti beismerheti a bűnösségét a vádemelést megelőzően, amit az ügyészség a terhelt értékítéletével megegyező joghátrány kilátásba helyezésével kompenzálhat. A materiális igazság megállapítását hivatott érvényre juttatni ebben a körben az a rendelkezés, amely szerint a történeti tényállás és a cselekmény jogi minősítése vonatkozásában egyezségkötésre nem kerülhet sor.⁵

³ Be. 183. § (4) bekezdés

⁴ BELEGI József: Büntetőeljárás jog Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 466. old.

⁵ Be. 410. § (3) bekezdés

A bíróságnak azonban az előkészítő ülésen jóvá kell hagynia az egyezséget, amit csak akkor tehet meg, ha a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű és azt az ügyiratok alátámasztják.⁶

Tehát az új büntetőeljárás törvény lényegesen nagyobb szerepet tulajdonít a terhelti beismerésnek, ami által lehetővé vált olyan új jogintézmények alkalmazása, melyek körében érvényesülnie kell a materiális igazságnak, ugyanakkor az időszerűség követelményének való megfelelés is realizálódhat.

A KÖZVETETT BIZONYÍTÁS - ELMÉLETEK

A bizonyítékokat a jogirodalom abból a szempontból is felosztja, amely szerint megkülönböztethetjük a közvetlen és a közvetett bizonyítékokat. Közvetlen annak a tanúnak a vallomása, aki saját maga látta az eseményeket, míg közvetett jellegű bizonyíték az a tanúvallomás, amely olyan tanútól származik, aki a történéseket nem látta, csupán az azt észlelő személytől hallott róla. „A sokak által a bizonyítás Szent Gráljának tartott <<a közvetett bizonyítékoknak zárt logikai láncot kell alkotniuk, mely láncolatból akár egy kieső láncszem is az egész bizonyítást teszi lehetetlenné>> bizonyítási elmélet még mindig uralkodik és rendszeresen visszaközhön különböző konkrét [...] bűnügyek felmentő vagy hatályon kívül helyező rendelkezéseinek bírói indokolásából”.⁷ A tétel valójában Visinszkijtől a szovjet koncepciók perekben meghatározó szerepet játszó legfőbb ügyésztől származik. Visinszkij okfejtése szerint ugyanis a közvetett bizonyítékokra tényállást alapítani csak akkor lehet, ha azok oly módon függenek össze, hogy egyetlen láncolatot alkotnak, viszont ha csupán egyetlen láncszem is kiesik vagy hiányzik, az az egész lánc széthullását eredményezi és az egyes láncszemek elveszítik bizonyító erejüket.⁸ Ezt az elvet a magyar bírói jogalkalmazói gyakorlat változatlanul alkalmazza, holott azt számos kritika érte. Így például Tremmel Flórián álláspontja szerint valójában olyan bűnügy, amelyben egyetlen közvetett bizonyíték sincs, nem létezik.⁹ Háger Tamás hasonló következtetésre jut, szerinte egy bizonyíték kiesése nem feltétlenül töri meg a bizonyítékértékelés folyamatának logikai rendjét.¹⁰ Ezt az álláspontját erősíti meg legutóbbi írásában is Háger Tamás, amely szerint „a láncolatelmélet kizárólagos alkalmazása a jogalkalmazóval szemben teljesíthetetlen követelményeket támaszt [...] Ítélező bíróként és jogtudományi szempontból is a bizonyítékok szinergiáján alapuló mérlegelést tartom leginkább elfogadhatónak”.¹¹

A bizonyítékok szinergiájának elmélete Tremmel Flóriántól származik, amelynek lényege, hogy a bizonyítékok szorosan kapcsolódnak, együtt hatnak, szinte együttműködnek, és ezek összehatásukban alakítják a történeti tényállást. Ebben a körben az összehatásnak van meghatározó jelentősége.

ÖSSZEGZÉS

A magam részéről a bizonyítékok szinergiájának elméletével értek egyet, és nem tartom elfogadhatónak a közvetett bizonyítékok láncolatára vonatkozó tételt, mert ez az elv lehetetlenné teheti a terhelt bűnösségének a bizonyítását még olyan esetekben is, amikor a bizonyíték értékelhetetlensége valamilyen formális okra vezethető vissza.

⁶ Be. 733. § e) pont

⁷ IBOLYA Tibor: Egy önkényuralmi bizonyítékértékelési elmélet továbbéléséről. Magyar Jog 2015/9. 532.

⁸ VISINSZKIJ: A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban. Akadémiai Kiadó Budapest, 1952. 330.

⁹ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg-Campus Kiadó Budapest-Pécs 2006. 119.

¹⁰ HÁGER Tamás: Gondolatok a büntetőeljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti hátteréről. Iustum Aequum Salutare 2014. 364.

¹¹ HÁGER Tamás: Dilemmák a bírói meggyőződésről, figyelemmel az új büntetőeljárás törvény koncepcionális változtatásaira. Jogtudományi Közöny. 2019/10., 408.

BÁNYAMUNKA-BÜNTETÉS AZ ÓKERESZTÉNY FORRÁSOKBAN

*Szilágyiné dr. Heinrich Andrea**

*III. évfolyamos nappali tagozatos PhD hallgató
Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar*

BEVEZETÉS

A bányamunka az ókorban elsősorban rabszolgamunka volt. Eredetileg az egyiptomi aranybányákban, majd később a Római Birodalom különböző fémbányáiban a hadifoglyok, rabszolgák, elítéltek ezrei végezték ezt a nehéz munkát, embertelen körülmények között. Sokszor örökre elzárták őket embertársaiktól, és az örök folyamatos korbácsütései mellett végezték egyhangú munkájukat, kezdetleges szerszámokkal. A Római Birodalom minden részében óriási bányáipar virágzott. Sztrabón idejében (Kr. születése körül) Új-Karthágóban közel negyvenezer bányamunkás dolgozott. A bányabérlők a bér az adó megfizetése, valamint a profit érdekében a bányamunkásokat egyre nagyobb teljesítmény elérésére kényszerítették.¹ Diodórosz a Kr.e. 1. században így jellemzi a bányamunkások sanyarú sorsát: „Ezen munkások uraiknak hihetetlen vagyont szereznek; a bánya birtokosainak biztos jövedelme van, ők maguk azonban föld alatt töltik életüket és sokan közülük a megerőltetéstől el is pusztulnak, mert nyugalomról, erőpótlásról náluk szó sincs, mert a felvigyázók ostora kényszeríti őket a folytonos munkára és így telik el életük nyomorban és inségben és mégis akad közöttük olyan is, akik e nyomort sokáig elbírók.”² Az erdélyi aranybányákban, a régi római fejtésekben megláncolt bányászok csontvázaira bukkantak. Általában a bányamunkások a bánya tartozékát képezték, és egyúttal a bánya értékét is növelték.³ A római bányászatban azonban voltak szabad munkások is, melyről fennmaradt bányamunka szerződések tanúskodnak.⁴

A BÁNYAMUNKA-BÜNTETÉS FŐBB JELLEMZŐI

A munkabüntetés kategóriájába tartozó bányamunka-büntetés római jogban való megjelenése a *principátus* elejére tehető. Bevezetése azzal állt összefüggésben, hogy a hódító háborúk végeztével csökkent a hadifoglyok, vagyis a bányába küldhetőek száma. A rómaiak számára a mintát az egyiptomi uralkodók szolgálhatták. A bányamunka-büntetés kezdetben a fegyelmezési jogkörben (*ius coercitionis*) kiszabható büntetések körébe tartozott (*metalli coercitio*), majd később átkerült a törvényileg szabályozott büntetések közé. A büntetés

* Témavezető: Prof. Dr. Sály Pál egyetemi tanár

¹ SZTRABÓN: Geographika 6,

² DIODÓROSZ: Bibliotheca historica 5. 38.

³ REMÉNYI Viktor: Brennbergbánya szociális fejlődése, Soproni Szemle, 1941/1., 1-2.

⁴ A 19. század folyamán a rómaiak által művelt verespataki (ma Rosia Montana) aranybányák befalazott üregeiben három szerződést találtak, amelyek tárgya a munkaadó és a szabad bérmunkás között létrejött bányamunka-szerződés. Pólay Elemér megállapítja, hogy a provincia jelentőségét Róma számára elsősorban az aranybányászata adta. Dácia aranybányászata igen kiterjedt volt, és külön bányagazgatást igényelt. A bányahatóság élén a procurator aurarum állt. A procurator mellett külön hivatal működött. A levéltáros (tabularius) a procurator titkára lehetett. A bányatelepek biztonságáról a római katonaság gondoskodott. Mivel Dáciában a rabszolgák száma aránylag kevés volt, ezért a bányamunkások általában szabad emberek voltak. A rabszolgáknak Dácia mezőgazdaságában lehetett nagyobb szerepe. A viaszostáblák adatai szerint ugyanis a bányákban jelentős részben szabad bérmunkások dolgoztak. A bányavidéken kötött rabszolgavételi szerződések nem utalnak arra, hogy bányamunka céljából vásárolták volna a rabszolgákat. Az aranybányászat mellett kő- és vasbányászat is működött, de ezek jelentősége eltörpült Róma szempontjából.

V.ö. PÓLAY Elemér: A dáciai viaszostáblák szerződései, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972, 36-39.

fokozatait tekintve a *damnatio in metallum* és a *damnatio in opus metalli* esetében az elítélt a legnagyobb jogállapot-csökkenést (*capitis demunitio maxima*) szenvedte el, vagyis büntetésből rabszolgává vált. A büntetés harmadik fokozata a *damnatio in ministerium metallicorum*, mely kategóriába általában nők kerültek. A *damnatio in metallum* és a *damnatio in opus metalli* életfogytig tartó büntetést jelentett. A későbbiekben azonban a határozott időre szóló bányamunka-büntetés vált általánossá.⁵

A BÜNTETÉSRE ÍTÉLT SZEMÉLYEK KÖRE A KERESZTÉNY FORRÁSOKBAN

Kevés azoknak a tudományos munkáknak a száma, amelyek azokról a keresztényekről szólnak, akik állhatatos, kitartó hitük eredményeként bányamunkára lettek kárhóztatva. Ennek a büntetési nemnek a figyelmen kívül hagyása részben a bizonyítékok hiányosságából fakad, mivel az üldözések egyik fő forrása az ún. mártírákták szövege elsősorban azokat az eseményeket rögzíti, melyeket maguk a szemtanúk láttak. Azoknak a keresztényeknek az aktája, akik a rabszolgamunka csökkenése miatt bányamunkára kényszerültek, nem lett lejegyezve, mivel az ottani szemtanúk közül csak kevesen éltek túl a fogságot és nyerték vissza szabadságukat, hogy elmondhassák a történetüket. Ezeknek a keresztényeknek a száma sem volt azonban elhanyagolható. A második század közepétől a negyedik század elejéig számos utalás teszi lehetővé számunkra, hogy lássuk ennek a büntetési nemnek az alkalmazását a keresztények esetében.⁶ A források azt bizonyítják, hogy a bányamunka-büntetést *Marcus Aurelius, Commodus, Severus, Maximianus, Valerianus, Diocletianus* idején is alkalmazták a keresztények megbüntetésére. *Euszebiosz* Palesztina vértanúi című művében olvashatunk például arról, hogy 309-ben 97 keresztényt (férfiakat, nőket és gyermekeket), majd további 130 keresztényt küldtek Egyiptomból, némelyeket Palesztinába, míg másokat Szicíliába bányamunkára.⁷ Ebből nyilvánvalóan az derül ki, hogy e büntetési nem tekintetében mindenféle korú és nemű keresztény elszenvedhette ezt a büntetési formát *Diocletianus* császár idején.

CYPRIANUS LEVELEINEK BIZONYÍTÉKAI A BÁNYAMUNKA-BÜNTETÉS ELJÁRÁSJOGI VONATKOZÁSAIBAN

257-ben e levél keletkezésének idejében *Decius* követően az új császár *Valerianus, Decius*hoz hasonló keresztényüldözésbe kezdett. Ebben az időben *Cyprianus*t először száműzetésbe küldték *Curubisba* (mai Korba, Tunézia). Innen írta ezt a levelét a bányamunkára ítélt hittestvéreinek. A levél címzettjei valamennyien *numidiai* püspökök voltak.⁸ *Valerianus* császár első rendelete 257 augusztusából való, s arról rendelkezik, hogy a magas rangú püspökök mutassanak be áldozatot az állam isteneinek. Második rendelete, mely *Cyprianus*nál részletesen is olvasható, már jóval szigorúbb szabályokat állított fel. 258-ban vezették be a birodalom keleti felében, és ez már halálbüntetéssel sújtotta a keresztény papokat.⁹ Szabó Ádám

⁵ SÁRY Pál: A bányamunkára ítélt szabályai a császárkori Rómában, Tanulmányok Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára, Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica 65, Szeged, 2004, 309-332. 310 Vö. SÁRY, Pál: The Rules of Condemnation to the Mines in Imperial Rome, Journal on European History of Law 6, 2015/2, 116-121.

⁶ DAVIES J. G.: Condemnation to the Mines. A Neglected Chapter in the History of the Persecutions, University of Birmingham Historical Journal 6 (1958) 99-107, V.ö. SÁRY Pál: Bányamunkára ítélt keresztények a Római Birodalomban, Jel 15. évf., 2003/9, 264-266.

⁷ EUSZEBIOSZ: De martyribus Palaestinae, 8,1,13,

⁸ CYPRIANUS: Epistulae (ford.: Szabó Ádám) 76. (fordító megjegyzése)

⁹ „Valerianus császár leiratban megparancsolta a senatusnak, hogy végezzenek ki minden püspököt, presbitert és diakónust; a senatorokat, lovagokat és előkelő férfiakat pedig fosszák meg rangjuktól és javaiktól, aztán ha vagyonuk elkobzása után is kitartanak a kereszténység mellett, szabjanak ki rájuk főbenjáró büntetést. Az előkelő asszonyokat vagyonelkobzás után száműzetésbe kell küldeni, a császári család tagjainak pedig (akár korábban,

szerint *Cyprianus* valószínűleg *honestior* státusza óvta meg az első rendelet kiadását követően a bányamunka-büntetéstől.¹⁰ A bányamunkások szabadok és rabszolgák egyaránt lehetettek. A szabadok közül azonban csak az alacsonyrendű polgárokat (*humiliores*) lehetett ilyen büntetéssel sújtani, az előkelők (*honestiores*) esetében ez tiltott volt.¹¹ Eljárásjogi szempontból a bányamunka-büntetés kiszabása Rómában a városparancsnok (*praefectus urbi*) hatáskörébe tartozott. A tartományokban a helytartó jogköre volt bányamunkára ítélni a bűnelkövetőket.¹² *Cyprianus* levelére érkezett első válaszlevél tanúsága szerint *Cyprianus* büntető ügyének tárgyalása valószínűleg megelőzte a *numidiai* püspökök tárgyalását, és az is kiderül e levélből, hogy *Cyprianus* a *proconsul*, míg a püspököket egy *propraetori* rangú megbízott (bíró) hallgatta ki.¹³ *Cyprianus* említést tesz továbbá ebben a levelében a szüzek és gyermekek vértanúságáról is, Szabó Ádám véleménye szerint a gyermekek és nők csak abban az esetben kerültek a hatóságok látókörébe, ha megszegték az általános rendelkezéseket és gyülekezetre vagy temetőbe mentek.¹⁴

A KORABELI BÁNYÁSZOK MUNKAKÖRÜLMÉNYEIRE UTALÓ FORRÁSOK

*Tertullianus*nál csak rövid megjegyzést találhatunk a bányamunka-büntetéssel kapcsolatban, mely megjegyzésében alátámasztja annak lehetőségét, hogy a keresztény gyülekezetek az összegyűjtött adományokból támogathatták a bányákban és börtönökben segélyre szoruló gyámoltalanokat.¹⁵ *Dionüsziosz* korinthusi püspök *Szótér*hoz, az akkori római püspökhöz címzett levelében szintén dicsérte azt a régóta megtartott jó szokást, hogy az egyházak támogatást nyújtottak a rászorulóknak, köztük kiemelve a bányákban raboskodó testvéreket.¹⁶

Cyprianus a bányamunkára ítélt rabok szörnyű körülményeit is jól szemlélteti. Nála olvashatunk részletesen arról, hogy a bányamunkára ítélték lábaira láncot raktak, tagjaikat bilincsekbe verték, fürdés nélkül bűzlöttek, a földön aludtak, ruházatuk hiányos volt a hidegben és kevés volt az élelmük.¹⁷ *Cyprianus* levelére több részletben érkezett válasz, különböző csoportoktól, ami arra utal, hogy a bányában más-más részlegbe voltak elhelyezve a rabok. A fogva tartás körülményeit illetően azonban megállapítható, hogy mind az őrizetben lévő *Cyprianus*nak, mind a bányákban raboskodóknak volt lehetőségük arra, hogy levelet írjanak, és a levelet továbbítsák. Az alsóbb rangú klerikusok ekkor még viszonylag szabadon mozoghattak. *Cyprianus*nak az őrizete sem volt túl szigorú és ezek a beosztottak továbbra is a rendelkezésére álltak.¹⁸ A levélből kiderül továbbá, hogy a bányamunkára ítélt rabok adományokat fogadhattak el testi, lelki szükségleteik ellátására ismerőseiktől. A levélíró ugyanis megköszöni *Cyprianus* és *Quirinus* segítségét. Ez a válaszlevél szintén alátámasztja a bányamunkások sanyarú körülményeit, mivel a levélíró maga is utal a lebilincselte lábakra, a félig nyírt fejekre, a sötétségre, a levegő hiányára és a fojtogató füstre.¹⁹

A császári bányák jellemzőit történetírók leírásából ismerhetjük meg. Ezek alapján tudhatjuk, hogy a bányák fő járatokból álltak, melyekre galériák vezettek. Ezeket a járatokat gyakran nagy mélységbe süllyesztették, ahová létrákon vagy az oldalára illesztett léceken

akár most tettek hitvallást) szintén lefoglalják a javait, és megbilincselve valamelyik császári birtokra toloncolják őket.” CYPRIANUS: Epistulae 80, 1.

¹⁰ CYPRIANUS: Epistulae 76

¹¹ SÁRY 2004 i. m. 312.

¹² SÁRY 2004. i.m. 312-315.

¹³ CYPRIANUS: Epistulae 77, 2.

¹⁴ CYPRIANUS: Epistulae 76, 6. (fordító megjegyzése)

¹⁵ TERULLIANUSZ: Apologeticum 39, 6.

¹⁶ EUSZEBIOSZ: Historia ecclesiastica 4, 10.

¹⁷ CYPRIANUS: Epistulae 76, 2.

¹⁸ CYPRIANUS: Epistulae 77, 1 (fordító megjegyzése)

¹⁹ CYPRIANUS: Epistulae 77, 3.

ereszkedtek le. A bányák magassága nem volt egy méter, ami jelentősen hozzájárult a munkavállalók kényelmetlen munkakörülményeihez. Ilyen körülmények között ázni nagyon nehéz lehetett, mivel a bányásznak vagy térdelnie kellett, vagy háton fekvé dolgozott. A bányászok kőfejtő éket, kalapácsot, csákányokat és fesztőrudat használtak. Ezekkel a szerszámokkal a leválasztott ércet kosarakba helyezték, néha kopott bronz tálakba, majd a bánya egy hátsó részébe vitték, ahol előzetes válogatásra került sor. Azokat a töredékeket, amelyek kis mennyiségű ércet tartalmaztak, csak a bánya hátsó részébe dobták, míg a többit a felszínre vonták. A felszínre hozott darabokat másodszor is szétválogatták, nagy kupacokba helyezték, ezután a tiszta ércet különböző erejű vízszugárral megmosták, majd a különböző ásványi anyagokat, tömeg szerint szortírozták. Végül az ércet az olvasztó kemencékbe vitték.²⁰

A különböző típusú bányamunkára ítélték valószínűleg más-más feladatokat láttak el a bánya területén. Erről azonban a jogi források nem tudósítanak bennünket. Sárly Pál véleménye szerint okkal feltételezhetjük, hogy a különböző kategóriába tartozó elítéltek a bányamunka különböző fázisait látták el. A legnehezebb fizikai munkát, a kövek, ércék kibányászását az *in metallum damnati* végezték, míg a kibányászott anyagok további megmunkálása az *in opus metalli* és az *in ministerium metallicorum damnati* feladata lehetett.²¹ A legnagyobb probléma ezekben a bányákban a szellőzés hiánya volt. Az égő tűz füstje és a hulló törmeléktől keletkezett por folyamatosan növekedett és a levegőt fullasztóvá tette. Azonban nem csak a szellőztetés, hanem a vízvezetés is állandó odafigyelést igényelt.²² Ezek az embertelen körülmények gyakran vezettek a munkások körében különféle betegségekhez. Paracelsus a betegségek két csoportját különítette el, légzőszervi betegségeket és a fémek okozta akut és krónikus mérgezéseket, amelyek a bányászok munkavégzését hátrányosan befolyásolták, egészségüket kikezdték és jelentősen csökkentette az élettartamukat is.²³

A BÁNYAMUNKA-BÜNTETÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ EGYÉB BÜNTETÉSEK BIZONYÍTÉKAI

A források tanúsága szerint a bányamunkára ítélték általában a főbüntetés mellett egyéb testi büntetésben is részesültek. A testi fenyítést vagy a halálbüntetés mellékbüntetéseként alkalmazták, vagy olyan szabadokkal szemben, akik a büntetés folytán elvesztették szabadságukat. Rabszolgákkal szemben azonban minden esetben alkalmazták.²⁴

Euszebiosz Egyháztörténetében ír arról, hogy 303-ban a *Diocletianus*-féle keresztényüldözés idején *Pontuszban* az elítélt keresztények jobb szemét kivájták törrel, a bal lábukat a térdkalácsnál tüzes vassal megégették, majd a tartományi rézbányákba küldték őket dolgozni.²⁵ *Euszebiosz* e testi fenyítések részletezése után megjegyzi, hogy a bányamunkára ítéltetés célja véleménye szerint a keresztények esetében nem kifejezetten a munkavégzés, hanem az volt, hogy „gyötörjék és kínozzák őket”. Érdekes továbbá *Euszebiosz* leírása a rómaiak gondolkodásmódját bemutató e büntetési forma tekintetében, hiszen ők e büntetést, a keresztények ellen irányuló büntetések közül az emberségesebb és a legkönnyebb büntetések közé sorolták.²⁶

²⁰ DAVIES i.m. 102-103.

²¹ SÁRY 2004 i.m. 310-311.

²² DAVIES i.m. 102-104.

²³ UNGVÁRY György – VARGA József (szerk.): A magyar bányaegészségügy története. Argumentum, Budapest 2007. 34.

²⁴ ZLINSZKY János: Római büntetőjog, Tankönyvkiadó, Budapest 1991, 96

²⁵ EUSZEBIOSZ: *HISTORIA ECCLESIASTICA* 8,12,10

²⁶ EUSZEBIOSZ: *HISTORIA ECCLESIASTICA* 12, 10.

A VÉGREHAJTÁSI KEGYELEMRE UTALÓ FORRÁSOK

A rómaiak ismerték a végrehajtási kegyelem (*indulgentia*) intézményét, a források pedig arról tanúskodnak, hogy a császárok gyakran kegyelemben részesítették a bányamunkára ítélteteket is. A történetírók munkáiban például sokszor olvashatunk a száműzöttek visszahívásáról.²⁷ *Modestinus* utal arra, hogy amennyiben a bányamunkára ítélték egészségi állapotuk miatt, vagy életkoruk folytán a bányamunkára alkalmatlanná váltak és legalább 10 évet letöltöttek a büntetésből, elbocsáthatók.²⁸ Keresztény források között is találunk erre az intézkedésre példát. Kr. u. 188-ban vagy 189-ben *Hippolütosz* püspök arról számol be, hogy *Fuscianus* római praefectus *Callixtus* keresztény hite miatt a szardíniai bányákba küldte. Néhány évvel később *Commodus* császár, szeretője *Marcia* közbenjárására a szardíniai bányákban elítéltek kegyelemben részesültek, köztük *Callixtus* is.²⁹ Ha megvizsgáljuk ennek a büntetésnek az elítéltek egészségében bekövetkezett károsodásait, nyilvánvaló, hogy idővel a hatóságok részéről is megnyilvánult valamilyen mértékű kompenzáció, ha például a kegyelem intézményére gondolnunk, illetve arra, hogy fokozatosan csökkentették ennek a büntetésnek az időtartamát.

ÖSSZEGZÉS

A források alapján tehát kétségtelen, hogy a római császárok számos alkalommal ítélték saját felfogásuk szerint „emberségesebb” bányamunka-büntetésre a keresztényeket, ami a fentiek alapján semmiképpen sem nevezhető a keresztényüldözés során alkalmazott büntetési nemekhez képest kedvezőbbnek. Egyet lehet érteni *Davies* megjegyzésével, aki a halálbüntetés elhalasztásával jellemezte ezt a büntetést.³⁰ *Euszebiosz*nak a *Constantinus* életéről szóló írása is megerősíti ezt a feltevést, hiszen *Constantinus* a keresztényüldözés lezárását követően maga rendelkezett a bányamunkára ítéltet szabadon bocsátásáról, és ő maga is fájdalmas és keserves ítéletként értékelte ezt a kényszermunka büntetést.³¹

²⁷ SÁRY 2004. i. m. 326.

²⁸ MODESTINUS D. 48,19,22.

²⁹ HIPPOLYTUS: *Philosophumena*, 9, 12.

³⁰ DAVIES i. m. 99-107,

³¹ EUSZEBIOSZ: *Vita Constantini* 2,32.

A TERMÉKLEÍRÁSOK, TERMÉKISMERTETŐK SZABÁLYAI AZ UNIÓS ÉS A HAZAI PIACON

*dr. Varga Csaba Koppány**

*IV. évfolyamos nappali tagozatos PhD hallgató,
Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar*

BEVEZETÉS

Az Európai Unióban az élelmiszerjog egyrészt az élelmiszerbiztonságot, másrészt a fogyasztók megfelelő tájékoztatását hivatott szolgálni. Egyik cél sem teljesülhetne a nyomkövethetőségi rendszer nélkül.¹ E rendszer az élelmiszerláncon belül az „egy lépést hátra – egy lépést előre” elv alapján működik, ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az élelmiszer-ipari vállalkozóknak ismerniük kell a termékeiket átvevő vállalkozásokat, illetve a nyersanyag származását a közvetlen szállítóig kell tudniuk visszakövetni.² Az élelmiszerekre vonatkozó jelölések a nyomkövethetőségi rendszer szükségképpen elemei, és közvetlenül szolgálják a fogyasztók érdekeit, amennyiben biztosítják számukra a vásárlói döntéshez nélkülözhetetlen információkat. Közvetlenül alkalmazandó joganyagról van szó, ezért röviden kitérek az uniós normákat kiegészítő fontosabb magyar jogszabályokra is.

178/2002/EK RENDELET AZ ÉLELMISZERBIZTONSÁGRÓL

Az élelmiszerjog általános elveit és követelményeit, az élelmiszerbiztonságra közvetve vagy közvetlenül hatást gyakorló alapvető eljárási szabályokat a 178/2002/EK rendelet határozza meg.³ Olyan eljárásokról és intézkedésekről van szó, melyek garantálják, hogy nem biztonságos élelmiszerek ne kerülhessenek forgalomba.⁴ Az élelmiszerek piacának zavartalan működését hivatott biztosítani az átfogó nyomon követési rendszer, melynek részeként minden élelmiszeripari vállalkozó köteles garantálni, hogy az élelmiszerekbe bekerülő anyagok, összetevők eredete és útja beazonosítható legyen. Ennek érdekében az élelmiszereket olyan azonosító eszközökkel és címkékkel kell ellátni, melyek lehetővé teszik a termékek nyomon követését.⁵

Az élelmiszerjog egyik legfontosabb célja – szögezi le a 178/2002/EK rendelet – a fogyasztók érdekeinek védelme, a fogyasztók megfelelő tájékoztatása, az élelmiszerhamisítás, a csalárd vagy megtévesztő gyakorlatok megelőzése.⁶ Éppen ezért lényeges, hogy az élelmiszerek kiszerezése, címkézése, az élelmiszerekkel kapcsolatos reklámok és tájékoztatások ne vezessék félre a fogyasztókat.⁷

* Témavezetők: Dr. Bobvos Pál, Dr. Hegyes Péter István

¹ Az Európai Parlament és a Tanács 178/2002/EK rendelete (2002. január 28.) az élelmiszerjog általános elveiről és követelményeiről, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság létrehozásáról és az élelmiszerbiztonságra vonatkozó eljárások megállapításáról (HL L 31, 1.2.2002, p. 1–24.) 18. cikk

² Európai Bizottság: A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az összetevőként felhasznált hús származási országának vagy eredete helyének kötelező megjelöléséről (SWD(2013) 437 final). Brüsszel, 2013.12.17. COM(2013) 755 final. 1. pont. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52013DC0755>

³ Az Európai Parlament és a Tanács 178/2002/EK rendelete (2002. január 28.) az élelmiszerjog általános elveiről és követelményeiről, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság létrehozásáról és az élelmiszerbiztonságra vonatkozó eljárások megállapításáról (HL L 031, 2002.2.1., 1. o.).

⁴ 178/2002/EK rendelet (10) preambulumbekzdés

⁵ 178/2002/EK rendelet 18. cikk (4) bekezdés

⁶ 178/2002/EK rendelet 8. cikk

⁷ 178/2002/EK rendelet 16. cikk

1169/2011/EU RENDELET AZ ÉLELMISZEREKKEL KAPCSOLATOS TÁJÉKOZTATÁSRÓL

Az élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatás elveit és szabályait a 2014. december 13-án hatályba lépett 1169/2011/EU rendelet határozza meg.⁸ E rendelet elfogadását megelőzően a tájékoztatással kapcsolatos joganyag meglehetősen széttöredezett volt, emellett bizonyos előírások (így például a kötelező eredetmegjelölés, a tápértékmegjelölés) nem vonatkoztak valamennyi élelmiszerfajtára.

A 1169/2011/EU rendelet célja kettős, egyfelől egy egységes, ugyanakkor kellően rugalmas, a fogyasztók információs elvárásainak változásával lépést tartani képes szabályozás létrehozása, másfelől annak biztosítása, hogy a fogyasztók egyértelműen azonosíthassák az élelmiszereket, és azok közül egyedi étrendi igényeiknek megfelelően választhassanak. A tájékoztatási kötelezettség címzettjei a végső felhasználók, ezért szempont az is, hogy a tájékoztatás valamennyi eleme érthető és könnyen értelmezhető legyen számukra. Így például – eltérően a korábbi gyakorlatoktól – nem a „nátrium tápanyag”, hanem a „só” kifejezést kell használni a címkéken. Ugyan a fogyasztók információhoz való joga elsőbbséget élvez, ám ez nem vezethet az élelmiszeripari szereplők terheinek szükségtelen növeléséhez. Emiatt bizonyos esetekben nem kötelező a tápértékmegjelölés, például ez a helyzet a nem feldolgozott élelmiszereknél, vagy azoknál a termékeknél, melyek csomagolása túl kicsi ahhoz, hogy ráférjenek az előírások szerinti jelölések. Más esetekben pedig (például a nem előrecsomagolt élelmiszereknél) arra is lehetőségük van az élelmiszeripari vállalkozóknak, hogy a kötelező információkon túlmenően önkéntesen feltüntethessenek a terméken egyes, tápanyag-összetételre vagy egészségre vonatkozó állításokat.⁹

KÖTELEZŐ TERMÉKJELZÉSEK

A kötelezően feltüntetendő adatok a következők: az élelmiszer neve: név alatt az élelmiszer előírt, ennek hiányában a szokásos nevét kell érteni; az élelmiszer nevét nem helyettesíthet sem védett név, márkanév, sem fantáziánév; az élelmiszer összetevői: minden összetevőt fel kell sorolni, a felhasználás idején mért tömegük szerinti csökkenő sorrendben; fel kell sorolni minden összetevőként használt mesterséges nanoanyagot is; allergiát vagy intoleranciát okozó összetevők, technológiai segédanyagok, melyek jelen vannak a késztermékben, akár megváltozott formában is; bizonyos összetevők vagy összetevőcsoportok mennyisége; az élelmiszer nettó mennyisége; ha egy szilárd élelmiszer folyadékközegben (akár cseppfolyós, akár fagyasztott a folyadék) kerül forgalomba, a jelölésen szerepeltetni kell a nettó tömeg/mennyiség mellett a termék töltőtömegét is; a minőségmegőrzési idő vagy a fogyaszthatósági idő; a különleges tárolási és/vagy felhasználási feltételek; a megjelölésért felelős élelmiszer-vállalkozás neve vagy cégneve és címe; a származási ország vagy az eredet helye; ha az élelmiszer elsődleges összetevője más országból származik, azt is fel kell tüntetni; felhasználási útmutató, amennyiben ilyen útmutató hiányában nehéz megfelelően felhasználni az élelmiszert; tápértékjelölés: ezen belül az energiatartalom, továbbá a zsír- és telítettsírsav-tartalom, szénhidrát-tartalom, cukortartalom, fehérjetartalom, valamint só-tartalom jelzése

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 1169/2011/EU rendelete (2011. október 25.) a fogyasztók élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatásáról, az 1924/2006/EK és az 1925/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról és a 87/250/EGK bizottsági irányelv, a 90/496/EGK tanácsi irányelv, az 1999/10/EK bizottsági irányelv, a 2000/13/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, a 2002/67/EK és a 2008/5/EK bizottsági irányelv és a 608/2004/EK bizottsági rendelet hatályon kívül helyezéséről, (HL L 304., 2011.11.22., 18–63. o.).

A tápértékjelölésre vonatkozó rendelkezések 2016. december 13-tól alkalmazandók.

⁹ 1169/2011/EU rendelet (16) – (18), (37) – (38) preambulumbekendések

kötelező (a mennyiséget 100 grammra vagy 100 milliliterre megadva), ezeken túlmenően fel lehet tüntetni például a rosttartalmat, a vitamintartalmat, a keményítőtartalmat.¹⁰

A fenti információkat elsődlegesen betűkkel, illetve számokkal kell kifejezni, betűk és számok helyett azonban – részben vagy egészben – piktogramok vagy szimbólumok is alkalmazhatók.¹¹ A kötelező adatok közül némelyek elhagyhatók, erre a rendelet jellemzően abban az esetben biztosít lehetőséget, ha a tárolóedény kicsi (legnagyobb felülete is 10 cm² alatt van), vagy például újrafelhasználásra szánt üvegpalackoknál (melyeken a leglényegesebb információk letörölhetetlenül szerepeltethetők).¹² Elhagyható az összetevők felsorolása egyes, a rendeletben felsorolt élelmiszerek esetében (például friss gyümölcs és zöldség; sajt, vaj, adalékanyagmentes tej és tejszín), vagy akkor, ha az élelmiszer egyetlen összetevőből áll, és ez az összetevő (például az elnevezés alapján) egyértelműen beazonosítható.¹³

Nem kell a terméken szerepeltetni az összetevők mennyiségi jelölését, ha olyan alkotóelemekről van szó, melyek természetes módon vannak jelen az élelmiszerekben (miként a kávéban a koffein, a gyümölcslemben a vitamin).¹⁴

EGYEDI SZABÁLYOK AZ 1169/2011/EU RENDELETBEN

Az 1169/2011/EU rendelet a fenti, általános jellegű (bár meglehetősen cizellált) szabályokat követően horizontális jellegű egyedi rendelkezéseket határoz meg. Lényeges, hogy a kötelező tájékoztatásnak minden élelmiszer esetében könnyen hozzáférhetőnek kell lennie. Előre csomagolt élelmiszereknél a kötelező tájékoztatást a csomagoláson kell szerepeltetni, vagy a csomagolásra rögzített címkén.¹⁵ Nem szabad könnyen eltávolítható címkéket használni, hiszen ezekkel nem lehet biztosítani azt, hogy az információk elérhetők és hozzáférhetők legyenek. Kerülni kell a lehúzható (úgynevezett peel-off) címkék alkalmazását, bár ezek esetében egyedileg kell állást foglalni abban a kérdésben, hogy az információk elérhetőségére, hozzáférhetőségére vonatkozó követelmények teljesülnek-e maradéktalanul.¹⁶

Mindenképpen feltűnő helyen kell megjeleníteni a tájékoztatást, úgy, hogy az letörölhetetlen legyen, könnyen látható és jól olvasható. Azért, hogy ez utóbbi előírás feltétlenül teljesüljön, a rendelet azt is meghatározza, hogy a címkére nyomtatott betűnek legalább 1,2 mm magasnak kell lennie, ha pedig a csomagolás nem tesz lehetővé ekkora betűnagyságot (legnagyobb felülete nem éri a 80 cm²-et), akkor az alkalmazott betűméret magasságának legalább 0,9 mm-esnek kell lennie.¹⁷ A adatokat a forgalmazás helye szerinti tagállam fogyasztói által könnyen érthető nyelven kell közölni, de a tagállam a többnyelvű feliratozást is előírhatja.¹⁸ A tápértékre vonatkozó adatokat – amennyiben ez lehetséges – táblázatos formában kell feltüntetni, az összes adatot egy látómezőben szerepeltetve.

Önkéntes alapon lehet tájékoztatni a fogyasztókat arról, hogy esetlegesen (nem szándékoltan) allergének is előfordulhatnak az élelmiszerben. Az önkéntes tájékoztatás

¹⁰ 1169/2011/EU rendelet 9. cikk (1) bekezdés; 17 – 32. cikkek

¹¹ 1169/2011/EU rendelet 9. cikk (2) bekezdés

¹² 1169/2011/EU rendelet 16. cikk

¹³ 1169/2011/EU rendelet 19. cikk (1) bekezdés

¹⁴ A Bizottság közleménye az összetevők mennyiségi jelölésére vonatkozó elv alkalmazásáról (C/2017/7605) (HL C 393, 21.11.2017, p. 5–12.). 1.1. pont

[http://eur-lex.europa.eu/legal-](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2017.393.01.0005.01.HUN&toc=OJ:C:2017:393:TOC)

[content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2017.393.01.0005.01.HUN&toc=OJ:C:2017:393:TOC](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2017.393.01.0005.01.HUN&toc=OJ:C:2017:393:TOC)

¹⁵ 1169/2011/EU rendelet 12. cikk (1) – (2) bekezdések

¹⁶ Európai Bizottság: A Bizottság közleménye a fogyasztók élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatásáról szóló 1169/2011/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet alkalmazásával kapcsolatban felmerülő kérdésekről és válaszokról (2018/C 196/01). 2.2.1. pont. [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XC0608(01)&from=EN)

¹⁷ 1169/2011/EU rendelet 13. cikk (1) – (3) bekezdések

¹⁸ 1169/2011/EU rendelet 15. cikk

kiterjedhet arra is, hogy a terméket fogyaszthatják-e vegetáriánus vagy vegán fogyasztók, illetve, hogy a lakosság egyes csoportjaira milyen beviteli referenciaértékek vonatkoznak. Alapvető jelentőségű, hogy az önkéntes jelölések sem téveszthetik meg a fogyasztókat, nem lehetnek zavart keltőek vagy bizonytalan értelműek, és adott esetben tudományos eredményeken kell alapulniuk.¹⁹

Az allergénekre visszatérve, lényeges leszögeznünk, hogy az önkéntes tájékoztatás lehetősége csak abban az esetben áll fenn, ha az allergiát okozó anyag nem szándékosan kerül az élelmiszerbe (mert például a terméket zellert is feldolgozó üzemben csomagolták). Ha az allergén jelenléte szándékolt, akkor annak jelölése kötelező, még a nem előrecsomagolt élelmiszerek esetében is. Azt, hogy mely termékek és élelmiszeripari anyagok válhatnak ki allergiát vagy intoleranciát, a rendelet II. melléklete sorolja fel. Ilyenek például a rákfélék, a glutént tartalmazó gabonafélék, a hal, a tojás, a földimogyoró, a diófélék, a szójabab, a mustár.

Láthatjuk tehát, hogy az 1169/2011/EU rendelet törekszik minden részletre kiterjedően szabályozni az élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatás kérdéskörét. Lényeges ugyanakkor az is, hogy a szabályozás kellően rugalmas, így igazodni tud a gazdasági, társadalmi környezet változásaihoz, a technológiai fejlődéshez, a fogyasztói igények alakulásához.

MAGYAR SZABÁLYOZÁS

A fentebb tárgyalt uniós rendeletek közvetlenül alkalmazandók. A tagállamok – miként azt a korábbiakban tisztáztuk – a 1169/2011/EU rendelet által egyedileg harmonizált tárgykörökben, eltérő uniós rendelkezés hiányában, nem tarthatnak fenn és nem fogadhatnak el nemzeti intézkedéseket.

Ami a hazai szabályozást illeti, az élelmiszerlánc-törvény elvi éllel szögezi le, hogy élelmiszer csakis úgy hozható forgalomba, ha jelölése megfelel az európai uniós és a hazai élelmiszerjelölési előírásoknak, és az „magyar nyelven, közérthetően, egyértelműen, jól olvashatóan” tartalmazza mindazon információkat, melyeket a közvetlenül alkalmazandó uniós jogi aktusok (elsődlegesen az 1169/2011/EU rendelet), valamint az élelmiszerlánc-törvény végrehajtására kiadott jogszabályok előírnak.²⁰ Az élelmiszereket érintő tájékoztatási szabályokat a 36/2014. (XII. 17.) FM rendelet részletezi.²¹ Tárgyi hatálya elsődlegesen a végső fogyasztóknak szánt, nem előrecsomagolt élelmiszerekre terjed ki, ideértve a vendéglátás és a közétkeztetés részére szánt, illetve a vendéglátás és a közétkeztetés keretében forgalomba hozott élelmiszereket is. A rendelet személyi hatálya alá azon élelmiszer-vállalkozók tartoznak, amelyeknek a tevékenysége valamilyen módon összefügg a fogyasztók élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatásával.²² A rendelet az 1169/2011/EU rendeletben foglaltakra utal, így azt tételesen nem sorolja fel, hogy milyen adatokat kötelező feltüntetni az élelmiszereken. Azt ugyanakkor külön kiemeli, hogy az allergiát vagy intoleranciát okozó anyagokról még a vásárlást megelőzően tájékoztatni kell a fogyasztót; e szabálynak különösen távértékesítés, illetve élelmiszer-automatában kínált élelmiszer esetén van jelentősége.²³ Az eladás helyén, jól látható helyen kell tájékoztatni a fogyasztókat arról, hogy az adott élelmiszer édesítőszer, hozzáadott cukrot,²⁴ vagy éppen élelmiszer-színezéket²⁵ tartalmaz.²⁶ Az élelmiszer-jelölésnek tartalmaznia kell a tételazonosítót, egy „L” betűvel elválasztva a terméken szereplő számsor többi elemétől. A tételazonosító feltüntetéséért az az élelmiszer-vállalkozó felel (a termék

¹⁹ 1169/2011/EU rendelet 36. cikk (1) – (3) bekezdések

²⁰ 2008. évi XLVI. törvény az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről 10. § (1) bekezdés

²¹ 36/2014. (XII. 17.) FM rendelet az élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatásról.

²² 36/2014. (XII. 17.) FM rendelet 1. § (1) bekezdés

²³ 36/2014. (XII. 17.) FM rendelet 3 – 4. §

²⁴ 1169/2011/EU rendelet III. melléklet 2.1. és 2.2. pontjai

²⁵ A 1333/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet V. mellékletében előírt kiegészítő információk.

²⁶ 36/2014. (XII. 17.) FM rendelet 3. § (1) bekezdés

előállítója, csomagolója vagy első forgalmazója), amelyik meghatározza, hogy mi minősül egy tételnek.²⁷

ÖSSZEGZÉS

Jelen tanulmány a termékleírásokra, termékismertetésekre vonatkozó uniós, illetve részben magyar jogi aktusok bemutatására vállalkozott. Habár az 1169/2011/EU rendelet a szabályozás egységesítését tűzte ki célul, azt a fentiek alapján is megállapíthatjuk, hogy egy rendkívül szerteágazó és komplex joganyagról van szó.

A fogyasztók csak úgy tudnak megalapozott vásárlói döntést hozni, ha az adott élelmiszert illetően minden lényeges információ birtokában vannak. A tájékoztatás iránti igény tehát nem kérdőjelezhető meg, minden lényeges információt közölni kell a fogyasztókkal. Az azonban nem célravezető, ha a tájékoztatás iránti igény parttalaná válik. Ezt a következő példával szemléltetjük.

A különböző felmérések rendre azt mutatják, hogy a fogyasztók szeretnék minél többet megtudni a húsalapú élelmiszerek származási helyéről, nemcsak az érdeklőket, hogy hol nevelkedett az állat, hanem az is, hogy melyik országban született, és melyik országban ölték le. Ugyanakkor, egy, az élelmiszerlánc-értékelő konzorcium (FCEC) által lefolytatott felmérésből az derül ki, hogy a fogyasztói preferenciák közül a legfontosabb az íz (82 százalék), a minőségmegőrzési, illetve szavatossági idő (62 százalék), a termék kinézete (61 százalék), a termék ára (48 százalék), és csak ezek után következik a sorban – ötödik legfontosabb szempontként – a termék eredete (47 százalék). A fogyasztók tehát jellemzően nem az alapján döntenek a felvágottas pultnál, hogy melyik országban vágták le a szarvasmarhát. A felmérés során azt is vizsgálták, hogy hajlandók-e a vásárlók többet fizetni azért, hogy megtudják a hús származási helyét. E kérdésre a válasz nemleges. Ha az élelmiszer árát a plusz tájékoztatással összefüggésben 5–9 százalékkal megemelik, a fogyasztók vásárlási hajlandósága számottevően, 60, de inkább 80 százalékkal csökkent. A felmérés tehát azt mutatta, hogy a fogyasztók igénylik a lehető legrészletesebb, minden elemre kiterjedő tájékoztatást, ám azt szeretnék, ha ezért nem kellene fizetniük. Márpedig azt is látnunk kell, hogy az élelmiszer-vállalkozókat terhelő tájékoztatási kötelezettség jelentős többletköltségekkel jár. Ugyancsak az FCEC felmérése mutatott rá arra is, hogy a húsról, hústermékekre vonatkozó tájékoztatási kötelezettség további szigorítása akár 25 százalékkal is megemelné a vállalkozók költségeit. Emellett növekednének a hatóságok költségei is (az ellenőrzés költségei akár 10-30 százalékkal is emelkednének).²⁸

Összességében tehát levonható a következtetés: az élelmiszerlánc biztonsága, valamint a fogyasztói érdekek megkövetelik, hogy a tájékoztatási, címkézési előírások kellően részletesek és szigorúak legyenek. A tájékoztatási, címkézési szabályok további szigorítása azonban egy ponton túl már nem jár előnyökkel.

²⁷ 36/2014. (XII. 17.) FM rendelet 8. §

²⁸ Európai Bizottság: A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az összetevőként felhasznált hús származási országának vagy eredete helyének kötelező megjelöléséről (SWD(2013) 437 final). Brüsszel, 2013.12.17. COM(2013) 755 final. 6. pont. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52013DC0755>

A BV. TÖRVÉNY SZERINTI KÁRTALANÍTÁSI ELJÁRÁS ACHILLES-SARKAI POLGÁRI JOGI SZEMSZÖGBŐL

*dr. Véger Alexandra**

*III. évfolyamos levelező tagozatos PhD hallgató
Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar*

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési eljárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 10/A. §-a alapján kártalanítás jár az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a fogva tartása során jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez kapcsolódó más, alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények által előidézett sérelem miatt, mégpedig naponkénti tarifarendszer alapján. A kártalanítási eljárás alapvető szabályait 2017. január 1-től – részben 2018. január 1-től és 2018. július 1-től hatályos módosításokkal – a Bv.tv. 10/A-B. §-a, részletszabályait pedig 2017. január 1-től – változatlan tartalommal – a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 10/C. §-a tartalmazza.

Az EJEK elvárásainak megfelelő hatékony hazai jogorvoslat keretében, hazai fórum előtt törvényi szabályozásba bevezetésre került a zsúfolt körülmények közötti fogvatartás miatti jogsérelemek, egy új, sui generis jogintézmény, amely a jogsérelemmel arányban álló, hatékony kompenzációt biztosító kártalanítási eljárás. A kártalanítás az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a fogvatartása során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény [a továbbiakban együtt: alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények] által előidézett sérelem miatt jár.

A kártalanítási eljárás vegyes intézmény, mint polgárijogi, mint büntetőjogi elemekből áll, így jelen tanulmányomban kifejezetten azon pontokat fogom kiemelni és elemezni, valamint azon hiányosságokra fogok rámutatni, amely a polgári jogi szemszögből azonosak és különbözőek, kifejtve egyúttal azon javaslataimmal, amely álláspontom szerint a kártalanítási eljárás hatékonyságát elősegítheti.

KÁRTALANÍTÁS VAGY KÁRTÉRÍTÉS POLGÁRI JOGBAN

A régi Ptk. a kártalanításról nem tartalmazott rendelkezéseket, ezt a hiányosságot szünteti meg az Ptk. 6:564.§-ának a beiktatása a törvénybe, amely megállapítja a kártalanításra vonatkozó alapvető rendelkezéseket. Egyúttal megvalósul az a különválasztás is, hogy a jogellenes magatartás következménye a kártérítési felelősség, míg a jogszerű károkozásokért kártalanítási kötelezettség áll fenn.

Kártalanítás esetében hiányzik a kártérítési felelősség szerinti jogellenesség, de a károkozó az okozott kárt, és a bekövetkezett kárt kártérítési felelősség hiányában is viseli. Jogszerűen okozott kárért kártalanítási kötelezettség akkor áll fenn, ha ezt jogszabály írja elő. Egyértelmű tehát, hogy önmagában a károkozás jogszerűsége nem alapoz meg kártalanítási kötelezettséget, ahhoz ugyanis a jogellenesség már említett hiánya mellett kimondott jogszabályi rendelkezés szükséges. Eörsi úgy véli, hogy "a magatartást okozata: a kár avatja jogellenessé".¹ Elvi jelentőségű az, hogy a kártalanításnál a kártérítés módjára és mértékére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni, ez ténylegesen megalapozza a jogszerű károkozó teljes

* Témavezető: Dr. Domokos Andrea PhD, intézeti tanszékvezető egyetemi docens, és Dr. Czenczer Orsolya PhD egyetemi docens

¹ EÖRSI Gyula: A jogi felelősség alapproblémái, Akadémia Kiadó, Budapest, 1961., 294.

kártalanítási kötelezettségét, következően a deliktuális felelősség általános szabályai között szereplő teljes kártérítés elvéből.²

Az új Ptk. szabályai nagymértékű módosítást eredményeznek a személyiségi jogok hazai rendszerében is: a 2:93 és 2:94. §-ok gyökeres, előzményeket nem ismerő változásokat vezetnek be a jogkövetkezmények terén. Ebben a körben az egyik legjelentősebb változásként megszünteti a nem vagyoni kártérítés intézményét és bevezeti helyette a sérelemdíjat. A személyhez fűződő jogában megsértett személy elégtételadás keretében erkölcsi jóvátételt igényelhet, ez a joghátrány objektív, helyreállító jellegű, ezért az elégtételadás nem terjed ki a nem vagyoni kártérítésre. Nem vagyoni kár megállapítására a kártérítési felelősség általános szabályai alapján kerülhet sor. A nem vagyoni kártérítést a felelősség többi eseteitől elsősorban a "kár" sajátossága különbözteti meg. A régi Ptk. a "nem vagyoni kár" megtérítéséről rendelkezett, a bírói gyakorlat szerint a nem vagyoni kár fogalmán elsősorban a személyiségi jogok és törvényes érdekek megsértésével okozott állapotot, az így okozott hátrányt kell érteni. Valamennyi védelem alá helyezett személyiségi jog megsértésével ki lehet váltani ezt az állapotot, így a személyes szabadság korlátozásával, a becsület és az emberi méltóság megsértésével stb.

A Ptk. szerint az követelhet sérelemdíjat az őt ért nem vagyoni sérelemért, akit személyiségi jogában megsértenek [2:52. § (1) bekezdés]. E rendelkezésből kitűnik, hogy - a nem vagyoni kárfelelősség feltételeivel azonosan - a sérelemdíj megállapításának feltétele egyrészt a személyiségi jog megsértése (jogellenesség) másrészt a nem vagyoni sérelem.

A (2) bekezdés szerint a fizetésre kötelezés további feltételei megegyeznek a kártérítési felelősség szabályaival, így a felelős személy meghatározására, a kimentés módjaira vonatkozó rendelkezéssel. Ennek megfelelően a felelősség feltétele továbbra is a magatartás és a sérelem közötti okozati összefüggés, valamint a felróhatóság, az általános vétkességi felelősség szerint, illetőleg a fokozottan veszélyes tevékenység folytatójára vagy más károkozóra vonatkozó felelősségi szabályok szerint.

A Kúria egy közzétett eseti döntésében hangsúlyozza, hogy a sérelemdíj megállapításának a felróhatóság feltétele, még abban az esetben is, ha a jogsértés egyébként objektív felelősséget vált ki. Ennek megfelelően a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire alkalmazandó szerződésen kívül okozott kárért való felelősség szabálya alapján azonban mentesül a felelősség alól a jogsértő, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható.

Az új Ptk. abból indul ki, miszerint minden személyiségi jogsértésnek fogalmi eleme az immateriális hátrány vagy sérelem, csupán ennek súlyossága az, ami változó. Ezzel a törvény megdönthetetlen vélelmet állított fel amellet, hogy minden személyiségi jogsértés szükségképpen hátránnyal jár. A hátrány vagy sérelem bizonyos fajtái ugyanis - azok fogalmi természete következtében - a külvilágban érzékszervileg nem észlelhető és egzakt, nem leírható módon nem jelennek meg.³

A Ptk. 2:52. § (1) bekezdése szerint, akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért. A (2) bekezdés értelmében a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire - különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára - a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges. A Ptk. 6:519. §-a alapján mentesül a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható. A személyiség teljes körű és abszolút védelméből következik, hogy a polgári jog a jogsértő felróhatóságának hiányában is fellép az objektív alapú szankciókon keresztül. (...) Azzal, hogy a jogsértés elszenvedője a bíróságtól megkapja az

² Polgári jog I-IV. – új Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára, frissítve: 2018. szeptember 1.

³ MOLNÁR Ambrus: A sérelemdíj elméleti és gyakorlati kérdései, Budapest, HVG-ORAC Lap – és Könyvkiadó, Kúriai Döntések 2013/7. sz., 746.

ellene irányuló magatartás jogellenességének elismerését, erkölcsi elégtételben részesül.⁴ A nem vagyoni kárért adandó elégtétel a szenvedett erkölcsi sérelem jóvátételére irányulván, az elégtételnújtás előfeltételeit egyedül az adott eset körülményei, s a felek egymáshoz való viszonyának gondos mérlegelésével, továbbá az elkövetés módja és az eset valamennyi körülménye szerint alkalmazandó méltányosságnak is a figyelembevételével lehet és kell elbírálni.⁵

Megállapítható, hogy míg a kártérítés főként az elszenvedett károk miatti helyzet kiküszöbölésére, az eredeti állapot helyreállítására törekszik - ezáltal elsődleges funkciója a helyreállítás, reparáció -, addig a kártalanítás valamely eshetőlegesen bekövetkező hátránytól kíván megóvni.⁶ Kártalanítás esetén soha nem jár a károk megtérítése automatikusan, azt külön igényelni kell a jogszerűen cselekvő, mégis kárt, hátrányt okozóval szemben. Nem is feltétlenül biztos, hogy jár kártalanítás a jogszerűen elszenvedett károk helyreállítása végett. Ezzel szemben amennyiben valaki egy másik személynek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. A kártérítés automatikusan jár, kivéve, ha a károkozónak sikerül bizonyítania, hogy szubjektív felelősség esetén úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, vagy objektív kártérítési felelősség fennállása esetén a külön jogszabályban meghatározott mentesülési okok valamelyikét tudja bizonyítani a károkozó, s így sikerül mentesülnie az okozott hátrány megtérítésének kötelezettsége alól.⁷

KÁRTALANÍTÁS A BV. TÖRVÉNY SZERINT

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 10/A és 144/B §-ai szabályozzák a büntetés-végrehajtás során az elítéltet az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt ért károk érvényesítésére vonatkozó speciális szabályokat. Ennek értelmében az elítélt kárigényét annál a büntetés-végrehajtási szervnél terjesztheti elő, ahol a kár bekövetkezett; a kártérítési igényt határozattal kell elbírálni, amely ellen az elítélt a közléstől számított nyolc napos jogvesztő határidőn belül, a határozatot hozó büntetés-végrehajtási szerv székhelye szerint illetékes bírósághoz felülvizsgálati kérelemmel élhet, valamint a panasz érvényesítése mellett kártalanítási igényt nyújthat be A büntetés-végrehajtási szerveknek a szabadságvesztés végrehajtása során kifejtett tevékenysége olyan közhatalmi tevékenység, amellyel okozati összefüggésben okozott károkért az anyagi és eljárásjogi szabályok szerint egyaránt a közigazgatási jogkörben okozott kártérítés szabályait lehet alkalmazni, ennek ellenére a büntetés-végrehajtási szerv és a fogvatartott között speciális jogviszony áll fenn, amely jogviszonyban úgy a büntetés-végrehajtási szerv, mint a fogvatartott jogait és kötelezettségeit, valamint azok gyakorlásának módját az erre vonatkozó speciális jogági szabályok, a büntetés-végrehajtási jog szabályai határozzák meg. Ezek a szabályok a kártérítési igény érvényesítésére is sajátos eljárást rendelnek.

Jogértelmezést igényel azonban az a közvetlen szabályozási hiányosság, hogy a szabadságvesztés végrehajtása során az elítéltet az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt ért kár érvényesítésével kapcsolatban rendelkező jogszabályok egyike sem tartalmaz kifejezett rendelkezést a büntetés-végrehajtási jogviszonyban megvalósított

⁴ OSZTOVITS András: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Budapest, Opten Kiadó, 2011. 290.

⁵ LANDI Balázs: A személyiségsértés szankciórendszerének sajátosságai a polgári jog rendszerében – történeti visszatekintéssel, Jogtudományi Közlöny, 2014/2.sz., 102.

⁶ FÉZER Tamás: A polgári jogi felelősség természete, In: Fézer Tamás szerk. A kártérítési jog magyarázata, Complex Kiadó, Budapest, 2010., 29.

⁷ ZOVÁNYI Nikolett: Kártalanítás vagy kártérítés? – A légiutasokat megillető kompenzáció dogmatikai kérdései, Európai Jog, 2012/5.sz., 29.

személyiségi jogsértésre alapítottn a fogvatartott által a büntetés-végrehajtási szervvel szemben érvényesíthető sérelemdíj jogcímű követelésekre vonatkozóan.⁸

A kártalanítás az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a fogvatartása során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény [a továbbiakban együtt: alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények] által előidézett sérelem miatt jár. Az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott elhelyezésére szolgáló, jogszabályban meghatározott minimális mértékét a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet határozza meg. A szabályozásból egyértelműen következik, hogy a kártalanítást minden esetben a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző zsúfolt elhelyezési körülmény alapozza meg. A büntetés-végrehajtási bíró a sérelem mértékének megállapításakor veszi figyelembe a zsúfolt elhelyezés körülményből eredő sérelmet súlyosító körülmények fennállását, halmozódását. Az egyéb, sérelmes helyzetet fokozó elhelyezési körülmények példálózó jelleggel kerülnek felsorolásra az EJEB esetjoga alapján. A kártalanítás minden olyan napra jár, amelyet az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között töltött. Kártalanítás iránti igény az alapvető jogokat sértő elhelyezés megszűnésétől számított hat hónapos jogvesztő határidőn belül érvényesíthető. E kártalanítás iránti igény érvényesítése esetén ugyanilyen jogcímen további kártérítésnek vagy sérelemdíjnak nincs helye.

A kártalanítás iránti kérelem benyújtására az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott és védője jogosult a fogvatartást foganatosító bv. intézetnél, ha pedig az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott már szabadult, annál a bv. intézetnél, ahonnan a szabadítás megtörtént. A szabályozás a kártalanítás egynapi összegét 1.200 forinttól 1.600 forintig terjedően határozza meg, teret engedve a bírói mérlegelésnek. Az összeghatárok az Eurostat adatait alapul véve, a magyarországi átlagkeresetre tekintettel kerültek meghatározásra úgy, hogy az EJEB által elvárt "ésszerű összeg" követelményének is eleget tegyenek, így a megítélhető kártalanítás nem lehet indokolatlanul alacsony. A kártalanítás egy napra járó összegének megállapításánál a rendelkezésre álló élettér mellett - összhangban a Bíróság ítélkezési gyakorlatával - a fogvatartás egyéb körülményeit is figyelembe kell venni. A maximálisan kiszabható napi tétel felé mozdul el az összeg, ha a nem megfelelő élettér mellett például a zárkában nem biztosított a megfelelő szellőztetés, világítás vagy fűtés, nincs elkülönítve az illemhely, illetve ha a rovarok jelenléte súlyosbítja a szűkös fogvatartási körülményeket.

A módosítás rendelkezik arról is, hogy a kártalanítással szemben milyen követelések kielégítésének van helye. Ezek a következők egyrészt a gyermektartásdíj behajtása iránti végrehajtási eljárásban érvényesített követelés, másrészt azzal a bűncselekménnyel összefüggésben megítélt polgári jogi igény, illetve a polgári bíróság által jogerős megítélt kártérítés vagy sérelemdíj, amely miatt kiszabott szabadságvesztés végrehajtása tekintetében a kártalanítást megállapították.⁹

Mindezek alapján jól kivehető, hogy „kártalanítás alatt” mégis személyiségi jogokat sértő helyzetet vesz alapul a bv. törvény szerinti kártalanítási eljárás, való igaz az elhelyezési törvényi szabályok megsértése esetében vizsgálja meg azt, hogy az elhelyezés sérti-e az elítélt alapvető jogait. A BH 2016.9.240 határozat kimondta, hogy a fogvatartott emberi méltóságát sérti, ha a büntetés-végrehajtási intézet a fogvatartás során nem biztosítja a minimális mozgásteret. A

⁸ PRIBULA László: A sérelemdíj, mint a nem vagyoni kártérítés „jogutódja”? – A jogintézmény bevezetésének eljárásjogi problémái, A MTA Allam-és Jogtudományi Bizottságának folyóirata, 2016/71. évf, 131.

⁹ T/12179. számú törvényjavaslat indokolással – A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról

büntetés-végrehajtási intézet kártérítési felelőssége nem menthető ki arra hivatkozással, hogy befogadási kötelezettség terheli [1959. évi IV. törvény (Ptk.) 76. §, 84. §].

ZÁRÓ GONDOLATOK

Az Emberi Jogok Európai kétségtelenül több ízben elmarasztalta Magyarországot amiatt, hogy a fogvatartottak számára nem biztosított megfelelő életteret, ugyanakkor az állandó bírói gyakorlat szerint a büntetés-végrehajtási intézet a börtönviszonyok objektív körülményeiért nem tehető felelőssé, nincs mérlegelési joga az intézetbe szállított elítéltek befogadása tekintetében. A fogva tartás nem megfelelő élet- és egészségügyi körülményeinek orvoslása állami feladat, aminek az állam jogalkotása útján és a fogva tartás körülményeinek jogszerűvé tételéhez szükséges költségvetési forrás biztosításával tud eleget tenni.

A kártalanítási eljárás – elnevezése ellenére – sok rokonvonással ruházták fel, amely a polgári jog szerinti sérelemdíjra vonatkozik, azonban sajátossága révén, olyan eltérő szabályokat vezet be, amely bekorlátozza a kártalanítás mértékét, és módját.

A jogalkotó a gazdasági-társadalmi változásokhoz igazodva, európai uniós iránymutatások figyelembevételével a hazai berendezkedésre tekintettel a jogfejlesztő értelmezés révén folyamatosan alkalmazkodó, új jogintézményt állít fel egy dogmatikailag egészen más alapokon nyugvó, eljárási rendelkezésekkel, amely révén az elítélt az alapvető jogainak megsértése esetén automatikus reparáció jár. Álláspontom szerint mint anyagi és mint eljárásjogi szabályozási hiányosságok és ellenmondások feloldása azonban nem lehet elsődlegesen – az ésszerűség, hatékonyság követelményének figyelembe vételével – a jogalkalmazók feladata; hanem azok egyértelmű tisztázását a jogalkotónak kell megvalósítania.

ACTIONS FOR THE ENFORCING THE RIGHT TO THE PROTECTION OF IMAGE AND RECORDED VOICE OF A PERSON FROM THE VIEW OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF HUNGARY

*dr. Anna Zámport**

*Second-year full-time PhD student
University of Miskolc, Faculty of Law*

THOUGHTS ON REGULATING IMAGE ACTIONS AS A SPECIAL PROCEDURE

By looking at the history of Hungarian procedural law we can draw the conclusion that it is particularly rare when – due to its specificities – the legislator does not regulate a certain legal relationship among the general rules, but instead introduces a whole new special procedure. Even though deciding in an action for the enforcement of certain rights relating to personality in its narrow sense frequently demands diversion from the general rules – including the determining of the successful and the unsuccessful parties, the calculation of the procedural fees and the interpreting of the principle of being bound by the motion of the parties¹ –, the legislator found the regulation as a special procedure necessary in connection with merely three types of actions for the enforcement of certain rights relating to personality in Chapter XVIII of the Act CXXX of 2016 on the Hungarian Code of Civil Procedure (hereinafter: Code of Civil Procedure): the action brought for press correction, the action brought for the enforcement of the right to the protection of image and recorded voice (hereinafter: image actions) and the action for enforcing personality rights existing by virtue of belonging to a community.

Image actions have been introduced as a special procedure based on the provisions on the actions for retractions by the amendment of the Act III of 1952 (hereinafter: Old Code of Civil Procedure) executed by the Act XI of 2015, coming into force on 2 April 2015. This new type of action ensured the efficient legal protection of the offended party by claiming that – owing to the gradual advancement of communication- and information-technologies – the right to personal life is breached most commonly through violating the rights to image and recorded voice. Based on the above the legislator found the strengthening of the legal protection justified in order to provide a firm basis for the enforcement of these rights besides the safeguards granted by substantive law.² By establishing a procedure guided by special procedural rules the legislator gave a more specific protection to the rights to image and recorded voice than the other rights relating to personality regulated by Act V of 2013 on the Hungarian Civil Code (hereinafter: Civil Code). The legislator intended to use these extraordinary rules based on the provisions on the actions for retractions as a means to achieve in one hand – via the mandatory preliminary procedure³ – the avoidance or at least a decrease in the number of these kinds of actions, and on the other hand the speeding up of the procedure. As a result of the low number of actions initiated in the brief period of time elapsed since the introduction of this new type of procedure, no pragmatismal summary or fundamental conclusion can be made on whether the provisions have achieved the desired level of legal protection or not.⁴

* Supervisor: Dr. Adrienn, Nagy associate professor

¹ László, PRIBULA: Pillanatkép: két új különleges személyiségi jogi per alakuló bírósági gyakorlata; *Lege et fide* Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára; Iurisperitus Press, Szeged 2016. 497. p.

² 2015. évi XI. törvény indokolása, Általános indokolás; Adrienn, NAGY: Egyes személyiségi jogok érvényesítése iránt indított perek; a Pp. 502. §-ához írt magyarázat; in: Zsuzsa, Wopera (editor): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*; Magyar Közlöny Kiadó, Bp. 2017. 812. p.

³ see section 502 of the Code of Civil Procedure

⁴ BÖSZÖRMÉNYINÉ Kovács Katalin a Pp. 502. §-hoz írt magyarázat in: Varga István (editor): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II/III. kötet*; HVG-ORAC Kiadó, Bp. 2018.

In the course of the codification of the Code of Civil Procedure the legislator did not aim to overrule the *raison d'être* of the special procedures on rights relating to personality contained within the Old Code of Civil Procedure, but instead decided on the upkeeping of these rules with minor changes. The sole challenge standing before the codifiers was to ensure that the speeding up of the procedure prevails in the separated action-structure as well. As a result, the act – in contradiction with the general provisions – prohibits the omission of the case initiation hearing, the obligatory written preparation of the hearing and the issue of a court order as well, albeit following the case initiation hearing ordains the prompt commencement of the procedure.

Image actions aimed to achieve the same goals that have been realized by the actions for press correction.⁵ When reviewing the regulations of these special procedures we have to agree with the conclusion of László Pribula that image actions took all quintessential institutions of actions for press correction, including: obligatory preliminary hearing, prohibition of any type of change of action, short procedural deadlines in both first- and second instances, restraint on providing evidence, and prohibition of application for justification, counterclaim, stay of proceedings and retrial. The main difference between these two types of actions is that one of the possible sanctions of an action for press correction is the retraction of the false facts which sanction cannot be found in any other type of action, while – with the exception of laying claim to the financial advantage achieved – the sanctions of an image action are the same as the ones that can be claimed in any case of breach of rights to personality irrespectively to attributability based on article 1 of section 2:51 of the Civil Code. While it is conceptionally impossible to submit the statement of claim of an action for retraction in a general action as well, the party offended by a breach of the rights to facial likeness and recorded voice may choose – subject to the deadlines set by substantial law – between initiating a faster, special procedure and a general action on rights to personality.⁶

According to the majority of legal literature neither the reasoning of the 2015 amendment of the Code of Civil Procedure, nor the place of these particular rights in the Civil Code justify the reason behind the special treatment granted only to these two types of rights to personality. According to László Pribula in the absence of an individually enforceable sanction there is no dogmatic justification of the introduction of image actions. He is on the opinion that priority proceedings could be justified by the breach of any kind of right to personality and – since there is no rule on restricting or excluding its use – there is already an instrument among the general rules of procedure for these cases: the provisional measure.⁷ Tibor Kiss emphasizes that that the action on retraction has been regulated by the Code of Civil Procedure since years and complemented with the right judicial practice it has been successfully adapted in practice as well. However, owing to the fact that actions for press correction have a detailed substantial law background behind them, while the Civil Code contains provisions on only the necessity of consent to pictures and voice recordings, and on the lawful process of making them in the absence of a consent, this does not justify the automatic implementation of the provisions on this special procedure on this new type of proceeding.⁸

In summary we can draw the conclusion that there is a lot of criticism in legal literature on the introduction of image actions as a special procedure and the number of these actions does not justify the existence of these provisions. This study does not aim to administer justice in this question, but to examine the viewpoint of the Constitutional Court of Hungary on this matter.

⁵ Prompt and efficient legal protection granting the same publicity as the breach of right

⁶ PRIBULA: Pillanatkép: két új különleges személyiségi jogi per alakuló bírósági gyakorlata 501. o.

⁷ Ibid. 501. p.

⁸ Tibor, KISS: Pillanatfelvétel a képmás védelméhez fűződő jog bírói gyakorlatáról; Debreceni Jogi Műhely 2017/3-4.sz.;http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_4_2017/pillanattfelvetel_a_kepmas_vedelmehez_fuzodo_jog_biroi_gyakorlatarol/ (last seen on 15 December 2019)

THE MAIN CONCLUSIONS OF DECISION NO. 23/2019. (VII. 18.) OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF HUNGARY

The actuality of the examination of decision no. 23/2019. (VII.18.) of the Constitutional Court (hereinafter: Decision) is in one hand supported by the fact that it is the most recent decision on image actions, and on the other hand by the circumstance that the body has never before been confronted with a case where the basic right to the freedom of press and facial likeness concurred with the constitutional aim of the impartiality of courts.

Complainant (a television channel) in its news reported on a trial before the Curia, where it blurred the face of the defendant, however failed to do so in the case of the prison worker accompanying the accused. Consequently, the prison worker has initiated a procedure for breaching his right to protection of image. The general court came to the conclusion that claimant did not consent to the broadcasting of his face and that “presence in a trial is not a public appearance and the individual representation of claimant does not constitute as a recording of a crowd”. The court emphasized that in the course of carrying out their duties neither policemen, nor prison workers are in a position to object against the taking of pictures, therefore their self-serving representation is against the law.

The Court of Appeal of Budapest upheld the judgement of the court of first instance with the reasoning that “complainant could have fulfilled its duty to communicate information by not portraying claimant in a recognizable way”. Complainant has lodged a constitutional complaint against the decision explaining that the courts have not taken into account decision no. 28/2014 (IX.29.) of the Constitutional Court which states that “given that the publication is not self-serving, that is to say in case the broadcasting qualifies as providing information on recent events and the exercising of the powers of the state in the public interest, which means that the publication is a visual coverage of matters of general concernment, the pictures of the actions of the police may be disclosed publicly without any consent”.

According to complainant the Court of Appeal came to the wrong conclusion that the actions of claimant have played a secondary role in connection with the trial, therefore making the actions of complainant unlawful. Complainant is on the opinion that the decision of the Court of Appeal is against the basic rights to freedom of expression and diversity of the press specified by sections (1) and (2) of Article IX of the Fundamental Law. The Constitutional Court had to decide on whether the right to diversity of the press justifies the broadcasting of the facial likeness of a person exercising the powers of the state, in other words the media content making a person exercising public authority during a trial recognizable.

The Constitutional Court in its decision no. 7/2014 (III.7.) summarized and upheld its practice according to which “the rights to freedom of expression and diversity of the press provide dual legitimation, meaning that they are of equal importance in connection with both individual self-expression and the democratic functioning of political society. The special place of the right to freedom of expression among fundamental rights is also affirmed by the Fundamental Law.” Consequently, media service providers practice their constitutional right when broadcasting about matters of public interest, which includes in itself the right to decide on whether to broadcast an event at all and if yes, on the content of the newscast.

Decision no. 28/2014. (IX.29.) of the Constitutional Court has already addressed the question of the criteria necessary for the constitutional justification of publishing the facial likeness of a person exercising the powers of the state via media. Sections [11]-[17] of the reasoning of the decision record the content of the right to freedom of press in the practice of the Constitutional Court, while section [18] points out, that “the public announcement of social matters and freedom of information may come into conflict with other rights, especially with the rights to the protection of privacy and human dignity.” Based on these circumstances the Constitutional Court came to the conclusion that “the pictures of the actions of the police may be disclosed publicly without any consent in case the publication is not self-serving, that is to say in case the broadcasting qualifies as providing information on recent events and the

exercising of the powers of the state in the public interest, which means that the publication is a visual coverage of matters of general concernment”.⁹

Decision no. 16/2016. (X.20.) of the Constitutional Court refers to section [43] of decision no. 28/2014. (IX.29.) of the Constitutional Court as a *ratio decidendi*. However, in its 2016 decision the Constitutional Court has developed its train of thought further and concluded that “should it be allowed to inform us only on unlawful acts and events, the “watchdog” role of media could not be upheld, therefore the press may broadcast current matters in the public interest even in case they are completely legal”. From the practice of the Constitutional Court we can reach the conclusion that in case a person exercising the powers of the state becomes recognizable in this quality in the media, the protection of the right to facial likeness in itself does not justify the restriction of the right to freedom of the press.

In its Decision – which is the subject of the present paper – the Constitutional Court had to decide in a constitutional question never addressed before: may the facial likeness of a person exercising the powers of the state, and who is present at the trial be broadcasted freely? The rules of practicing the right to freedom of expression and the freedom of the press differ in case of taking pictures and making videos in the courtroom and during a trial, from making recordings in other locations (mainly public places) and events. The principle of public hearing is a fundamental right specified by section (1) of Article XXVIII of the Fundamental Law providing primarily the publicity of the courtroom and the possibility of observing judicial proceedings and decisions. Its principal objective is not the contribution of information for public disputes, but the protection of the parties of the proceedings by providing a public trial. The courtroom is not a forum on matters of public concern, but a place of administering justice to the accused and other parties of the proceedings.

Fundamentally the right to freedom of expression involves reporting about the details of a trial. However, the freedom of the press may be restricted by the goals and values of the Fundamental Law, namely the order of the trial and the impartiality and independence of the court. The constitutional purpose of courts is to decide on legal disputes [section (2) of Article 25. of the Fundamental Law]. In an actual trial it is the duty of the courts to ensure the practical realization of section (1) of Article XXVIII of the Fundamental Law, that is to provide a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal established by law. Since primarily only a judge can decide whether the practice of the right to the freedom of the press in a trial is capable of disturbing the order of jurisdiction and the impartiality of the court, trials shall be led by a judge.

In the present case the judge did not rule out publicity (and press) from the trial and the subject of the case was a matter of public interest as well, therefore based on Article IX of the Fundamental Law the press may broadcast the facial likeness of the persons exercising the powers of the state without any restrictions, however, this media representation shall not offend basic human dignity. In consideration of these circumstances the Constitutional Court had to determine whether the publicity of the facial likeness of the prison worker offended his rights specified in Articles II and VI of the Fundamental Law or not.

According to the provisions of procedural law the establishment of the statement of facts and the assessment and deliberation of the evidences is the duty of the appliers of law¹⁰, hence the Constitutional Court makes its decision based on the facts laid down by the ordinary courts. The present Decision considered the permissibility of the broadcasting of the facial likeness of someone only from the point of view of the rights to personality and in opposition with Articles IIX and IX of the Fundamental Law. However, as the Constitutional Court has pointed it out, the publication of the facial likeness of a person exercising the powers of the state (in this quality) may be prohibited only on constitutional grounds. The restriction of the right to the freedom of the press in the courtroom may be justified by the keeping up of the order of the

⁹ Decision no. 28/2014. (IX. 29.) of the Constitutional Court of Hungary, Reasoning [43]

¹⁰ See: Injunction no. 3237/2012. (IX. 28.) of the Constitutional Court of Hungary, Reasoning [12]

judicature and by the protection of the independence of the court, but not by recognizability in itself. In accordance with the conclusions of decision no. 28/2014 (IX.29.) of the Constitutional Court, solely on the grounds of becoming recognizable in a media content a person exercising the powers of the state may not invoke his or her right to the protection of human dignity successfully.

Based on the above we can summarize the practice of the Constitutional Court as follows: in case a media service provider makes the facial likeness of a person exercising the powers of the state public, the Constitutional Court:

- shall inspect whether this publication affects the dignity and privacy of that person, and
- if yes, it shall assess the case in the light of Articles II, VI and IX of the Fundamental Law;
- shall address each and every case individually when deciding on whether the particular decision affected by the constitutional complaint “creates a balance between the disparate aspects of the freedom of the press and the right to the protection of facial likeness originating from human dignity”; and
- shall decide whether this broadcasting has been self-serving or not.¹¹

Considering that no aspect of the Decision implied an offense against the dignity of claimant, the Constitutional Court found that decision no. 2.Pf.20.009/2018/II of the Court of Appeal of Budapest has breached the right of complainant specified by section (2) of Article IX of the Fundamental Law, and therefore repelled the Decision.

In my opinion both the parallel and the minority reasonings of the Decision contain important and essential findings on the reasons behind the judgement. Here we can mention the assessment of the question of the collision of the norms of the Act XIX of 1998 (hereinafter: Old Code of Criminal Procedure) and the act XC of 2017 (hereinafter: New Code of Criminal Procedure) on ruling out publicity in case of a proceeding initiated under the scope of the Old Code of Criminal Procedure, and also the addressing of the issue of which practice of the constitutional court shall be adapted in the present case in case of collision between norms of equal standards.¹² Even though the author considers the findings of these decisions paramount, the restraint on extension does not make it possible for this paper to address them. The author is on the viewpoint that the statements made by the constitutional judges referred to in the footnotes are of utmost importance in connection with the Decision affected by the constitutional complaint.¹³

SUMMARY

We can draw the critical conclusion that claims for restitution and joint procedures are excluded from image actions, therefore the comprehensive aims of efficiency and economization set by the codification are restrained or do not prevail at all. Although, the “assessment of the breach of a right to personality does not automatically mean the awarding of restitution”¹⁴, the author is on the opinion, that since the importance of the preservation of basic rights usually becomes conspicuous only in case of the restraint or breach of these rights, the introduction of image actions as a special procedure has been a positive twist in the history of the protection of rights to personality.

¹¹ Decision no. 23/2019. (VII.18.) of the Constitutional Court of Hungary [26]

¹² Ibid. [57]

¹³ See: the parallel reasoning of Ágnes, Czine and Imre, Juhász; minority reasoning of István, Stumpf

¹⁴ BH2016. 241.

KÉPMÁSPEREK AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG SZEMSZÖGÉBŐL

*dr. Zámponi Anna**

*II. évfolyamos, nappali tagozatos PhD hallgató
Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar*

GONDOLATOK A KÉPMÁS-PER KÜLÖNLEGES PERTÍPUSKÉNT TÖRTÉNŐ SZABÁLYOZÁSÁRÓL

A hazai perjog történetét áttekintve megállapíthatjuk, hogy viszonylag ritka az olyan eset, amikor a jogalkotó úgy dönt, hogy adott jogviszony – sajátosságai okán - már nem rendezhető az általános szabályok alapján, hanem egy új, különleges pertípus bevezetése indokolt. Annak ellenére, hogy a szűkebb értelemben vett személyiségi jogi per elbírálása számos kérdésben az általános szabályoktól eltérő megoldásokat követel - így a pernyertesség-pervesztesség meghatározásában, a perköltség számításában, a kérelemhez kötöttség értelmezésében¹ -, a jogalkotó mindössze három személyiségi jogsértésen alapuló eljárás rendezését találta indokoltnak különleges pertípusként a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) XXXVIII. Fejezetében: a sajtó-helyreigazítás, a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog (a továbbiakban: képmás-per), illetve a közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jog érvényesítése iránti pert.

A sajtó-helyreigazítási eljárás szabályain alapuló képmás-pert különleges pertípusként a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (továbbiakban: régi Pp.) 2015. évi XI. törvénnyel végrehajtott, 2015. április 2. napjától hatályos módosítása vezette be, ezáltal biztosítva a sérelmet szenvedett félnek a hatékony jogvédelmet, hivatkozva arra, hogy a magánélethez való jog napjainkban – a kommunikáció és az információtechnológia fokozatos fejlődése révén – a képmáshoz és hangfelvételhez való jog megsértésével szenved sérelmet a leggyakrabban. Mindezek alapján a jogalkotó szükségesnek találta a jogvédelem erősítését annak érdekében, hogy szilárd alapokat biztosítson a hatékony jogérvényesítésnek is az anyagi jogi biztonság mellett.² Ezzel a jogalkotó a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben (a továbbiakban: Ptk.) szabályozott személyiségi jogok közül kiemelte a képmáshoz és hangfelvételhez való jogot, annak speciális védelmet biztosítva egy különleges eljárási szabályokkal körülbástyázott pertípusban. A sajtó-helyreigazítási per mintájára kialakított szabályozással egyrészt – az előzetes eljárás³ kötelező igénybevételeivel – e perek számának csökkenését, azok elkerülését, másrészt a speciális rendelkezésekkel azok lefolytatásának gyorsaságát szándékozta elérni a jogalkotó. A pertípus bevezetése óta eltelt rövid idő alatt kevés per indult e szabályok alapján, ezért a jogvédelmi célok megvalósulásával kapcsolatban gyakorlati összegzés, alapvető megállapítások nem tehetők.⁴

Az új polgári perrendtartás kodifikációja során a jogalkotó nem kívánta felülbírálni az 1952-es Pp.-ben különleges pertípusként szabályozott személyiségi jogi perek létjogosultságát, és minimális változtatások mellett azok fenntartása mellett döntött. A kodifikátorok egyetlen kihívása az volt, hogy az eljárás gyorsításának érvényesülését az osztott perszerkezetben is biztosítani tudják. Ezért a sajtóperekben és a képmás-perekben az általános perrendi

* Témavezető: Dr. Nagy Adrienn intézetigazgató egyetemi docens

¹ PRIBULA László: Pillanatkép: két új különleges személyiségi jogi per alakuló bírósági gyakorlata; *Lege et fide* Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára; Iurisperitus Kiadó, Szeged 2016. 497. o.

² 2015. évi XI. törvény indokolása, Általános indokolás; NAGY Adrienn: Egyes személyiségi jogok érvényesítése iránt indított perek; a Pp. 502. §-ához írt magyarázat; in: Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*; Magyar Közlöny Kiadó, Bp. 2017. 812.

³ lásd Pp. 502.§

⁴ BÖSZÖRMÉNYINÉ KOVÁCS Katalin a Pp. 502. §-hoz írt magyarázat in: Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II/III. kötet*; HVG-ORAC Kiadó, Bp. 2018.

szabályoktól eltérve a törvény kizárja a perfelvételi szakban a perfelvételi tárgyalás mellőzését és a kötelező írásbeli előkészítést, a bírósági meghagyás kibocsátását, egyben kötelezővé teszi a perfelvétel lezárását követően az érdemi tárgyalás azonnali megkezdését.

A képmás-per ugyanazokat a célokat kívánta megvalósítani, mint amely célok a sajtó-helyreigazítási perben megvalósultak⁵. A két különleges per szabályozását áttekintve egyet kell értenünk Pribula László azon megállapításával, mely szerint a képmás-per egy az egyben átvette a sajtó-helyreigazítási per lényeges intézményeit, így az előzetes kötelező eljárást, a személy és tárgyi keresetváltogatás tilalmát, a rövid első és másodfokú eljárási határidőket, a bizonyítás korlátozottságát, az igazolási kérelem, a viszontkereset, a szünetelés és a perújítás tilalmát. A két pertípus közötti leglényegesebb eltérés abból adódik, hogy míg a sajtó helyreigazítási perben egyetlen olyan szankció érvényesíthető, amely semmilyen más perben nem, azaz a megalapozatlan tény helyreigazítása, addig a képmás-perben igényelhető jogkövetkezmények megegyeznek a vagyoni előny átengedése kivételével a Ptk. 2:51. § (1) bekezdésében foglalt felróhatóságtól független bármely személyiségi jog sérelme esetén is érvényesíthető szankciókkal. Míg a sajtóhelyreigazítási perben fogalmilag kizárt ugyanazon kereset általános perben történő előterjesztése, addig a képmáshoz és hangfelvételhez fűződő személyiségi jog sérelme sajátosan „megkettőződik”, a fél az anyagi jogi határidők betartásától függően választhat, hogy a különleges gyorsított személyiségi jogi vagy az általános személyiségi jogi pert veszi-e igénybe.⁶

A szakirodalomban többségében hivatkozott álláspont szerint a 2015-ös Pp. módosítás indokolatlan megkülönböztetést tett az egyes személyiségi jogok között, kettőt kiemelve közülük, azonban sem a képmáshoz és hangfelvételhez való jog Ptk.-ban elfoglalt helyéből, sem a törvénymódosítás indokolásából nem vezethető le az, hogy milyen okból van szükség ezen két személyiségi jog különleges védelmére. Pribula László szerint az egyedileg érvényesíthető szankció hiányában dogmatikailag a képmás-per bevezetésének indokoltsága nem támasztható alá. Szerinte ugyanis valamennyi személyiségi jog sérelme indokoltá teheti a soron kívüli eljárást, azonban erre van is általános perjogi eszköz: az ideiglenes intézkedés, tekintettel arra, hogy nincs ennek alkalmazását kizáró vagy korlátozó szabály.⁷ Kiss Tibor álláspontja szerint a sajtó-helyreigazítási eljárást a Pp. évtizedek óta szabályozza, és a bírói gyakorlattal kiegészítve ezen eljárás a gyakorlatban működik is, ez azonban nem indokolhatta volna a szabályozás jellegének új pertípusra vonatkozó automatikus átvételét, tekintettel arra, hogy a sajtó-helyreigazítási per eljárásjogi szabályai mögött egy részletesebben kidolgozott anyagi jogi háttér van, míg a képmáshoz és hangfelvételhez való jog esetén a Ptk. csak az elkészítéshez és felhasználáshoz való hozzájárulás szükségességét, illetve annak hiányában való jogszerű elkészítés és felhasználás szabályait rögzíti.⁸

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a képmás-per mint különleges pertípus bevezetése és szabályozása a Pp.-ben nem mentes a szakirodalom kritikai megállapításaitól, és a képmás-peretek száma sem támasztja alá a szabályozás szükségességét. Jelen tanulmánynak azonban - a terjedelmi korlátokra is tekintettel - nem célja, hogy e vitában állást foglaljon a szerző, a vizsgálódás középpontjában az alkotmánybírói határozatokban foglalt megállapítások állnak, és az aktualitást az adja, hogy a taláros testület 2019-ben is vizsgálta a képmás-peretek és az Alaptörvény összefüggéseit.

⁵ Azonnali, hatékony, az elkövetett jogsértéshez azonos nyilvánosságot biztosító jogvédelem

⁶ PRIBULA: Pillanatkép: két új különleges személyiségi jogi per alakuló bírósági gyakorlata 501. o.

⁷ ugyanott 501. o.

⁸ KISS Tibor: Pillanatfelvétel a képmás védelméhez fűződő jog bírói gyakorlatáról; Debreceni Jogi Műhely 2017/3-4.sz.; http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_4_2017/pillanatfelvetel_a_kepmas_vedelmehez_fuzodo_jog_biroi_gyakorlatrol/ (utolsó lekérdezés: 2019. 12. 15.)

A 23/2019. (VII. 18.) AB HATÁROZAT FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

A 23/2019. (VII. 18.) AB határozat elemzése azért aktuális, mert egyrészt ez a képmás-perekkel összefüggésben meghozott legfrissebb alkotmánybíróági határozat, másrészt pedig olyan kérdésben kellett döntést hoznia az Alkotmánybíróságnak, melyet korábbi határozataiban nem érintett, tekintettel arra, hogy a határozat alapjául szolgáló tényállás alapján éppen a sajtószabadság és a képmáshoz való alapvető jogok konkurálnak egymással és a független és pártatlan bírósághoz való joggal, mint Alaptörvényben rögzített céllal.

Az indítványozó televíziós csatorna a híradójában tudósított egy, a Kúria előtt folyó tárgyalásról, melynek során a vádlott arcát kitakarta, de az őt kísérő büntetés-végrehajtási dolgozóját nem, így ő a képmása védelméhez fűződő jogának megsértése miatt fordult bírósághoz. A törvényszék megállapította, hogy a felperes a képmás nyilvánosságra hozatalához nem járult hozzá. Rámutatott továbbá arra, hogy „nem minősül nyilvános közéleti eseménynek a tárgyalótermi jelenlét és a felperes egyedi ábrázolása sem minősíthető tömegfelvételnak”. Hivatkozott az ítélet arra is, hogy sem a rendőrök, sem a büntetés-végrehajtási alkalmazottak nincsenek abban a helyzetben tevékenységük ellátása során, hogy a képkészítés ellen tiltakozzanak; öncélú ábrázolásuk jogsértő.

A Fővárosi Ítéltábla a jelen ügyben támadott határozatában az elsőfokú döntést helybenhagyta. Az ítéltábla az indokolásban kitért arra is, hogy az indítványozó „a tájékoztatási kötelezettségének akként is eleget tehetett volna, hogy a felperest felismerhetően nem jeleníti meg.” Az ítélettel szemben az indítványozó alkotmányjogi panasszal fordult az Alkotmánybírósághoz. A panaszban előadottak szerint az ügyben eljáró bíróságok nem vették figyelembe az Alkotmánybíróság 28/2014. (IX. 29.) AB határozatában foglaltakat, amely szerint a „rendőri intézkedésről készült képfelvétel hozzájárulás nélkül is nyilvánosságra hozható, ha a nyilvánosságra hozatal nem öncélú, vagyis az eset körülményei alapján a jelenkor eseményeiről szóló vagy a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatásnak, közügyet érintő képi tudósításnak minősül”

Az indítványozó szerint az ítéltábla tévesen állapította meg, hogy a felperes tevékenysége járulékos jellegű volt az eseményen, és ezért jogszabálysértő az indítványozó magatartása. Az indítványozó szerint az ítéltábla támadott döntése sérti az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésében rögzített véleménynyilvánítási szabadságot és az ugyanennek a cikknek a (2) bekezdésében rögzített sajtószabadságot. Az Alkotmánybíróságnak arról kellett állást foglalnia, hogy a sajtószabadságra hivatkozással jelen ügy körülményei között szabadon közzétehető-e a közhatalmat gyakorló személy bírósági tárgyaláson készült képmása, azaz olyan médiatartalom, amelyen egy bírósági tárgyaláson jelen lévő, közhatalmat gyakorló személy felismerhető.

Az Alkotmánybíróság a 7/2014. (III. 7.) AB határozatában összegezte és megerősítette azt a gyakorlatát, „mely szerint a szólás- és sajtószabadság kettős igazolással bír, azaz az egyéni önkifejezés, illetve a politikai közösség demokratikus működése szempontjából egyaránt kulcsfontosságú. Az Alaptörvényben megerősített kettős igazolás pedig azt jelenti, hogy a véleményszabadságnak az alapjogok körében elfoglalt kitüntetett helyére vonatkozó értelmezés is változatlanul érvényes”. A médiaszolgáltató tehát alkotmányos jogát gyakorolja, amikor a közérdeklődésre számot tartó eseményekről tudósít. Ez kiterjed annak meghatározására is, hogy mely eseményekről milyen részletességgel és tartalommal ad tájékoztatást.

A 28/2014. (IX. 29.) AB határozat már vizsgálta azt a kérdést, hogy valamely közhatalmat gyakorló személy képmásának média útján történő közzététele alkotmányosan milyen feltételekkel megengedett. E határozat indokolásának [11]–[17] bekezdései a sajtószabadság alkotmánybíróági gyakorlatban meghatározott tartalmát rögzíti, a [18] bekezdés pedig rámutat, hogy „a szabad tájékoztatás, a társadalmi kérdések nyilvánosság elé tárása konfliktusba kerülhet más jogokkal, különösen a magánszféra és az emberi méltóság védelméhez való joggal”. Mindezen tényezők alapján jutott az Alkotmánybíróság arra a következtetésre, hogy „rendőri intézkedésről készült képfelvétel hozzájárulás nélkül is

nyilvánosságra hozható, ha a nyilvánosságra hozatal nem öncélú, vagyis az eset körülményei alapján a jelenkor eseményeiről szóló vagy a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre számot tartó tájékoztatásnak, közügyet érintő képi tudósításnak minősül".⁹

A 16/2016. (X. 20.) AB határozat *ratio decidendi*-ként hivatkozza a 28/2014. (IX. 29.) AB határozat [43] bekezdését. Az Alkotmánybíróság e határozatában ugyanakkor továbbfejlesztette korábbi gondolatmenetét, és arra a következtetésre jutott, hogy „a sajtó a jelenkor közérdeklődésre számot tartó eseményeiről akkor is közvetíthet, ha azok semmilyen jogellenességet nem tartalmaznak. Másrészt, a „házőrző kutya” szerep sem volna betölthető, ha a sajtó az egyébként jogszerű cselekményekről, történésekről ne tudósíthatna szabadon”. Az Alkotmánybíróság gyakorlatából az tűnik ki, hogy ha valamely médiatartalomban egy közhatalmat gyakorló személy e minőségében felismerhetővé válik, akkor önmagában a képmás védelme nem alapozza meg a sajtószabadság korlátozását.

A jelen tanulmány tárgyát képező 23/2019. (VII. 18.) AB határozatban az Alkotmánybíróságnak már olyan alkotmányossági kérdésben kellett döntenie, melyben korábban nem: a bírósági tárgyaláson részt vevő, közhatalmat gyakorló személy képmása szabadon közzétehető-e? A fénykép- és videofelvétel készítése tekintetében a szólás- és sajtószabadság gyakorlásának mércéi eltérnek egyfelől a bírósági tárgyalóterem és tárgyalás, másfelől az egyéb helyszínek (jellemzően nyilvános közterületek) és ott zajló közéleti események kontextusában. A tárgyalás nyilvánossága, mint az Alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdésében is nevesített garanciális alapelv mindenekelőtt a tárgyalóterem nyilvánosságát, a bírósági eljárás és döntés figyelemmel követhetőségét jelenti. Alapvető indoka nem a közéleti vita általános információs érdeke, hanem az eljárásban érintettek védelme azzal, hogy jogaikról a bíróság a tárgyalás nyilvánosságának színe előtt döntsön. A tárgyalóterem ugyanis önmagában nem a közügyek vitájának fóruma, hanem a vádról vagy a peres felek jogairól döntő igazságszolgáltatás helyszíne.

A főszabály szerint nyilvános bírósági tárgyalás eseményeiről szóló tudósításra is kiterjed a sajtószabadság. A bírósági tárgyalásról való tudósítás szabadságát azonban korlátozhatja a tárgyalás rendje és a bíróság pártatlansága, függetlensége, mint Alaptörvényben rögzített célok és értékek. A bíróság Alaptörvényből eredő feladata a jogvita eldöntése [25. cikk (2) bekezdése]. Konkrét ügyekben a bíróságnak kell garantálnia az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésének érvényesülését, azaz azt, hogy a jogvitákat pártatlanul, befolyásmentesen bírálják el. A tárgyalás vezetése a bíró feladata. Elsődlegesen a bíró tudja megítélni, hogy az adott tárgyaláson a sajtószabadság gyakorlása mennyiben alkalmas az igazságszolgáltatás rendjének, a bíró függetlenségének a megzavarására.

Jelen esetben a bíró nem zárta ki a nyilvánosságot (és ezzel a sajtót) a tárgyalásról, és a per tárgya közérdeklődésre számot tartó ügy volt, így az Alaptörvény IX. cikkére hivatkozással a sajtó szabadon közzéteheti a közhatalmat gyakorló személyek képmását. Ilyenkor is feltétel azonban, hogy a megjelenítés nem sértheti az emberi méltóságot. Erre tekintettel az Alkotmánybíróságnak végül azt kellett vizsgálnia, hogy a képmás közzététele sértette-e az indítványozó Alaptörvény II. és VI. cikkeiben rögzített jogait.

A tényállás megállapítása, a bizonyítékok értékelése és mérlegelése az eljárási jogi szabályokban a jogalkalmazó számára fenntartott feladat¹⁰, az Alkotmánybíróság a tények vonatkozásában a rendes bíróság által megállapított tényekre hagyatkozik. A támadott bírósági döntés a képmás közzétételenek megengedhetőségét kizárólag a személyiségi jog oldaláról vizsgálta, tartalmilag az Alaptörvény IX. cikkét az Alaptörvény II. és VI. cikkeivel állították szembe. Ahogy azonban az Alkotmánybíróság arra rámutatott: közhatalmat gyakorló személy e minőségében folytatott tevékenységének képi bemutatása csak akkor ütközik akadályba, ha ennek külön alkotmányos indoka van. Az igazságszolgáltatás rendje és a bíróság függetlensége igazolhatja a sajtószabadság korlátozását a tárgyalóteremben, de önmagában a felismerhetővé

⁹ 28/2014. (IX. 29.) AB határozat, Indokolás [43]

¹⁰ Lásd: 3237/2012. (IX. 28.) AB végzés, Indokolás [12]

válás nem ilyen ok. A közhatalmat gyakorló személy – összhangban a 28/2014. (IX. 29.) AB határozatában levont következtetésekkel – a bírósági tárgyaláson sem hivatkozhat az emberi méltóság védelmére amiatt, mert egy médiatartalomban felismerhetővé válik.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata mindezek alapján úgy összegezhető, hogy valamely közhatalmat gyakorló személy képmásának sajtó általi közzététele esetén az Alkotmánybíróságnak vizsgálnia kell:

- hogy a képmás közzététele összefüggésben áll-e az érintett emberi méltóságával vagy magánszférájával és
- amennyiben igen, akkor a kérdést az Alaptörvény II., VI. és IX. cikkeinek összevetésével kell megítélni
- esetről esetre kell vizsgálni, hogy a támadott „határozat egyensúlyt teremt-e a konkrét esetben a szabad tájékoztatás és az emberi méltóságra visszavezethető képmásvédelem eltérő szempontjai között”; valamint
- a mérlegelés során vizsgálni kell, hogy a képmás közzététele öncélú volt-e.¹¹

Mivel a bírósági döntés semmilyen formában nem tartalmazott olyan elemet, ami az indítványozó emberi méltóságának sérelmére utalhatna, erre tekintettel az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az indítványozó Alaptörvény IX. cikk (2) bekezdésében rögzített jogát sértette a Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.009/2018/4/II. számú ítélete, ezért azt megsemmisítette.

Véleményem szerint az Alkotmánybíróság határozatához fűzött párhuzamos indokolások és különvélemények is tartalmaznak a jogvita és a döntés szempontjából fontos és lényeges megállapításokat, példaként említve annak vizsgálatát, hogy az 1998. évi XIX. tv. (rég. Be.) és a 2017. évi XC. tv. (új Be.) nyilvánosság kizárására vonatkozó megfelelő rendelkezései milyen normakollíziót okozhatnak a régi Be. hatálya alatt indult eljárás esetén és milyen alkotmánybírósági gyakorlat tekintendő irányadónak jelen ügy vonatkozásában is az azonos szintű normák között felmerülő normakollízió esetén¹². Ezeket terjedelmi korlátok miatt jelen tanulmány nem elemez, jelentőségük meglátásom szerint ugyanakkor jelentős. Meglátásom szerint a lábjegyzetben megjelölt alkotmánybírók által tett megállapítások az alkotmányjogi panasz alapját képező bírósági eljárás szempontjából különös jelentőséggel bírnak.¹³

ZÁRÓ GONDOLATOK

Összegezve, annak a kritikai megállapításnak lehet létjogosultsága, mely szerint sérelemdíj érvényesítésére nem ad lehetőséget a képmás-per, és nincs lehetőség összekapcsolásra más perrel, ezáltal a hatékonyság és pertakarékosság - mint átfogó kodifikációs szempontok - valóban csak korlátozott módon, vagy nem érvényesülnek. Noha „*a személyiségi jogi jogsértés megállapításának nem automatikus következménye a sérelemdíj megítélése.*”¹⁴, álláspontom szerint azzal, hogy a perjogi szabályozásba különleges perként beiktatásra került a képmás-per jogintézménye, a személyiségi jogok védelmét tekintve pozitívumnak tekintendő, figyelemmel arra, hogy az alapvető jogok védelmének fontossága mindig olyankor kerül előtérbe, amikor csak korlátozottan érvényesülnek, vagy megsértik azokat.

¹¹ 23/2019. (VII.18.) AB határozat [26]

¹² 23/2019. (VII.18.) AB határozat [57]

¹³ lásd: Czine Ágnes, Juhász Imre párhuzamos indokolása, Stumpf István különvéleménye

¹⁴ BH2016. 241.